Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi
2005

KOMÜNAR

Sosyalizmden Kuşku Duymak İnsandan ve Onun Geleceğinden Kuşku Duymaktır

Mart-Nisan-Mayıs 2012
Yıl-7 Sayı 52

Üç Aylık İdeolojik-Teorik Dergi

Kapitalist Modernite'de; KÜRT SORUNU

www.arsivakurdi.org

İÇİNDEKİLER...

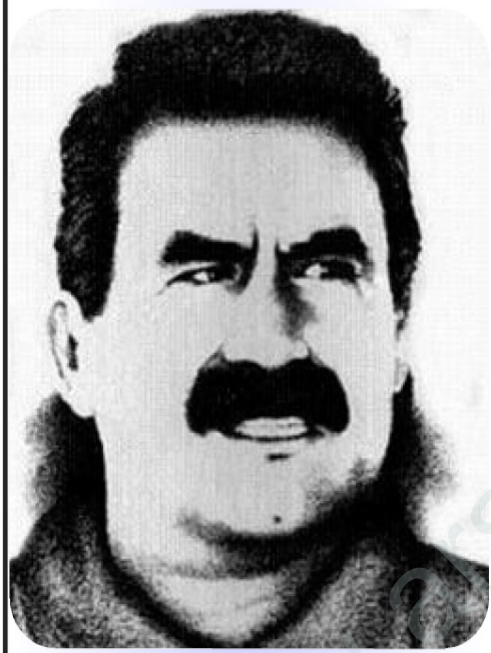

Tarihte felsefe ve ahlaki öğretiler, tüm erdemli bilgelikler, dönemlerindeki modernite sorunlarına yanıt olmak için geliştirilmişlerdir

Kürt Sorunu ve Çözüm Arayışları.....3

Kürdistan'da Bitmemiş Yüzyıl.....13

19 YY'da Kürt Mir-Emirliklerinin İsyanları.....28

Kürdistan'da Mirliklerin Tasfiyesi ve Şeyh Önderlikli Direnişler.....39

20 YY. Hegemonya Mücadelesinde Kürtlerin Payına Düşenler.....52

Kürtler'de Dernek ve Örgütler.....69

Cumhuriyet Döneminde Kürtler.....83

Fırtınadan Sonra (1938-1972).....90

Kürdistan'daki Partiler ve Siyasal Eğilimler.....109

Tarihin Nabız Atışı.....121

Son İki YY'lık Kürt Serhildanlarında Kürt Kadınının Yeri ve Rolü.....135

www.asiyakurdi.org

KOMÜNARDAN

Tarih; bilinçtir.

Bilinç, insan denilen varlığın kendini bilmesi erdemidir.

Kendini bilmek varlık kazanmaktır da.

Bilinç, güncelde yaşanan tarihtir.

Bilinç yaratan tarihi olaylar önemli oranda geçmişin tekrarı gibi yansıyorsa bunun nedeni bilincin tarihsel bir oluşum olmasıdır. Bu tarihsel ilke Kürdistan tarihinde de çarpıcı bir biçimde görülmektedir. Kürdistan tarihi de geçmişle mukayese edildiğinde bugün özellikleri itibarıyla kendini adeta olduğu gibi tekrarlayan dönem ve gelişmelerin olduğunu görürüz. Yaşanan benzerlikler ilginç dersler sunuyor. Bu dönemleri ele alıp yorumladığımızda, bugüne ışık tuttuklarını, günümüzde olup biten birçok şeyin hiç de yeni olmadığını görüyoruz,

Son iki yüzyıl içinde bölgemiz yaklaşık on beş bin yıllık tarihinde yaşamadığı trajedileri yaşamış, tanık olmadığı gelişmelere tanık olmuştur. Benzersiz bir gasp sistemi tarafından zor ve zulmün, hile ve fitnenin, hırsızlık ve talanın en yıkıcı biçimde hükmünü yürüttüğü bir cangıla sürüklenmiştir. Bu yüzyıllarda günümüzün kördüğümleri atılmıştır. Bu yüzyıllarda günümüzün trajedileri saklıdır. Tabi doğru okunduğunda da çözümü…

Bu iki yüzyılı bir de Kürt halkının tarihi üzerinden okumak gerekir, en çok da onun gözünden… Zira son iki yüzyıl adeta Kürt halkının yıkımı, talanı, parçalanması ve kanı üzerine inşa edilmiştir. Adeta tarihin en yeni gasp ve iktidar sistemiyle tarihin en eski halkı arasında bir savaş yaşanmış ve bu savaşta tarihin en kadim halkı Kürtler yenilmişlerdir. Yenilgi sonrası kurulan tezgahta Kürtler artık Türk, Arap ve Fars ulus devletleri için, bölgede kurulan hegemonya sistemi için hammadde sayılmışlardır. Yok hükmünde ele alınmışlar ve zaman içinde kaybolan gölgeler gibi kaybolacakları düşünülmüştür.

Ne var ki tarih hiç te istenildiği gibi yürümez. Toplumsal var oluşun kendi yasaları ve de sırları vardır. Trajediler yaşayabileceği gibi mucizeler de yaratabilir. Bu sayımızda trajedili ve mucizeli bu yüzyılları bölgemiz için, insanlık için Kürt halkının tarihi üzerinden ele almaya ve incelemeye çalıştık. Güncelin ne kadar geçmişle iç içe olduğunu göstermek istedik. Bunun bir ihtiyaç olduğunu düşünerek yanıt geliştirmeye çalıştık.

Yanıt olabildiysek ne mutlu…

Devrimci selam ve saygılarımızla

www.arsivakurdi.org

KÜRT SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Evrensel olarak sorun kavramını, olmakta veya olmamakta zorluk çekmek, acılı süreç yaşamak biçiminde tanımlamak mümkündür. Tüm varoluş süreçlerinde yaşanan bir kategoridir. Toplum söz konusu olduğunda, sorun geniş ve dar anlamda tanımlanabilir. Geniş anlamda toplumsal sorun, toplumsal doğanın birinci doğa-çevre karşısında içine düştüğü zorlukları ifade eder. Örneğin aşırı kuraklık, sıcaklık veya soğukluk karşısında çevrenin yaşamı biyolojik olarak sürdürmede yetmez duruma düşmesi ciddi toplumsal sorunlara yol açar. Yine benzer statüde yaşayan topluluklarda güçlü olanın güçsüz olan karşısında başvurduğu zorlayıcı eylemler de bu kapsamda değerlendirilebilir. Dar anlamda toplumsal sorun, hiyerarşik toplumun, kent, sınıf, iktidar-devlet olgularının ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak yaşanan baskı ve sömürüye dayalı gelişmeler, uygulamalar biçiminde tanımlanabilir. Sosyolojik bakımdan esas toplumsal sorunlar baskı ve sömürü kaynaklı olanlardır. Diğer sorunlar farklı kapsamlarda değerlendirilebilir.

Toplumsal paradoksun tümüyle aşılması imkânsız olmakla birlikte, bunu sınırlı ölçüde aşmak ve bilme düzeyine ulaşmak mümkündür. Bu durumda azami bilgilenme yaşamın kendisi hakkında olabilir. Kendini kavrayan doğa olarak yaşam, ölümü anlamsız kılabilir. "Canlıların cinsel çoğalması, beslenmesi ve korunması savaşı ne zaman durabilir veya sonuçlanabilir?" diye sorduğumuzda, herhalde en bilgili cevabı 'kendini kavrayan doğa' olarak ifadelendirmemiz mümkündür. Buna nihai evrensellik de diyebiliriz. Ağır bir öznelliğe düştüğüm düşünülse de diyebilirim ki, görünen, bilinen ve hissedilen her şey göreli insanla sınırlıdır. Dolayısıyla bu biçimde kendini kavrayan doğanın evrenselliği ne kadar temsil edebileceği oldukça tartışmalıdır. Fakat 'kendini bilen doğa olarak insan' dışında bir evrenselliğin varlığı da yine son derece tartışmalıdır. Dünya canlılarının bir özeti olarak insan aklı dışında evren ne kadar tartışmalıysa, bu insan aklının kendisinin evreni ne ölçüde temsil ettiği de o kadar tartışmalıdır derken, yine bir paradoksa düştüğümüz söylenebilir. Fakat hakikatin tüm çerçevesi de bu paradoksla çevrilidir. Çıkarılması gereken temel sonuç, bilginin göreceli karakteri ve bunun toplumsal doğayla sıkı bağlantısıdır. Dolayısıyla bilim dünyasındaki kriz ancak toplumsal doğa üzerinde yoğunlaşmakla, onun Birinci ve Üçüncü Doğa'yla bağlantısını doğru, ahlaki ve estetik olarak kurmakla ve o da görece aşılabilir.

Bir toplum kurumsal olarak dağıtıldıktan sonra artık onun anlamından, dar kültüründen bahsedilemez. Bu durumda kurum bir tas su gibidir. Tas kırıldıktan sonra açık ki suyun varlığından bahsedi-

lemez. Bahsedilse bile, o artık tasın sahibi için su değil, başka topraklar veya kapların sahiplerine akmış bir yaşam unsurudur. Toplumsal anlam, zihniyet ve estetik yitiminin sonuçları daha da vahimdir. Böylesi bir durumda adeta başı uçurulmuş canlı varlıklar gibi bir varlığın ancak çırpınmasından bahsedilebilir. Zihniyet ve estetik dünyasını yitiren bir toplum çürümeye, vahşice parçalanmaya ve yenmeye terk edilmiş bir leşe benzemektedir. Dolayısıyla bir toplumu kültürel olarak tanımlamak için onu mutlaka kurumsal ve anlamsal bütünlük içinde değerlendirmek şarttır. Bu konuda verebileceğimiz en yalın örnek, dramını yoğun yaşadığımız Kürt toplum gerçekliğidir. Hem kurumsal hem de anlamsal olarak derin bir parçalanmayı ve zihniyet yitimini yaşadığı için, Kürt toplumu ancak 'kültürel soykırım toplumu' olarak tanımlanabilir.

Yaşanan sorunlar, krizler ve toplumun içine düşürüldüğü kaotik ortam sadece kapitalizmin azami kâr kanunundan kaynaklanmamakta; ulus-devletin kültürel soykırımlarıyla birlikte endüstriyalizmin yol açtığı bütünsellikli toplum olmaktan çıkmayı, tüm alt ve üstyapı kurumlarıyla yoksullukları, yoklukları, işsizlikleri, eğitimsizlikleri, sağlıksızlıkları ve zihniyet kayıplarını da içermektedir. Yaşanan durum sorundan öteye en büyük toplumsal felaket boyutundadır. Kendiliğinden toplum olmaktan çıkmanın ötesinde, dağıtılmış ve sinir merkezlerini yitirmiş duyarsız parçalara dönüştürülme söz konusudur. Kürt sorunu demek, herhangi bir tarihsel veya güncel toplumsal sorun demek değildir; tüm çözümlemelerde açıklamaya çalıştığımız gibi, Kürt gerçekliğinin özgün konumundan kaynaklanan, uzun bir tarihsel sürece yayılmış ve tüm toplumsal alanları kapsayan kültürel soykırımlara kadar varan felaketleri peş peşe, iç içe yaşamak demektir.

Kürtlerin durumu kültürel soykırımın en çarpıcı ve trajik örneğini temsil eder. Kürt halkı hâkim ulus-devletlerce tüm maddi ve manevi kültürel değerleri üzerine kurulu çarmıh mekanizmasında inim inim inletilirken, başta emek değerleri olmak üzere tüm toplumsal birikimleri, yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynakları açık bir talana uğratılır; geri kalanı da imhaya terk edilir, işsiz bırakılır, çürütülür; çirkin kılınarak yaşanmaz, yüzüne bakılmaz duruma getirilir. Kürt insanının önünde artık tek yol bırakılmış gibidir: Hâkim ulus-devlet içinde erimek, tümüyle temel değerlerinden vazgeçmek! Bundan başka yaşam yolu yoktur. Zaman zaman fiziki soykırımlara da varan Kürt kültürel soykırımı belki de kapitalist modernitenin gerçekliğini tüm çıplaklığıyla gösteren en çarpıcı ve trajik örneklerin başında gelmektedir.

Kürtlerin eskisi gibi yönetilemeyeceği bir döneme girilmiştir. Kürtlerin kendileri istese de, eski lanetli yaşamlarını sürdürme ataletini çağla bağdaştırmak mümkün değildir. Her gün içten ve dıştan gelen etkilemeler Kürt olgusundaki çözülmeyi hızlandıracaktır. Çözümün ne yönde ve nasıl olacağını pratiğe müdahale eden güçlerin niteliği ve temposu belirleyecektir. Adeta İsrail'in, Arapların bağrında oynadığı sarsıcı rolü Kürtler Ortadoğu genelinde oynayacak gibidir. Dünyanın temel gündem maddesi olarak nasıl aşılacağı kestirilememektedir. Batı uygarlığının çözüm gücü yetersiz kalmaktadır. Bir kez daha dünya savaşları sonrasına özgü uluslararası büyük projelerle çıkış bulunmaya çalışılmaktadır. Bölgede büyük tedirginlik yaşanmaktadır. Kurulu rejimlerin hiçbiri kendisinden emin değildir. Yarınların neler getireceği belli değildir. Diğer yandan 'terör' denen olguda da iddiaların aksine artış söz konusudur. Gerçek terörün ne olduğu da ortaya konulmamaktadır. Sisli kaos ortamında uğursuz gelişmeler kol gezmektedir. Her şeye rağmen özgürlük şafağı umut edilmektedir.

Öte yandan Kürt olgusu üzerinde düşünce, eylem ve yeniden yapılanma üretmekle sorumlu Kürt parti ve hareketleri dönem için gerekli yeterliliği taşımakta mıdır; ilkel milliyetçi, reel sosyalist ve liberal yaklaşımlar günümüze cevap verebilir mi; ideolojik yenilenme, zihniyet gücü kazanma nasıl sağlanabilir gibi sorular da yakıcıdır. Irak Kürdistan'ı önderliği tüm Kürtleri ve hatta bölge halklarını, devletlerini ilgilendiren adımlar atarken yeterince sorumlu davranabiliyor mu? Geleneksel dar çıkarcı, kişisel istismarcı karakterlerini aşabilirler

mi? Yeni bir felakete yol açmamaları için hangi tedbirler nasıl ve kimler tarafından alınabilir? Şüphesiz bu sorular da önemini korumaktadır. Her parça Kürdistan'daki sorunlar ve çözüm yolları da yeniden gündemleşmekte ve uygulama kabiliyeti olan çözüm üretimini gerektirmektedir. Yersiz acıları çoğaltmamak, bunun için etkili demokratik kitle çalışmaları önem taşımaktadır. Yeni bir politik üslupla siyasi sınırları tehdit etmeden, güven verici çözüm olasılıkları her geçen gün önemini daha da artırmaktadır. Her Kurdistan parçasında ertelenemez çözüm arayışları gündemdedir.

19. Yüzyıl İsyan Hareketleri

19. yüzyıldaki isyanları ve bağımsızlık hareketlerini çözümlerken, İmparatorluğun hasta halini ve fiili yöneticinin kapitalist hegemonik güçler olduğunu iyi kavramak gerekir. Görünüşte İmparatorluğu Osmanlı padişahı ve bürokrasisi yönetiyordu, fakat bu yönetiş taşeron olmanın ötesinde bir anlama sahip değildi. Son iki yüzyılda sadece Osmanlı İmparatorluğu değil, İran İmparatorluğu üzerinde de asıl oyuncular sistemin hegemonik güçleri olup, diğerleri figüran konumundaydı. Direkt işgal, fetih ve sömürgecilik hem çok pahalıydı hem de amaçları açısından gerekli değildi. Hegemonik amaçlar figüranlar eliyle en az masrafla ve daha kalıcı olarak gerçekleştiriliyordu. Tüm halklar (Hâkim etnisite olan Türkler de buna dahildir) bu yeni hegemonik sisteme karşı ayaklanma haline geçtiler. Genel bir tepki ve direniş söz konusuydu. Sistem bunu bastırmak ve kopuşu önlemek için çeşitli yöntemler geliştirdi. Oryantalizm, misyonerlik, ıslahatçılık başlıca yöntemlerdi. Bu yöntemlere meşrutiyetçilik ve milliyetçilik de eklendi. Devlet-ulusçuluğu, bütün bu yöntemlerin sonucu olarak, bölgede küçük ulus-devletler inşa edip sisteme yeniden eklemledi. Ekim Devrimi temelinde gelişen anti-sistemik hareketlerin, önemli başarılar kazanmakla birlikte, kapitalist moderniteyi aşamamaları ve yeni bir moderniteyi geliştiremeyişleri kendilerini derin bir krize taşıdı. Bir kesim sisteme eklemlenirken, geriye kalanlar etkisiz muhalifler konumuna düştüler.

Geleneksel beylik statüsü 19. yüzyılın başlarında tehdit altına girmişti. Modernleşme zorunluluğunu duyan Osmanlı İmparatorluğu, özellikle Sultan İkinci Mahmut'la (1839) reform hareketlerine girişti. Reformlar devletin yeniden düzenlenmesiyle ilgiliydi. Ulus-devlete doğru gidişte merkezî bürokrasinin, vergi ve ordu sisteminin yeniden düzenlenmesi başta gelmekteydi. Reformlar karşısında geleneksel Kürt beylik düzeni sürdürülemezdi. Vergi ve askerlik sistemlerini kabul etmek, Kürt beylikleri için varlıklarının sonu demekti. Yapacakları ya kendilerini tasfiye etmek ya da isyan etmekti. Süleymaniye merkezli olarak başlayan ilk beylik ve tarikat temelli isyan (1806 Babanzade Hanedanlığı ve Kadirî tarikatı) bu sürecin başlangıcını ifade eder. Süleymaniye'nin ilginçliği Kürdistan'ın uç noktası olması, İran'ın içlerine yansıyan komşu kabile ve aşiretlerle ilişkisi ve güçlü bir entelektüel kapasiteye sahip aydınları barındırmasıdır. Ayrıca geleneksel Nakşî ve Kadirî tarikatlarının merkezlerindendir. Kürt beyliklerinin dengelerle oynayarak siyaset yapma ustalıkları gelişmişti. Geleneksellikle modernitenin ilk karışımları bu bölgede oluşmuştu. Yeni dünya hegemonu olan İngiltere İmparatorluğu'nun ilk el attığı yerlerdendi. Kürtlük veya Kürt hareketi bu koşullar altında başladı. Dinî, milli, kabilesel ve aristokratik özelliklerin iç içe rol oynadığı bu hareket yerel olarak kalmaktan kurtulamadı. Geleneksel imparatorluk politikaları ve bastırma seferleri karşısında uzun süreli direnemedi. Ama bu hareket yeni bir sürecin de başlaması anlamına geliyordu. Nitekim daha sonra kuzeye doğru peş peşe benzer hareketler baş gösterdi. Bunların belki de en önemlisi ve sonuncusu Botan Emiri Bedirhan Bey önderliğindeki hareketti.

Geleneksel tarzda da olsa geniş bir özerkliğe sahip olan Kürt kültür kurumları artık eski canlılıklarını sürdüremezlerdi. Merkezî bürokrasi adım adım yerleşerek otoritesini her köşeye yaymaya çalışıyordu. Kürdistan'ın eyalet statüsü gittikçe daraltılıyordu; 1860'larda da sona erdirildi ve Kürdistan coğrafi bir terim olarak kal-

dı. Belki de Mitanniler ve Hititlerden (M.Ö. 1600-1200) beri köklü bir geleneğe sahip olan Kürt beylik düzeni artık sona ermiş gibiydi. Geriye kalan beylik artıkları yaşam şanslarını modernleşmede arayacaklar, sömürgeci metropollere taşınarak varlıklarını Kürt işbirlikçileri olarak sürdürmeye çalışacaklardır. Bu konuda da hem Babanzadelerin hem de Bedirxanîlerin öyküleri hayli ilginçtir. Bir yandan fırsat bulduklarında el altından isyan kışkırtıcılığı yaptılar, diğer yandan hâkim ulus-devletlerin teşkilinde en etkili kadrolar olarak rol oynadılar. Gerek İmparatorluk gerekse Cumhuriyet kuruluşlarında bu yönde rol oynayan bu ailelere mensup çok sayıda kadro mevcuttur. Ayrıca ilkel Kürt milliyetçiliğinin de babası rolündedirler. En çarpıcı örnek Bedirhan Beyin torunu Kâmuran Ali Bedirhan'ın hem ideolojik (Kurdîstan ve Hawar gazete ve dergileri vb.) hem de örgütsel (başta Xoybun örgütü) yönden ilk milliyetçi çabalara öncülük etmesidir. Ayrıca dedesinin kuramadığı diplomatik ilişkileri geliştirmekte de ustadır. Batı dil ve kültürlerine hâkimiyeti kayda değerdir.

Beylik sisteminin çökmesi dinsel hiyerarşiyi ön plana çıkardı. Bedirhan Bey ve Yezdan Şer'in yenilgileri 19. yüzyılın ikinci yarısında gittikçe güçlenen şeyhlik kurumunun inisiyatif kazanmasına ve toplumda önderlik rolüne soyunmasına yol açtı. Özellikle Nakşî ve Kadirî şeyhleri büyük önem kazandılar. Her iki tarikatın Kürdistan'da geleneksel olarak da güçlü konumlanışları vardır. Fakat şeyhlik geleneğini sadece ortaçağa özgü bir kurum olarak görmemek gerekir. Kökeni Sümer rahip devletine kadar uzanır. Devlet organizasyonunu ilk yaratanlar Sümer ziggurat rahipleriydi. Devlet oluşumunun bilgelikle bağlantısı vardır. Devlet yalnız kaba güç organizasyonu değildir, anlamı daha belirleyicidir. Sümer rahip devletini uzun süre rahipler, yani Arapçasıyla şeyhler yönetmiştir. Laik politikacılar çok sonraları devlet yönetimini ele geçirmişlerdir. Ayrıca her iki elit kesim arasında devlet iktidarı üzerindeki mücadele daimi olup, doğuşundan günümüze kadar süregelmiştir.

Hamidiye Alayları görünüşte Ermeni milliyetçilerinin tehditlerine karşı kurulmuş, özünde ise modern biçimlere kavuşmakla yüz yüze gelen Kürt ulusal hareketlenmesine karşı geliştirilmiştir. Bir taşla birkaç kuş birlikte vurulmaya çalışılmıştır. 'Köy koruculuğu'nun erken bir uygulaması olarak değerlendirilmesi gereken bu hareket sadece Ermeni tehdidini (Resmi tarih öyle yansıtır; fakat bilinmesi gerekir ki, Ermeni halkının haklı ulusal demokratik talepleri de vardır. Asıl olarak bu haklar bastırılmaktadır) ortadan kaldırmıyor, olası Kürt ulusal hareketini de daha doğmadan devre dışı bırakıyor. En vahim yönü budur. Dar bir aşiret elidi silahlandırılıp maaşa ve rütbelere bağlanarak tüm aşiretler ve üyeleri kontrol altında tutulmakta, Sultan'ın dilediği gibi kullanılmaktadır. Bir daha Bedirhan Bey ve Ubeydullah Nehrî çapında önder hareketlerin gelişmeyişinde Hamidiye Alayları belirleyici rol oynamıştır. Asıl darbeyi gelişmesi olası Kürt ulusal demokratik hareketi yemiştir. Ayrıca aralarında yaratılan çelişkilerle aşiretler de birbirlerine düşman kılınmışlardır. Bu çelişkili ve çatışmalı ortamda Kürdistan tarihinin yarım asırlık en önemli dönemi boşa harcanmakla kalmamış, çelişkiler ve çatışmalar kendisine karşı kullanılarak Kürt toplumu derin olumsuzluklara itilmiş, iç çelişki ve çatışmalarla iflah olmaz bir konuma duçar olmuştur.

İşbirlikçi beylik ve şeyhlik kurumlarına ilaveten militarize edilmiş işbirlikçi aşiret güçlerine dayanan bu politikalar, Kürt ulusal hareketinin neden benzer örneklerde olduğu gibi geliştirilemediğini de gayet iyi açıklar. Burada da Kürt üst tabakasının modernite döneminde çok olumsuz rol oynadığını veya kendisine olumsuz bir rol oynatıldığını çok iyi görmek ve değerlendirmek büyük önem taşımaktadır. Adeta kendi toplumsal varlığına ve kimliğine karşı savaştırılan özel bir oluşum söz konusudur. Adeta değil, gerçeğinde de kendi öz kimliğine karşı savaştırılan ve modernitenin mühendislik imalatı olan yapay oluşumlarla karşı karşıyayız. Mantığı çok iyi yakalamak gerekir. Geleneksel güçlerini, dolayısıyla çıkarlarını yitirince (Başta yenilgiyle sonuçlanan isyanlar olmak üzere, çeşitli etkenler bunda rol

oynar), şahsi ve ailevi olarak ayakta kalmak için ellerindeki tek araç, olası Kürt hareketleri üzerinde pazarlık yapmaktır. Olası hareketlere önderlik etmekten vazgeçmekle başlayıp, karşıtı komplo (erken kontrgerilla) hareketlerine başvurmaya kadar her yöntem pazarlık hesaplarında kullanılmaktadır. En etkili yöntem, Kürtlükten bir olgu olarak vazgeçip, kendisini hâkim ulus olgusunun güzide bir parçası sayma karşılığında kazanacakları maddi ve manevi çıkarlar olmuştur. Günümüze kadar tüm sınıf ve tabakalara, bunlardaki ailelere ve kişiliklere empoze edilen, yoğunca ve başarıyla uygulanan bu yöntem olmuştur. Slogan haline getirilmiş buyruk açıktır: Kürtlükten vazgeç, her şey olabilirsin, her şeyi elde edebilirsin!

Bana göre Kürtler tarihlerinin en büyük felaketini 15 Şubat 1925'de başlatılan Beyaz Türk faşist komplosuyla yaşama sürecine girmişlerdir. 1925'te Kürtlere yapılan komplo, 1915'te Ermenilere yapılandan çok daha kapsamlı ve uzun süreye yayılmış bir komplodur. Hitler'in Yahudi soykırımına yönelirken "Jön Türkler, Ermenileri tasfiye ettiler de kim ne yapabildi?" tarzındaki yaklaşımı, faşist komplonun kökeni ve asli uygulamalarının ne denli önemli olduğunu gayet açıkça anlatmaktadır. Kapitalizmin egemenlik teorisyeni Hobbes'un Tevrat'tan alınma ve devlet iktidarını ifade eden 'Leviathan' (Canavar) kavramı kendini en çok kapitalizmde, onun iktidar inşasında, bu inşanın faşist karakterinde somutlaştırır.

Parçalanmış Kürdistan'ın diğer kısımlarında yaşananlar aşağı yukarı Türk modernite modelini izlemiştir. Dönemin Kürtlük politikasına damgasını vuran ve belirleyici etkiye yol açan, Türk kapitalist modernitesinin anti-Kürt modelidir. Suriye'deki Fransız manda rejiminin İkinci Dünya Savaşına kadar sürmesi, Kürt aydınlar için kısmi bir özgürlük ortamı sağlamıştır. Dergi çıkarma ve örgüt kurmada fazla zorluklarla karşılaşmamışlardır. Fakat yasal bir Kürt statüsü de oluşturulamamıştır. Kâmuran Ali Bedirhan ve çevresinin dönemin anti-Kürt uygulamalarını izlemesi ve buna karşı silahlı mücadele deneyimlerine girişmesi (Osman Sabri'nin Kâhta dağlarına yönelik gerilla denemesi), Ağrı isyanı için Xoybun ('Kendi kalma', 'kendi olma' anlamında isabetli bir adlandırma oluyor) örgütünü kurmaya çalışması ve Hawar dergisini çıkarması bu dönemin önemli çalışmalarıdır. Birçok diplomatik girişimleri de olmuştur. Fakat hepsinde istenilen başarı elde edilememiştir. Dönemin hafızayı yok etme girişimleri göz önüne alındığında, bu faaliyetlerin önemli olduğu açıktır. Suriye'deki bir avuç aydın hareketinin öyküsü hazindir. Dönemi kavramak açısından incelenmesi ve ders çıkarılması gereken deneyimlerdir. Bu dönemde Fransa'nın Türkiye ile ilişki geliştirmesinde ve Suriye sınırlarını çizmesinde, İngiltere'nin Irak'a ilişkin yaptıkları kadar olumsuz olmasa da, Kürtleri koz olarak kullandığı önemle belirtilmesi gereken bir husustur. 1921 Ankara Antlaşmasıyla çağdaş dönemde Kürtlerin parçalanmasında Fransa bencil davranmış ve öncü rol oynamıştır.

Bu dönemde Irak Kürdistan'ındaki hareketlilik çok daha önemlidir. Buradaki Kürtler İngiltere hegemonyasını olduğu gibi kabullenmemiş, Arap yanlısı politikalara karşı direnmişlerdir. Süleymaniye bu dönemde de hareketlerin merkezi konumundadır. Şeyh, aşiret lideri ve bey özelliklerini şahsında birleştiren Mahmut Berzenci'nin direnişi önemlidir. İlk defa ve açıkça Kürdistan'a özgü siyasal iktidar için hareket etmiştir. İngiltere'ye kolayca boyun eğmemiş, uzun süre direnmesini bilmiştir. Benzer bir durum daha Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Barzaniler için de geçerlidir. Şeyh Abdülselam Barzani'nin 1914'teki idamı, Şeyh Ubeydullah deneyimini sürdürmesiyle bağlantılıdır. Kürtlerin haklarında ısrarcı olmuştur. Oğul Barzanilerden özellikle Mustafa Barzani önderliği dönemin diğer önemli bir çıkışıdır. Türkiye-İran-Irak üçgeninde hareketli bir yaşamı olmuştur. Her iki önderlik İkinci Dünya Savaşına kadar geleneksel önderliklerin son temsilcileri rolünü oynamıştır.

Çağdaş Kürdistan tarihindeki en olumsuz gelişme, Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere İmparatorluğu arasında

Doğu Kürdistanlı aşiret liderleri bir arada 1905

Irak-Türkiye sınırlarının çizilmesidir. Bu, Kürdistan'ın bedeninin parçalanması anlamına gelmektedir. Sınırların çizilmesindeki en önemli unsur, Kürtlerin hızla gündeme giren ulusal demokratik hareketinin önüne geçme endişesidir. Eğer Kürt ulusal hareketi çağdaş nitelikte gelişebilseydi, ne İngiltere'nin Irak petrollerine yönelik talepleri gerçekleşir, ne de Türkiye Cumhuriyeti'nin faşist nitelikli ulus-devlete dönüşmesi mümkün olurdu. Kürt ulusal hareketine İran Kürtlerinin de dahil olması durumunda, bölge üzerindeki İngiltere hegemonyasının gerçekleşmesi çok zorlaşırdı. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin hedeflediği Kürtleri tasfiye planı da gerçekleşemezdi. Musul-Kerkük ittifakının her iki kesim açısından mantıki ifadesi budur. Bu ittifakın temeli 1920'deki Kahire Konferansına dayanmaktadır. Konferansın önemli bir saptaması, Ortadoğu'da kapitalist hegemonyanın geçerli olabilmesi için Kürt sorununun sürekli gündemde tutulmasıdır. Buna İsrail-Filistin sorunu da dahil edildiğinde, hegemonik güçlerin ülkeler ve halkların parçalanmasında ve kendilerine bağımlı statükoların oluşturulmasında ne denli uzun vadeli düşünüp planlar geliştirdikleri daha sonraki gelişmelerden gayet iyi anlaşılmaktadır. Kürt sorununun çözümüne yaklaşılmamasındaki temel etken bölge üzerindeki hegemonik hesaplardır. Irak Kürdistan'ındaki gelişmeler bu hesapları bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Diğer parçalardaki sorunların daha da ağırlaşmasında aynı hesapların payı küçümsenemez. PKK'ye yaklaşımlarında da aynı hesapların güncel olarak devam ettiği görülmektedir.

Aynı dönemde İran Kürdistan'ında da benzer gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'nin uyguladığı tasfiye modeli Şah Rıza tarafından da örnek alınmıştır. Yine iki hegemonik güç olan İngiltere ve Rusya ile uzlaşmaya varılarak, Kürtlerin varlığına yönelik tasfiye hareketi tüm hızıyla sürdürülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Kürdistan üzerinde etkili olan Simko önderliğindeki hareket, Türkiye ve İngiltere'nin İran'la dayanışmaları ve Şahlığı desteklemeleri sonucunda tasfiye edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilan edilen Mahabad Kürt Cumhuriyeti de aynı ittifaka Sovyet Rusya'nın dahil edilmesiyle ortadan kaldırılmıştır.

Modern Kürt Ulusal Hareketleri

İki Dünya Savaşı arasındaki dönem modern Kürt ulusal hareketinin gelişeceği dönemdi. Kürdistan'ın parçalanması, üzerindeki cılız hareketlerin tasfiyesi ve ardından ağır asimilasyonist politikaların uygulanması, modern ulusal hareket olma şansını ortadan kaldırmıştır. Hamidiye Alayları aynı engelleyici rolü Birinci Dünya Savaşı öncesinde oynamıştır. Her iki dönem yaklaşık yarım asır demektir. Bu yarım asırlık dönemde dünya çapında benzer nitelikteki tüm halklarda ulu-

sal hareketler gelişme ve olgunlaşmaya başlamışlardı. Kürtler Hamidiye Alayları ve parçalanma operasyonları sonucunda modern ulusal hareket olma ve başarma şansını kaybetmişlerdi. Günümüze kadar süren çözümsüzlükleri hesaba kattığımızda, yaklaşık yüz yıldır emperyalist sömürgeci oyunlarla nelerin kaybedildiğini daha iyi anlayabilmekteyiz.

Modern Kürt ulusal hareketinin geliştirilemeyişinin birinci köklü nedeni, Kürt üst tabakasının tarihsel oluşum tarzıyla ilgilidir. Med Konfederasyonunun yıkılışından beri bu tabakanın oluşum tarzında bir çarpıklık söz konudur. Heredot Tarihi'nde çöküşle ilgili şöyle bir öykü anlatılır: Medlerin son kralı Astiyag kendisine ihanet eden Harpagos'a şöyle der: "Ey alçak, bana ihanet ettin, krallığımın yıkılışını gerçekleştirdin. Bari kendin yerime geçseydin. Madem bunu yapamadın, hiç olmazsa krallığı Medlerde bıraksaydın. Neden alçakça götürüp Persli uşağımız Kyros'a teslim ettin?" Öykünün gerçek olup olmadığını bilmiyoruz, ama bu öykü Kürt işbirlikçi üst tabakasının oluşumunu gayet iyi dile getirmektedir. Üst tabaka unsurları daima basit şahsi veya ailevi çıkarları uğruna iktidar erkini kendi halkları üzerinde egemenlik kuranlara peşkeş çekmişlerdir. İstisnaları olmakla birlikte, bu zihniyet ve tavır günümüze kadar etkili olmuştur. Bunda kabile ve aile rekabetlerinin de rolü olsa gerek. Kürtlük zihniyetinde şahsi ve ailevi özellik, bencilik tarih boyunca hep ön planda olmuştur. Pers ve Sasani İmparatorluğu'nda da konumları böyledir. Ortaçağda İslamî iktidar döneminde koşullar çok elverişli olmasına rağmen, iktidar erkini önce Emevi ve Abbasi, daha sonra Selçuklu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı Hanedanlarına peşkeş çekmişlerdir. Rahatlıkla merkezî bir sultanlık kurabilecek güçtedirler. Ahmedê Xani bunun özlemini mısralarında üzüntüyle yansıtmaktadır. Hatta Osmanlı Sultanı Yavuz Selim, İdris-i Bitlisi'ye, kendilerine bir beylerbeyi seçmelerini tavsiye etmektedir. Ama yirmi sekiz Kürt beyi kendi aralarında anlaşamadıklarını, Yavuz'dan bizzat bir beylerbeyi atamasını isterler. 19. yüzyılda Bedirhan Bey'e stratejik darbeyi vuran yeğeni Yezdan Şer'dir. Benzer birçok hareketin yaşadığı da aynı öyküdür. En son PKK olayında onlarca kez yaşanan da bu öykünün kendisidir. Tasfiye hareketlerinin tümünde aynı gerçeklik rolünü icra etmektedir.

İkinci köklü neden, birincisiyle bağlantılı olarak, üst tabaka unsurlarının dünya görüşü, program ve örgütleniş tarzıyla ilişkilidir. Bağımsızlık ve özgürlük köklü olarak zihniyetlerinden silinmiştir. Dünyayı katı bağımlılık penceresinden algılamaktadırlar. Bağımsızlık ve özgürlük sanki onlara düşman gibidir. Biraz da böyledir. Çünkü mensubu oldukları tarihsel-toplumsal kültüre ihanet ederek, o kültürün özgür yaşamına değer biçmeyerek ve yabancı kültürler içinde yaşamayı çıkarlarına daha uygun bularak kendilerini oluşturmuşlardır.

Üçüncü köklü neden, yine ilk iki nedenle bağlantılı olarak, alt tabakanın daha da gerilemiş kabile ve aile formları içinde kalması, şahsi ve ailevi sorunlara ve bunlardan kaynaklı çatışmalara iyice boğulmasıdır. Vasat Kürt için namus, kendi bencil çıkarlarını ve ailesini korumaktan öteye gitmez. Büyüklerinden öğrendiği namus anlayışı böyledir. Kendisi ve ailesinin namusunu toplumun namusuna (namus = nomos = toplumsal kural = ahlâk) ve ahlâkına bağlamayı akıl etmez; ahlaki ilke ve tavır edinmez.

Kürdistan'ın diğer parçalarında da önce KDP uzantıları, daha sonra sol alternatifler gelişmeye başladı. Türkiye Kürdistan'ındaki KDP uzantıları kendilerini önce 1959'da 49'lar Davası, sonra 1965'te Türkiye-KDP olarak yansıttı. Çok cılızken ve daha ilk adımlarında Türk kontrgerillasının kontrolüne girmişlerdi. İlk T-KDP Başkanı Faik Bucak'ın aşiret içi kavga süsü verilerek öldürülmesiyle birlikte, mensubu olduğu Siverek-Bucak aşireti kontrgerillanın önemli bir üssü haline getirildi. Türkiye solunun Kürdistan uzantıları sosyal şovenizm denilen hâkim ulus hastalıklarını taşımaktan öteye rol oynamıyorlardı. Kürt ve Kürdistan'ın varlığı en temel tartışma konusuydu. Tabular öncelikle bu kavramlarda kırılmaya çalışılıyordu. Gerçekçi bir program ve örgütlenme söz konusu edilmiyordu. Kürt sorunu slogan olmaktan öteye gidemiyordu. Yapılan sos-

yolojik çalışmalar pozitivizmin kaba örnekleriydi. 1969'larda kurulan DDKO'lar (Devrimci Doğu Kültür Ocakları), İkinci Meşrutiyet dönemindeki Kürt Teali Cemiyetlerinin düzeyini aşamıyordu. 1940'lar sonrası ölüm sessizliği aşılmasına rağmen, henüz çağdaş bir ulusal hareket olmanın çok gerisindeydiler. Bu dönemde temelleri atılan PKK kendi öz gerçekliğini arama çabasındaydı.

Mahabad Cumhuriyeti'nden sonra aynı derin sessizliğe gömülen İran Kürdistan'ında KDP yeni bir deneyim olarak ortaya çıktı. İ-KDP bir aydın olan Abdurrahman Qasımlo önderliğinde modern bir parti olma doğrultusunda gelişiyordu. İran Devrimi'yle başarı fırsatı yakalanmıştı, ama değerlendirilemedi. İran komplosuyla öldürülen Abdurrahman Qasımlo ve sonraki önderinin (Sadık Şerefkendî) ardından hareket mültecileşti. 1970'lerde kurulan sol gruplar ve Komala pek etkili olamadılar.

Suriye Kürtlerinde gelişme gösteren edebi çalışmalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etti. Cîgerxwîn gibi bir şair yetişti. Osman Sabri'nin benzer çalışmaları oldu. Bedirhanların geleneğini devam ettirmeye çalıştılar. KDP'nin Suriye uzantıları oluştu. Komünist Parti'nin teşkilatları da oldukça etkili oldu. Geleneksel komünist partilerin tüm Kürdistan parçalarında KDP misali uzantıları vardı. Fakat öz kimliğe dayalı olmadıkları ve Kürdistan toplumsal doğasını çözümleyemedikleri için başarı şansları yoktu. Genelde de reel sosyalizmin hastalıklarını yaşıyorlardı.

Son otuz yılın öncü gücü olarak PKK'nin yaşadığı gelişmeler önemini korumaktadır. Dünya solunun 1968 ve 1990 sonrası yaşadığı sorunlar PKK'de de yansımasını bulacaktı. Reel sosyalizm ve ulusal kurtuluşçuk arası bir çizgide seyreden parti hattı, dıştan ağır baskılar, içten o denli ağır yetersizliklerle bir türlü çizgisinin gerçek potansiyelini açığa çıkarıp örgütleyemedi. Yarı ayaklanmacı-yarı gerillacı pratikle çok anlamsız kayıplara yol açtı. Giderek çeteci, avare asi grup pratikleri büyük çabalara mal olan değerleri tüketerek fiili bir tasfiyeciliği dayattı. 1995'ler sonrası tüm çabalara rağmen PKK gerçek özünden kopmuştu. KADEK ve Kongra Gel deneyimleri teorik, stratejik ve taktik değişimlerle birlikte yeniden yapılanma anlamına geliyordu. Eski kadro yapısı bunun da altından kalkamadı. Özündeki ataleti fiili bölünmelerle açığa vurdu. Olumlu mirasa sahip çıkma anlamında PKK-Yeniden Yapılanma sağ ve sol tasfiyeciliğe karşı bir adım olarak düşünüldü. Kürdistan her bakımdan yeni bir sürece girerken, tüm bu gelişmelerin kapsamlı bir analizine, eleştiri-özeleştiri gereğine, görevlerin yeniden belirlenmesine ihtiyaç vardır.

Kürt Kördüğümünün Çözümü Ortadoğu Halklarının Özgür Yaşam Şansını Mümkün Kılacaktır

Hiçbir düşünce hareketi, insanın içinde yaşadığı maddi formlardan bağımsız olarak gelişemez. Önemli olan düşüncenin hangi maddi formları yansıttığıdır. Toplumsal gerçeklik söz konusu olduğunda, maddi formların kendileri de düşünce formlarının inşa edilmiş, kurumlaşmış halidir. Toplumsal formlar dil dahil, düşünce ve zihniyet oranları yüksek esnek doğalar olarak değerlendirilmelidir. Esnek doğalar düşünce enerjisinin sıkça dönüşmesi ve form kazanmasıyla oluşurlar.

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası Kürt hareketleri geçiş aşamasındaydılar. Üst tabakanın geleneksel önderliği yenilip tasfiye olmuştu. Geriye karamsar bir tablo bırakmıştı. Kürtlerin varlığına ve özgür yaşam arzularına ilişkin derin bir güvensizlik oluşmuştu. Belki de tarihte ilk defa yaşanan kendine güvensizlik, inançsızlık söz konusuydu. Bir nevi Kızılderilileşme olgusuna dönüşme korkusu ve endişesi gelişmişti. Zaza ve Alevi Kürtlerde bu olgu kendini daha çok yansıtıyordu. Kürtlük çağdaş anlamda doğmadan ölmüştü. Daha doğrusu, üst tabaka somutunda 'ölü doğum' gerçekleşmişti. Ulusal ve toplumsal kimliklerine asıl sahip çıkması gereken modern sınıf ve aydınlar sahnede pek yoktu. Uygulanan katı asimilasyonist politikalar sonuç vermişti. Kürtlükten vebadan kaçar gibi kaçan aydın diye geçinenler söz konusuydu. Halkın tüm derdi fiziki varlığını sürdürebilmekti. Ortaya çıkan burjuvalaşma, Yahudilerinkinden çok daha dönek bir sınıflaşmaydı. Kürtlükten kaçtıkça para kazandıklarından, Pavlov'un köpekleri gibi bunun

şartlanmasını yaşıyorlardı. 1970'lerin Kürdistan'ı ve Kürt toplumu, kendileri hakkında idealleri kalmayan veya çok cılız inanç emareleri gösteren insanların memleketi ve toplumuydu. "Kuyruklu Kürt" iftirası tutmuştu. Bu durumda herkes ya kuyruklu olmadığına kendini inandırabilmek için Kürtlükten çıkmıştı, ya da utangaç bir biçimde kuyruğunun olmadığını iddia ederken ikide bir arkasına bakmaktan da geri durmuyordu.

Türk ulus-devletinin hâkimiyetindeki Kürdistan ve Kürt gerçekliğinin varoluş tarzı ve gelişimi baştan itibaren katı bir inkârcı ve imhacı rejimle karşı karşıya bulunuyor. Haliyle bu durum gerçekliğin baştan itibaren ağır sorunlarla malûl olmasına, sakat kalmasına yol açıyor. Süreç içinde öz kimlik unsurlarını yitirmekle karşılaşıyor. Türk ulus-devlet sistemi uluslaşmadan önce uluslaşmamayı, daha doğrusu ulus olmaktan vazgeçmeyi, kendini ret ve inkârı dayatıyor. Bu durum sorunsallıktan öteye bir gerçekliği, nereden bakılırsa bakılsın, adı konulmamış bir soykırım rejimini tanımlıyor. Farklı olarak, gizli ve örtülü biçimde yürütülen bir soykırım rejimi söz konusudur. Ermeniler ve Helenlerden farklı olarak, bu halklar açık uygulamalarla tasfiye edilirken, Kürtler hileli, bol hainli, işbirlikçili, zorluklu, işsizlikli, açlıklı ve işkenceli yöntemlerle gizlilik içinde ve örtülü temelde yürütülen bir tasfiyeyi yaşıyorlar. Yaşanan bir ulus olma sorunu değil, yok etmenin yol ve yöntemlerini etkisiz kılma sorunudur. Bu süreci durdurmanın adı da doğal olarak Kürtlerin var olma ve özgürleşme hareketi olmak zorundadır. Başka herhangi bir yöntem, özellikle sahtekâr liberal burjuvalarla, milliyetçi ve solcu geçinen ukala küçük burjuvaların yöntemleri inkâr ve imha sürecini durdurma, bunun kavram ve uygulamalarını geliştirme gücünde olamaz. Bu tip rejimlere karşı varlık sorunu vardır. Onun da çözümü var olma savaşı ve doğası gereği özgür yaşam gücüdür.

Parçalanmaların sürekliliği ve giderek her parça üstünde inkârcı ve imhacı rejimlerin güçlenmesiyle sorun uluslaşma sorunu olmaktan çıkıyor, varlığını sürdürme sorununa indirgeniyordu. Varlığını tümden ortadan kaldırma anlamında fiziksel imha temel yöntem olmasa bile, kültürel boyutlu soykırım sürekli yaşanan gerçeklik oluyordu. Ermeni ve Yahudi soykırımlarında yaşandığı gibi fiziksel imhanın hemen gerçekleşmemesi süreci daha da sancılı kılıyordu. Açık ki, tüm bu etmenler göz önünde tutulduğunda, Kürt sorunundan çok Kürt kördüğümünden bahsetmek daha gerçekçidir. Nasıl ki İskender'in Gordion kördüğümünü kılıçla da olsa çözmesi tüm Asya'nın fethini mümkün kıldıysa, Kürt kördüğümünün çözümü de başta Ortadoğu'da olmak üzere tüm toplumların demokratik fethini ve özgür yaşama şansını mümkün kılacaktır.

Ulus ve sınıf bazına indirgenen çağdaş toplumsal hareketler, birer evrensellik olarak üstten aynı rolü oynadılar. Toplum gibi girift gerçeklikler son derece indirgemeci bir tarzda sınıfsal ve ulusal kalıplara sığdırılarak hareketler tanımlanmaya, teorileştirilmeye ve pratikleştirilmeye çalışıldı. Milliyetçilikle ilgili kavram ve teoriler ulusal olguyu tanrılaştırırken, reel sosyalizmle ilgili kavram ve teoriler sınıf olgusunu özneleştirdi veya tanrılaştırdı. Ortaçağ düşüncesinden kurtulalım derken, bu kaba indirgemeci şablonlar altında onu aratmayan dogmatizmlere düşüldü. Modernitenin baştan beri var olan krizi ve kaotik özellikleri sosyal bilimlerin krizine bu tarzda yansıdı. 1970'lerde daha yoğun biçimde yaşanan küresel ve yapısal sistem krizi ekonomi, çevre ve iktidar üzerinde etkilerini hissettirmeye başladı. Ekonomi finansal çağ hegemonyasında, tarihte eşi görülmemiş bir soygun sistemi altında can çekişirken, ulus-devletin yozlaşmasıyla iktidar tam bir manipülasyon aracına dönüştü. Endüstriyel yaşam çevre ve iklim üzerinde tam bir felakete yol açtı. Sosyal bilimlerin bu gelişmeler karşısında krize girmemesi düşünülemezdi. 1990'larda reel sosyalizmin çözülmesiyle hem sağ hem de sol liberalizmin gerçek mahiyeti daha da açığa çıktı. Sosyal bilimlerdeki krizin önemli bir öğesi olarak, liberal ideolojik hegemonyanın krizi de bu dönemde kendini iyice hissettirdi. Postmodernitenin krize çözüm reçeteleri sadece modernitenin ideolojik-bilimsel krizini kanıtlar. Böylelikle çağdaş sınıfsal ve ulusal teorik çözümlemeler ve pratik

çözümler modernitenin sistematik krizini aşmada eski rollerini oynayamaz duruma düştüler. Gerçekleşmeleri halinde bile, ulusal ve sınıfsal kurtuluş ütopyalarının toplumsal sorunların girift, karmaşık doğasını anlamaya ve çözmeye yeterli olmadıkları ortaya çıktı, anlaşılır oldu.

Çözümleyici bir model olarak demokratik ulus modeli, devlet-ulusçuluğunun paramparça ettiği toplumsal ilişkileri yeniden demokratikleştirir, uzlaşıcı, barışçı ve hoşgörülü kılar. Ulus-devletin demokratik ulusa doğru evrilmesi muazzam kazanımları beraberinde getirir. Demokratik ulus modeli öncelikle şiddet yüklü toplumsal algıları doğru bir toplumsal bilinçle yumuşatıp insancıl (akıllı ve duygulu, empatisi olan insan) kılar. Şüphesiz şiddet içerilmiş sömürü ilişkilerini tümüyle ortadan kaldırmasa bile epeyce azaltarak, daha eşit ve özgür bir toplum olanağını ortaya çıkararak bunu gerçekleştirir. Sadece kendi içinde barışı ve hoşgörüyü geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda dışta diğer uluslara karşı da baskı ve sömürü yüklü yaklaşımları ortak çıkarlara ve sinerjiye dönüştürerek bu misyonunu gerçekleştirir. Ulusal ve uluslararası kurumlar demokratik ulusun temel zihniyet ve kurumsal yapılanmasına göre yeniden inşa edildiğinde, yeni bir modernitenin yani demokratik modernitenin sadece teorik değil uygulamadaki sonuçlarının da Rönesans niteliğinde olduğu kavranacaktır. Kapitalist modernitenin alternatifi demokratik modernite ve onun temelinde yatan demokratik ulustur; demokratik ulusun içinde ve dışında ördüğü ekonomik, ekolojik ve barışçıl toplumdur.

Demokratik ulus tüm bu hastalıkları en az yaşayan ulus modelidir. Kendi yönetimini kutsallaştırmaz. Yönetim sade bir olgu olarak günlük yaşamın hizmetindedir. Gereklerini karşıladığında, herkes bir memur olarak yönetici olabilir. Yöneticilik değerlidir ama kutsal değildir. Ulusal kimlik anlayışı açık uçludur; kapalı bir din üyeliği, müminliği gibi değildir. Bir ulusa mensup olmak ne bir ayrıcalık ne de bir kusurdur. Birden fazla ulusa mensup olunabilir. Daha doğrusu, iç içe geçmiş farklı ulusallıklar yaşanabilir. Demokratik ulus hukuki ulusla uzlaşırsa rahatlıkla birlikte yaşanabilir. Vatan, bayrak ve dil değerli olmakla birlikte kutsal değildir. İç içe ortak vatanı, dilleri ve bayrakları zıtlıklar yerine dostluklar biçiminde yaşamak sadece mümkün değil, aynı zamanda tarihsel-toplum yaşamının da bir gereğidir. Bütün bu özellikleriyle demokratik ulus olgusu kapitalist modernitenin çılgınlaştırıcı savaş aleti olan ulus-devletçiliğinin güçlü alternatifi olarak tarihteki yerini yeniden almaktadır.

KÜRDİSTAN'DA BİTMEMİŞ YÜZYIL

"Kürt gerçekliğinde son iki yüzyılın önceki tarihî dönemlerden ayrılan ve benzeyen özelliklerini daha yakından görmek öğretici olacaktır. Görkemli Neolitik çağda *Proto* Kürtler evrensel tarihin motor gücüydüler. İlkçağda merkezî uygarlık sisteminin doğuşunda ve beslenmesinde beşik ve ana rolündeydiler. Ortaçağda merkezî uygarlık sisteminin, İslamiyet'in güçlü ve öncü kavimlerinden biriydiler. Yeniçağda, kapitalist *modernitenin hegemonik çağında Ortadoğu'nun bu görkemli, cesur ve emekçi gerçekliği neredeyse tarihten silinmekle yüz yüze geldi. Kürt gerçekliği üzerine sanki değil, gerçek bir kâbus çöktü. Peş peşe soykırımlar için kullanılan bir deyim olan 'büyük felaketler'e* uğradı. Her ne kadar varlığını koruyorsa da, bu varlık özgür olmayıp cehennemin Sırat köprüsünden geçmektedir." **(A. Öcalan, Kürt Sorunu Ve Demokratik Ulus Çözümü)**

Önderliğin süreçle derinleştirip yeni paradigması ile daha da sistemli hale getirdiği tarih felsefesinin ne kadar doğru olduğunu, Kürt tarihine bakarak daha iyi görüyor ve anlıyoruz.

Tarih; bilinçtir.

Bilinç, insan denilen varlığın kendini bilmesi erdemidir. Kendini bilmek varlık kazanmaktır da.

Bilinç, güncelde yaşanan tarihtir.

Bilinç yaratan tarihi olaylar önemli oranda geçmişin tekrarı olarak yaşanıyorsa bunun nedeni bilincin tarihsel bir oluşum olmasıdır. Bu tarihsel ilke Kürdistan tarihinde de çarpıcı yaşanmaktadır. Kürdistan tarihi içinde geçmişle mukayese edildiğinde bugün özellikleri itibarıyla kendini adeta olduğu gibi tekrarlayan dönem ve gelişmelerin 1800-1900 arası Kürt egemen sınıfları cephesinde yaşananlar gibi olduğunu görüyoruz. Bu dönemi belli başlı gelişmeleri ile ele alıp yorumladığımızda, bugün TC ve Kürt egemenlerinin işbirlikçi kesimleri arasında olup bitenlerin birçoğunun o dönemin adeta tekrarı olduğunu söylememizi haklı çıkaracak durumların yaşandığını göreceğiz. Bir yanlış anlamanın önüne geçmek için başta belirtmek gerekir ki tarihin tekrarından kast ettiğimiz şey aynılık değildir. Eklenenler, yenilenenler olmaktadır. Ancak işin özünde değişiklikler olmamaktadır.

Kürdistan tarihi açısından 1800-1900 döneminin özelliği, Kürtlerle Osmanlı ilişkilerinin biçim ve öz değiştirmeye başlamasıdır. Osmanlı hanedanlığının Kürt halkının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamına karşı o döneme kadar yumuşak

Kendi toplumsal dinamiklerine dayanma yerine, Kürt halkı ile yabancı egemenler, işgalciler arasında taşıyıcı rol oynayarak, yabancıların kendilerine halkı denetimde tutma karşılığında verdikleri ne olmuşsa ona razı olmuşlardır.

yöntemlerle yürüttüğü sömürgeciliğinin askeri yüzünü ön plana çıkardığı, yeni bir işbirlikçi kesimi örgütlendirdiği bir sömürgecilik dönemidir. Kürt egemen kesimleri ile Osmanlı devleti arasında çelişkilerin çatışmalara dönüştüğü savaş yıllarıdır. Kapitalist iktidar merkezlerinin Ortadoğu›ya direkt el attığı bir dönemdir. Ve Kürt halkının varlığının tartışmalık duruma sokulacağı 20.yy.ın alt yapısının hazırlandığı bir zaman aralığıdır.

19.yydaki gelişmeler incelendiğinde de görüleceği gibi 20.yyda Kürt halkına dayatılan sömürgecilik bu dönemde kurulmaya başlanmıştır. Bir diğer anlamda 20yy. 19.yy.da yaşananların siyasi statüye kavuşturulup resmileştirilmesidir. Bu anlamıyla Kürdistan›da halen devam eden bir yüz yıl olmaktadır. Kürdistan tarihinde 19.yy. dönemini daha iyi anlamak için; Kürtlerle Osmanlı imparatorluğunun ilişkilerine kısaca bakmak ve 1500'lerden sonra başlayan Kürt egemenleri ile Osmanlı arasındaki uzlaşma biçimini incelemek gerekir. Bunun için 1500-1800 dönemini hatırlatmak konumuzun anlaşılması için yararlı olacaktır.

ANA HATLARIYLA 1500-1800 DÖNEMİ

"Kürtlerin hâkim sınıfları genellikle Yavuz dönemiyle birlikte Osmanlılarla geniş ve kendine özgü bir özerklik içinde en yakın destekçileri olmuşlardır. 19. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu durum, Batı sömürgeciliğinin 19. yüzyıldan itibaren bölgeye ilk adımlarını atmasıyla bozulmuştur. Bunda zayıf düşen merkezi yönetimin aşırı vergi ve asker toplama politikası da belirleyici rol oynamıştır. Dostluk ve dayanışma yerini isyanlara bırakmıştır." **(A. Öcalan, Bir Halkı Savunmak)**

Anadolu'nun batısında 1299'da temelleri atılan ve önce Balkanlar'a ve Avrupa'nın içlerine doğru yayılan, 1404'de Moğollarla yapılan ve Osmanlının yenilip padişahının esir alındığı Ankara Savaşı ile gelişmesi kesintiye uğrayan İmparatorluk, 1500'lü yıllara girerken gücünün zirvesinde sayılır.

Bu süreçte Kürdistan'ı etkileyecek bir diğer önemli gelişme ise bu günkü İran topraklarında Doğu Kürdistanı da kapsayan Safevi devletinin kurulmasıdır. Safeviler, Şah İsmail (1487-1524) döneminde, Türkmen aşiretleri ile Özbekler'in birliğinden oluşan Akkoyunlu aşiretler konfederasyonunun başkenti Tebriz'i 1501 ele geçirir. Ve Şah İsmail kendisini Tebriz Şah'ı ilan eder. Şah İsmail, 1502'de tüm Azerbaycan üzerinde hakimiyet kurar ve 1736 yılına dek yaşayacak olan İran Şii Safevi Devleti'nin temellerini atar. Böylece Kürdistan›ın doğusunda ve batısında mezhepleri farklı, kendi dönemlerinin güçlü iki devleti yerleşmiş olur.

Bu gelişme Kürt egemenleri ve Kürdistan halkı açısından çok önemli sonuçlara yol açacaktır: Yabancı egemenlere, sömürgecilere, büyük güç merkezlerine dayanarak yaşamayı temel yol bellemiş Kürt egemenlerine adeta gün doğmuş gibidir. Kürt egemenlerinde olup, başka halkların egemen kesimlerinde olmayan temel özellik şudur; Kürt egemen sınıfları halkına, kültürüne dayanarak güç olmamışlardır. Buna güç getirememişlerdir. Kendi toplumsal dinamiklerine dayanma yerine, Kürt halkı ile yabancı egemenler, işgalciler arasında taşıyıcı rol oynayarak, yabancıların kendilerine halkı denetimde tutma karşılığında verdikleri ne olmuşsa ona razı olmuşlardır. Bu özelliklerini

günümüzde de şahsi, aile ve aşiret çıkarlarını Kürt halkının çıkarlarının önünde tutmak biçiminde yürütüyorlar. Kürt egemenlerini ve bu kültüre sahip kimi ara kesimleri bu özelliği ile her Kürdistanlı adı gibi bilmezse, bilince çıkarmazsa, Kürt halkının demokratik ulusal birliğinin kurulması için çok büyük olanakların olduğu bir dönemde, güney Kürdistan hükümetinin neden Kürt halkının hassasiyetlerinden çok ABD ve TC devletinin hasiyetlerini gözeterek adım attığını anlayamaz. Yine kuzey Kürdistan›da sömürgeci faşist TC politikalarını olduğu gibi kabul edip bu devlete bakanlık, milletvekillik, memurluk vb. yaptıkları halde *"biz de Kürdüz"* diyenleri tanıyamaz. Batı Kürdistan da T.C. sömürgeciliğinin düzenlediği ve Kürtleri inkâr eden Arap milliyetçilerini ön plana çıkarmak istediği Suriye toplantılarına siyaset yapıyoruz adı altında katılan ve kendilerine "Kürt temsilcileri" diyen kişiliklerin kim olduklarını bilemez. İşte bu karakterlerinden kaynaklı biri doğuda, biri batıda iki büyük feodal imparatorluğun arasına giren Kürt egemen kesimleri için, 1500-1736 dönemi bugünün deyimi ile başlarına talih kuşunun konduğu zaman aralığı olmuştur.

Osmanlı, doğusunda yeni yeni yükselmekte olan Safevi devletine karşı Kürtlerin belirleyici rolünü 1514 Çaldıran savaşını Kürtlerin desteğiyle kazanarak pratikte görmüştür. Çıkarları konusunda çok tecrübeli olan Kürt üst tabakası, bu savaş sonrasında Osmanlı ile adeta dost ve müttefik bir devlet gibi ittifak yapan politik bir çizgide konumlanmıştır. Şunu da önemle belirtmek gerekir ki Kürt işbirlikçilerinin siyasi karakterlerine rağmen *"Kürtlerin Türklerle ilişkilerinde varlıkları asimilasyonla ya da askeri zorla tehdit altına girsin diye değil, varlıklarını birlikte daha güçlü korumak ve geliştirmek için bu stratejiyi benimsediklerini çok iyi anlamak gerekir."* **(A. Öcalan, Kürt Sorunu Ve Demokratik Ulus Çözümü)**

Bu dönem kimi Türk egemenlerinin ve işbirlikçi Kürtlerin nazarında çok önemsenen ve sevilen din bilgini İdris-i Bitlisi'nin kişisel aktiviteleri ile ortaya çıktığı dönemdir. Başlangıçta Kürt beyleri Safevi devleti ile daha çok içli dışlıdır. Safevi sarayına Şaha bağlılıklarını bildirmeye giden yirmi kadar Kürt beyi Safevilerce rehin alınıp yerlerine merkezden komutanlar atanınca bu Şah İsmail ile Kürt beyleri arasındaki ilişkileri bozar. Şah, beylerden karşılıksız Safevilere bağlanmalarını ister. Bu durum Kürt beyleri arasında ciddi bir rahatsızlığa ve güvensizliğe yol açar. İdris-i Bitlisi'nin bu dönemdeki gelişmelerden çıkardığı sonuç; Osmanlının Sünni olmasını da göz önünde bulundurarak, tercihini Osmanlılardan yana yapmak olur. Aynı süreçlerde bugün Kürt işbirlikçilerini ve hainlerini örgütlemeyle görevlendirilmiş Türk ve Kürt kökenlilerin *"büyük Kürt tarihçisi"* demeyi pek sevdikleri Şeref Xan-e Bitlis'inin babası Şemseddin Bin Şeref Han ise Safevi yandaşıdır. Safevi saraylarında eğitilen Oğul Şeref Xan ise daha sonra İran'dan kaçıp Osmanlıya sığınır ve bu kaçış bey yapılması ile ödüllendirilir.

Bu dönemde Kürt egemenlerinin Kürdistan politikalarını bu iki belirleyici kişiliğin kendi sözleri ile vererek bugün aynı karakterdekilerle ne kadar çok benzerlik içinde olduklarını görelim. İdris-i Bitlisi (öl. 1521) Osmanlı padişahlarını öven *Heşt Bihişt* (*Sekiz Cennet*) adlı kitabın yazarıdır. Sekiz Cennet ile kast ettiği şeyin, ya Osmanlı toprakları ya da Cennetin sekiz katında oturmayı hak etmiş sekiz Osmanlı sultanı olduğu belirtilmektedir. Bugün Türk başbakanına sarılan, demokrasi getirdiğini söyleyen, Kürt sorununu çözecek tek kişi olarak öven Kürt kökenlilerin dilinin o dönemdeki karşılığıdır bu kitap. Şeref Xan ise babası için, *"Görevini o kadar iyi yapıyordu ki, hem Osmanlı'yı ve hem de Safevi Devleti'ni memnun ediyordu"* diye yazmıştır.

Kürt beylerinin bilgisi dâhilinde İdris- i Bitlisi'nin Osmanlı sultanına yazıp yolladığı Farsça mektupta özet olarak, Diyarbakır (Amed) yöresinin mazlum Müslümanlarının devlet hizmetine talip oldukları, devlet ve din düşmanlarının kötülüklerinden Sultan'ın yardımı ile kurtulabilecekleri ifade edilmektedir. Ardından aynı mektupta, Kürtlerin aralarında birleşemedikleri, her beyin kendisinin baş olmak istediği, Osmanlı sa-

rayından bir yönetici yollanmasının zorunluluğu, anlatılmaktadır. Söz konusu mektupta, '*bazı Kürt aşiretlerinin başlangıçta boyun eğme yanlısı olmadıkları, buna karşın üstün gayret gösterilerek işlerin düzeltildiği'* fakat halen düşmanın kışkırtmalarının sürdüğü, yazılmaktadır. Son cümleler İdris- i Bitlisi'nin işini Sultan nazarında önemsetme ve Sultan'dan büyük bir mükâfat bekleme amacı güdüyor gibidir. Ya da bu amaçla yazılmıştır. Bugün ki kimi hainleri hatırlattığını söylemeye yer bırakmayacak kadar açık cümlelerdir. Yine bu satırları bu gün PKK'ye düşmanlık ederek siyaset yapanları, Kürtlerin birliğini bozdukları halde Kürtlerin birlik içinde olmadığını iddia ederek sömürgeciliğin kendilerini Kürt siyasetçileri olarak muhatap almasını önerenleri göz önünde tutarak okumak tarih bilinci gereğidir. Kürt egemenleri ve temsilcileri cephesinde tarihin tekrarına kanıt bu alıntılar, aynı zamanda 1500-1800 döneminin bir anlamda özeti gibidir.

Bir de Şeref Xan'ın kendi dönemindeki Osmanlı Sultanına yazdıklarına bakalım. Kürtlerin birlik olamayacağını değişik biçimlerde dile getiren Xan'ın Şerefnamesi'nde Osmanlı Sultanına; *"Hakanların, yüce eşiğini öpmekle yüceldikleri; sultanın, yüce tahtını öpmekle şereflendikleri; ehl-i sünnet ve cemaatin koruyucusu; bid'at ve sapıklığın izlerini silen; emrine itaat edilen en büyük sultan; uyulması gereken en adaletli, en mütekâmil hakan; hilafet bayrağını adalet ve iyilikle yükselten; mekân ve zaman safhaları üzerine merhamet ve acıma nişanları diken; her iki başkanlıkla da güçlenmiş olan; her iki mutluluğu da elde etmeyi başarmış bulunan; Her iki karanın ve her iki denizin sultanı; her iki mübarek haremin hizmetçisi; iki Ömer'in üçüncüsü, Büyük İskender'in ikincisi güvenlik yaygılarını her tarafa seren; büyük iyilik sahibi, Allah'ın lütuf nazarlarını üzerinde toplayan, zaferlerin babası Sultan Mehmet Han... Yüce tanrı onun mülkünü ve iktidarını ebedileştirsin ve iyiliğini, lütfünü* âlemlerin *üzerine yağdırsın."*

Kürt egemenlerinin bu karakteristik özelliklerini fark eden Osmanlı ve Safeviler, Kürt beyleri içinde kendilerine 'en ucuza' bağlayacakları kişilikleri değişik yöntemlerle örgütlemiş ve Kürtlerin birlik sorununu derinleştirmişlerdir. Her iki devlet Kürt egemenlerine hediyeler yollayarak, sözler vererek, kendilerini abartarak, değer veriyormuş gibi yaklaşarak, pohpohlayarak vb. kendi hizmetlerine alırken, belli yurtseverlik ve ulusallık bilinci taşıyanları ise tesirsiz kılmak için bastırmış, komploculukla bir birine vurdurmuş, hile ve oyunlarla otoritelerini kırmıştır.

Bu dönemde Kürdistan'da yürütülen politikalar; Kürt halkını Alevi-Sünni, Şafii-Hanefi, Nakşi-Kadiri gibi dini farklılıklar üzerinden parçalamak, 1639 Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla coğrafik olarak bölmek, aşiretler arası çelişkileri derinleştirerek ulusal kimlik kazanmalarını engellemek olarak sayılabilir. Bu politikalar yabacı egemenlerin ve beylerin çıkarları doğrultusunda ince planlamalarla derinleştirilmiştir. Bunların yol açtığı sorunlar yüz yıllarca devam ettiği için kökleşmiştir. Belli boyutları ile bu tür politikalar Kürt halkının yaşamında bu gün de devam etmektedir. Bundan çok çekmiş Kürt halkı haklı olarak günümüzde en çok 'Ulusal Birliği' önemsemektedir. Bunu talep etmektedir. Halkın bu talebi karşısında da 19.yy.dakilerin torunlarının durmakta olduğunu biliyoruz.

Kürdistan coğrafyasının stratejik konumundan kaynaklı, Osmanlılar bu süreçte işgal ettikleri diğer eyalet ve sancaklarda olmayan kimi hakları Kürt beylerine tanımıştır. Çünkü Kürdistan'ın sorunsuz olması o dönem Osmanlının geleceği için oldukça önemli bir konu olmaktadır. Bunun Safevilerden kaynaklı hem dini hem de siyasi sebepleri vardır. Kürt egemenlerinin Osmanlıyı kendi devletleri olarak görme eğilimleri Osmanlının Kürtlere güven duymasına yol açmıştır. Şunu da önemle belirtmek gerekir ki, Kürdistan Osmanlılar tarafından, Kürtlerin yenilgisi ile sonuçlanan her hangi bir savaş sonucunda işgal edilmemiştir. Osmanlı, Kürdistan'a dönemin belirleyici beyi olan İdris-i Bitlisi'nin yürüttüğü politikaların diğer beylerce kabul edilmesi sonucunda, adeta davet edilmiştir. Bunu yukarıda o

dönem yazılmış mektup ile vermeye çalıştık. Osmanlının diğer eyalet ve sancaklarında olmayan ve Kürdistan eyaletine yapılan anlaşma sonucunda tanınan statü ise;

1- Kürt beyleri bağımsız olacaktır.

2- Beyliklerde yönetim, sultanın onayından geçmek şartıyla Kürt geleneklerine göre soydan geçecektir

3- Kürtler, Osmanlılar yanında savaşa katılacaklardır.

4- Osmanlılarda Kürtleri, olası bir saldırıya karşı savunacaktır

5- Kürtler geleneksel halifelik hediyesini ödemekle yükümlü olacaklardır

6- Kürt beylikleri, sultan ile birlikte savaşa katılmak zorunda olmalarına rağmen sınırlarını genişletemeyeceklerdir.

Antlaşma sonucu Kürdistan diye anılan bölge 3 kategoriye ayrılmıştır.

Hükümetler: Büyük prensliklerden oluşan Kürt hükümetlerinin iç işlerine Osmanlılar müdahale etmeyeceklerdi.

Yurtluk-Ocaklıklar: Daha sınırlı özerklik sahibi beylikler ve hükümetlerden küçük sancaklar halindeydiler. Yönetim babadan oğulla geçebilirdi. Beyler kendi bölgelerinin hukuki sahibiydiler.

Sancaklar: Merkezden atanmış sancak beyleri tarafından yönetilen beyliklerden oluşuyordu.

Adı geçen kategorilerin tümü de, eyalet paşalıklarına bağlanmıştı. Örneğin Erzurum ve Sivas'ın güneyinden itibaren 7 büyük 10 küçük beylik, Diyarbakır eyaletine bağlıydı. Ama hepsi de özerk prenslik statüsünde yer almıştı. **(Aktaran F. Bulut - Dar Üçgende Üç İsyan)**

Ana çerçevesi bu anlaşmayla belirlenmiş Osmanlı Kürt beyleri ilişkisinin topluma yansıyan olumlu sonuçları; kültürel gelişme olanağı bulma, sürgünlere uğramama, baskı, şiddet ve fiziki katliamlar görmemedir. Ancak beylerin kendi aralarındaki aşiret kavgaları, birlik olma yerine birbirine uzak durmaları, otantik halk değerlerine yabancılaşmaları, yabancı egemenlere benzeşme hevesleri, soylarını önce Farslara, sonra Araplara nihayetinde Şeref Xan'nın yazılarında da görüldüğü gibi bir biçimde Oğuz Türkleriyle ilişkilendirmeleri, bu temelde şecere yazma modası bu dönemin zararları hanesine yazılacak gelişmeleridir. Bu dönemin sosyal, kültürel ve siyasi boyutlarda Kürt toplumunda yaratığı sorunlar da ana hatlarıyla Ahmed-î Xani'nin Mem û Zîn destanına yansımaya başlamıştır. Her şeye rağmen 1500-1800 dönemi Kürt beylerinin durumlarından memnun oldukları üç yüz yılık bir süreç olmuştur.

Ana Hatları İle 1800-1900 Arası Dönemde Yaşanan Gelişmeler

"19. yüzyıldan itibaren Kürt tarihi ve toplumu yeni bir aşamaya girer. Osmanlıyla bozulan ilişkiler isyanlara yol açarken, İngiliz ve Fransız misyonerleri Ermeni ve Süryani kiliselerini ayrılıkçılık yönünde etkileyerek karmaşık bir duruma yol açarlar. Ermeni, Asuri ve Kürtler arasındaki ilişkiler de bozulur. Hepsinin hem kendi aralarındaki, hem Osmanlı yönetimine karşı ilişkilerinin bozulması, tarihlerinin en acılı bir dönemine girmelerine yol açar. Bu süreç 1918 Birinci Dünya Savaşı sonrasında bin yıllık kültürlerin sahibi olan Ermeniler ve Süryanilerin büyük oranda fiziki ve kültürel tasfiyesiyle sonuçlanır. **(A. Öcalan, Bir Halkı Savunmak)**

1500'lerde başlayan, 1600'lerde gün yüzüne çıkan ve 1700'lerin ikinci yarısından itibaren de belirleyicilik kazanan tarihsel gelişme, kapitalist modernite ve onun siyasi mekanizması olan ulus devletlerin ortaya çıkmasıdır. Giderek hâkim olmaya başlayan milliyetçi ideoloji yüzyıllarıdır. Tüm bu gelişmelerin merkezi olan Avrupa, 19.yy.da dünyanın yeni hâkim gücü olmaya başlamıştır.

İlk yayılmasını batıya doğru yapan Osmanlı bu gelişmelere ayak uydurmayınca adım adım gerilemeye başlamış 19.yy.da batıda işgal ettiği topraklarda milliyetçiliğin de etkisiyle halkların etkili kurtuluş savaşları ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere karşı Osmanlı önce ordusunu yenileyerek tedbir almaya girişmiştir. İlk kapsamlı ıslahatlara III. Selim döneminde başlayan Osmanlı, 1792-93'de Nizam-ı Cedit ordusunu kurar. Bu ıslahatlara karşı içerdeki geleneksel yapılardan sert bir muhalefet gelişir. Devşirmelerden oluşan Yeniçeri ordusu isyan ederek III. Selim'i 1807'de tahttan indirir. 1808 yılın-

da II. Mahmut tahta çıkar. İktidarını güçlendirdikten sonra en köklü reform hareketlerini başlatır. İmparatorluğu askeri ve idari alanda düzenlemeye başlayan II. Mahmut Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı bir ordu kurarak devletin zayıflayan otoritesini askerlerle yeniden sağlamaya çalışır. Bunun ardından II. Mahmut, imparatorluğun yapılanmasında da değişikliklere giderek merkeziyetçi idari bir yapıyı geliştirmek için hızla reformlara girişir. Bu değişiklikler İmparatorluğun siyasi karakterini belli oranda değiştirir. Osmanlı devleti ile Kürt Emirlikleri arasında çatışmalara dönüşen çelişkiler, ayrılıklar esasta bu değişikliklerle başlamıştır.

Osmanlı feodalitesi, ulus devlet aşamasına geçen İngiltere, Fransa başta olmak üzere Almanya, Avusturya ve Rus Çarlığı tarafından sıkıştırılmaya başlanır. Osmanlı egemenliği altında olan Hıristiyan halklar batılı devletlerin etkisi ile içerden imparatorluğu sıkıştırmaya başlarlar. Osmanlı bu gelişmelere karşı; 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 Meşrutiyetin ilanı ile zaman kazanma taktiklerine başvurur. Osmanlı bu yeniliklerle askeri, siyasi, ekonomik, kültürel açılımlar yaparak bugün TC'de siyasi literatürde sıkça duyduğumuz 'Batılılaşma, Avrupalılaşma, modernleşme' adımları atmayı hedeflemiştir. Ancak bu adımlar stratejik ele alınmadığı için imparatorluk, büyük kayıplara uğramış ve yıkılmaktan kurtulamamıştır.

Bu dönem Kürdistan'da 1500'lerden sonrasının giderek değiştiğini gösteren sinyallerle doludur. Bu dönemi anlamamıza yarayacak bir örnek Osmanlıyı desteklediği halde Kürt emirliklerinden daha güçlü bir otoriteye sahip olan Şeyh Mahmut'un isyan çıkarma ihtimali gerekçe yapılıp 1639 Bağdat Seferi dönüşü Osmanlılarca idam edilmesidir. Osmanlının 1683 Viyana bozgunundan sonra Kürtlerle ilişkileri görünecek biçimde bozulmaya başlamıştır. Ancak Safevilere karşı yürüttükleri savaşlarda Kürt Emirliklerine ihtiyaçları olduğu için Osmanlı bunu kontrollü yürütmüştür. 1720-1733 Osmanlı Safevi savaşlarında Kürtler çoğunlukla Osmanlının yanında yer almıştır. Safevi denetimindeki Kürt beyleri de Safevilerin yanında yer almıştır. Bu savaşlar çoğunlukla Kürdistan coğrafyasında yapılmıştır. Tarafların birbirine karşı üstünlük sağlayamadığı bu savaşlar sonucunda 1639 Kasr-ı Şirin anlaşması ile belirlenmiş sınır tekrar kabul edilmiştir. Bu savaşlar Kürtlerde özellikle Alevi Sünni ayrımını derinleştirmiştir. Kürt kültürünün önemli bir mekanı olan doğu Kürdistan'ın güney bölümünün ülke topraklarından kopartılması da kültürel olarak Kürtlere zarar vermiştir. Böylesi gelişmeler içinde de Emirlikleri asıl ilgilendiren otonom yapılarını koruma garantisini veren devletlerle ilişki kurmak ve onların koruması altında kalmaktır. Bu siyasetleri sayesinde Kürt emirlikleri uzun bir dönem Osmanlı ve Safevi devletleri arasında denge gücü rolü oynayabilmişlerdir. Kapitalist iktidar merkezlerince sıkıştırılan Osmanlı, yukarıda sıraladığımız reformlarla açılımlara giriştikçe Kürdistan›ı sıkıştırmaya, daha önceki otonomiyi, özerkliği daraltmaya başlamıştır. Bu, içinde bulunduğumuz dönemde AKP hükümetinin bir yandan 'demokratik açılımlar' söylemini dillendirmesi diğer yandan da Kürt halkına karşı askeri operasyonlar, siyasi, kültürel soykırımlar yapmasına çok benzemektedir.

Osmanlı özellikle II. Mahmut döneminde merkezileşmek amaçlı attığı adımlarla ekonomik olarak güçlenmeyi hedeflemiştir. Tanzimat Fermanıyla vergi sistemi değiştirilmiş, devlet direkt merkezden atadığı memurlarıyla vergileri toplamaya başlamıştır. Bu amaçla yapılmış önemli bir diğer yenilikse, 1858 Arazi Kanunnamesidir. Savaşlarda sürekli yenilen Osmanlı devletinin hem savaş giderlerini karşılaması, hem de daha büyük orduları besleyip savaştırması için attığı bu adımlar, halkın daha çok sömürülmesine yol açmıştır. Bu sömürü ve talana karşı hem Kürtler hem de Türkmenler ciddi isyanlara başvurmuştur.

Osmanlının bu yüz yılda yaptığı düzenlemelerden biri de kültür, eğitim ve basın alanına dönüktür. Bu dönemde medreselerin yanı sıra, yeni tarz eğitim kurumları açılmıştır. Yükseköğretime öğrenci yetiştirmek için «Rüşdiye» (or-

taokul) «Mekteb-i Ulüm-u Edebiye» gibi orta dereceli okullar açılmıştır. Devlet memurları için «Mekteb-i Maarif-i Adliye», askeriye için «Mekteb-i Harbiye» açılmıştır. Yine bu dönemde «Mekteb-i Tıbbiye», «Mızıka-yı Hümayun" gibi yüksekokullar açılmıştır. Medreselerin yanında bu okulların da açılmış olması, toplumda kültür çatışmasına neden olmuştur. İlk defa Avrupa›ya öğrenci gönderilmiş, Takvim-i Vekayi» adıyla ilk defa gazete çıkarılmıştır.

19.yy.da kendisini askeri, siyasi, ekonomik, kültürel, eğitim ve basın alanındaki yeniliklerle kurtarmaya çalışan Osmanlı, diğer yandan da Osmanlı-Rus savaşlarıyla uğraşmaktadır. Osmanlının yenilik adı altında yaptıklarının mantığında devlet reformu, modernleşme, gelişen bilim ve tekniğe ayak uydurma yoktur. Zevahiri kurtarmaya çalışmıştır. Bundandır ki Türk devleti iki yüz yıldır aynı sorunlarla boğuşmaktadır. Başta İngiltere olmak üzere batı kapitalist devletlerinin anlaşmalarla, ekonomik dayatma ve yaptırımlarla, borçlarını tahsis etmek ve imparatorluğu siyasi denetimine almak için ön gördükleri temelde yapılmıştır. Osmanlı bu adımlarla kendince tedbir almıştır. Türk devletinin bu gün demokratikleşmeyi, halkla ilişkileri yeniden düzenlemek için değil AB'ye girmek, batı sistemi ile uyumluluğun gereği biçiminde ifade etmesi daha çok "bakın bizde de demokrasi var" demek için yapması Osmanlının son yüz yılından kalan devlet geleneği ve mantığıdır. Bunun için hiçbir reform Osmanlıyı kurtaramamıştır. Bunda kapitalist devletlerin özellikle İngiltere'nin Osmanlıyı yıkma, Ortadoğu›yu paylaşma emellerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Ancak altı yüz yılık bir imparatorluğun yeni kurulmuş batılı ulus devletler elinde çaresiz kalmış olmasının Türk egemenlerinin devlet yönetme tarzı ile direkt ilişkili olduğunu belirtmek gerekir. Osmanlı 'yaratan ve üreten' bir devlet olmaktan çok 'gasp eden, el koyan' bir devlettir. Türk egemenliği her zaman bilimi, sanatı, siyaseti değil işgal ve istilayı önemsemiştir. Onun için Türk egemenleri "üç kıtada at koşturmakla" övünür. Dolayısıyla gasp edilecek yerler, el koyacak zenginlikler bulamayınca yoksullaşmış ve bu defada halk tabiri ile "denize düşen yıllana sarılır" misali İngilizlere, Fransızlara, Almanlara ve Ruslara sarılmıştır. Muhtemelen 1917 Sovyet Devrimi gerçekleşmemiş olsaydı sadece tarihin sayfalarında kalacaktı. Bu süreçte gelişen Osmanlı-Rus savaşları, Osmanlıları geri dönüşü olmayacak bir konuma çekmiştir.

Osmanlının yenilik adı altında yaptıklarının mantığında devlet reformu, modernleşme, gelişen bilim ve tekniğe ayak uydurma yoktur. Zevahiri kurtarmaya çalışmıştır. Bundandır ki Türk devleti iki yüz yıldır aynı sorunlarla boğuşmaktadır.

1828-1829 Osmanlı Rus savaşı sonrasında yapılan Edirne Anlaşmasıyla Yunanistan'a bağımsızlığa gidecek yol açılır. Rusların kazanımları arasında boğazlardan ticaret gemilerini geçirmek ve doğuda toprak kazanmak da vardır. Böylece Osmanlı ülkesindeki milliyetçilik hareketleri ilk defa başarıya ulaşmış olur. Bu süreçte Yunanistan'a bağımsızlık verilmesiyle Mora'nın elden çıkması Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa isyanına, Cezayir'in de Fransızlar tarafından İşgaline (1830) neden olur. Osmanlı-Rus savaşlarından biri de 1853-1856 tarihler arasında yapılan Kırım Savaşıdır. Bu savaş sonrasında yapılan Paris Barış Konferansına (1856) İngiltere, Fransa, Avusturya da katılmış, bu konferansta Osmanlı bir Avrupa devleti olarak kabul edilmiştir. Böylece Osmanlının Avrupa devletler hukukuna göre ele alınmaya başlandığı bir sürece girilir. Osmanlı "Avrupa devletlerinin garantisi

altına girmiştir" şartı, Osmanlının resmi olarak teslim alınmasıdır. Böylece Osmanlı üzerinde sadece Rus çarlığı değil her konuda Avrupalı devletler de resmi söz söyleme ve hak iddia etme olanağına kavuşmuştur. Osmanlı Rus savaşlarının dönem dönem Kürdistan coğrafyasında yapılmış olması, Rusların Ermeni halkını kendi siyasi çıkarları için yönlendirmesi, bu savaşların Kürtleri direkt etkilemesine yol açmıştır.

Kürtleri ve Ermenileri en çok etkileyen savaş ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşıdır. Bu savaş sonrasında yapılan Ayastefanos Antlaşmasıyla (1878) Ruslaın elde ettiği kazanımlardan memnunluk duymayan Avrupalı devletler, Rusları yeni bir anlaşma imzalamaya razı ederler. Böylece 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşmasına gidilir. Bu anlaşma maddelerinden, *"Kars, Ardahan, Batum Rusya'ya verilecek, Osmanlı ülkesinde Ermenilerin oturdukları yerlerde ıslahatlar yapılacak"* şartı, Osmanlı ve Rus devletlerinin siyasi oyunları neticesinde bin yılların Kürt-Ermeni kardeşliğini dinamitleyecektir. Osmanlı bu maddelerle Kürtleri Ermenilere karşı Hamidiye Alayları şeklinde örgütleyerek kendisi için savaştırmaya başlayacaktır.

Bu sürece ilişkin değinilmesi gereken belirleyici bir diğer olay ise Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşanın 1832-39 dönemini kapsayan isyanıdır. Bu isyan neticesinde Osmanlı hem Ruslarla hem de İngilizlerle görüşmeler yapıp bu ülkelerin isteklerini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır.

*"Kürt gerçekliğindeki son iki yüz yıllık gelişmeleri ancak bu global ve bölgesel değişimler temelinde çözümleyebiliriz. Kürdistan 19.yy.*ın başlarında güneyden Irak üzerinden İngiltere İmparatorluğu, Kuzey'den Rus Çarlığı tarafından giderek sıkıştırılmaya çalışıldı. Kendisi de bu iki gücün sıkıştırması altında olan Osmanlı İmparatorluğu, ayakta kalmak için ölüm kalım savaşı veriyordu. *III. Selim ve II. Mahmut'un ıslahat çabaları çöküşü geciktirmeye yönelikti. Hanedanlığın Mısır Valisi M. Ali Paşa tarafından el değiştirme çabaları, ancak İngiltere ve Rusya İmparatorluğu'na verilen tavizlerle durdurulabildi. Milliyetler savaşı imparatorluğu dağıtırken, bunu önlemek için geliştirilen çare ıslahat-reform yoluyla Batı sistemiyle bütünleşme oldu. Sened-i İttifak, Yeniçeriliğin lağvı, yeni ordunun kuruluşu, Tanzimat ve Islahat Fermanı, Birinci ve İkinci Meşrutiyet'in ilanı bu amaçlaydı. Reformların sonucu kapitalist hegemonik sistemle tamamen bütünleşme oldu. Bunun sonucu olarak Ortadoğu kültürü hem maddi hem de manevi yönleriyle sonuna kadar sistemin fetih ve asimilasyonuna açıldı. Bu amaçla oluşturulan Osmanlıcılık akımı ve bürokratik yenilenme, özünde halk üzerindeki geleneksel iktidar aygıtlarının çözülüşünü durdurmaya ve kapitalist hegemonyanın geliştirilmesine yönelikti. Bu işi esas olarak İngiltere yönetiyordu. Fransa, Almanya ve Rusya'nın etkileri de sürekli artacaktı."* **(A. Öcalan, Kürt Sorunu Ve Demokratik Ulus Çözümü)**

19.yy.da Osmanlı Kürt İlişkileri

Osmanlının kendini saran bunalımlardan çıkmak için ilk elden yaptığı şey, devlet kurumlarını yeniden düzenlemek olmuştur. Bu düzenlemelere halk için, açık demokratik, şeffaf yol ve yöntemler esas alınarak yaklaşılmamış, devlet içindeki kliklerin çıkarları, çatışmaları ve komploculukları damgasını vurmuştur. Örneğin II. Selim'in tahttan indirilmesi gibi bu yüzyılda yaşanan sultan tahta çıkarma indirme olayları, Yeniçeri ocağının kaldırılması, Ayanların devletle ilişkilerinin düzenlenmesi bir anlamda egemenlerin kendi içindeki çelişki ve çatışmalarının yansımalarıdır. Devlet içi düzenlenmelerin tümü iktidarın sağlamlaştırılması amaçlıdır.

Batıda yaşanan bilimsel, tekniki ve kültürel gelişme "gâvur icadı" adı altında halklardan uzak tutulmuştur. Katı dogmatik bir ideoloji ile halklarda "Müslüman milletlerin hassasiyetleri" körüklenmiştir. Dönemin emperyal güçleri, devlet içi değişikliklere müdahil olmuş, devleti amaçları doğrultusunda yapılandırmaya koyulmuşlardır. Bu devletler vergi kanunları, ticaret anlaşmaları, eğitim sistemi, askeri yapı, borçlar kanunu gibi alanlarda istedikleri değişiklikleri Osmanlılara yaptırmayı başarmışlardır. Diğer yandan da

Ermeni, Asuri ve Rum halklarını misyonerlik faaliyetleri ile etkileyerek yapılan değişikliklerden yararlanmalarını, salık vererek kışkırtıp içerden destekleyici işbirlikçi unsurlar bulmaya çalışmışlardır. Batılı güçler tüm anlaşmalarda Osmanlının önüne Hıristiyan halkların siyasi, ekonomik taleplerini ve haklarını çıkarmış, ulus devlet paradigması ve milliyetçilikle bu halkları adeta zehirlemişlerdir. Bu durum karşısında Osmanlı devleti de "Müslüman halkların koruyucusu" argümanına sarılmıştır. Bunu fark eden başta İngiltere olmak üzere Fransa ve güçlü diğer Avrupa ülkeleri Araplardan başlamak üzere halkları milliyetçilikle etkileyip harekete geçirip, ayaklanmalar çıkarmaya başlamışlardır. Daha 1774'lerde Araplarda ulusalcı-milliyetçi Vahhabi Hareketi başlamış ve bu dönemden sonra Araplar ağırlıkta İngiliz ve Fransız politikaları etkisine girmiş, I. Dünya Savaşında İngilizlerle beraber Osmanlıya karşı savaşacak kadar anti Osmanlıcı olmuşlardır. Osmanlının bu dönemde geliştirdiği Osmanlıcılık, Panislamizm Kürtler dışında kimseyi etkilememiştir. Türklerde de giderek Jön Türklük, İttihat ve Terakki eliyle Turancılık, Pantürkizm kavramları ile ifade edilen milliyetçilik gelişmeye başlamıştır.

Bu dönemde yaşanan gelişmelerin Kürdistan ayağını üç boyutlu ele almak konumuzu daha anlaşılır kılacaktır. Birincisi; Kürtlerde ortaya çıkan gelişmeler, ikincisi; Osmanlının Kürt ve Kürdistan siyaseti, üçüncüsü; İngiltere, Fransa, Rusya gibi batılı devletlerin Kürtlere dönük politikalarının yol açtığı gelişmeler, sorunlar.

19.yy.da Osmanlının Kürdistan politikası yeni bir işbirlikçi sınıf yaratma amaçlı olmuştur. Bunun için siyasi, ekonomik olarak zorlanan ve değişimi kaçınılmaz hale gelen devletin yeni yapısıyla uyumlu olacak yeni bir tabaka ortaya çıkarmaya başlamışlardır. Bu dönem hakkında yeterince bilgi sahibi olmayanlar, bu gün AKP ile yapılanlara bakarak iki yüz yıl öncesini olduğu gibi anlayabilirler. T.C.nin bu gün yaptıkları 1808'de padişah tahtına oturan II. Mahmut ile start alan politikaların devamı, II. Abdülhamit politikalarının tekrarı gibidir.

Daha önce karşılıklı uzlaşma temelinde yürüyen Osmanlı, Kürt Emirlikleri ilişkileri, devletin merkezileştirilmesi, yeni vergi toplama ve askeri sistem oluşturma ve Hıristiyan halklara verilen kimi haklarla provoke edilmeleri sonucunda değişmeye başlamıştır. Bu süreçte tek taraflı yapılanlardan kaynaklı İdris-i Bitlisi ile Yavuz Selim arasında yapılan ve Kürt beylerinin ekseriyetinin kabul ettiği anlaşma esasları ile ilişiklerin devam etmesi mümkün olamazdı. Bunu fark eden Kürt beylikleri 1806'da Süleymaniye merkezli Babanzade ayaklanması ile tepkilerini ortaya koyarak, aleyhlerine bozulan gidişatı düzeltmek istemişlerdir. Böylece ardı arkası kesilmeyen isyanlar süreci devreye girmiş ve onlarca irili ufaklı isyan yaşanmıştır. 19.yy.da kapsam ve etkileri itibarıyla bu isyanlardan özellikle dördü üzerinden -Babanzade, Mir Muhammed, Bedirxan Bey ve Ubeydullah isyanları- 19.yy Kürdistan'ını belli boyutlarda anlamak mümkündür.

Osmanlı devletinin II. Mahmut ile başlattığı merkezileşme süreci içinde en büyük zararı Kürt halkı ve Türkmen halkı gördü. Direkt saraya bağlı çalışan vergi memurlarının keyfi ve yerel beyleri kayıran yaklaşımları, rüşvet almaları, sömürgeci, talancı ve soyguncu davranmaları halklar üzerinde yürütülen zulmü katlayarak artırdı. Halkların birkaç yere vergi vermesi durumu yaratıldı. O güne kadar yerel beylerin hâkimiyetinde olan Türkmenler ve Kürtler bu uygulama ile üç zalimin zulmü ile yüz yüze kalmaya başladılar. Türkmenlerde halk deyişi olan *"... kaltak Osmanlı, ekende biçende yok, yemede içmede ortak Osmanlı"* özdeyişi tek başına olup bitenleri anlatmaya yeterlidir. Kürt halkı arasında da *"Roma reş"* sözü bu dönem Osmanlı politikalarına duyulan tepki ile Osmanlıya verilmiş bir isimdir. Kürtler aynı zulmü T.C. döneminde de gördükleri için bu ismi bugün T.C. için de kullanmaktadır. Ekonomik olarak zenginliklerini yavaş yavaş kaybeden yerel iktidar güçleri, bundan rahatsızlık duymaya başlamıştır. Bu uygulamanın Kürdistan ayağı ise Kürt mirlikleri ile Osmanlı arasındaki ilişkilerin tümüyle bozulmasıdır.

Kürt beyliklerinden vergi almak ve asker talep etmek, eski otonom yapılarını ortadan kaldırıp direkt Osmanlıya katmak anlamına gelmektedir. Kürt beyliklerinde asıl kabul görmeyen bu uygulamalardır. İsyanları tetikleyen de Osmanlı hanedanlığı ile Kürt emirlikleri arasındaki bu çelişkilerdir.

Dolayısıyla Kürt beyliklerinin veya bu sınıfın özelliğini taşıyan her kalkışma, eskiye dönüş talebi olan çıkışlar olmuştur. Kürt üst sınıflarında, Yunanlılar, Sırplar hatta Arap aşiretler düzeyinde görüldüğü gibi Osmanlıdan kopuşu sağlayarak siyasi bir yapı oluşturma amaçları ya olmamıştır ya da bu tam net ifade edilmemiştir. Bir kopuşa göre olabilecek iç ve dış ittifaklar yaratılmamıştır. Başta Soran (Mir Muhammet) ve Botan beyliği (Bedirxaniler) olmak üzere 19.yy.da gelişen isyanlarda dönemin gelişme düzeyleri verilirken ifade edilen askeri hazırlıklar, Kürt ve Kürdistan söylemleri daha önce kısmen Osmanlının kabul etmek zorunda olduğu 1500'ler statüsüdür. Yenilik olarak silah yapma dışında çok ciddi bir isyan hazırlığını yapmadıklarını söyleyebiliriz. O günkü durumları biraz da KDP'nin Irak'ta General Abdülkerim Kasım'ın (14 Temmuz 1958 darbesi generali) kabul ettiği siyasi hakları aşan taleplerinin olmamasına rağmen, sürekli Irak devleti ile çatışma içinde olmasına benzemektedir. Ancak burada sömürgecilerin eski sözlerinde durmayarak Kürtlerle yaptıkları anlaşmaları bozmalarının etkisi de vardır. Aslında sömürgecilik var olan anlaşmaları bozmuşsa veya bu anlaşmaların geçerliliği kalmamış ise siyaseten yapılması gereken yeni talepler ile mücadele etmek olmalıdır. İşte o dönem Kürt beylerinin anlayamadığı, anlamışlarsa da uygulayamadıkları budur. Dünyada ulus devletler çağı almış başını gidiyorken eski otonom, özerk statüyü istemek teslim olmaktır. Yaşanan da bu olmuştur.

19.yy. İsyanlarının ana eksenini oluşturan bu mantık olmuştur. Bundan ötürü Osmanlı da bu fırsatı başkaldıran Kürtleri ezme, teslim alma, devşirerek kendisine bağlı yeni kesimleri ortaya çıkarma temelinde kullanmıştır. Bütün isyan önderliklerini İstanbul'a çağırıp ikna etmeye çalışması veya sürgün etmesinin altında yatan yeni dönem işbirlikçiliğine razı etmek, olmuyorlarsa da yerlerine yenilerini çıkarmaktır. Zaten Babanzadeler ve Bedirxanilerin isyandan sonraki durumlarına baktığımızda bunu rahatlıkla görebiliriz. Bedirxanilerden, Yezdanşêr isyan esnasında işbirlikçi yapılmıştır. Bedirxan Beyin kendisi isyandan sonra sürgüne gönderildiği Girit'te Osmanlıya karşı çıkan halk ayaklanmasını bir Osmanlı paşası gibi bastırmıştır. Yine Osmanlıdan maaşının artırılmasını isteyen dilekçeler vermiştir. 1878 yılında Bedirxan Beyin iki oğlu Osman ve Hüseyin Paşalar Osmanlı ordusunda paşadırlar. Aynı şey Babanzadelerde de mevcuttur. Mir Muhammet isyanı devam ediyorken İstanbul'a padişahın yanına gitmiş, paşalık ünvanlıyla geri dönerken tam anlaşılmayan bir biçimde yolda öldürülmüştür. Bunun gibi sıralayabileceğimiz bol sayıda örneklerle kimin kime karşı ayaklandığını ve ayaklananların gerçekten ne istediklerini anlamak oldukça zorlaşmaktadır. Kuşkusuz bu emirliklerin tüm fertleri aynı derecede sömürgeciliğe hizmet etmemiştir. Örneğin Celadet ve Kamuran beylerin Kürt kültürüne sınırlı da olsa hizmetleri olmuştur. Siyasi hareketler içinde yer almaya çalışmışlardır. Bu muğlaklık içinde talepler, yürütülen savaş, çekilen acılar, verilen çabalar siyaseten önemsizleşmektedir.

Osmanlının Arazi Kanunnamesi ile getirdiği yenilik Kürdistan›da "ağalık" denilen yeni bir kesimi ortaya çıkarmıştır. Arazi Kanunnamesi ile devlet tüm arazinin direkt işletme sahibi olmuştur. Bu kanunla artık bir beye bağlı bir bölge veya mıntıka kabul edilmemektedir. Devlet istediğine toprağının işletme hakkını vermektedir. Bu politika ile Kürdistan›da bugünkü işbirlikçilerin ortaya çıkarılması dönemi ve adımı atılmıştır. 1858'de çıkarılan kanunla, Osmanlı kendi adına birçok kişiye topraklarını işletme hakkı verip, karşılığında vergi vermesinin önünü açmıştır. Bununla amaçlanan üretimi artırmaktır. Bu biçimde toprak sahibi kılınmış kişilere bağlı çok sayıda köy oluşturulmuştur. Köyler bu biçimde parsellenmiş, köylüler bu

yeni türeme ağalara 'maraba-xulam' olarak çalışmak zorunda bırakılmıştır. Daha önce beylerin, aşiret ağalarının hakimiyeti altında yaşayan halk, çıkan isyanların başarısızlıkla sonuçlanmasından doğan ölüm ve açlık korkusundan dolayı bu devlet ağalarının arazilerinde çalışmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu ağaları aşiret reisleri ile karıştıramamak gerekir. Aşiret reisleri aşiret tarihi ve kültürü içinde toplumsal bir kategoridirler. Ancak yeni ağalar devletin kendisi için yarattığı memurlardır. Bunlara atanmış ağa da denebilir. Bugün AKP'nin KOBİ'ler geliştirmek (Küçük Orta Boy İşletmeleri), teşvik kredileri ve destek fonları vermek gibi ekonomik politikalarıyla yaratmak istediği yeni işbirlikçi burjuva kesimlerin 19.yy.daki karşılığıdırlar. Aşiret reisi, meşruluğu olan Beq'dir, Mir'dir. Cömert, koruyucu, sorun çözücü gibi aşiret topluluklarının demokratik kültürünü temsil ettikleri oranda kabul gören meşru kişilerdir. Ancak yaratma ağalar, halk arasında kabul görmüş, otoritesi olan Kürt beylerine karşı geliştirilmiş, direkt ajan bir tabakadır. Bunların devletle ilişkileri 1500-1800 arasındaki beylerin ilişki düzeyinin çok çok gerisindedir. Osmanlı Kürt beylerine muhtaç olduğu için kendileri ile anlaşmış, çıkarları doğrultusunda kullanmak istemiş ve bu karşılıklı yürütülmüştür. Ancak Arazi Kanunnamesi ile Osmanlının atadıkları Osmanlı'ya daha sonra da T.C.ye muhtaçtırlar. Bunun için direkt ve dolaylı ajan bir tabaka olarak ortaya çıkarılmışlardır. Rıha, Dilok, Amed, Dıhok, Qamışlo gibi önemli yerlere yerleştirilen bu kesimler, Osmanlının II. Mahmut'la başlattığı süreçten sonra dağıtılan sosyal yapının, yeniden Osmanlıya bağlanacak şekilde yeni kesimleri olarak hazırlanıp halka dayatılmışlardır. Tehlikeli olan bu kesimler Kürdistan›da halen T.C.nin ayakları olarak tutulmaktadırlar.

Devlet zoru ve kendi etrafına topladıkları adamların zorbalıkları ile hakim olamayacakları anlaşılınca Osmanlı devleti yeni bir hamle daha başlatmıştır: Nakşi tarikatını bu kesimlerin toplum içinde kabul görmesi için devreye sokmuştur. Böylece Kürdistan'da hain ve işbirlikçi "ağa ve şex" dönemi başlar. Kürdistan›da araştırılması gereken en önemli konu bu işbirlikçiliğin oluşturulduğu dönem politikalarıdır. Kürtler içinde önemli bir yeri olan Nakşibendi tarikatı bu dönemde daha da yozlaştırılmıştır. Osmanlıların Arap Vahhabiliğine karşı destekleyip geliştirdiği Nakşilik, 19.yy.da Kürt yurtseverliğini zehirleme ideolojisine dönüştürülmüş, bugünün hakim tarikatıdır. Kuzey Kürdistan›da özellikle Çewlik, Sêrt, Betlis, Rıha'da halen T.C. politikalarını yürüten beyaz-yeşil ırkçı faşist Türk partilerinin seçimlerde birinci parti olmalarının sebebi, direkt olarak Kürt kökenli işbirlikçi Nakşi şexlerinin faaliyetleridir. Bilindiği gibi Nakşilik bu süreçten evvel Kürt kültüründe önemli işler de yapmıştır. Kürt medreselerinin işlevselliğinde yurtsever Kürt Nakşilerinin önemli rolleri olmuştur. Ancak nasıl ki aşiret kültürünün demokratik temsili olduğu oranda kabul görmüş beq sonradan görme despot ağaya dönüştürüldüyse ya da bazıları bunların yerine ikame edildiyse, olumlu özellikler barındıran Nakşi kesimler içinden de Osmanlılarca işbirlikçileştirilen ve hakim hale getirilen hain bir kesimin olduğunu bilmek gerekir. Bunların atanmış ağalara ideolojik meşruluk sağladıklarını, T.C. döneminde de sömürgecilerin yanında yer aldıklarını, Kürt Nakşiliğini Türk dincilerine kaptırarak Kürtleri yüreklerinden vurduklarını unutmamak gerekir. Bugün AKP

içinde gördüğümüz Ensarioğulları, Mehdi Eker, Kutbettin Arzu, Abdulkadir Aksu, Cüneyt Zapsu, Hüseyin Çelik türündeki kişiliklerin dayandığı ilişki ve ittifaklar Türk egemenlerinin Kürdistan›da kendisi için yarattığı bu tarihsel ittifakın sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunlar her Kürt ilinde ama özellikle tarıma elverişli olan bölgelerde konumlandırılmış işbirlikçi ajan kesimlerdir. AKP ile maske değiştiren T.C. şimdi bunlardan ya da bunlara ek kimi kesimlerden işadamları yaratmak istemektedir. AKP teşvik ve destek fonlarıyla bunları palazlandırmak istemektedir. Bu yeni kesimlerin ideolojik alt yapısını ise Fetullahçılıkla meşrulaştırmaktadırlar. Fethullahcılığın yetmediği yerde de işbirlikçileştirilmiş Nakşilik ve asimile edilmiş Nurculuk kullanılmaktadır. Bunları AKP içindeki hain Kürtler eliyle siyasallaştırıp devletin hizmetine almaktadırlar. Kürdistan›da son iki yüz yılda değişmemiş bir kaide daha vardır; her dönemin egemenleri bir öncekilerden daha kötü ve çirkin hainlik yapmaktadırlar. Örneğin Mir Muhammet'i AKP içindekilerle mukayese edemeyiz. Şex Ubeydullah'ı bugünkü Nakşilerle (kuşkusuz çok yurtsever olanlar da vardır) mukayese etmek küfür olacaktır.

Osmanlının 19.yy. sömürgeci politikalarının Kürdistan'daki karşılığı iktidarlarını kaptırmak istemeyen Mir önderlikli isyanlar olmuştur. 1806 Babanzade ayaklanması, 1837 Mir Muhammet ayaklanması, 1842 Bedirxan bey ayaklanması bilinen ayaklanmalardandır. İlki hariç diğer iki ayaklanma Kürtlüğe, Kürdistanlılığa oldukça fazla vurgu yapmıştır. Bedirxan bey Kürdistanlı Asuri ve Ermenileri de örgütlemeye çalışmış ancak İngilizlerin Asurileri, Rusların Ermenileri kışkırtmaları bu birliği bozmuş, Bedirxan bey de bu oyunu göremediği için Asurileri katletmiştir. Bedirxan bey Ezidi Kürtleri de katletmiş bu yanıyla ulusal birliğe de zarar vermiştir. Yeğeni Yezdanşer tarafından ihanete uğrayan isyan "kutsal İttifak"la örgütlemeye çalıştığı Kürt birliğini sağlamayı başaramamıştır. İdeolojik siyasi kapsamı bu birliği sağlayacak düzeyde olmamıştır. Karakter olarak bağımsız olmayı da başaramayan isyan bilinen nedenlerle yenilgiye uğramaktan kurtulamamıştır. Benzer zaaflar ve yenilgi sebepleri Mir Muhammet isyanında da görülmektedir. Bu isyan döneminde Mısır paşası Kavalalı Mehmet Ali paşa isyanı da vardır. İngilizler olup bitenleri yakından takip etmektedirler. İşbirlikçi tarikat şexleri "İslam halifesine karşı çıkmak kafirliktir" vaazlarını verip halkı isyandan soğutmaya çalışmıştırlar. Mir daha önce Babanları etkisizleştirmek için Osmanlı politikalarına göre davranmış, isyan ettiğinde de Bedirxan kendisine destek vermemiştir.

Bu isyanlardan sonra Kürdistan›da mirlik dönemi kapanır Nakşi Şexleri etkili olmaya başlar. Buna da Şex Ubeydullah isyanı ile adım atılır. Bu isyan 1881'de başlar. Ulusal birlik için toplantılar yapılır. Din, mezhep ayrımı gözetilmez. İran'a karşı ayaklanan Şex, Osmanlıların ve İngilizlerin desteğine güvenir. Ancak bu gerçekleşmez. Ruslara karşı 1878 savaşında Osmanlının yanında yer aldığı için Ruslardan istenen destek de verilmez.

Bu isyanlar neticesinde Kürt egemenleri ve halkı içinde yurtsever ve uluslaşma dinamiğine sahip olan kesimler geriletilmiştir. Kürtler kan kaybetmiştir. Ortam Osmanlı sömürgecilerinin daha kolay hareket etmesine açılmıştır. Ancak ilginç olan bu isyanlarda Kürt egemenlerinin karakterinden ötürü, Kürtler tümüyle ayrı bir halk olarak yabancı bir sömürgeci güce karşı ayaklanmış görüntüsünü tam veremedikleri gibi, Osmanlı da Kürtlere Yunanlılar ya da Sırplar'a yaklaştığı gibi yaklaşmamıştır. Adeta iki kardeş kavgası görüntüsü vardır. Kuşkusuz ki bu, bugün de sıkça duyduğumuz ve egemen sınıflar arası ilişki tarzının bir yansımasıdır. Osmanlı devleti Kürt beylerini hizmetçileri, Kanuni Sultan Süleyman'ın deyimi ile *"imparatorluğun doğusunun etten kalesi",* Kürt üst sınıfları ise Osmanlıyı daha sonra II. Abdülhamit'e yakıştırdıkları gibi *"babaları"* olarak görmektedirler. Bu minvalde gelişen isyanlar süreklileşse de sonuç alamayan bir döngüye dönüşmüştür. Olan halka olmuştur. Bu isyanların olumlu yanı, Kürt halkında ulusal duygu ve düşünceler uyandırmasıdır. Kürt aşiret yapısını çözerek Kurmanclaşmayı, halklaşmayı geliştirmesidir.

Tanzimat süreci ile birlikte Osmanlı idarecileri, merkezi yönetimi güçlendirmek, etkili biçimde vergi toplamak ve kuvvetli ordular kurmayı amaçlamışlardı. O dönemde pek çok eyalette vergi Osmanlı memurları tarafından değil, yerel yöneticiler tarafından toplanır, toplanan vergilerin ancak bir kısmı merkeze aktarılırdı. Merkezin güçlenmesi için etkili bir bürokratik yapının kurulması ve bu yolla eyaletlerin kontrol altına alınması gerekiyordu. Bu işi en iyi başaran kişi, 1876–1909 yılları arasında devleti yöneten II. Abdülhamit olmuştur. II. Abdülhamit dönemi, II. Mahmut ve müteakip Osmanlı sultanlarının (Abdülmecit (1839-1861), Abdülaziz (1861-1876)) yürüttükleri bastırma ve katliamlarından sonra ortaya çıkan ortamı toparlama, siyasi biçim vererek yeni bir hukuk oluşturma dönemdir. Bunun için Osmanlının 19.yy.daki politikalarını iki temel döneme ayırmak mümkündür; birincisi askeri zorun önde olduğu II. Mahmut dönemi, ikincisi ideolojik, siyasi yanın önde olduğu II. Abdülhamit dönemidir. Bu dönem politikaları T.C.nin kuruluşundan bu yana da devam etmiştir. Mustafa Kemal 1919-1924 arasında Abdülhamit'i, sonrasında II. Mahmut'u tekrarlamıştır. Dolayısıyla Cumhuriyetin CHP politikaları daha çok II. Mahmut dönemini, AKP politikaları ise daha çok II. Abdülhamit dönemi politikalarını çağrıştırmaktadır. Dikkat çekmeye çalıştığımız noktalar dışında da konu incelendiğinde benzerliklerin, tekrarların çarpıcı olduğu daha iyi görülecektir.

Abdülhamit, Kürtleri ideolojik ve siyasi olarak kullanmaya ağırlık vermiştir. Direnen kesimleri daha çok Kürtlerden örgütlediği Hamidiye Alayları (1892) ile etkisiz kılmaya veya vurmaya ağırlık vermiştir. Mirliklerin ezilmesinden sonra ürken, teslim alınan, Aşiret Mekteplerinde asimile edilen, 'Ağa'laştırılanlardan oluşan kesimlerin başında olduğu bu alaylar, bir yanıyla da Ermeni halkına karşı kullanılmıştır. Abdülhamit bu hamlesinde başarılı olmak için açtığı Aşiret Mekteplerinde Kürt aşiretlerinden aldığı çocukları eğitip, asimile ederek Yeniçerileştirip Kürdistan›a göndermiştir. Bu okullara özellikle Hamidiye Alaylarında yer alan aşiretler ilgi göstermiştir. Kürdistan'daki Gayri Nizami Harp yani kontraların ilk örneği olan Hamidiye Alayları, ideolojik gıdasını işbirlikçileştirilmiş Nakşilikten almıştır. İttihat ve Terakki Partisi tarafından 1910'da bu alayların ismi Aşiret Süvari Alayları olarak değiştirilmiştir. Her ne kadar içinden Xalidê Cibrî gibi yurtseverler çıkmışsa da bu alaylarla Kürtler Ortadoğu'da tıpkı bugüne çok benzeyen tarihsel bir süreçte Osmanlı için çalıştırılmıştır. PKK'ye karşı savaştırılan korucu aşiretlerin dayandığı politik tecrübe de bu alaylardan gelmektedir. Bu alaylar Berlin Antlaşmasında Ermenilere ilişkin alınan kararların "Doğuda bir Ermeni devleti kurulacak, Ermeniler Kürtleri kesecek" şeklinde propaganda edilmesi temelinde kurulmuştur. Osmanlı ajanları, tıpkı Kürt köylerini basıp insan katleden ve bunu medyasıyla PKK'ye yükleyen T.C. gibi 'Ermenileri Kürtler öldürdü, Kürtleri de Ermeniler öldürdü' diyerek bu kontra örgütlenmelere toplum içinde gerekçeler yaratmıştır. Özellikle Kürdistan'ın Xerzan ve Serhat alanlarında Osmanlı askerlerinin köy köy dolaşarak "Ermeniler sizi kesmeye gelecek, kendinizi korumalısınız" propagandası yaptıkları, sonrasında ise geceleri köyleri basıp katliamlar yaptıkları böylece Ermeni ve Kürt halkını birbirine düşürdükleri halk arasında sıkça dillendirilir. Hatırlanacağı gibi T.C.de PKK'ye karşı aşiretleri örgütlerken en çok "bunlar Ermeni'dir, din düşmanıdırlar" propagandası yapmıştır.

II. Abdülhamit politikalarının devamı niteliğinde yapılan bir diğer şeyse 1900'ün başında devlet eliyle yetiştirilmiş ve devlet kurumlarına yerleştirilmiş 'güvenilir Kürtleri' (TC'nin iyi Kürtler dediklerinin yüz on yıl önceki modelleri) ön plana çıkarmak olmuştur. Bunları devlete bağlayarak örgütlemiştir. İstanbul bu politikanın merkezi yapılmıştır. İçlerinde kimi yurtseverler olsa da çoğunluğu teslim alınmış, devşirilmiş bu kesimlerden oluşan Kürt ve Kürdistan isimli birçok cemiyetin kurulduğu dönemdir bu dönem. Bugün TC'nin bir taraftan inkârcı ve soykırımcı uygulamaları sürdürürken diğer taraftan kendi içindeki Kürtlere "Esas Kürtler bunlardır" demesi, TRT'nin Kürtçe kanal açması ama Kürt basının

yasaklayarak Kürt gazetecileri tutuklaması, Kürtçeye düşmanlık etmesi ama bir iki üniversitede Kürtçe bölümler açması, o günkü uygulamaların bugünkü karşılığıdır. Ülkedeki gelişmelerle bağlantıları olmayan Osmanlının "adaletine güvenen" bu kesimler, yıkılmakta olan bir imparatorluktan arta kalacak harabeler üzerinde özellikle İngilizlerin desteği ile bir takım şeyleri kazanabileceklerine inanmaktadırlar. Bu işin en tuhaf yanı şudur ki, Türk devlet eliti içinde bile Osmanlının artık ayakta kalamayacağı, yeni bir arayışa girmek gerektiği yüksek sesle söylenmeye başlandığı halde bu Kürtlerin "mektuplarla, dilekçelerle görüşmelerle" Osmanlıdan Kürtlere hak istemeleridir. Mücadele etmeden, halkı bilinçlendirip örgütlemeden "değişim olacak ve biz de haklarımızı alacağız" manasına gelebilecek siyasi bir duruş içinde olan bu kesimler sözüm ona Kürt entelektüel kesimlerdir. "Şerif Paşalık" bu kesimlerin kimlik ifadesidir. Bu siyasi kültürün, egemen sınıf çizgisinin bugün de var olduğunu ve kendilerini "Türkiye AKP ile demokratikleşmiştir. Kürt sorunu bu demokrasi içinde çözülmüştür, eksik kalan yanlar da tamamlanacaktır" argümanlarıyla dışa vurduklarını biliyoruz.

Osmanlı 19.yy.da isyanları bahane ederek Kürtleri önce askeri olarak kırımdan geçirdi. Sonra kendisine bağladığı örgütlerle, mezhep ve tarikatlarla ulusal birliğini bozup, önderliksiz ve örgütsüz bıraktı. Arazi Kanunnamesi, yeni vergiler ve talan harekâtları ile zenginliğini ele geçirdi. Dış destekçileri ile Kürtleri kuşattı ya da Kürtlerin İngiliz politikalarına alet olmasına yol açtı. Kürdistan cephesinde bunlar yaşanırken, Türk egemenleri içinde Osmanlının artık ömrünün sonuna geldiği inancı gelişmiş, Jön Türk hareketi ve İttihatçılarca Türk milliyetçiliğinin örgütlülüğü derinleştirilmiştir. Sömürgeciliğin bir tuzağı ve taktiği olarak bu süreçte Kürtlerin dönemin hâkim siyasi gelişmelerine paralel adımlar atmaması için daha çok Osmanlının zamanı geçmiş uygulama ve politikaları ile uğraştırılmıştır. Kürtler adına hareket edenler de bu oyunlara gelmiştir. Osmanlı tüm gericiliği ile Kürtlere saldırtılmakta adeta zamanı geçmiş imparatorluğunu Kürtler üzerinden kurtarmak istemektedir. Bu dönemde Türk egemen kesimleri içinde kimileri de alttan alta kendilerini yeni dönemin hâkim siyasi gelişmelerine göre örgütlemeye ağırlık vermiştir. Bu durum halen devam eden T.C.deki siyasi gelişmelere benzemektedir. T.C. bilindiği gibi 12 Eylül darbesinden sonra gelişen Kürt Özgürlük Mücadelesi karşısında aşılan inkârcılığını ve sömürgeciliğini varını yoğunu Kürt Özgürlük Hareketine karşı kullanarak gizlemeye çalışırken, alttan alta da bugün Fetullahçılık, AKP'cilik olarak karşımıza çıkan yeşil Türk faşistlerini örgütlendirmiştir. Bunu göremeyen ya da görmek istemeyen Kürtlerin bazıları Hizbi kontra tarzında örgütlendirilip, özgür Kürtlerle savaştırıldılar. Türk halkının temsili olması gerekenler dincisi, sağcısı, solcusuyla egemenlerini aşacak ideolojik siyasi yapılar yaratamadığından devletin yedekleri olmaktan kurtulamadılar. Bu savaşta Kürt halkı tasfiye edilemediği için yarınları belirsiz bir Türk egemen sistemi ile karşı karşıya olduğumuzu belirtmek gerekir. Ancak inkar ve imhadan vazgeçmemiş T.C. kendisini Kürtleri parçalayarak, yüzyılların Türkmen-Kurmanc (Türk halkı, Kürt halkı) kardeşliğini bozarak kurtarmaya çalışmaktadır.

19.yy.ın sonları ve 20.yy.ın başında olup bitenleri Kürtler içinde doğru ve derinlikli okuyan çıkmamıştır. Hatta katıksız "Türk" milliyetçisi olanlar çıkmış, İttihat Ve Terakkinin kuruculuğunu yapacak kadar hainlik yapılmıştır. Bilindiği gibi İstanbul merkezli Kürt Teali Cemiyeti üyelerinin bazılarının bir ayağı Osmanlı ordusunda bir ayağı da çeşitli komitelerdedir. Özellikle İttihat ve Terakki ile de çok yakın temasta bulunmuşlardır. Öyle ki, İttihat ve Terakkinin ilk kongresine (1902) Bedirxanilerden Abdurrahman Bedirhan ile Babanzadelerden Hikmet Baban da katılmışlardır.

İttihat ve Terakki, Abdülhamit yönetimine karşı olduğu için, Kürt halkının rahatsızlıklarını ve tepkilerini kendisinden yana örgütlemeye çalışmıştır. (Bu gün AKP'nin yaptığının aynısı) Bu nedenle İt-

tihat ve Terakki üyeleri hem İstanbul›da hem de Kürdistan›da Kürtlerle daha fazla ilişki arayışına girmişlerdir. İttihat ve Terakkinin kurucu üyelerinden Abdullah Cevdet, İshak Sükuti, Mehmet Reşit Kürt'tür. Bu İttihat ve Terakkinin Kürtlerle ilişkilenmesini daha da kolaylaşmıştır.

Süreçle İttihat ve Terakkinin Kürt adını dahi kabul etmediği biliniyor. İttihat ve Terakkinin istihbarat birimi olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın (MİT'in atası olan teşkilattır) Kürdistan'da çok sayıda suikast ve katliam gerçekleştirmiştir. Koçgiri isyanında Kürtleri katleden Topal Osman bu teşkilatın üyesidir.

İttihat ve Terakkinin önde gelen üyelerinden Ziya Gökalp'in Kürtler hakkında yadsıyan ve hakarete varan sözler sarf ettiği ispatlıdır. Yine İttihat ve Terakkinin kurucu üyelerinden Abdullah Cevdet *"Devletin resmi dilinin Türkçe olması ve Türk ulusunun da hakim ulus olarak kabul edilmesi"* gerektiğini savunmuştur. Benzer sözleri bu gün Fetullah cemaati ve AKP içindeki "Kürtlerden" de duyuyoruz. Fetullahçı yazar Mehmet Baransu'yu, AKP'li Hüseyin Çelik ve Mehdi Eker'i yine CHP lideri Kılıçdaroğlu'ni 19.yy.daki bu hain ve işbirlikçilerin torunları olarak değerlendirebiliriz.

Tüm bu süreçlerin içinde İngilizlerin Osmanlıya dönük politikalarının Kürtleri yönlendiren boyutlarının da gözden kaçırılmaması gerekir. İngilizler Kürtleri kullanmak için yoğun politikalar yürütmüştür. 19.yy.da Kürtleri bu tarzda kullanmaya çalışan İngiltere gerçek niyetini 20.yy.da pratik politikasıyla da açığa vurmaktan kaçınmamıştır.

19.yy. Kürdistan gerçeğini siyasi, askeri ve sosyal olarak ana hatları ile özetlersek;

Kürtler yaşanan siyasal, toplumsal gelişmeler karşısında dönemin hakim argümanlarıyla değil zamanı geçmiş realiteleriyle hareket etmişlerdir. Dönem ulus devletlerin bölgede kurulacağı dönem olmasına rağmen Kürt beyleri emirlik peşindedirler.

Dönem bilim, teknik, sanat gibi kültürel değerlerin belirleyici olduğu dönemdir. Kürtler bu tür konulara pek ilgi göstermemiş, Kürt medreseleri dışında yeni eğitim verecek adımlar atmamışlardır.

Ortadoğu›da ulusal bilincin hızla geliştiği bu süreçte Kürtlerde kullanılan hakim dil İslam ümmetçiliği ve aşiretçilik olmuştur.

Dönem ulusal karakterli örgütlemeleri geliştirme dönemi olmasına rağmen Kürtler aşiret ve tarikat merkezli örgütlenmeleri esas almışlardır.

Dönem bilim, sanat, ekonomi gibi yaşamın temel alanlarını iyi bilen önderler dönemi iken Kürtlerde önderliğe soyunanlar aşiret beyleri ve tarikat şexleri olmuştur.

Gücüne dayanarak ve halkının çıkarlarını esas alarak diplomatik ilişkiler geliştirmek gerekirken Kürtler geleneksel aşiret ve tarikat adetlerine göre diplomasi yapılmıştır.

Siyasi ve askeri kültür alanında başarılarından ve başarısızlıklarından tecrübe almak esastır. Ancak 19.yy.da Kürtler adeta siyasi ve askeri olarak kendilerini tekrar etmişlerdir.

Halkçı politikalara dayanan ulusal birlik, dönemin temel gücü iken Kürtler dini, mezhebi, aşiretsel ve coğrafik olarak parçalıdırlar.

Osmanlıdan ayrı bir otorite kurmak amaçlanmamış, Osmanlıcılıktan ve İslam ümmetçiliğinden farklı bir Kürt ulusu ideolojisi esas alınmamıştır.

İngilizlerin ve Halife postunun altına gizlenmiş Osmanlı sömürgeciliği görülmemiş, görülmüşse de ayrı bir halk olarak yeterince tepki ortaya konulmamıştır.

Esas alınan mücadele tarzı isyanlar olmuş, bunlar da yenilgilerle sonuçlandığı için Kürt halkı içinde karamsarlık, umutsuzluk gelişmiş, kısmen de ilkel milliyetçi duygu ve düşünceler gelişmiştir.

Daha da çoğaltabileceğimiz ve yenilgilere yol açmış bu sebepleri kısaca önderlik sorunu ve bu sorundan kaynaklı strateji ve taktik sorunları olarak isimlendirmek mümkündür. Önemli olan bu yenilgi döneminden dersler çıkarmak ve yaptıkları ile 19.yy. uygulamalarına çok benzeyen AKP'li Türk sömürgeciliğinin oyunlarına gelmemektir.

19.YY.DA KÜRT MÎR-EMİRLİKLERİNİN İSYANLARI

A-19. YY.DA KÜRT EMİRLİKLERİN KÖKENİ VE YAPILANMALARI

Emir, ferman veren emreden anlamındadır. Emir, devlet merkezine (sultan) bağlı olmakla, onun merkezi ve genel yasalarını uygulamakla birlikte atandığı veya onaylandığı alanda iktidar merkezidir.

Mîr kavramı ise emirlikten türetilmiştir.

19. yy.da Kürt emirliklerinin isyanları ve günümüze kadar süregelen sonuçlarını anlayabilmemiz için Kürt emirliklerinin zihniyet ve örgütsel yapılanmalarını kısaca da olsa irdelemek gerekir.

16-19. Yüzyıllar Arasındaki Dönemde Kürt Emirlikleri-Mîrliklerinin Genel Durumu:

Osmanlı ve Safevi imparatorluklarının 16.yy.da güçlenmeleri, Kürt egemen sınıfları ve emirliklerini çok ciddi anlamda etkilemiştir. Bu devletlerin hem kendi aralarında ve hem de başka güçlerle yürüttükleri savaşlarda Kürdistan ülkesi, savaşın gerçekleştiği coğrafya; Kürdistan halkı da savaşta her iki gücün en fazla kullandığı ve zulmettiği halk konumundadır. Ama diğer yandan bu devletlerin gerek birbirlerine karşı ve gerekse de Kürdistan toplumuna karşı iktidar savaşında en büyük katkıyı sunanlar da Kürt egemen sınıfları ve Kürt emirlikleri olmuştur. Yeni iktidar-devlet merkezlerine hizmet etmelerinin karşılığında yaptıkları anlaşmalarla bazıları daha da sınırlandırılmış, bazıları daha da güçlendirilmiş mîrlikler olarak kendi aile-haneden çıkarlarını korumuşlardır. Bu statülerini genel olarak 18.yy.a kadar sürdürmüşlerdir.

Kürt Emirlik-Mîrliklerinin Yapılanmaları:

Emirlikler bağlı-bağımlı oldukları merkezi iktidarın ideolojisini kendilerine esas almışlar ve bu ideolojinin Kürdistan'da egemen olmasının baş ajanlığını yapmışlardır. Osmanlı devletine bağlı Kürt mirlikleri Sünni inancını benimseyip Kadiri tarikatı ile Nakşibendi tarikatının Xalidiye kolunu kendi egemenlikleri için oldukça yaygın biçimde kullanmışlardır. Safevi devletine bağlı olanlar da Şialık ve kollarını esas almışlardır.

Emirlik-mîrlikler, bir merkezi iktidara bağlanmakla birlikte zaman, mekân ve koşullara göre sık sık taraf değiştirmiş veya bağlı oldukları merkezi devlete karşı da savaşmışlardır. Özellikle Osmanlı ve Safevi devletlerinin sınır bölgelerindeki emirlikler böyle bir yapılanmaya sahip olup, hem bu devletlerin kendi aralarındaki savaşlarda ve hem de emirliklerin kendi aralarındaki çatışmalarda kullanılmışlardır. Örneğin Safevi devleti tarafından desteklenen Erdelan emirliğini tasfiye etmesi konusunda Osmanlılar kendi sınırları içindeki Baban beyliğini desteklemişlerdir. Ayrıca aşiretler arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar söz konusu aşiretlerin emirliklerle ilişkilerini belirleyebilmiştir.

Kürt emirliklerinin kendilerine dayanak yaptıkları esas toplumsal gruplar koçer aşiretleri ve cotkar köylülerdir. Bununla birlikte diğer kesimleri de kullanmışlardır. Cotkar-köylüler hem büyük vergi kaynağı ve hem de özellikle savaşlarda hayati önemi açığa çıkan besin üreticisidirler. Koçer aşiretleri silahlı ve örgütlü olmaları, aralarında sürekli sorunların yaşanması ve yerleşik olmamalarından dolayı Kürt emirliklerinin asker deposu ve savaş gücünün ağırlığını oluştururlar. Bunların yerleşik yaşama ve tarımsal üretime geçmeleri beylikler tarafından engellenmiştir. Emirlikler, kendi iktidarlarını kabul etmeyen aşiretlere şiddet ve baskı yöntemleriyle boyun eğdirip bu aşiretlerin reislerini etkisizleştirerek yerlerine kendi adamlarını aşiret reisi olarak görevlendirmişlerdir.

Topraksız ve aşiretsiz köylüler ile ba-

jariler olarak da tanımlanabilecek olan Kurmanclar emirliklerin baskı ve şiddetinden en ağır etkilenen toplumsal kesimlerdir. Bunlardan bir kısmı devşirilerek doğrudan mîr'e bağlı özel orduya alınırken, çoğunluğu başta tarım, taş ve maden ocakları olmak üzere ağır işlerde kölelik şartlarında çalıştırılmışlardır.

Müslüman olmayan topluluklar ise ticaret ve zanaatçılıkla uğraşıp, en önemli vergi-rant kaynağını oluşturmuşlardır.

Kürt emirlikleri kendi egemenliklerini tesis etmek için bağımlı oldukları merkezi devletin kurumlarını ve politikalarını taklit etmişlerdir.

Merkezi devlet, toplumsal birliği parçalama, zayıflatma ve büyük aşiretlerin güçlenmelerini engelleme yoluyla iktidarını kurumsallaştırmak yoluna gitmiştir. Bunun için kendisine en iyi ajanlık yapabilecek ve rahatça kontrol edebileceği büyüklükteki aşiretleri veya aileleri emir olarak atamıştır. Büyük aşiretleri ise değişik politikalarla güçten düşürme, parçalama, birbirine karşı çatıştırma, güçlerinden faydalanma ancak ciddi güç olmalarını da engelleme yoluyla denetim altına almışlardır. Beylikler de aynı politikayı esas alarak büyük aşiretleri hem kendi iktidarları için en önemli güç kaynağı olarak kullanmışlar ve hem de kendileri açısından tehlikeli bir güç olmalarını engellemiş ve iktidarlarına bağlamışlardır. Örneğin oldukça küçük olan Baban ailesinin kurduğu beyliğin en temel askeri gücü oldukça büyük olan Hemawend ve Caf aşiretleridir. Zebarilerin bir kolu olan Barzani ailesinin Bedînan'daki aşiretler üzerinde egemen kılınıp devletleşecek kadar güçlendirilmesi bu yaklaşımın devamıdır.

Emirliklerde; aşiretlerin üyelerinden oluşan ve aşiret reisleri komutasında olup da savaş zamanında faal olan aşiret savaşçıları bulunmaktadır. Aşiretlerinden kopanlardan veya Müslüman olmayan halklardan olup da devşirilen, düzenli ve donanımlı, doğrudan emîre bağlı özel askeri kuvvetler de vardır. Bir de doğrudan merkezi devlet-iktidara bağlı olan imparatorluğun ordu güçleri biçiminde üç türlü askeri güç örgütlendirilir. Emir'e bağlı özel orduya Baban emirliğinde "Piştmala", Bedlîs emirliğinde "Nöker", Botan emirliğinde "Xulam" denilmektedir. Savaşlarda ele geçirilen ganimet ve mülklerin bir kısmı savaşa katılan askeri şeflere, üst rütbeli subaylara ve aşiret reislerine dağıtılır. Bir kısmı, aşiretlere ait tımar işletmelerine dağıtılır. Bir kısmı da mîrliğin mülkiyetine geçirilir.

Mîrlikler kendi aile, hanedan ve aşiretinin dil ve kültürünü egemen kılmaya da büyük önem vermişlerdir. Örneğin Safevi devleti sınırları içinde olan Erdelan Mîrliği, Hewraman diyalektiğini ve edebiyatını egemen kılmayı esas alırken, Baban beyliği ise Soranca'yı kendi egemenlik sınırlarında egemen kılmıştır.

B- 19.YY.DA KÜRT EMIRLIKLERININ İSYANLARININ BAŞLAMASI, AMAÇLARI, HEDEFLERI, YÜRÜTÜLME BIÇIMLERİ VE SONUÇLARI ÜZERİNDE BELİRLEYİCİ

OLAN NEDENLER:

1-Kapitalist Devletçi Güçlerin Ortadoğu ve Kürdistan Üzerindeki Politikaları**:**

Bu konu diğer bölümlerde ele alınmıştır. Ancak ek olarak; Yahudi kapitalistler ile başta İngiltere olmak üzere Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Rusya gibi devletlere bağlı ajanların hem Osmanlı ve Safevi devletlerine, hem de Kürtler ve Kürdistan'a yönelik yoğun ve etkili çalışmaları olduğu belirtilebilir. Bunlardan bazıları misyonerlik, seyyahlık, gazetecilik, tüccarlık; bazıları da Osmanlı ve Safevi devletlerinde askeri, siyasi, mali danışman görüntüsü altında faaliyet yürütmüşlerdir. Osmanlı ve Safevi devletlerinin Kürt-Kürdistan gerçekliğine karşı şiddet, işgal ve ilhak politikalarını esas almasında, bu devletlerle Kürt Emirliklerinin ilişkilerinin bozulmasında ve Kürt emirliklerinin isyanlarının gidişatında çok belirleyici payları olmuştur. Hem Osmanlı ve Safevi devletlerini, hem de Kürdistan'daki halkları ve Kürt Emirliklerini kapitalist devletçi güçlerin çıkarlarına uygun bir şekilde kullanmışlardır. Örneğin Baban beyliği üzerinde İngilizlerin, Bedirxaniler hanedanı üzerinde Fransızların çok büyük etkileri olup bunlar tarafından yönlendirilmişlerdir.

2-Osmanlı ve Safevi Devletlerinin Kürt-Kürdistan politikalarında yaptığı değişiklikler:

Kapitalist iktidar ve onun ulus-devleti karşısında tutunamayan feodal devlet yapılanmasına dayanan Osmanlı ve Safevi imparatorlukları 17.yy.dan itibaren gerileme sürecine girerler. Bununla birlikte, gerek kendi aralarında, gerek diğer devletlerle ve gerekse de toplumsal güçlerle uzun yıllar boyunca yürüttükleri savaşlar sonucunda iyice güçten düşerler. 19.yy.a gelindiğinde ise askeri, siyasi-idari ve mali alanlarda oldukça zayıflamış biçimde hıza baş aşağı düşüş içine girerler. Yaşamaları, Avrupa merkezli kapitalist modernite güçleri tarafından belirlenir hale gelir.

Osmanlı ve Safevi imparatorlukları çöküşü engellemek ve kendilerini ayakta tutmak için çareyi, Avrupalılaşmakta veya onların sistemine yamanmakta arar. Bu amaca ulaşmak için de modern-kapitalist devlet yapılanmasını kendi koşullarına uyarlamaya çalışırlar. Kürt halkı ve Kürt egemenleriyle ittifak yaklaşımını terk ederek baskı ve şiddet politikalarını devreye koyarlar.

Osmanlı devletinde; modernleşme-Batılılaşma yaklaşımı çerçevesinde askeri, siyasi-idari ve mali alanlarda, 18.yy.ın sonları ve 19.yy. boyunca 1839-Tanzimat fermanı, 1856- Islahat Fermanı, 1876-Meşrutiyetin ilanı gibi bir çok reform-restorasyon adımları atılır. Vekiller Meclisi ve Bakanlıklar oluşturulur. 1840'ta sonra ise vilayet, liva, kaza, nahiye örgütlenmeleri oluşturularak bunların işlemesi için gerekli bürokrasi örgütlendirilir. 1854 yılında Belediyeler örgütlenmeye başlar.

1792 yılındaki başarısız girişimlerden sonra II. Mahmud döneminde kurulan yeni orduyu modernleştirme çalışmaları daha sonra da sürdürülür. Askeri alandaki reformun sonuçları Kürt emirlikleri-egemen kesimleri ve Kürdistan halkı açısından çok ağır sonuçlara yol açar. Askeri alanda yapılan reformların Kürdistan'a yansıyan en önemli sonuçlarından biri, zorunlu askerlik uygulamasıdır. Merkezi-feodal devletlerin kendi aralarındaki savaşlarda, Avrupalı devletlerle olan savaşlarında ve ayrıca halklara karşı saldırılarında en fazla ihtiyaç duydukları şey çok büyük sayıda askerdir. Bu ihtiyacın yeterli düzeyde ve sürekli karşılanmaması halinde çöküşlerini kaçınılmaz görmektedirler. Paralı askerlik ve Tımar sistemi koşulları da ortadan kalkınca zorunlu (zorla) askerlik uygulamasını devreye koyarlar. Bu durumda Kürt halkını, imparatorluğun en büyük ve dinamik savaşçı-asker deposu olarak görürler. Kürdistan'daki koçer aşiretlerin yerleşikliğe zorlanması, yerleşik ve koçer olan Kürtlerin ekonomik faaliyet yürütme imkânlarının ellerinden alınarak yoksullaştırılması, aşiretlerin dağıtılması, Kürt emirliklerinin etkisizleştirilmesi uygulamalarının en önemli gerekçelerinden birisi, bu asker ihtiyacını karşılamak olmuştur. Kürt emirliklerinin denetimindeki askeri birlikler dağıtılmıştır. Genel olarak aşiret yapısı çözdürülmeye çalışılmıştır. 15-30 yaş

arası Kürt gençleri 10-12 yıl olan askerliğe mecbur kılınmıştır.

Bu adımdan sonra siyasi-idari ve mali alanlardaki reformlar gelmiştir. 1831 yılında tımar sistemine son verildikten sonra, vakıfların topraklarının büyük kısmı devlet mülkiyetine geçirilmiştir. 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesiyle de köylerdeki ortak ve aile arazilerinin, tarıma elverişli arazilerin, Kürt emirliklerinin ele geçirdikleri toprakların büyük çoğunluğu devlet mülkiyeti haline getirilmiştir. Kalan kısım, üst düzey memurlar ve bazı işbirlikçi Kürt egemenleri arasında paylaştırılmıştır. Köylülerin topraksızlaştırılmasıyla koçer aşiretlerin yerleşikliğe zorlanması iç içe gerçekleştirilen uygulamalardır.

Emirlik düzeni tasfiye edilir, vilayetler yeniden düzenlenerek merkezileştirilir ve merkezden atanan valiler tarafından yönetilir hale getirilmiştir. Valilerin dengelenmesi amacıyla, içinde kapitalistik unsurların da yer aldığı Ayanlar (bir nevi yerel halk meclisleri) kurulmuştur. Vergiler merkezi olarak atanan memurlar tarafından toplanırken, askeri birliklerin denetimi valilerden alınarak merkezden atanan subayların komutasına verilmiştir.

Reform yapılan en önemli alanlardan biri de mali alandır. Kürt emirliklerinin para basma, vergi toplama, tımar işletme gibi mali kaynakları ortadan kaldırılmıştır. Zaten ekonomik durumu çökme noktasına dayanan halka çok ağır vergi yükü de bindirilerek halk bunun altından kalkamaz duruma düşürülmüştür.

Gayr-i Müslim halkların siyasi, askeri ve idari alanlarda serbest biçimde yer almaları reformlara dahil edilmiştir. Bu değişiklikle Avrupalı devletlerin, bu toplumları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları ve yönlendirmeleri daha da kolaylaşmıştır. Kürtlerle bu halklar arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır.

Osmanlı devletinin modernleşme, Batılılaşma amacını taşıyan reform ve restorasyon politikaları Kürdistan toplumu açısından büyük yıkımlara yol açmıştır. Bununla birlikte Kürt emirliklerinin de ayakta kalma koşulları ortadan kaldırılmıştır.

3-Kürt Emirliklerinin Kendilerinden Kaynaklı Sorunlar:

1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesiyle de köylerdeki ortak ve aile arazilerinin, tarıma elverişli arazilerin, Kürt emirliklerinin ele geçirdikleri toprakların büyük çoğunluğu devlet mülkiyeti haline getirilmiştir

Toplumun merkezi devlet adına etkili biçimde denetlenmesi yaklaşımı üzerinde kendilerini inşa eden Kürt Emirlikleri, varlıksal olarak sorun kaynakları olmuşlardır. Bununla birlikte kendi varlıklarını ve çıkarlarını sürdürme yöntemleri de hem merkezi devlet ve hem de toplum açısından büyük sorunlara yol açmıştır.

C-KÜRT MÎRLİK-EMİRLİKLERİNİN 19.YY.DAKİ İSYANLARI:

Baban Hanedanı ve İsyanları:

Baban Emirliği:

Baban Emirliği, Osmanlı İmparatorluğunun, Safevi imparatorluğuyla sınır olan bölgesinde Pîr Budak tarafından kurulmuş daha sonra büyüyerek Süleymaniye merkezli bir emirlik haline gelmiştir. Küçük bir aşiret olan Babanlar Osmanlı imparatorluğu tarafından İran-Hewreman merkezli Erdelan Emirliğine, bölgedeki en büyük ve etkili Caf ve Hemawend aşiretlerini etkisizleştirerek devlete bağlamak amacıyla büyük destek verilmiştir. 17.yy.da Osmanlı devletinden büyük paye ve rütbe alan Baban hanedanı üyeleri günümüze kadar da Türk egemen kesimleriyle içli-dışlı ilişkilerini sürdürmektedirler. Baban hanedanı aynı zamanda küçük bir yöre olan Sohra'da konuşulan Kürtçe lehçesinin Güney Kürdistan'da

egemen lehçe olmasını sağlamıştır. Bunun yanında Kürdistan'da çok olumsuz sonuçlara yol açan Nakşibendi tarikatının Xalidiye kolu da etrafındaki birçok aşireti ve beyliği kendi egemenliğine katmış, aşiretsiz köylülere büyük acılar yaşatmıştır.

Abdurrahman Baban Paşa İsyanı-(1806-1808)

Baban emirliği, Osmanlı imparatorluğu sınırları içindeki en güçlü emirliklerden biridir. Merkeze oldukça uzak olan bu emirlik, Osmanlının çöküşe gitmesini fırsat bilerek bağımsızlık arayışlarına girer. Bu amacına ulaşmak için de özellikle İngilizlerle sıkı ilişkiler geliştirir.

Osmanlı ise bu tehlikeyi bertaraf etmek ve Baban hanedanını etkisizleştirmek için merkezileştirme politikalarına bu emirlikten başlar. Emirlikten yüksek sayıda asker talep eder, kendi atadığı görevliler eliyle topladığı vergileri artırır. Bu durum hanedanın kendi egemenliği ve çıkarlarını sürdürmesi koşullarını ortadan kaldırır. Emirlik prosedürüne göre Abdurrahman paşanın Süleymaniye Valisi olması gerekirken Osmanlılar Xalid Paşayı vali olarak görevlendirir. Zaten emirlik düzeni ortadan kalkmış, emirler kendi bölgelerinde ancak Osmanlının merkezi valisine bağlı valiler olabilmektedirler. Osmanlı devleti böyle bir uygulama gerçekleştirince Baban Hanedanı isyan eder.

Babanlar birçok aşireti kendi yanına çekmekle birlikte İran devletinin de desteğini alır. İsyan güçlenir ve Osmanlı'nın bastırma girişimleri boşa çıkarılır. Doğrudan saldırıyla isyanı sona erdiremeyeceğini fark eden Osmanlı, aşiretler arasındaki çelişkileri kullanarak ittifakı parçalar; bir çok aşireti isyana destek verir konumdan çıkarır. Kifrî bölgesindeki savaşlarda birçok Kürt aşireti Osmanlı yanında ve Babanlara karşı savaşır. Aşiretlerin çoğunun desteğini kaybeden Abdurrahman Paşa isyanı yenilgiyle sona erer.

Abdurrahman Paşanın yenilgisinden sonra Babanzadelerin Osmanlı devletine karşı isyanları devam eder. Bu çerçevede Abdurrahman Paşanın yerine geçen oğlu Ahmet paşa, 1812 yılında yeni bir isyan başlatır.

Ahmet Paşa da İran devletiyle anlaşır. Bağdat'ı alarak isyanı yaygınlaştırmak ister. Ancak bu planında kardeşinin ihanetine uğrar. Ayrıca Osmanlılar daha sonra, Baban hanedanına karşı Mîr Muhammed Rewanduzî'yi desteklerler. Sürekli yenilgi yaşayan Baban emirliği 1827 yılında Soran emirliğinin denetimine girer.

Babanzade Ahmet paşa 1840'lı yıllarda isyan girişimlerini yoğunlaştırır. Aşiretlerle ve diğer emirliklerle ittifak kurmak ister. Ancak bunu pek başaramaz. Olayların farkına varan Osmanlı devleti büyük bir güçle Babanlara saldırır ve Babanzade Ahmet Paşanın isyan girişimi bastırılır.

Mîr Mihemedê Rewandûzî İsyanı (1830-1837)

Başkenti Rewandûz olan Soran Emirliği, Mîr Mihemedê Rewanduzî zamanında en güçlü dönemini yaşayıp Behdinan'dan Silêmanî'ye kadarki geniş bir alanı kapsamıştır. O dönemde bölgedeki en etkili aşiretlerden biri olan Rewand aşiretinden Mihamedê Rewandûzî, 1814 yılında Soran emiri olur. Bazı belgelerde Mihemmedê Kor diye de bilinen Mîr Mihemmed, çok sıkı bir medrese eğitiminden geçmiştir ve etkili Mellelerle ilişki halindedir. Mîr Mihemed, yönetime gelince askeri birliklerini 30 bin kişinden oluşan modern bir ordu düzeyine getirir. Cephane ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde fabrikalar kurar. Modern silahların kullanımı için Avrupa'ya öğrenciler gönderir. Etkili bir istihbarat örgütlenmesi oluşturur. Emirlik sınırları içindeki aşiretleri ve aşiretsiz halkı Osmanlı yöntemleriyle kendi yönetimine razı eder. Sert yasalarla asayişi sağlamayı esas alır.

Kendi emirlik sınırları içinde tam ve karşı konulamaz otorite haline gelince, komşu emirlikler ve aşietlerin de bu otoritesini kabul etmeleri için harekete geçer. Osmanlı ve İran devletlerinden öğrendiklerini bu alanda da uygular. Osmanlıların desteğiyle 1827 yılında Baban emirliğini etkisizleştirip, kendi denetimine alınca Kürdistan'daki en büyük emirlik düzeyine ulaşır.

Soran Emirliği'nin bağlı olduğu Osmanlı dönemi hızlı bir çöküşü yaşamaktadır. Rusya ile uzun yıllar süren savaş

sonunda yenilmiştir. Sırplar ve Yunanlılar imparatorluktan kopmuştur. Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Osmanlı devletini oldukça büyük bir zora sokmuştur.

İran devleti de benzer bir durumu yaşamaktadır. Bu nedenle Mîr Mihemmed isyan başlatınca Doğu Kürdistan halkı tarafından büyük destek görür. Ortadoğu ve Kürdistan'da yeni dengeler oluşmaktadır. Tüm Kürdistan'ı kendi denetimine alıp bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan ve bu yolda oldukça ilerleyen Mîr Mihemmed 1830 yılında bağımsızlığını ilan eder. Diğer Kürt Emirliklerini de kendi egemenliği altına alma çabalarına hız verir. 1832 yılında Behdinan beyliğinin topraklarını ele geçirir. Qeladizê bölgesindeki Bilbasî beyliğini kendi egemenliğine katar. Ardından, Bedirxan Hanedanı'nın egemen olduğu Botan Emirliğini ele geçirmek ister. Botan Emirliği direnince savaş iki yıl sürer. Botan Emirliği sınırları içinde Êzîdî, Ermeni, Asuri-Suryaniler gibi Müslüman olmayan halklar da yaşamaktadırlar. Fanatik Müslüman olan Mîr Mihemmed'in yoğun tepkisini çeken bu topluluklar büyük katliamlar ve zararlarla karşılaşırlar.

Mîr Mihemed isyanının çok ciddi bir tehlike olduğunu gören Osmanlı devleti, Ortadoğu üzerinde egemen olmak isteyen Avrupa devletlerinin aralarındaki çelişkilerden de yararlanarak 1835 yılında Sivas, Musul ve Bağdat valilerini isyanı bastırmak üzere görevlendirir. Osmanlı ordusu karşısında cephe savaşıyla tutunamayan Mîr Mihemmed, ordusunu Kürdistan'ın büyük bölümüne yayılan dağlık alanlara yayar ve gerilla savaşı taktiği uygular. Böyle bir taktiğe hazır olmayan Osmanlı ordusu cephanesiz ve erzaksız kalınca geri çekilir. Osmanlı ordularının geri çekilmesini fırsat bilen Mîr Mihemmed aynı yıl içinde bu sefer de çok zayıf olan İran devletine saldırır ve bazı alanları ele geçirir.

Ortadoğu'da kendi hegemonyasını tesis etmekte olan İngiltere, Mîr Mihemmed'in bu çıkışını kendi çıkarları açısından oldukça tehlikeli görür. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan sonra tüm Kürdistan coğrafyasını egemenliği altına alacak olan bir Kürdistan devleti, İngiltere'nin hesaplarının tümden boşa çıkması demektir. Bu gelişme karşısında İngiltere, tercihini önemli oranda kendi denetiminde olan zayıf Osmanlı ve İran devletlerinden yana koyar.

Uzun yıllardır Ortadoğu ve Kürdistan'da çeşitli kılıklar altında çok yoğun faaliyet yürüten İngiliz ajanları Osmanlı ve İran devletleriyle birlikte isyanın bastırılması konusunda kapsamlı planlar hazırlarlar. Yüzyıllardır, aralarında derin çelişkiler olan Osmanlı ve İran devletleri, İngiltere'nin yoğun çabaları ve büyük destekleriyle Kürtlere karşı ortak harekete geçerek Soran emirliğinin merkezi olan Rewandûz'u kuşatırlar. Bu arada İngiliz Hava kuvvetlerine bağlı savaş uçakları Mir Mihemmed'in denetiminde olan alanları çok yoğun biçimde bombalar. Mîr Mihemmed'in ordusu oldukça zorlanır. Bu arada önemli Kürt din adamları da Osmanlılara karşı savaşmanın din karşıtlığı olacağı yönünde fetva çıkarırlar. Bunun yanı sıra birçok Kürt aşiret reisini de çeşitli yollarla yanına çeken Osmanlılar, Kürtlerin birliğini parçalar. İyice güçten düşürülen Mîr Mihemmed, bir biçimde teslim alınarak İstanbul'a götürülür. Burada "şerefiyle teslim olduğu" gerekçesiyle Osmanlı padişahından paşa rütbesi ve hediyeler alır. Bir süre sonra Kürdistan'a dönmesi kabul edilir. Yolda bir komployla öldürülür. Mîr Mihemmed'in ölümünden sonra isyan sona erer.

Bedirxan Bey İsyanı (1842-1847)

Merkezi Cizîra Botan olan Botan emirliği, Bedirxanîler hanedanının yönetimindedir. Fransız kültürü ve siyasetinin etkisinde olan Bedirxan Bey, 1812 yılında iktidara gelir. Kendi egemenlik bölgesinde bulunan Kürt aşiretlerinin yanı sıra Asuri-Suryani, Nasturi ve Ermeni halkları ve Êzidi Kürtleri de çeşitli yöntemlerle yanına çeker. 19.yy.ın koşullarını okuyarak oluşan boşluğu kendi egemenliğindeki bir Kürdistan oluşumuyla doldurmak ister. Bu yönde ciddi girişimleri olur. Emirliğin yönetiminde ve ordusunda Asuri, Nasturi ve Ermenilere önemli görevler verir. Bu halkların birikimlerini değerlendirmek ister. Osmanlıların aldığından daha az vergi alır. Askerlere maaş öder. Emirlik içinde asayişi sağlar. Avrupa'ya öğrenciler gönderir. Aynı şekilde Avrupalı danışmanlar edinir. Çatışmalı olduğu Soran Emirliği etkisiz-

leştirildikten sonra Kürdistan çapındaki en güçlü beylik haline gelir. Osmanlıların, Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından yenilmesinden de cesaret alan Bedirxan bey, devlet kurmak için harekete geçer. Bunun için de diğer Kürt Emirliklerinden istediği desteği alır. Modern bir ordu ve idari sistem oluşturma girişimlerini ilerletir. Mîr Mihemmed'inkinin benzeri bir çıkış olduğunu fark eden İngiltere ve Fransa devletleri, Ortadoğu'da kendi egemenlikleri ve çıkarlarını tehlikeye sokan Bedirxan Bey'e karşı Osmanlılara destek sunarlar. "böl-yönet" politikası devreye girer. Daha önce Diyarbakır Vilayetine bağlı olan Cizîra Botan, Bedirxanîlerle çatışmalı olan Mehmet Paşa'nın valisi olduğu Musul Vilayetine bağlanır. Xakarî'de yaşayan Fransız ve İngilizler tarafından silahlandırılan Asuri-Nasturî aşiretleri bundan böyle Kürt emirliklerine vergi vermeyeceklerini belirtirler. Ayrıca Xakarî yakınlarındaki Tiyarê alanında İngiliz ve Amerikan misyonerleri tarafından açılmış olan bir okul, Kürtlerin tepkisini çekmektedir. Bu olayların yaşandığı günlerde Bedirxan Bey'e yakın iki din adamı Sêrt-Perwarî'de öldürülür ve kanlı elbiseleri Bedirxan Bey'e gönderilir. Gerek halk ve gerekse de Kürt beyliklerinin zorlamalarına direnen Bedirxan Bey bu olay karşısında dayanamaz ve Ordusuyla birlikte Asuri-Nasturilere yönelik büyük bir saldırı gerçekleştirir. İngilizlerle zaten işbirliği yapan Nasturi patriği Malek Şamun, bu katliamdan sonra onlara sığınır. Bu olay üzerine İngilizler ve Fransızlar, Kürtlere karşı savaşmaları için Osmanlı devletini sıkıştırırlar. Bu dayatmayı kabul eden Osmanlı devleti, altmış bin kişilik orduyla birlikte Botan emirliğinin merkezi olan Cizîra Botan'a yönelir. Bu durum karşısında Bedirxan Bey de isyanı başlatır. Osmanlı ordusunun yenilgisinden sonra Bedirxan Bey 1842 yılında devletin kurulduğunu ilan eder. Para bastırma, Cizîra Botan'ı başkent yapma gibi girişimlerle bu devletin içini doldurmaya çalışır. Wêranşar, Sûwereg ve Sincar alanlarını egemenliği altına alır. 1845 yılına kadar Kürdistan topraklarının büyük çoğunluğunda iktidarını tesis etmiş olur. Varlığının büyük tehlike altına girdiğini gören Osmanlı devleti, İngiltere ve Fransa'dan aldığı destekle kapsamlı bir savaş hazırlığı yapar. Yüz bin kişilik bir ordu hazırlanır. Amed ve Wan'da karargâhlar oluşturulur. Wan, Amed ve Cizîra Botan'a olmak üzere üç koldan, Bedirxan Bey güçlerine saldırı gerçekleştirilir. Çetin çatışmalar yaşanırken Cizîra Botan'ı savunmakla görevlendirilmiş olan Bedirxan Bey'in yeğeni Yêzdan Şêr, ihanet ederek Cizîra Botan'ı Osmanlı devletine teslim eder.

Bunun üzerine Bedirxan Bey, Cizîra Botan'a müdahaleye gidince diğer cepheler boş kalır ve direniş fazla sürmez. Zorlanan Bedirxan Bey, çekildiği Eruh kalesinde kuşatmaya alınır. Direniş bir süre devam ettikten sonra 20 Temmuz 1847 tarihinde Bedirxan Bey ve iki oğlu yaralı biçimde Osmanlıların eline geçer; geriye kalanlar ise katledilirler. Bedirxan bey ailesiyle birlikte Girit adasına sürgüne gönderilir.

Bedirxan Bey isyanından sonra Osmanlı devleti, Kürdistan'da merkezileştirme çalışmalarını hızlandırır. Mûş, Xakarî, Cizîra Botan ve Mardîn bölgeleri, Kürdistan Eyaleti olarak düzenlenip vali olarak Muhlis Paşa atanır. Bedlîs emiri Şerif Bey, İstanbul'a sürgün edilir ve yerine merkezden bir Osmanlı valisi atanır. Bedirxan Beyle birlikte hareket eden diğer önemli beyler de farklı yerlere sürgün edilirler.

Bedirxan hanedanı üyeleri daha sonraki süreçte de başta Fransızlar olmak üzere Avrupalı devletlerin etkisi altında, bulundukları alanlarda aile çıkarlarını ve elit konumlarını korumayı sürdürürler.

D-KÜRT EMİRLİKLERİNİN 19.YY. DAKİ İSYANLARININ SONUÇLARI:

Kürt emirlikleri köken, karakter, düşünce ve yaşam tarzı itibariyle binlerce yıllık işbirlikçi-Kürt egemen sınıf geleneğinin 19.yy.daki son temsilcileri rolünü oynamışlardır. Bu zihniyet ve yapılanmaları, Kürdistan ülkesi ve toplumu açısından tarihi kaybetmenin temel nedenlerinden birisi olmuştur. Dünyanın değişen koşullarına kendilerini uyarlamaya çalışmışlar. Bu çerçevede kendi işbirlikçi-egemen aile-hanedan çıkarlarını halkın demokrasi ve özgürlük arayışları ve istemleri içinde gizlemişlerdir. Avrupa'da kapitalistler nasıl ki halkların demokratik ulus eğilim ve direnişlerini kendi çıkar-

larına kanalize edip kendi iktidarlarını kurmuşlarsa Kürt egemenleri de benzer bir yol izlemek istemişlerdir. Ancak hem zihniyet ve yapılanmaları, hem de 19.yy.ın hegemonik güç merkezleri bu istemlerini gerçekleştirmelerine izin vermemiştir. Bununla birlikte halkın demokratik geleneğindeki ısrası ve örgütsel olarak zayıf da olsa gelişen demokratik direnişleri de Kürt emirliklerinin devletleşmesini önemli oranda engellemiştir.

Kürt emirleri, Kürdistan ülkesi ve toplumunun tarihsel gerçeğini göz ardı etmişlerdir. Kürtlerin özerk-konfederatif formlarla kendi varlıklarını ve özgürlüklerini koruyabildiklerini ve dolayısıyla Kürdistan toplumunun ancak bu temele dayanarak varlığını sürdürebileceğini anlamak istememişlerdir. Bunun yerine Avrupalıların modern ulus-devlet modelini veya uzantısı oldukları Osmanlı-İran devletlerini taklit etmeyi çözüm olarak görmüşlerdir. Tüm çabalarını ve güçlerini bu modellerden birine uygun bir devlet kurmaya hasretmişlerdir.

Kürt emirleri, Osmanlı ve İran devletlerinin çöküşleri ve bunların yerine Avrupa merkezli kapitalist devletçi güçlerin ağırlık kazanmalarının, yeni bir işgal ve talan saldırısı olduğunu da görememişlerdir. Demokratik uluslaşma konusunda ortaya çıkan fırsatları kendi dar aile-hanedan çıkarlarını kurtarma kaygısı ve devletleşme hayalleri uğruna heba etmişlerdir.

Halkın varlık ve özgürlük mücadelesi ile umutlarını kendilerine bağlayan Kürt emirlikleri, isyanları yenilgiyle sonuçlanınca kendi aile çıkarlarının korunması karşılığında teslim olmuşlardır. Kendi acıları ve kayıplarıyla baş başa kalan halkın kurtuluş umudu ve özgürlük eğilimlerinin kırılmasına neden olmuşlardır.

Zihniyet ve yapılanmaları itibariyle işbirlikçi-yerel egemen güç olan Kürt emirlikleri, temsil ettikleri çizgiyi isyan tarzlarına da yansıtmışlardır. Bu nedenle toplumun ahlaki-politik toplum özelliklerini değil de, ya devlet-iktidar İslam'ını veya Batılılaşmayı esas almışlardır.

Gerek kendi egemenlik sınırlarını elden geldiğince genişletmek isteyenleri ve gerekse de tüm Kürdistan'ı içine alan bir Kürt devleti kurmak isteyenleri ulusal birliği sağlama adına kendi otoritelerini kabul ettirmeyi esas almışlardır. Bu temelde diğer aşiretleri, emirlikleri, aşiretsiz Kürtleri ve hatta Kürdistan'daki diğer halkları ve toplulukları devlet ve iktidarcı yöntemlerle kendi egemenlikleri altına almaya çalışmışlardır. Çok köklü ve zengin kültürleri temsil eden Zerdeşti-Êzîdî, Kızılbaş-Alevi toplulukların büyük katliamlara maruz bırakılmasında, Asuri-Süryani-Keldani ve Ermeni halklarının tasfiyenin eşiğine getirilmesi ve bu halklarla Kürt halkı arasındaki tarihi ilişkilerin bozulmasında Kürt emirliklerinin politikaları ve isyan tarzlarının çok önemli bir rolü olmuştur. Kürt emirlikleri ve hanedanlarının bugünkü uzantılarının "ulusal birlik" anlayışı da bu çizginin devamıdır.

Bir emirlik isyanı geliştiğinde diğer emirlikler genelde destek sunmamışlar, hatta çoğu zaman da isyan eden emirliğin karşısındaki cephede yer alarak onların tasfiyesi üzerine kendilerini güçlendirmişlerdir. Emirliklerin çağdaş uzantıları olanların son yüz yıl içindeki hareketleri de aynı yaklaşımın devamıdır.

İngilizler başta olmak üzere kapitalist-devletçi güçler, Ortadoğu ve Kürdistan'daki halkların birbirine kırdırılarak parçalanması, zayıf düşürülmesi ve kendilerine bağlanmasını temel politika olarak hayata geçirmişlerdir. Bu politika, Kürdistan'da binlerce yıldır barış içinde bir arada yaşamakta olan Kürt, Asuri-Suryani-Nasturi, Ermeni halkları ile Ezîdî, Alevi, Sunni Kürtler arasındaki ilişkilerin bozulmasını, bu halkların ve toplulukların birbirine düşürülmesini, kardeşliklerin düşmanlıklara dönüştürülmesini kapsamaktadır. Kürt emirlikleri, sınıf kökenleri, karakterleri, sığlıkları, körlükleri ve duyarsızlıklarıyla bilinçli veya bilinçsiz biçimde bu politikaya alet olmuşlardır. Bu halklar ve topluluklar arasında yüzyıllar boyunca kapanmayacak yaraların açılmasında çok büyük pay sahibidirler. Mîr Mihemed Rewandûzî'nin Êzidî Kürtlere, Asuri-Nasturi ve Ermenilere yaklaşımları, Bedirxan bey'in İngiliz-Osmanlı politikalarına kolayca alet olarak Asuri-Nasturileri etkisizleştirmesi gibi birçok örnek bu gerçeği yansıtır.

Halkın gücüne dayalı direniş çizgisi

yerine devletçi güçlerin desteklerini almaya daha fazla önem vermişlerdir. Ancak o dönemin en güçlü hegemonik merkezi olan İngiltere ve diğer güçlerin Ortadoğu üzerindeki hesaplarını doğru okuyamamışlardır. Bu yaklaşım nedeniyle emperyalist planların hayata geçirilmesinde Kürtler en çok kullanılan ve savaşan, acı çeken, zulüm gören, katliamlara uğrayan halk; Kürdistan ise en fazla işgal, istila ve talana uğrayan ülke konumuna düşmüştür. İngiltere krallığının, Ortadoğu ve Kürdistan üzerinde egemenliğini tesis etmesinde Kürt emirlerinin yenilgiyle sonuçlanan isyanlarının çok önemli bir katkısı olmuştur.

İsyanları başlatan Kürt emirleri ve hanedanları bir biçimde kendi işbirlikçi-egemen duruşlarını korumuşlardır. Dar-maddi çıkarlarını kurtarmışlardır. Babanlar, Bedirxanîler, Mukriyanîler, Berzenciler, Barzaniler ve diğer hanedanların günümüzde aynı konumlarını sürdürmeleri, kaynağını bu gerçeklikten almaktadır.

Güç edinip bu güce güvenerek harekete geçme yönünde belli çabalar olsa da daha çok Avrupalı devletlerin Osmanlı ve İran devletleriyle, Osmanlı ve İran devletlerinin kendi aralarındaki çelişkileri kullanmayı kendilerine dayanak yapmışlardır. İkisinden birine dayandıkları Osmanlı ve İran devletleri ise aralarında ne kadar derin ve tarihi çelişkiler olsa da Kürtlerin bastırılması konusunda özellikle İngilizler ve Fransızların çabalarıyla ortak hareket etmişlerdir. Bununla birlikte İngiltere, Fransa ve Prusya gibi kapitalist hegemonik güçlerin Osmanlı ve İran devletleriyle çok ciddi çelişkileri vardır. Ancak dönemsel ve gelecekteki emperyalist çıkarlarının tehlikeye düştüğünü gördükleri anda bu devletlere her türlü desteği sunmuşlardır. Hatta Mîr Mihemmedê Rewandûzî isyanında İngiliz uçaklarının Kürdistan'ı bombalamasında olduğu gibi açıkça ve aktif biçimde Kürtlere karşı savaşta yer almışlardır.

Her emirlik, bir önceki isyandan ders çıkarmaya ve aynı hatalara düşmemeye önemli oranda dikkat etmiş. Ancak kapitalist devletçi sistem ve hegemonik merkezlerin Ortadoğu üzerindeki planlarıyla bu güçlerin Osmanlı ve İran devletleriyle olan ilişki ve çelişkilerini anlayamamışlardır. Bu nedenlerle askeri taktikleri ve politikaları boşa çıkmıştır.

Kürt emirliklerinin isyanlarında temel kaygıları ve hedefleri kendi aile-hanedan çıkarlarını korumak ve egemenlik alanlarını genişletmektir. Bu çıkarların tehlikeye girdiğini gördükleri veya daha fazla güç-iktidar elde etme fırsatlarının doğduğunu gördükleri zamanlarda isyan etmişlerdir. Diğer yandan varlık, zihniyet ve yaşam tarzı olarak karşısında isyan ettikleri devletlerin uzantıları olduklarından dolayı aile-hanedan çıkarlarını kurtarmak için sürekli teslimiyet, işbirlikçilik ve ajanlık eğilimi taşımışlardır. Emirlerin, isyanlar sonunda aileleriyle birlikte rütbe, hediye, affedilme gibi rüşvetler karşılığında teslim olmaları veya esir alınmaya zemin sunmaları bu gerçeği göstermektedir.

"*19.yy.*ın *başından itibaren Kürt-Türk ilişkilerinde yeni bir dönem başlar. Batı karşısında sıkışan Osmanlıların artan vergi ve asker ihtiyaçları Kürtlere aşırı yönelmelerine yol açar. Sonuç kanlı bir isyan dönemidir. Bu isyanlar geniş* özerklikli Kürt beyliklerinin öncülüğünde başlar. 1806'da Süleymaniye'de Baban Beyliğiyle başlayan süreç, 1878'de bu sefer şeyhlerin önderliğinde devam eder. 1925 Şeyh Sait ve 1937 Seyit Rıza önderlikli *son direnişle bu dönem yenilgiyle kapanır. İsyanlara tüm Kürtler birden katılmazlar. Mevzii olarak başlayıp ulusal seviyeye bir türlü ulaşamazlar. Feodal yapı buna engeldir. Yine de eğer İngilizlerin devletlere yardımı olmasaydı, bir Bedirhan Bey (1843), bir Mahmut Berzenci İsyanı (1923) başarıya ulaşabilirdi. Günümüzde Barzani ve Talabani önderliği bu çizgiyi en son temsil eden hem şeyh hem aşiret reisliği kökenli liderlerdir. Oldukça burjuva bir dönüşüm geçirmeleri ve Batılı ülkelerin stratejik destekleri onları tehlikelerle dolu son bir şansın içine itmiş bulunmaktadır."* ***(A. Öcalan-Bir Halkı Savunmak-syf.440)***

E- 19.YY.DA KÜRDISTAN'DA HALK DIRENIŞLERI:

Avrupa merkezli kapitalist devlet-iktidar güçleri tarafından dayatılan ulus-devlet modeli, halkların ahlaki-politik varlıkları ve özelliklerinin zayıflamasına, demokratik uluslaşma yönlü arayış ve

eğilimlerinin çarpıtılmasına, demokratik-toplumsal direnişlerinin gasp edilmesi ve tasfiye edilmesine yol açmıştır. Ulusun devleti adı altında devlete bağlı ulusu yani ulussuzluğu ortaya çıkarmışlardır.

16.yy.dan itibaren Avrupa'da gerçekleşen bu durum, 18.yy.da Ortadoğu jeokültürüne taşırılmaya başlanır. Bölgede egemen olan merkezi-feodal imparatorlukların varlıkları ve politikaları şiddet, işgal, gasp, talan, baskı ve sömürüye dayalıdır. Ancak bu döneme kadar, Ortadoğu'daki toplumsal güçler, halklar, topluluklar ve kültürler sürekli direnerek kendi varlıklarını ve özgürlüklerini korumuşlardır. Kendi içlerinde ve aralarındaki ilişkilerinde kardeşlik, barış, demokrasi, eşitlik ve ortaklaşmayı sürdürmüşlerdir. Esas olarak gücünü kültürden alan toplumsal direnişin en önemli merkezlerinden biri de Kürdistan'dır.

19.yy. koşullarında Kürdistan toplumu, hem Osmanlı ve İran devletlerinin, hem Kürt emirliklerinin ve hem de İngiliz, Fransız ve diğer kapitalist güçlerin baskı, sömürü ve şiddet politikalarına maruz kalmaktadır. Osmanlı devletinin zorunlu askerlik uygulaması, halkın birçok alanda yaşadığı zorlukların ve sorunların altından çıkamayacakları hale gelmelerine yol açmıştır. Kürt gençleri kendi toplumundan, toprağından ve kültüründen zorla koparılarak 14 yıl kadar sürebilen askerliğe götürülmektedir. Sürekli savaş ve çatışmaların yaşandığı bu dönemde Kürdistanlı binlerce genç yaşamını yitirmektedir. Sağ kalabilenler ise gücünü, yeteneklerini, sağlığını, ömrünün en verimli yıllarını ve hatta yaşama dair umutlarının yitirmektedir. Gençlerin hayatlarının en önemli bölümünü ve enerjilerini askerlikte tüketmeleri, aynı zamanda onların üretimden ve ekonomik faaliyetlerden kopmalarına yol açmakta, kendi yaşamlarını kurmalarını engellemektedir. Bu durum ise halkın zaten çok ağır olan yaşam sorunlarını iyice işin içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

Parçası oldukları merkezi devletlerle olan çelişkileri çatışmaya dönüşen Kürt emirlikleri ise daha fazla sayıda askere ihtiyaç duymaktadır. Merkezi devletlerin zorla askerlik uygulamasını taklit etmelerine ne ihtiyaçları vardır ve ne de bu mümkündür. Asker ihtiyaçlarını, daha çok geleneksel Kürt aşiret yapılanmasına ve paralı askerlik yöntemine dayanarak karşılamaktadırlar. Bu durumda en büyük savaşçı kaynakları olan koçer aşiretler desteklenmekte, diğer yandan bunların yerleşik yaşama geçmeleri engellenmektedir. Yerleşik aşiretler ise daha çok savaşlar için en önemli maddi kaynak olarak görülmektedir. "Kurmanc" olarak da tanımlanabilen topraksız köylüler ve emekçiler ise Emirliklerin özel askeri birliklerinde paralı asker olarak yer almaktadır. 19.yy.da gerek Osmanlı ve İran merkezi devletlerinin ve gerekse de Kürt emirliklerinin askerlik konusundaki politika ve uygulamalarından en ağır biçimde etkilenen 'Kûrmanclar" yani topraksız köylü ve emekçiler olmuştur.

19. yüzyıl boyunca, Osmanlı ve İran devletleri, ekonomik alanda çöküşlerini durdurmak ve maddi kaynak sıkıntılarını aşmak için Kürdistan'da yaşamın her alanında halka ağır vergiler getirmiş. Çeşitli gerekçelerle arazi, üretim araçları ve diğer ekonomik kaynakları gasp etmeye ağırlık vermiştir. Merkezden atanan vergi memurları ise jandarma eşliğinde vergi adı altındaki bu sömürü ve zulüm uygulamasını yaygın biçimde hayata geçirmişlerdir. Çalışabilecek durumda olan erkeklerin zorla askerliğe alınarak üretimden koparılmalarının üstüne ağır vergi uygulaması halkı tümden çileden çıkarmıştır. Kürt emirliklerinden bazıları, merkezi devletlerin ağır vergi politikalarını kabul etmişler, bazıları da bu dayatmayı kabul etmeyerek kendileri vergi toplamışlardır. Ancak her iki durumda da Emirliklerin vergi uygulamaları özellikle aşiretsiz köylülerin yükünü ağırlaştırmıştır.

19.yy.da Kürdistan'da hayata geçirilen ve en ağır sonuçlara yol açan politikalardan biri de toplumsal örgütlenmenin dağıtılmasıdır. Bu politikanın merkezinde ise aşiret yapısının dağıtılması ve koçer aşiretlere yerleşik yaşamın dayatılması vardır. Bununla birlikte, bazı aşiretlerin varlıklarının devamı ve kontrol dahilinde güçlendirilmesi yaklaşımı da esas alınmıştır. Osmanlı ve İran devletleri, Batılılaşma yönündeki siyasi-idari reformlar kapsamında bu politikaları

hayata geçirmişlerdir. Bu temelde başta koçerler olmak üzere özerk yapılanmaya sahip aşiretleri dağıtmışlar, bilinen Osmanlı oyunlarıyla güçlü aşiretleri zayıflatarak kendilerine bağlamışlar, zayıf olanları ise tasfiye etmişlerdir. Kürt emirlikleri ise Koçer aşiretleri savaş gücü olarak görmüşlerdir. Bu nedenle özellikle savaşlara en aktif katılanlar olmak üzere bunlara özel önem vermişlerdir. Ancak tarıma ve yerleşik yaşama geçmelerini; bu aşiretlerin her ne biçimde olursa olsun kendi kontrollerinden çıkmalarını engellemişlerdir. Merkezi devletler ve Kürt emirlikleri şehirlerdeki halkın kontrolünde ise tarikat ve mezhep örgütlenmelerini yaygın ve etkin biçimde kullanmışlardır.

Kürdistan'daki halk isyanlarına yol açan nedenlerden biri de yol yapım çalışmalarında Kürtlerin zorla ve kölelik koşullarında çalıştırılmak istenmeleridir.

Kürdistan halkına karşı, ilk defa 19.yy.da ortaya çıkan tehlikelerden biri de kapitalist devletçi güçlerin doğrudan şiddet ve baskı politikalarıdır. İngilizler başta olmak üzere Avrupalı devletlerin ajanları, subayları, silahlı kuvvetleri, uçakları ve diğer savaş araçları doğrudan veya dolaylı yollarla Kürdistan halkına karşı sürekli kullanılmıştır.

Merkezi devletler ve Kürt emirliklerinden kaynaklanan bu tehlike ve tehditlere karşı toplum şiddetli tepki göstermiş, varlığını ve değerlerini korumak için değişik biçimlerde sürekli direnmiştir.

19.yüzyıl boyunca köylülerin, aşiretlerin, aşiret konfederasyonlarının, Êzîdîlerin, Kızılbaş Kürtlerin Asuri-Suryani ve Ermeni halklarının onlarca isyanı gerçekleşmiştir. Bununla birlikte bu yüzyılda çok yaygın biçimde yaşanan ve eşkıya-kaçak olarak tanınan bireysel çıkışlar da özünde Osmanlı paşası, Kürt beyi ve ağa zulmü ve baskısına karşı bir direniştir. Bu çerçevede 19.yy.da gerçekleşen halk isyanlarından bazılarını sıralarsak;

1820 Sivas'ta Zaza aşiretlerinin isyanı,

1830-33 yılları: Musul-Şirnex **arasındaki** Şengal **dağı** çevresindeki Êzîdî Kürtlerin ve Türkmenlerin isyanı.

Milli Aşiret Konfederasyonunun direnişi ve 1834'de dağıtılması

1834-49 arasında Bedlîs civarında halk isyanı

1860 da Osmanlı ordularının Dersim'e yönelik askeri harekatları,

1870 yılı Celali aşiretinin direnişi; Osmanlı devleti Celali aşiretinin Kürdistan'ın kuzeyi ile doğusu arasında serbest hareket etmesini engellemek ister. Bunu kabul etmeyen Celaliler direnirler. Osmanlılar saldırmasına rağmen başarılı olamazlar.

1875 Dersim isyanı; Osmanlı devleti, askerlik ve ağır vergi uygulamasına ek olarak yol yapımında Kürtleri zorla çalıştırmak ister. Dersîm halkı da buna karşı isyan eder. Ancak isyan kısa sürede bastırılır.

1877 Dersîm isyanı; Bu isyana bölgedeki Ermeni aşiretleri de destek verir. Osmanlı güçlerine önemli darbelerin de vurulduğu bu isyanda bir süre sonra isyancı güçler parçalanır. Bunu öğrenen Osmanlı ordusu büyük bir saldırıyla isyanı bastırır.

1879 yılında Mazıdağ'da Silivî, Mutikan ve Reşikan aşiretleri vergi ve yerel idarelere karşı duydukları tepkiden dolayı isyan etmişlerdir.

1879 yılında Wan ile Agirî arasındaki bölgede Haydaran aşireti ayaklanır.

19.yy.daki halk isyanların her birisinin kendine göre bazı yenilgi nedenleri olsa da ortak nedenler,

- ✓ Kapitalist hegemonik güçlerin Kürdistan'a giriş yapmaları
- ✓ Merkezi devletlerin baskı, şiddet ve zulmü artırmaları
- ✓ Kürt emirliklerinin kendi dar ailehanedan çıkarlarını esas almaları olmuştur.

Halk isyanlarının her birisi, kendi koşullarına göre farklı şekillerde olsa da yenilgiyle karşılaşmışlardır. Ancak demokratik-komünal bir sisteme yol açacak bir gelişmeyi sağlayamamışlar; sağlasalar da sürekli kılamamışlardır. Bu durumun; örgütsüzlük, önderliksizlik, ideolojisizlik, darlık, siyasetsizlik, düşmanını tam tanımama gibi belli başlı ortak nedenleri vardır.

KÜRDİSTAN'DA MİRLİKLERİN TASFİYESİ VE ŞEYH ÖNDERLİKLİ DİRENİŞLER

Kürdistan'da mir önderlikli direnişlerle şeyh önderlikli direnişlerin benzerliklerini, farklılıklarını görebilmek için öncelikli olarak mirliklerin ve şeyhliklerin Kürdistan'da ne olduklarına ve nasıl etkin hale geldiklerine bakmakta fayda vardır.

Mirliği biraz da olsa açarak Mirlerin ne yapmak istediklerine bakmamız gerekmektedir. Aşiretler arası konfederasyonlar, özellikle de 10. yy.dan sonraki dönemin en karakteristik organizasyonlarıdır. Güvenlik ve ekonomik nedenlerden dolayı, aşiretler kendi içyapılarını korumak şartı ile bir araya gelerek konfederasyon oluşturmuşlardır. Emirlikler (Mirler) birden çok konfederasyonun bir araya gelmesiyle oluşur. Emirlik sadece birkaç konfederasyonun birlikteliği değildir. Emirlik kendi içinde bütün bir örgütlenmedir. Özel, özgün üst kurumları olan sınıfların belirgin olduğu bir proto-devlet örgütlenmesidir. Emirlik ne kadar çok konfederasyonu içeriyorsa, o kadar etkilidir. Göçebe aşiretlerin emirlikler içindeki sayıları, konumları ve yönetime katılımları farklılık gösterir. Bu aşiretler yaşam tarzları gereği askeri özellikler gösterdiklerinden dolayı, emirliklerin askeri gücünü oluşturuyorlardı. Mirlikler 10. yy.dan itibaren giderek güçlendiler. Özelde 15. ve 16.yy. da çok güçlü mirliklerle karşılaşmaktayız. Bu yıllarda çok sayıda büyük diyebileceğimiz mirlik saymak mümkündür. Örneğin: Erdalan Beyliği, Hakkâri Beyliği, İmadiye (Bahdinan) Beyliği, Cizire Beyliği, Bitlis Beyliği, Midrasi Beyliği, Palu Beyliği, Çermik Beyliği, Çemişgezek Beyliği, Sason Beyliği, Hizan Beyliği, Kilis Beyliği, Şirvan Beyliği, Zirkan Beyliği, Sıvıdi Beyliği, Süleymaniye Beyliği, Sohran Beyliği, Baban Beyliği, Mekri Beyliği, Bradost Beyliği, Mahmudiyan Beyliği, Dımbılı Beyliği, Kelhur Beyliği, Bane Beyliği, Zergine Beyliği, Pazuki Beyliği. Bu beyliklerin tümünün başında bir mir ya da emir bulunmaktadır.

Seyh Said

Bu mirlikler 18.yy.a geldiğimizde oldukça büyümüş, genişlemiş ve etkinlikleri oldukça gelişmiştir. Ancak tam da mirlerin en çok genişledikleri, kendilerini stabilize ettikleri süreçler Osmanlının batıda giderek baş aşağıya gidişine de denk gelen süreçlerdir.

Bu süreçlerde Kürt emirlikleri fiilen bağımsızdır. Ekonomik yapılanma, sınıflaşma ve siyasi kurumlaşmaları itibariyle feodalizmi yaşamaktadırlar. 16.yy.dan önce de Kürt beylikleri bağımsız yaşıyorlardı. Osmanlı batıya yönelmişti. Sınırda çelişkiler yoğundu. Ancak Osmanlıyla içine girilen ittifaklaşmayla ve Osmanlının doğuya yönelmesiyle bağımsız olmaları devam etse de özünde bu tasfiye edilmelerinin başlangıcı oluyordu. Osmanlının idari ve siyasi örgütlenmesinin kurucu mantığı–ki bu işgal ettikleri sahalarda esnek ve yerele dayalı idare etmekti-ikincisi ise Kürt beyliklerinin İran Safevi devleti

önünde bir set oluşturuyor olmalarıydı. Osmanlının Kürtlerle anlaşması onu doğuya açarak büyük güç haline getiriyor ve ayrıca doğudan gelecek tehlikeleri de bertaraf etmiş oluyordu. Özcesi Osmanlı Kürtlere federatif yaklaşmıştır. Özümseme yerine bütünleşmeyi esas alan Osmanlı ademi merkezci yaklaşmıştır.

Bu ikili mekanizma birkaç yüzyıl boyunca Kürt beylikleri ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkinin niteliğini belirledi. Ve Kürt yerel beylikleri merkezi iktidar ile kurulan bu gevşek ilişkinin imkân verdiği bir özerk statü uyarınca Osmanlı devletinin idari ve askeri rütbeleri ile ödüllendirilmiş, payelendirilmiş Kürt aileleri tarafından yönetildiler.

Osmanlı devleti Avrupa'da daraldıkça, toprak kaybettikçe yönünü doğuya çeviriyordu. 1683 yılında Viyana-Karlsberg önündeki yenilgisi ile başlayan süreç 1699 yılında Karlofça ve 1718 yılında Pasarofça antlaşmalarıyla sonuçlandı. Osmanlı batıda artık duramaz hale gelmişti. Bu her geçen gün yeni toprak kaybı demekti. Osmanlı yönünü yavaş yavaş doğuya kaydırırken; doğuda vergiler artıyordu, asker isteme artıyordu. Kendi içerisinde de yenilenme ihtiyacı duyuyordu. Bu yenilenmeye ıslahat-reform-denilecekti. Islahat özellikle orduda başlatıldı. Çok masraflı bir ordunun yükünü kaldırmak artık zor geliyordu. Orduda bazı düzenlemelere ihtiyaç vardı. 1792–93 yıllarında. III. Sultan Selim tarafından Nizam-ı Cedid kuruldu ve uygulamaya geçirildi. Açılım ekonomik idari alanlarda da düşünülüyordu. Ancak Yeniçeri ordusu 1807'de kazan kaldırarak III. Sellim yönetimine son verdi.

Şunu hemen belirtelim; Yunanlar ayaklanıyor, batı da toprak kaybı devam ediyor, doğu da Mısır'da kazan kaynıyor derken zayıflayan merkezi Osmanlı hükümeti ya da devleti güç kaybediyor, yereller Osmanlının siyasi, idari örgütlenmesinden kaynaklı güç kazanıyor ve giderek Osmanlıyı tehdit eder hale geliyordu.

1826'da kurulan Enderun ordusuna karşı Yeniçeriler yine isyana kalktı. Bu isyan bastırılarak ezildi. Bu ezme girişimine Vaka-i Hayriye denildi. Ve bununla yeniçerilik kaldırıldı. Geçmişte devşirmelerden oluşturulan Yeniçeri Ocakları yerine öncelikle Müslümanlardan, yerele yakın özellikler aranarak Enderun birlikleri oluşturuldu. 1839'da Tanzimat Fermanı diye bilinen Gülhane Hattı Hümayunu bu durumu daha da körüklüyordu. Osmanlıda değişiklikler yaşanan sorunlardan dolayı gündeme girmişti.

Ruslarla savaşlar yoğundur. Kuzeyden Akdeniz'e inmeye çalışan Ruslar Osmanlıyı sıkıştırmaktadır. Bunun karşısında Batı *"Boshporus'taki hasta adamı"* ayakta tutmak için desteklemektedir. Genel anlamda 1800'lerin başlarından itibaren Osmanlı kendisini nasıl yaşatacağının hesabı içine girmiştir. II. Mahmut 1808 yılında tahta geçer. II. Mahmut süreci Kürdistan'da yeniden çok şeyin değişeceği bir süreçtir. Kürt coğrafyasının tümden işgal edilmesi bu yıllardan sonra gelişecektir. Yavuz Sultan Selim'le başlayan ittifaklaşmada Kürtlerin coğrafyalarında Osmanlıların bir işgalci ya da sömürgeci pozisyonu yoktur. Belki de Osmanlının başka alanlarında tebaalarına sunmadığı imkânlar Kürtlere sunulmuştur. Ama artık Osmanlılar batıda savaş ve toprak kaybetmenin acısını doğudan almaktadır. Eksilen vergiler ve askerler buradan temin edilmeye çalışılacaktır. Bağımsız bırakılan beylikler yetkilerinin daraltılmasının da ötesinde bir kıskaca alınmayla karşı karşıyadır. Ortak ittifaklar, mukaveleler, anlaşmalar yırtılacak, Kürtlerin coğrafyalarına ve iç işlerine karışılacak ve Kürtlerin gücünü çok aşan yükümlülükler getirilerek Kürt emirliklerinin üzerine gelinecektir. Bu durumda Kürt emirlikleri gittikçe sıkışacaklardır. Genelde Osmanlının bunalımı etraflıca görülmese de Kuzeyden Rusların, batıdan Yunanların zorlamaları görülmektedir. Güneyde Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın istilası görülüyor. Hemen yanı başlarında Bulgaristan'da özgürlük savaşı veriliyor. Bu sıkışık ortamda Osmanlıya karşı direnişler, isyanlar patlak vermeye başlıyor. Yeni bir süreç başlamış oluyor.

Neredeyse yüzyıl sürecek direnişler, parça parça Kürdistan'ın farklı sahalarında baş göstermiştir. Batı ve güneyde sıkışan Osmanlı, hâkimiyetini Kürdistan üzerinde kurmaya çalıştığında, ortaya çıkacak olan bir işgal hareketidir. Yüzyıllarca bağımsız ve özerk yaşamış olan Kürt beylik-

leri ve emirliklerinin, bu hâkimiyet girişimine karşı direnç gösterecekleri açıktır. Hemen şunu peşinen söyleyelim; Kürt emirlerinin ideolojik olarak Osmanlılarla herhangi bir çelişki ve çatışması yoktur. Bu bağlamda bizim anlayacağımız tarzda bir Kürt-Kürdistanlık dertleri de yoktur. Tamamen kendi emirliklerinin çıkarları doğrultusunda bir direnç söz konusudur. Bu böyle de olsa mirliklerin toplumsal kişiliklerinden dolayı Kürtlükleri de söz konusudur. Kürt egemen sınıfının Osmanlıyla Çaldıran savaşı öncesi ve sonrası içine girdiği ilişki, anlaşma Kürt egemen sınıflarını önemli oranda güçlendirmiştir. Bu güçlenmenin bir sonucu olarak mirlikler oldukça etkili hale gelmiş ve büyümüşlerdir.

Ne var ki, Osmanlının batıda toprak kaybetmesiyle kendisini sağlama almak için doğuya yani Kürdistan'a yönelmesi, İngiltere'nin Rusların Kürt mirliklerine olası bir müdahale temelinde Basra'ya inme tehlikesini engelleme kaygısı, Rusların ise benzer kaygılarla gelişen ve büyüyen mirliklere İngilizlere kayması ihtimaline karşı destek vermemesi gibi birçok nedenle dış güçlerin mirliklere destek verme yerine "Bosphorus'taki hasta adam"ı yaşatma girişimleri daha fazla öne çıkmış ve mirlere karşı hile ve oyunlar içine girmelerine yol açmıştır.

Bu esasta yeni bir durum demektir. Mirler ağırlıklı olarak aşiretlerden derlenmiş askeri yapılarla, azınlıkların sundukları askeri güçlerle direnişlerini sürdürürlerken bazı mirliklerin daha derli toplu askeri birliklerinin var olduğunu biliyoruz. Rewanduz miri Kör Mehmet paşanın 5 kişilik bir askeri konseyinin bulunduğu, top döktürdüğü, silah ürettiği gibi birçok bilgi bugüne ulaşmıştır. Bedirxan Bey'e dönükte benzer şeyler söylenmektedir. Hatta Avrupa'dan mühendisler getirterek Van gölünde gemi yapımı için girişimlerde bulunduğu bile dile getirilmektedir.

Mirlerin etkin olabilmelerinin bir nedeni de, toplumun saygı gören bir kurumu olmasıdır. Öyle sanıldığı gibi dışarıdan ithal edilmiş kişilikler değillerdir. Çoğu zaman toplum tarafından kabul gören, kişilikli yapılardır. Kaldı ki toplumsal aidiyet ölçüleri bile dikkate alındığında bu durum kendiliğinden anlaşılacak ve görülecektir. Mirler belki bir aşiretin büyüdüğüdürler ancak mirlik onlarca aşireti içine alan devasa bir yapıdır. Bugüne gelen birçok konfederasyon gerçekliğinden bunu biliyoruz. Mirlik kurumu yer yer sadece birkaç aşireti değil birkaç konfederasyonu kendi içine alarak geniş sahalarda hakimiyetini sağlamıştır.

Çokça dile getirildiği gibi mirlerin ithal edilmiş olmalarına dönük ise şunlar belirtilebilir; birçok mirin şeceresini İslamiyet'in etkili ailelerine dayandırması, onların Arap olduğu yada başka bir yerden getirtildiği anlamı çıkarılmamalıdır. Kürt egemenlerin kendilerini özelde İslamiyet'in peygamberine ya da onun halifelerine dayandırmaları anlaşılmayacak bir durum değildir. Nedeni basittir, geçmişten beri gelen Kürt egemen sınıflarının kendilerini güçlü yapılara dayandırarak yaşama alışkanlıklarıdır. Özgüven yoksunluğu, halktan uzaklık derken birçok farklı neden sıralanabilir. Kürdistan'da birçok egemen ailenin kendini sağlama almak için soyunu Arapların önemli bir ailesine dayandırması meşruiyet kazanmanın bir yolu olmuştur.

Kürt mirleri Osmanlının yukarıda izah edilen müdahalesine karşı direnişe kalkmışlardır. Bu direnişleri sonucu daha geniş toprakları kontrol etmeye başlamışlardır. Baban direnişi Süleymaniye başta olmak üzere büyük toprakları kontrol etmiştir. Kör Mehmet paşa daha geniş sahaları, Mir Bedirxan ise Orta Kürdistan'ın neredeyse tümünü kontrol ederek hepsinden daha geniş bir sahada hakimiyet sağlayarak yukarıda dile getirdiğimiz üç gücü de tehdit eder duruma gelmiştir. Kendileri açısından bu durumu tehlike gören başta Osmanlı ve İngilizler mirlere yönelmiş ve giderek etkisiz kılarak tasfiye etmişlerdir.

Dediğimiz gibi mirler toplumda geniş saygınlığı olan ve salt bir kaç aşireti yürüten değil, yer yer çok geniş coğrafik sahalarda kabul gören kişiliklerdi. Denilebilir ki, gelişmiş Kürt feodalitesini temsil ediyorlardı. Bu geniş sahadaki etkinlik ve saygınlık; daralan, büzülen Osmanlı için -direnişler dikkate alındığında- tehlike arz ediyordu.

Kürdistan'da tarihi bir süreç işte tam

da bu süreçtir. Kürdistan'da oturmuş olan bu feodal yapıların yerine yeni yapılar enjekte edilmeye başlanmıştır. Bir daha bu denli zorlayıcı geniş yapıların oluşmaması için içten içe parçalayıcı bir mekanizma gerekliydi. Osmanlılar ve İngilizler için emniyet supabı gereği ortaya çıkıyordu. Öyle bir sistem oluşturulmalıydı ki Kürtler bir daha birleşmesin, Osmanlılar doğudan sökülmesin, ancak İngilizler de Hindistan yolunu elinden kaptırmasın. Rusların böyle bir mekanizmada payları ne kadardır tarih bir gün onu da yazacaktır. Şimdilik elimizdeki bilgiler sınırlı olduğu için yorum yapmayacağız.

Toprak aristokrasisine dayanan emirliklerin yıkılmasından sonra yerlerini ağalar ve toprak ağaları aldı. Sonrasında ise aşiretler üstü bir kurum olan şeyhlik etkili oldu. Dağılan mirlikleri ufaltmanın en iyi yolu göbekten Osmanlıya bağlı bireylere mirlerin mülklerini dağıtmaktı. Başka bir yol ise toplum dışı kalmış, toplumdan dıştalanmış ve Osmanlının yanında mirlere karşı savaşmış ihanetçi kişiliklere bu topraklardan pay vermekti. Yine Osmanlı olan askeri komutanlara ve valilere de bu toprakların bir kısmı verilebilirdi. Mirlerin yanında çalışmış kâhya gibi daha gerilerde olan bireylere de bu taksim yapılabilirdi. Yeni ağalar emirlerin topraklarında küçük çaplı çiftlik, ticaret ve hayvancılık yapmış olanlardan da seçilebilirdi. Emirliklerin yıkılması ardından tüm bu yollarla mantar gibi ağalık yaratıldı. Osmanlı bu süreci hızlandırmak için 1858›lerde gerçekleştirilen Arazi Kanunu ile bunlara büyük kolaylıklar sağladı. Bu toprak düzeniyle, Kürdistan'daki özerk yapıya aslında son verilmiş olunuyordu. Büyük topraklar yüzlerce etkisiz, kendisinin güdümündeki ağalara verilmiş oluyordu. Böylece Kürt yerel otoritesi, merkezi Osmanlı otoritesi içinde eritilmiş oluyordu. Geleceğin yeni işbirlikçi sınıfı böylece doğmuş oluyordu. Buna *"bir toplumun yeniden kendisine gelmesinin önündeki barajlama girişimi"* diyebiliriz.

Bugün Kürdistan'da hala etkili olan ve Kürt toplumsal yapısını bölmekten ve parçalamaktan öteye rol oynamayan ağalık kurumunun, 150–160 yıllık ömrü bulunmaktadır. Kürdistan tarihinde kendilerinden istenenden daha fazla rol oynayarak kendilerini bugüne kadar ulaştırmışlardır. Bugün de kraldan daha kralcı olmaları bu mirastan gelmektedir.

Kürdistan tarihine "ağalık kurumu" diye geçecek olan kurum böyle oluşturulmuştur. Parçalayıcı bir unsur olarak ağalık kurumu Kürtlerin başına bu biçimde musallat edilmiştir. Bunları yaparken, mirleri temsil edebileceklerin tümü Osmanlı merkezine çekilmişler, orada adeta rehin olarak tutulmuşlar, topraklarına gitmelerine izin verilmemiştir. Çocukları okullara alınmış, büyüklere ise maaş hatta rütbeler verilerek denetimde tutulmuşlardır. Her an yeniden topraklarına gidebilecekleri, dönebilecekleri umudu da elbette öldürülmemiştir.

Bugün Kürdistan'da hala etkili olan ve Kürt toplumsal yapısını bölmekten ve parçalamaktan öteye rol oynamayan ağalık kurumunun, 150–160 yıllık ömrü bulunmaktadır. Kürdistan tarihinde kendilerinden istenenden daha fazla rol oynayarak kendilerini bugüne kadar ulaştırmışlardır.

Aslında yöntem basittir: Kürtleri parçalayarak, sahte suni sorunlarla birbirine düşürerek, hatta düşmanlaştırarak etkisiz hale getirmişlerdir. Bunu yaparken de Osmanlıya ve de İngilizlere yeni bağımlı bir tabaka oluşturmuşlardır.

Mirlerin tasfiye edilmesi ardından en etkili kurum öncelikli olarak şeyhlik kurumu olabilirdi. Dağılan toplumsal yapıyı en iyi kontrol edebilecek yapılar ancak toplum nezdinde kabul görebilecek yapılar olabilirdi. Bu yapılar zaten Kürdistan'da hazırdı: Şeyhlik kurumu. Ancak Kürdis-

tan'daki şeyhlik kurumunun bu görevi hemen üstlenebilmesi kolay olmayacaktı. Bu görevi yürütebilecek hale getirilebilmesi için tornadan geçirerek işlevsel hale getirmek gerekirdi ya da böylesine bir kurumu Kürdistan'a ithal etmek gerekirdi.

Şeyhlik dini bir kurum olarak, manevi açıdan saygın yeri olan ancak maddi açıdan mirliğin altında bir statü idi. 1800'lerin başında İngilizlerin, Ortadoğu'ya girişine denk gelen bir süreçte Nakşîbendi tarikatı Ortadoğu'ya Kadiri tarikatının yanında giderek güçlenen bir konumla yerleşmeye başladı. *"Ortadoğu toplumlarının karakter haritasını saklayan tarikat ve mezhep gerçeğidir."* Bunun için Ortadoğu'yu anlamak isteyenler öncelikli olarak bu gerçekliği iyi bilmek zorundadır. Aksi takdirde Ortadoğu'da olan birçok olay ve olguyu tahlil edemez, yanılgıya ve yanlışlara düşer. Nitekim bugün bile kapitalist modernist sistem Ortadoğu'da kökleşemiyorsa, öteki olarak kabul ediliyorsa, ret ediliyorsa bunun özünde bu gerçekliğin payı çok büyüktür.

Ortadoğu'da etkili olan iki tarikatı kısa da olsa ele almak yerinde olacaktır: Kadiri tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylani'nin yaşamı hakkında fazla bilgi yoktur. Türbesi Bağdat'tadır. 1077–1166 yılları arasında yaşamış ve sonradan Bağdat'a göç etmiştir. İslam hukuku uzmanı olduğu, genç yaşlarda sofizmin muhalifi olduğu, ancak orta yaşlarda sofi eğitimi aldığı ve birkaç yıl boyunca inzivaya çekildiği, derviş hayatı yaşadığı ve sonrasında ünlü bir vaiz olduğu belirtilir. Ancak Kadiri tarikatının yayılışı 15. yy.dan önce olmamıştır. 1300'lerde Suriye ve Irak'ta bu tarikatın varlığına işaret eden araştırmalar vardır. Orta Kürdistan'da ünlü bir şeyh olan Sadate Nehri'nin, Kadiri'nin oğlu Abdülaziz dolayısıyla torunları olduğu belirtilir ama kesin değildir. Sadete Nehri'nin Orta Kürdistan'a bu tarikatı benimsetmek için geldiği de söylenir. Sadete Nehri ailesi zamanla güçlü bir hanedan aile oldu ve önemli bir gücü eline geçirdi **(Aşiretçilik ve Milliyetçilik)**

Nakşibendi tarikatının ise tarihçesi 14.yy.ın sonlarına uzanır. Buhara'da Bahauttin Nakşibendî (1318 ile 1389) tarafından kurulmuştur ve görüşlerini 11. yy.da yaşayan Abdulhaluk Gondjuvani'ye dayandırmaktadır.

"Nakşibendîlik tasavvuf esasları temelinde örgütlendirilmiş bir tarikattır ve genelde tüm tarikatlar gibi bazı temel kurallara sahiptir. Temel yaklaşımı "her insan mutlaka bir mürşide bağlanmalıdır" Bu mürşit ise tarikat şeyhidir. Bu temel bir kuraldır öyle ki, bunun zorunluluğu "Şeyhi olmayanın kılavuzu şeytandır" biçiminde izah edilmektedir. **(Erdal ERGİN-Nakşibendîlik Ortadoğu Siyasetindeki Rolü ve Önemi)**

Bu tarikatın Halidiye kolu 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, Diyaeddin Xalid adlı bir Kürt tarafından meydana getirilmiştir. Xalid 1826 yılında ölmüştür. Caf aşiret üyesi olan ve Mevlana Halid olarak da bilinen Diyaeddin Xalid, 1778'de Süleymaniye merkezli Baban beyliğine bağlı Karadağ'da doğmuştur. Kadirilik tarikatına girmiş ve dönemin önde gelen hocalarından Seyid Abdürrahim Berzenci, Seyit Abdülkerim Berzenci, Melle Salih Necmar, Şeyh Muhammed Qasım Senandec'ten dersler almıştır. Sonra Hindistan'a gidip 1808›lerin başlarında geri dönmüştür. Bundan sonraki süreç, Nakşibendî tarikatının Kürdistan'da gelişmesidir. Mevlana Halid, Süleymaniye'ye geldiğinde Kadiri tarikatının yoğun tepkileriyle karşılaşmıştır. Süleymaniye'de tutunamamıştır. Ona dönük çeşitli söylemler ve ithamlar vardır. İngilizlere çalıştığına dönük iddialar ve Hindistan'dan döndükten sonra Kadiriliği bırakıp, Nakşîliği geliştirmeye kalkışması onun hedef olmasına yol açmıştır. Bunun üzerine Bağdat'a giderek Davut Paşa'ya sığınmıştır. Kendisini kabul eden Davut Paşa Mevlana Halid'e, El-Hassasiye adında bir okul açarak faaliyet yürütmesine imkân sağlamıştır. Mevlana Halid bu süreçte ismini değiştirecek ve Diyaeddin Xalid El Bağdadi yapacaktır. Ancak yine tutunamayarak Irak'ı terk etmek zorunda kalacak, Suriye'ye gidecek ve orada Şam'da okulunu kuracaktır. Özellikle Kadirilik ile Rufailik gibi Arap kökenli Sünni tarikatlara ilgi gösterilen bölgede, Nakşibendîliğe kısa sürede büyük bir saygınlık ve etkinlik kazandırmıştır.

Şam'a yerleşen Mevlana Halit, burada gelecekteki tüm halifelerini eğitecektir. 11

Halife'den bahsedilmektedir. Kürdistan'a da bu halifelerini gönderecektir.

"Kürdistan'ın en ileri gelenleri arasında El Seyyid El Şeyh Abdullah El Şemzini (El Şemdinli) ile kardeşi Seyyid El Taha sayılır. El Hakkâri ve El Seyyid Taha aracılığıyla, tekmil Kürdistan'ı denetimi altında bulunduran M. Halit, Şeyh Halid El Ciziri'yi Botan-Cizre bölgesine ve Şeyh İsmail El Şirvani'yi de Dağıstan bölgesine gönderdi. Karadeniz sahilindeki halifesi Şeyh El Hac Feyzullah El Erzurumi, Urfa'daki ise Hortavizade Şeyh Muhammed Hafız El Ruhavi'dir. Onun adına Erzincan'da faaliyet gösteren halifesi ise Şeyh El Bağdadi ile El Erzincani'dirler." **(Erdal ERGİN-Nakşibendîlik Ortadoğu Siyasetindeki Rolü ve Önemi)**

Büyük Kadiri şeyhleri birer birer Nakşibendîliğe geçiş yapmışlardır. Bunlardan en bilinenleri Saadete Nehriler, Arvasiler, Olekiler, Tahkilerdir. Etkin kollar olarak: *Şeyhleri Seyit Taha Nehri (Taha-ı Hakkâri), Şeyhleri Şeyh Eylê Paloê* (Şeyh Said'in dedesidir*), Şeyhleri Şeyh Eminê Şervani ve Şeyh Muhammedi Kufrevi olan Kufrevi kolu, Şeyhleri Hizanlı Gevs olan Tağı kolu, Şeyhleri Şeyh Qasımi Ciziri olan Miri kolu, ayrıca Lice'de Şeyh Selim tarikatı, Kozluk ve Garzan'da Zogeydli Şeyh Mahmud'un Zogueydi tarikatı, Mutki, Batman'da Şeyh Êlaeddine Oxune'nin tarikatı, Nusaybin, Küçük Güney ve Kızıltepe'de Şeyh Êxmede Xezna'nın tarikatı faaliyet göstermiştir*.

Mirliğin yerini alan şeyhlik, toplumda önceleri uzlaşıcı ve kaosu giderici bir rol oynamıştır. Giderek güçlenen Nakşibendî tarikatı, Kürdistan'da manevi sahanın da dışına taşarak politik sahada, yani yaşamda en etkin güç olmuştur. Prof. Dr. Mübeccel Kıray bu tür güç değişimlerini *'Tampon Fonksiyon'* olarak kavramlaştırmaktadır. Nakşîlik sonradan da göreceğimiz gibi gelişebilecek olası bağımsızlıkçı duruşlara karşı bir bollwerk rolünü oynayacaktır. Yani bir "Savunma kalesi …"

Kürdistan'da 1800'lerin başlarında gelişen mir önderlikli isyanlar Kürdistan'ın birçok bölgesine hakim olmuştur. Bu gelişme batıda toprak kaybeden Osmanlıyı ciddi olarak zorlamıştır. Batıda kaybeden Osmanlı doğuda, yani Kürdistan'da bunun telafisini düşünürken tersi bir gelişme, istenilecek bir gelişme elbette olamaz. Bundandır ki birkaç yüzyıllık antlaşmalar fes edilerek bu mirliklerin ezilerek, küçük parçalara bölünmesi süreci başlatılmıştır. Çok büyük mirlikler büyük 'belalar' demektir. Hele hele bu kadar kritik süreçten geçmişken, bu denli güçlü mirlikler istenmez. Mirlik kurumu Kürdistan'da çok etkili ve saygın bir kurumdur. Bugün dahi Kürtlerin birçok türküsünde, şiirinde, romanında ve ezgisinde "Mir" kelimesi saygıyla anılır. Böyle etkili ve saygılı bir kurumun parçalanması ya da ortadan kaldırılması çok büyük otorite boşlukları yaratacaktır. Bu boşalan yerde şeyhler devreye girecektir. Özelde ise Nakşî şeyhleri! Önceleri salt dini işlerle uğraşan şeyhler, Nakşibendilikle birlikte siyasal sahada da etkinlik kuracaklardır. Ve giderek toplumda otoriter bir güç odağı olarak gelişeceklerdir. Buna Osmanlının icazeti de eklenecek olursa, gelişmelerinin önünde hiçbir engel kalmayacaktır. İşte söylenen "Tampon Fonksiyon" budur. Toplumun tüm hücrelerine sızmış yeni bir yapılanma… Giderek ağalık ve şeyhlik çoğu zaman büyük mülklerle iç içe geçmiştir. Kürdistan'da kıpırdayacak yaprak bu kurumun–ki toplumda güçlü örgütlenmiş ailelere dayanmış bir yapı olarak-izni olmadan mümkün olmayacaktır.

Kadiriliğin yerine geçen Nakşîliğin farklılıkları da vardır. Kadirilik daha çok dinsel sahayla ilgiliyken, Nakşîlik mirlerden boşalan sahalara da müdahale ederek siyasal bir etkinlik uygulamaktadır.

Kadiriliğin yerine geçen Nakşîliğin farklılıkları da vardır. Kadirilik daha çok dinsel sahayla ilgiliyken, Nakşîlik mirlerden boşalan sahalara da müdahale ederek siyasal bir etkinlik uygulamaktadır. Bunu yaparken Nakşibendîlik salt tasavvuf kurallarını esas almakla sınırlı kalmamıştır. Temel yaklaşımı *"her insan mutlaka*

bir mürşide bağlanmalıdır" biçimindedir. Bu mürşit ise tarikat şeyhidir. Bu öylesine temel ve zorunlu hale getirilmiştir ki, tarikatta *"Şeyhi olmayanın kılavuzu şeytandır"* denilmiştir. Şeyhe bağlanmanın pratik tedbirleri de geliştirilmiştir. İşte bu yaklaşımlarıyla Nakşibendilik, toplumsal yapıya direk eylemleriyle müdahale etme gücünü elde etmektedir.

Kadirilikte sadece "tekke" denen, tarikat mekânları vardır. Müritler genelde okumamış, gezgin ve geçimlerini halktan sağlayan dervişlerden oluşur. Dolayısıyla maddi ve pratik otorite anlamında fazla itibar sahibi değillerdir. Tarikat daha çok şehirlerde siyasi otoritenin gölgesinde, ona meşruiyet sağlayan bir pozisyonda kalmıştır.

Nakşibendîlik ise tam tersine aristokrat ve varlıklı ailelere dayanır. Kadiriler sadece din işleriyle meşgul olurken, Nakşîler dinin yanında siyasi bir otoritedirler.

Faik Bulut "İslamcı Örgütler" adlı kitabında bu hususa ilişkin şunları söylemektedir:

"Mevlana Halit'in, Halidiye yolunu Kürdistan'da tek merkez haline getirmesi kimilerince 'Tarikat devrimi' olarak nitelenir. İki nedenden dolayı böyle bir değerlendirmeye gidilmiştir. Bir, Kadiriler genelde Kürt beylerinin (Mir veya Mirê Miran) egemenliği altında ve ona bağlıydılar. Medreseleri ve geçimleri Mir'lerin sayesinde gerçekleşirdi. Ayrıca Kadiriler, sadece tekke/zaviye türü şeylere sahiptiler. Mürit ve dervişleri de pek alim sayılmazdı, hatta çoğu medrese mezunu bile değildi. Köylerde yaygın olmayan Kadiriler, şehirlerde aristokrat aile ve Seyitlerin gölgesinde kalıyordu. Dolayısıyla Kürt beylerinin siyasi/ekonomik rollerinin gerilemesi, aynı zamanda Kadirilik tarikatının da gerilemesi olmuştur. İki, Nakşibendîlik, beylerin gerileme döneminde ortaya çıkmış dolayısıyla onların gölgesinden kurtulmayı başarmıştır.

Ayrıca tekke ve medreseleri birleştirerek kendi öz gelir kaynaklarına dayanmaya, halktan bir şey almamaya çalışmış ve bunu başarmıştır. Medrese mezunlarını da seçkin alim yapan Nakşibendîlik, halkın nazarında aşağılanan Kadirilerin dervişlik imajını da silmiştir. Öyle ki başlangıçta Nakşibendîlik kolunun Kürdistan'daki yayılmasına çok sert tepki gösterip, çeşitli engellemelere başvuran Kadiriler arasındaki önemli şeyhler, 30–40 yıllık bir zaman zarfında Nakşî yolunu seçmişlerdir."

Nakşî tarikatının Osmanlılarla ilişkisi ve çelişkisi:

1810'lerin başlarından itibaren Nakşiliğin Halidiye kolu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbi İstanbul'da da hızla gelişme kaydeder. Zamanın devlet adamları bundan endişeye düşer ve bir gece tarikatın tüm taraftarlarını toplatarak, Sivas ve Bağdat'a sürgüne gönderirler. Fakat bir gün Bağdat'tan gelen bir rapor Osmanlı–Halidiye çatışmasının rotasını değiştirir. Daha doğrusu sıkı bir ittifakın önünü açar. Bağdat Valisi Said Paşa, kendinden önceki Vali Mahmut Paşa tarafından tarikata ilişkin hazırlanan raporu İstanbul'daki saraya ulaştırmıştır. Raporda Osmanlı'yı tehdit etmeye başlayan Arabistan çıkışlı Vahhabi Hareketine karşı, Nakşî /Halidiye tarikatının kullanılması önerilmektedir. Vahhabi Hareketinin gelişimi demek, farklı bir İslami model olacağı için Hanefi Osmanlıyı zorlayacak ve muhtemelen zaten dağılmayı yaşayan Osmanlıyı daha erkenden parçalanmaya götürecektir.

Vahhabilik gelişen Arap milliyetçiliğini temsil etmektedir. Osmanlıya karşı Arap milli uyanışını temsil eden Vahhabi Hareketi, Osmanlıya karşı çıktığı tarihten itibaren yoğun bir mücadele içine girmiş ve bu Arap yarımadasının kurtulmasına kadar oldukça etkin biçimlerde sürmüştür.

"Nakşibendîler can düşmanı olarak mimledikleri Vahhabiler aleyhine yüz elli yılı aşkın bir zamandır bütün gayret ve güçleriyle yoğun bir karalama savaşı sürdürmektedirler" **(Ferit Aydın. Tarikatta Rabıta ve Nakşibendîlik)**

Unutulmamalı ki İngilizler yüzyıl sonra Ortadoğu da yaşanacak olan parçalanmayı Vahhabi olan Suudi ailesi eliyle yapacaktır. Reber Apo, Osmanlılarla-Nakşîler arasında oluşan uzlaşmayı 1818 tarihi olarak vermektedir.

Başka bir ilginç durum ise Kürdistan 18'yy. da boydan boya bir direnişi yaşamışken, Kürdistan'ın giderek siyasal ola-

rak zayıflaması ve parçalanması gerçeğidir. Mirlik esas itibariyle gerilikleri olsa da, Kürtlüğe yakın duran bir olgudur. Birçok aşiretin, aşiret üstü yapının hatta yer yer farklı azınlıkların içerisinde yer alan oluşumlardır. Ancak ne hikmetse mir'ler Kürdistan'da tasfiye edildikten sonra yerlerini -daha küçük olan ancak sayıca bol olan- ağalık kurumunun almasıdır. Anlaşılan şudur; Nakşîlik, Osmanlılarla anlaşarak Kürdistan'ı daha fazla parçalara bölme sözü vermiştir. Belki de Osmanlıdan ziyade İngilizlerin daha küçük ve parçalanmış yapılar istemelerinden olacak ki, Nakşîlik bu görevi gönüllüce yerine getirmiştir. Ve o gün bugündür, Kürdistan'da parçalanmışlık en küçük birimine kadar yaygın hale getirilerek derinleştirilmiştir.

İngilizlerin 1800'lerin başlarında Ortadoğu'ya sızmaları dikkate alındığında, Mevlana Halit'in o dönemler İngiltere'nin kolonisi olan Hindistan'da eğitim görerek, tekrar Ortadoğu'nun göbeğine gönderilmesi düşündürücüdür. Bugünlerde neredeyse tüm Nakşî şeyhlerinin icazet aldığı ve onaylandığı merciler ABD ve İngiltere olduğuna göre, böyle düşünmek çokta yanlış değildir. Son yıllarda Hollanda merkezli Nakşiliğin resmi düzeyde savunulması ayrıca düşündürten hususlar arasında yerini almaktadır.

19.yy.da toplumun birçok değeri değişmiştir. Toplumsal sadakat, aşiret reisliğine sadakati aşarak milli söylemler sadakati kapsamına alınmıştır. Fiili bağımsızlığa yönelen bir saldırıya karşı bir direniş geliştirilmesi ve gerektiği zaman da bazı değerler uğruna ölünebileceği ortaya konulmuştur. Eskinin yıkılması sonucu yeni kurulamayınca, toplum yaşamında bunalım baş gösterir. Karmaşa gelişir. Bu toplumsal bunalım ileriye doğru yol almayınca, geriye dönüp bazı gerici değerlere sarılır ve bazı gerici kurumlar için güç kaynakları oluşturur.

Bu feodal artıklar yaşanan dönüşümün bir ürünü olarak çıktı. Diğer yönüyle; birlik gücünden yoksun kalan aşiretler tekrar kendi başlarına kaldılar. Birbirlerinden tecrit edilmiş, kendi başına yaşayan, birbirleri ile çatışan yapılar, kan davalarının başını alıp yürüdüğü bir kaos ortamı ortaya çıktı. Toplumsal yapı bölündü. Aşiretler birlikteliği olan emirlik -iktidarı süresinde- aşiret yapılanmalarını çözmemiş muhafaza etmiş, güç dengesi oluşturmak için teşvik de etmiştir. Aşiretler daha kötü bir vaziyette eski hallerine dönmüşlerdir. Adeta bir parçalanma, kendi kabuğuna çekilme, keşmekeşlik ortaya çıkan tablo olmuştur. Bu hiç şüphesiz ciddi bir yaralanmadır.

Mirler tarih sahnesinden çekilirlerken, geriye navdar ailelerini ve isimlerini bıraktılar. Tabii birde keşmekeşi… İsyanlar her ne kadar kimi milli duygular geliştirmiş olsa da, 19.yy. sonlarında Kürtler daha fazla parçalanmıştır. Sonra da Hamidiye Alayları›nda göreceğimiz gibi ciddi olarak zayıflamışlardır. Parçalı isyanlar, öngörüsüzlük, bencillik, kendi çıkarlarının ötesine geçememe, benmerkezci yaklaşımlar bunlarla bağlantılı olarak liderlikte darlık, isyanların sonuç almamalarına yol açmıştır. Önemli diğer bir etkende, Kürt tarihinden süzülerek gelen ihanettir. Her direnişte mutlaka karşıtının yanına geçerek, direnenin karşısına dikilme görülmüştür.

Tasfiye edilen mirliklerin ardından özenle gelişebilecek olası direnişlere karşı alternatif kişilikler ve kurumlar öne çıkarılmışlardır. Yukarıda dile geldiği gibi Kürt toplumunun yüreğine hançer gibi saplanacak olan ağalık kurumu, kılıç artıklarından oluşturulacaktır. Özenle ele alınıp desteklenen bu parçalayıcı kurum kırk iple de merkeze bağlanmıştır. Bir taraftan bu yetiştirmeleri öne verirken, di-

ğer taraftan tehlike olabilecek kişilikleri ise idam sehpalarında ve Osmanlıya özgü yöntemlerle tasfiye etmeyi ihmal etmemişlerdir. Yüzyıllardır uygulana gelen bu işgalcilerin politikaları, yaşamı zehir zemberek edecektir. Bölüp zayıflatarak yönetmek budur. Kılıç artıklarıyla, geçmişin direnen kesimleri arasına nifak tohumları ekerek ama ağacıkları destekleyerek, bu toplumsal parçalanmayı derinleştirmenin yollarını aramışlardır.

İsmail Beşikçi, *"Devletler Arası Sömürge Kürdistan"* kitabında bu olguya ilişkin; *"Böl–yönet politikalarının hedefi olmak, bir ulusun tarihinde uğrayabileceği en büyük felaketlerden biridir. Çünkü böl-yönet politikası, ulusun beynini dağıtmaktadır, iskeletini parçalamaktadır. Böylesine güçlü bir darbe yiyen halk bir daha kendini kolay kolay toparlayamamaktadır"* diye yazmaktadır.

150 yıl sonra, PKK'nin geliştirdiği Ulusal Kurtuluş Mücadelesine karşı öne çıkarılan kontralaşmış çeteler ve korucu başları olurken, saygın ve yurtsever olan kimi aileler ve üyeleri tasfiye edilmişlerdir. Bu yeni yetme, gözü aç, toplumsal ahlak ölçülerinde dibe vurmuş, yoz, insanlıktan kopmuş, düşmana ölümüne bağlı gözü dönmüş çeteler öne çıkarılmışlardır.

İsyanların bastırılışı, Nakşî tarikatının gelişimi, ağacıkların türetilmesi Kürdistan'da esasen ciddi bir altüst oluşun yaşandığına işarettir. Eski bağlar yerine yeni bağlar ve değerler yükselmektedir. Her yeninin mutlak anlamda pozitif sonuçlar doğuracağını söylemek her zaman doğru değildir. Mirlik sürecinde derli toplu olan Kürtler, mirliklerin ezilmeleriyle başıboşluğu yaşamışlardır. İngilizler ve Osmanlılar bu başıboşluğu kendi lehlerine çevirebilmek için Nakşîliği ve ağacıkları öne çıkartmışlardır. Ancak her şey, her zaman planlanan gibi yürümez. Gelişmeler düz çizgisel değildir. Sosyal olay ve olgular gelişme yollarını kendi doğalarına göre kendileri belirlerler.

Mirliklerin tasfiye edilmesi ardından güçlenen tarikat şeyhlerinin tümü elbette birebir Osmanlıya göbekten bağlı değildir. Sistem bunun üzerine kurulu olsa da yer yer istisnai olarak Osmanlıya karşı duracak bireyler çıkabilmektedir. Buna en iyi örnek Şeyh Übeydullah Narin ya da Nehri'dir.

Osmanlılarla Ruslar arasında 1870-80'lerde yaşanan savaşlar Kürtlere çok büyük zarar vermiştir. Kaldı ki tüm çarpışmalar Kürdistan'da gerçekleşiyordu. Kürtler her yönüyle ciddi tahribatları yaşıyorlardı. Yine 1878 yılında Ruslara karşı Osmanlıların yenilgisi esasta Osmanlının ne kadar çökmüş olduğunu gösteriyordu. Durum böyle de olsa Kürtlerin çalışan ya da çalışabilecek tüm erkekleri savaşa gönderilmiş, bu ayrıca Kürtlere bir ekonomik yük olarak bindirilmiştir. Kürtler rahatsızdır. Osmanlılar ise giderek çökmekte ve dış güçlerin denetimine girmektedir. Borç batığına batmıştır. Bunun için yoğun vergiler konulmuştu ve Kürtler, Ermeniler, Süryaniler ve neredeyse tüm

köylüler ciddi bir zorlanma yaşıyorlardı. Bu esasta yeni gelişen bir rahatsızlıktı. Buna ek olarak 1879-1880 yılındaki kuraklıkta eklenince zorluklar kat be kat artmıştı. Bu zorlu durumda vergilendirme yapmak kendi başına direnişleri tetikleyici bir etki yapıyordu. Bu durumdan yararlanmak isteyen Bedirxan'ın Osmanlı ordusunda görevli olan iki general oğlu Osman Bey ve Hüseyin Bey bir başkaldırı hareketine geçseler de uzun yıllardır bu topraklardan kopan Bedirxanlılar etkili olamayacak ve başkaldırıları bastırılacaktır.

Kürtlerin rahatsızlıklarını bu durumda dile getirebilecek sadece ve sadece bir kurum kalmıştı, Şeyhlik. Bu kurumun da en etkili ismi bunu yapabilirdi. Dönem ulusların doğuş yılları**ydı. Birçok devlet**leşmenin yaşandığı süreçlerdi. Bu tarihi momente ismini vuracak olan Şeyh Übeydullah Nehri'dir. Saygın bir isimdir. Nakşi tahrikatının önde isimlerindendir ve de Şeyh Taha'nın torunudur.

1881'de gelişen Şeyh Übeydullah Nehri direnişi, daha önce gelişen direnişlerden farklılıklar gösterir. Şeyh Übeydullah İsyanı önemli milli değerler taşır. Başkan Apo, Şeyh Übeydullah için şunları söylemektedir: *"Şeyh Übeydullah dönemi moderne yakındır; daha doğrusu şeyhlerin bu ilk başkaldırısı, dönemin bir Kürt proto-milliyetçiliği dönemi olduğudur. Şeyh Übeydullah'ın bunu temsil ettiği söylenebilir"* **(Tarih Üzerine Söyleşi*)***

Şeyh Übeydullah milli değerlerle, dini değerleri birleştirerek birçok Kürt aşiret**i ve konfederasyonunu ortaklaş**tırabilmiştir. Şeyh Übeydullah Nehri'nin Nesturileri, Asurîleri yanına alması isyanın derinliğini gösterir. İsyana geçmeden önce, birçok mir ailesiyle ilişkilenmiştir. Yine dış güçlerle de ilişkilenmesini bilmiştir. Yine Amerikan misyonerlerine yaptığı milli devlet olma açıklamaları belgelidir. Şeyh Übeydullah'ın, Amerikan misyoneri Dr. Cohrana yazdığı mektuptan da fikirleri anlaşılmaktadır. Mektupta *"Kürt halkı beş yüz binden fazla aile ile ayrı bir halktır. Dinleri de diğerlerine göre farklıdır. Yasaları ve gelenekleri ayrıdır. ...kendi işlerimizi kendimiz yönetmek istiyoruz. Böylelikle suçlularımızı cezalandırırken, güçlü ve bağımsız oluruz. Diğer uluslar gibi ayrıcalıklarımız olur. Suçlularımız konusunda, diğer uluslara hiçbir zarar gelmeyeceği sözünü üstlenmeye hazırız"* der. **(Waide Jwaideh)** Übeydullah, aynı mektuplarında isyanın nedeni olarak *"Kürt halkının itibar ve selametini zedeleyici haksızlıkların ortaya çıkmasını"* gösterir. Bu yöne doğru önemli görüşler ve düşünceler, herkesin topyekûn onu hedef almasını geliştirir.

Şeyh Übeydullah Nehri, Osmanlı ve Ruslar arasında gerçekleşen savaşa 1878 yılında katılır. Osmanlılar bu savaşı kaybederler. Batıda her gün kaybeden Osmanlı, doğuda da kaybetmektedir. Bu durumu Şeyh bizzat görmüştür. Bunun üzerine bu durumu değerlendirmek için batılılarla ilişki geliştirerek, onlara planlarını açar. 1878 yılında Berlin'de yapılan anlaşmada Osmanlı birçok gayri Müslim azınlığa, özelde de Ermenilere karşı tavizler vermiştir. Ermenistan gibi hususlar tartışılmaktadır. Bu durum da Şeyhi etkileyen bir hususdur. Farklı gayri Müslim azınlıklarla pozitif ilişkiler geliştirmesi, dış güçlere mesajlar içermekteydi. Şeyh tüm bu gelişmelerden rahatsız olan Kürt aşiretlerini ve beylerini toplamak için çalışmaya başladı. Batılı devletler Kürdistan'da yeni reformlar düşünürken, Kürtler de isyan hazırlığına başladılar. Şeyh, İstanbul'dan Kürdistan'a çıkmadan Kürdistan'daki tüm önemli aşiret reislerine, beylerine ve şeyhlerine telgraf göndererek toplantıya çağırdı. Şeyh **Şemzinan'da toplantı yapar**ken, önemli bir sayıda bey, aşiret, ileri geleni bu toplantıda hazır bulundu. Yukarıda dile geldiği gibi bölgede yaşayan Ermeni ve Asurîler de, Şeyhle ilişkilenmişlerdi. Şeyhin samimiyetine inanmışlardı. Yine Kürtlerin Osmanlının piyonu olarak kendilerine yöneliminin önünü ancak böyle ortak hareket ederek alabileceklerini düşünüyorlardı.

Şeyh, önce Doğuya yönelir. Doğu Kürdistan'ın Kurmanç olan kesiminin önemli bir parçasını ele geçirir. Sırada Urmiye vardır. Urmiye de ele geçirilir. Bu gelişmelerden Ruslar, İngilizler ve Osmanlılar rahatsız olur. Osmanlılar, Şeyhin üzerine yürür. Şeyh doğudan çıkmak zorunda kalır. Ancak herkes Şeyhin yarattığı gelişmelerde kendi çıkarlarının korunduğunu düşünmemektedir. Celaliler düşma-

nın yanında yer alırlar, sonuç yenilgidir. Şeyh İstanbul'a çekilir. Şeyh Übeydullah Nehri, 1881'de tekrardan Şemzinan'a dönüp direnişi bu kez Osmanlılara karşı başlatır. Ancak direniş yeniden bastırılır. Şeyhi, Musul'a götürerek hapis ederler. Ancak oğlu olan Seyit Abdulkadir aynı zamanda -Şeyhin bir komutanıdır- Musul kentine saldırarak, babasını kurtarır. Şeyh tekrardan bir direniş geliştirmek istese de, yeniden esir düşer. Şeyh Übeydullah, Mekke›ye sürgüne gönderilir. Orada sürgünde 1881 yılında vefat eder.

Ancak Şeyh Übeydullah Nehri tarihe yeni bir dipnot düşmüştür. Kürdistan'da tüm azınlıkları, şeyhlik kurumlarını, mirlerin arta kalanlarını, aşiret reislerini ve en önemlisi de yoksulları yanına almasını bilmiştir. Doğu Kürdistan'da birçok çevreyi örneğin Xoy, Mehabad, Urmiye ve Uşnu gibi şehirleri, Mamgurilerin lideri Hamza Ağa gibi birçok çevreyi yanına alması, Barzanileri yanına çekerek direnişe katması, birçok şehri ele geçirirken örneğin Soucbulak'ı ikna ederek bunu yapması gibi birçok husus onun özgün yönünü gösterir. Özcesi Şeyh Übeydullah Nehri ulusal birliği yaratmanın yolunun tüm parçalardan destek almakla mümkün olduğunun bilinciyle hareket ederek kendi farkını göstermiştir. Bu kadar hazırlıklı olan Şeyh Übeydullah emperyalist güçlerin Ortadoğu projelerini tam kestiremediği için yenilmiştir. İngilizler rahat yönetebilecekleri bir Osmanlı istemektedirler. Güçlü bir Kürdistan bu plana uymamaktadır. Güçlü bir Kürdistan eğer İngilizlerle ilişkilenirse bu kez Rusları zorlayabilirdi. Osmanlıyı oluşacak bir Kürdistan daha fazla parçalayacaktı, İran ise kendi Kürtlerinden çekiniyordu. Herkes kendisine göre Ortadoğu projesi oluştururken Kürdistansız olması çıkarlarına görülüyordu. Bunun için emperyal ve yerel güçler ortak cepheden açık ya da gizli Şeyh Übeydullah Nehri'nin başarılı olmaması için her şeyi yapmışlardır.

Kürdistan Özgürlük Partisi Reisi Seid Abdülkadir

Şeyh Übeydullah Nehri'nin tasfiye edilmesiyle birlikte Kürdistan'da Osmanlıların gündeme aldıkları Hamidiye Alayları projesi yürürlüğe konulacaktır. Sultan Abdülhamit döneminde, 1891 yılında çok ciddi eleştirilere rağmen oluşturulan Hamidiye Alayları (Abdülhamit'ten ismini almaktadır) Kürtleri parçalayarak yönetmenin önemli politik sac ayaklarından olmuştur. Osmanlıya göbekten bağlı bu alaylar, yeni yetme ağacıklardan, Osmanlıya bağlı-bağımlı mir aileleri ve emirliklerinden ve de Babıâli de yetiştirilmiş İsyan artıklarının oğul ve akrabaları tarafından oluşturulmuşlardı. Bu ise Kürdistan için "tampon fonksiyon" rolünü görecek bir yeni yapılanma olmuştur.

Kürdistan'da Şeyh Önderlikli başka bir direniş ya da başkaldırı hareketi ise Şeyh Mahmud Berzenci'nin direnişidir. Şeyh Mahmut Berzenci Caf aşireti mensubudur, merkezi Süleymaniye'dir. Kadiri Şeyhlerinin en etkili isimlerinden olan Şeyh Sait'in oğludur. 1908 yılında Şeyh Sait Osmanlılar tarafından katledilmişti. Bunun üzerine babasının yerine Şeyh Mahmud Berzenci geçmişti. Kadiri tarikat özeliklerini dile getirmiştik. Esasta toplum içerisinde dini görevlerle uğraşan Kadirilik tarikatı belki de ilk kez Şeyh Mahmud Berzenci şahsında bir direnişe öncülük ediyordu. Genelde politik sahaya, yani beşeri olan sahaya karışmayan bu tarikat şeyhleri için bu dediğimiz gibi belki de bir ilk olmaktaydı. Nitekim bunun bir ilk olmasından dolayı oldukça büyük acemilikler yapılsa da kitlelerin şeyhlik kurumuna saygısı, Kadiriliğin Süleymaniye etrafında güçlü olması, alanın geçmişten beri bir direniş merkezi olması itibariyle erkenden

İngiltere'nin pürüzsüz olarak Irak'a yerleşmesi için Kürtleri yanına çekmesi öngörülmektedir. Kürtleri kendi yanlarına almaları durumunda kuzey Kürtlerini etkileyecek, Türkiye'yi baskılayarak Musul ve Kerkük'ü daha rahat alabileceklerdir. Nitekim bilinen Sevr ve daha sonra gelişen Lozan süreçleri hep böyle oyunlar üzerinden kurgulanmışlardır.

güçlenme zemini bulmasına yol açmıştır.

Şeyh Berzenci'nin hem mir direnişleri ile hem de Şeyh Übeydullah direnişiyle karşılaştırıldığında oldukça büyük acemiliklerin yaptığını rahat görebiliriz. Öncelikli olarak ciddi bir örgütlülük söz konusu değildir. Tarikata ve Şeyhe olan inanç temelinde yürütülen çalışmalar her bir saldırı da yenilgiyle sonuçlanmış, her yenilgi de ise Şeyh esir düşmüştür. Ancak Ortadoğu'nun nazik ve kırılgan durumundan kaynaklı olarak şeyhe her zaman ihtiyaç duyulmuştur. O yıllarda Türkiye'de Kürt ve Türk halklarının ortak direnişini kırabilmek için parçalama, bölme aracı olarak en etkili isim Şeyh Mahmut Berzenci görüldüğü için Şeyhten vazgeçmemişlerdir. Bunun içindir ki Hindistan'a sürgüne gönderdikleri Şeyhi bir yıl geçmeden sürgünden geri getirmek zorunda kalmışlardır. Nedeni dediğimiz gibi basittir: İngiltere'nin pürüzsüz olarak Irak'a yerleşmesi için Kürtleri yanına çekmesi öngörülmektedir. Kürtleri kendi yanlarına almaları durumunda kuzey Kürtlerini etkileyecek, Türkiye'yi baskılayarak Musul ve Kerkük'ü daha rahat alabileceklerdir. Nitekim bilinen Sevr ve daha sonra gelişen Lozan süreçleri hep böyle oyunlar üzerinden kurgulanmışlardır. Özü, İngiltere'nin Ortadoğu'ya köklü yerleşmesinin sağlanmasıdır.

İşte bunun için İngiltere I. Dünya Savaşının hemen ardından 1918 yılında Binbaşı Noel'i Güney Kürdistan'da görevlendirir. İlk elden Şeyhe özerklik statüsünün tanınacağı vaadi verilerek ikna edilmeye çalışılır. Şeyhi ikna ederler Şeyh ise İngilizleri tanıyacağı sözünü verir ve Süleymaniye etrafında otonom bir yapı oluşturması kabul edilir.

Bu anlaşmada İngilizlerin şartları şöyledir:

1-Şeyh etkinlik alanının en yoğun olduğu Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Erbil'de İngiliz karşıtlığı yaratmayacak.

2-Türk yönetimiyle hiçbir biçimde yakın temasta bulunmayacak.

Nitekim 14 Eylül 1922'de Şeyh İngilizler tarafından Süleymaniye sorumlusu olarak atanır. Yanına da Kürtlerin Lawrence'ı olarak bilinen Binbaşı Noel verilir. Şeyh İngilizler için esas olanın Kürdistan olmadığını erkenden fark eder. Yine bu planın Kürtleri yeni kurulmakta olan Türkiye'ye karşı kullanmak için hazırlanan bir plan olduğunu anlar. İngilizlerin Ortadoğu'da ilk elden geliştirdikleri kendilerine bağlı, yamalı bohça gibi duran işbirlikçi Arap devletçikleridir. 1922 yılında Irak'a ithal edilen Kral Faysal buna en iyi örnektir. Bu durumu gören Şeyh kendini Süleymaniye'de Bağımsız Kürt hükümetinin kralı olarak -»Keyaniya Kurdistanê»-ilan eder. Şeyhin bu hamlesi İngiliz oyunlarına terstir. Önce görüşme yoluyla Şeyhi bu durumdan vazgeçirmeye çalışırlar Şeyh buna yanaşmayınca bu kez 25 Aralık 1923'te İngiliz savaş uçakları şeyhin karargâhını vurur. Direniş kırılır. Süleymaniye'yi terk etmek zorunda bırakılan Şeyh önce İran'a yakın bir alanda kalır. Ardından da İngilizlerin onayını aldıktan sonra 1927 yılında yeniden güney Kürdistan'a yerleşir. 1956 yılında ise yaşamını yitirir.

Önder Apo Şeyh Mahmud Berzenci direnişine dönük: *"Şeyh-aşiret ve bey özelliklerini şahsında birleştiren Mahmut Berzenci'nin direnişi önemlidir. İlk defa açıkça Kürdistan'a özgü siyasal iktidar peşinde hareket etmiştir. İngiltere'ye kolayca boyun eğmemiştir. Uzun süre direnmeyi bilmiştir"* değerlendirmesini yapmaktadır.

Tüm eksiklerine, yetmezliklerine, örgütsüzlüklerine rağmen Şeyh Mah-

mud Berzenci İngiliz oyunlarına tümden gelmemiş, kuzey Kürtleriyle hareket etmenin önemini görerek Kürdistan'ın parçalanmaması için gücü yettiği kadar direniş içerisinde olmuştur. *"Hawar dikim hawara me Kurdan dûr e, he hey Kurdo xayîno!"* sözleriyle Kürtlere karşı özenle hazırlanmış olan Kürt Kapanını sezer gibidir. Ancak dediğimiz gibi gücü bu Kürt Kapanını sıraladığımız nedenlerden dolayı kırmaya yetmemiştir.

Sonuç olarak:

Mir ve Şeyh önderlikli direnişlerin kendilerine has özelikleri vardır. 19.yy. da Kürdistan'da, Osmanlıya karşı ilk direnişler güçlerinden kaynaklı Mir'ler tarafından geliştirilmiştir. Esasta ilk etapta Osmanlı'dan daha önce imzalanmış protokollerin gereklerini yerine getirilmesi istenmiş, Osmanlı bunu dikkate almayarak mirliklerin iç işlerine müdahale etmeye başlayınca, mirlikler özerk yapılarının adım adım tasfiyesine karşı direnişe geçmişlerdir. Özü itibariyle mirliklerin Osmanlıyla bir sorunları yoktur. Sorunları sadece ve sadece daha önce onlara tahsis edilmiş olan yapılara el atılmasıdır. Süreçle-ki mirlikler Kürtlük bilinci olan, Kürt yaşayış biçimi olan yapılar olduğundan-Kürtlük değerlerine de sahip çıkarak direnişlerine Kürtlük motiflerini eklemişlerdir.

Nakşilik Kürdistan'a dışarıdan enjekte edilen bir yapıdır. Önceleri Kürdistan'da gelişkin ve güçlü olan mirlik yapılarını kontrol ve tasfiye etmek için bunlar tasfiye edildikten sonra da Kürdistan'da Osmanlıya karşı direnç göstermeyecek bir ortamın oluşması için çalışmıştır. Bunun için Osmanlılarca özenle desteklenmiştir. Yine İngilizlerin de benzer yaklaşımları görülmüştür. Şeyhlik kurumunun yanı sıra birde ağalık kurumu yaratılmıştır. Bunlara da benzer bir rol oynatılmıştır. Nitekim Kürdistan'da bu yapılar daha sonraki süreçlerde de bu temelde kullanılmışlardır. Kullanılma niyetlerden uzak bir meseledir. Sorun birilerinin bilinçli böyle bir çalışmayı yürütüp yürütmemesiyle alakalı değildir. Sorun objektif olarak oynatılan rolün kendisidir. Bu durumu ilk olarak aşan Şeyh Übeydullah Nehri önderliğinde gelişen direniştir. Şeyh Übeydullah'ın direnişinde Kürtlük motifleri daha belirgindir. Önder Apo, ***"Şeyh Übeydullah dönemi moderne yakındır; daha doğrusu şeyhlerin bu ilk başkaldırı dönemi bir Kürt proto-milliyetçiliği dönemidir. Şeyh Übeydullah'ın bunu temsil ettiği söylenebilir"*** demektedir. Şeyh Übeydullah mirlerden farklı olarak Kürdistan'ın diğer parçalarından da destek arayışı içine girmiştir. Yine bu topraklarda yaşayan başka halkları ve azınlıkları da dikkate alarak desteklerini alarak bir direniş içerisine girmiştir. Ancak mirlere göre askeri gücü daha zayıftır. Mirlik kurumu yıllarca hatta yüzyıllarca süzülerek gelen yapılar olduğu için savaş konusunda daha tecrübeli ve deney sahibidirler. Direnişleri bunun için daha köklü ve gelişkin olmuştur. Bunun içindir ki Şeyh Übeydullah direnişi erken gelişip yayılsa da hızla yenilgi almaktan kurtulamamıştır. Tüm bu yetmezliklerine rağmen Nakşiliğin ilk kez Kürtlük için birleştirici bir rol oynamış olması elbette önemlidir.

Benzer hususlar Şeyh Mahmud Berzenci için de söylenebilir. Acemilikleri, tecrübesizlikleri, öngörü yetersizlikleri derken birçok nedenden dolayı haklı olan direniş tasfiye edilmiştir. İngilizlerin tüm oyunlarına ve vaatlerine rağmen kuzey Kürtlerinden ayrılmayışı, bu topraklarda ortak bir çözüm araması anlam ve değer verilmesi gereken bir duruştur. Muhtemeldir ki Kadiriliğin özel özgün özelliklerinden dolayı oynanan oyunları boşa çıkaracak duyarlılık, açıkgözlülük gösterilememiştir. Temiz dini duygular, saflık derken erkenden kanmalar ve yukarıda da belirtildiği gibi köklü örgütlülüklerin yaratılamayışı gibi nedenler yüzünden Şeyh Mahmud Berzenci direnişi de ezilmiştir. İlk kez Kadiri tarikatı öncülüğünde gelişen bu direnişin de belirgin Kürtlük özelikleri taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Özcesi: 19.yy.da gelişen mir önderlikli direnişler önemli oranda kendi yapılarını, önceleri onlara vaat edilmiş olanları sağlamaya dönük direnişler iken son iki Şeyh önderlikli direniş daha fazla Kürtlük, Kürdistan motifi taşımaktadır.

20. YY. HEGEMONYA MÜCADELESİNDE KÜRTLERİN PAYINA DÜŞENLER

Ortadoğu halklarının bugün Üçüncü Dünya Savaşı diye de tanımlanan bir sürecin içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Karakteri gereği zamana yayılan ve parça parça gelişen bu dünya savaşının Ortadoğu coğrafyasında olması, Ortadoğu'nun küresel güçler açısından taşıdığı önemden kaynaklanmaktadır. Kapitalist modernist güçlerin özellikle de 19. yy.dan itibaren dönemin Ortadoğu'su olan Osmanlının üzerinde büyük bir hakimiyet savaşına giriştiklerini önceki yazılarımızda işlemiştik. Çarlık Rusyası tarafından 'Hasta Adam' olarak nitelendirilen Osmanlının 19.yy.da ayakta kalabilmesinin tamamen büyük güçlerin (İngiltere, Fransa, Avusturya Macaristan, Rusya) arasındaki hakimiyet mücadelesinden doğan dengelere dayandığı bilinmektedir. Özellikle de İngiltere 1877 Osmanlı-Rus savaşına kadar Osmanlıyı ayakta tutmakta hayli ısrarlı davranmıştır. Bu savaşın ardından İngiltere, artık Osmanlıyı ayakta tutmanın mümkün olmadığını görmüş ve işe Kıbrıs'ı işgal etmekle başlamıştır. Bundan sonrası artık Osmanlının tamamen paylaşılacağı bir süreçtir. Topraklarını korumaya çalışan Osmanlının da bu süreçten itibaren daha çok ulusal birliğini yeni tamamlamış ve emperyalist paylaşımda geride kalmış olan Almanya'ya yanaştığını görmekteyiz.

İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz ve Hollanda gibi ülkelerden çok sonra ulus-devlet haline gelen Almanya ve İtalya'nın tarih sahnesine birer ulusal devlet biçiminde çıkmaları kapitalist sistem açısından önemli bir gerginlik kaynağı olacaktır. Bu yeni güçlerin pay talebine diğer emperyal güçlerin cevabının olumsuz olması kutuplaşmalara neden olacaktır. Bir tarafta İngiltere, Fransa, Rusya'nın bulunduğu İtilaf devletleri, diğer tarafta ise Almanya, Avusturya Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan'ın bulunduğu İttifak devletleri (İtalya ilkin Almanya'nın yanında iken, daha sonraları kimi çıkarlar karşılığında İtilaf devletlerinin safına katılır). Bu güçlerin üzerinde mücadeleye tutuştukları asıl topraklar ise Osmanlının hâkimiyetindeki topraklardır. Bu nedenle de 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı'nın pek çok değişik nedeni olsa da asıl önemli nedeninin Osmanlının topraklarının bölüşülmesi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Balkanlarda Avusturya-Rusya çatışması, Boğazlar üzerinde Almanya-Rusya üstünlük çekişmesi, İngiltere›nin Hindistan›a giden Yakın Doğu yollarının güvenliğini koruma çabaları ve Fransa›nın Suriye üzerindeki hesapları ve paylaşım sorunları savaşla halledilmeye çalışılan temel sorunlardır. Bu patlamaya hazır ortamın fitilini Avusturya-Macaristan Veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesi ateşleyecektir. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun 28 Temmuz 1914 yılında Sırbistan›a savaş ilan etmesiyle Birinci Dünya Savaşı resmen başlayacaktır. Osmanlı da Almanlardan aldığı büyük maddi destekle 29 Ekim 1914'te Rusya'ya saldırarak savaşa girmiş olacaktır.

Osmanlı toprakları daha savaş bitmeden ve savaşı kimin kazanacağı belli olmadan İtilaf devletleri arasında pay-

laşılacaktır. Gizli bir şekilde yapılan bu antlaşmalardan biri İtilaf devletlerinin 1915 yılında Rusya ile imzaladıkları **Boğazlar Antlaşması**'dır. Bu antlaşmaya göre, İstanbul dâhil, Midye-Enez çizgisinden Sakarya nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yere kadar bütün Boğazlar bölgesi Rusya'ya bırakılır. Bu antlaşma ile Rusya yüzyıllardan beri amaçladığı sıcak denizlere inmeyi gerçekleştirmiş oluyordu. Boğazlarda Rusya'nın etkili olmasına hep engel olan İngiltere'nin buna razı olmasının temel nedeni ise Alman tehlikesidir. İngiltere Rusya'yı Almanlara tercih ediyordu.

Osmanlı Devletini parçalayan bir başka gizli antlaşma ise İtilaf Devletleri ile İtalya arasında 1915 Nisanında imzalanan **Londra Antlaşması**'dır. Buna göre, İtilaf Devletleri, İtalya'nın savaşa girmesi karşılığında, bu devlete Antalya bölgesini, İzmir'i ve Trablusgarp Savaşı'ndan beri elinde tuttuğu On İki Ada'yı veriyorlardı.

İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1917 Nisan'ında yapılan **St. Jean de Maurienne Antlaşması**'na göre ise, İtalya'ya Antalya'ya ek olarak İzmir-Kayseri-Mersin üçgeni arasında bulunan Güneybatı Anadolu bölgesi de bırakılıyordu.

İngiliz Dış İlişkileri Bakanı Lord Arthur James Balfour'un, 2 Kasım 1917'de uluslararası Siyonist hareketin önderlerinden Lord Rothschild'a yazdığı ve tarihe **'Balfour Deklarasyonu'** diye geçen belge ile başlayan ve 1948'te İsrail devletinin kurulmasıyla sonuçlanan süreç de Osmanlı toprakları üzerindeki emperyalist oyunlara bir örnektir. Bu mektupla Yahudilerin Filistin topraklarında bir yurt arayışının destekleneceği belirtiliyordu. Fransa ve İtalya'nın da desteklediği deklarasyona, ABD Başkanı Wilson da desteğini 1918 Ekim'inde açıkça ortaya koyacaktır. Böylelikle daha savaş bitmeden Yahudilerin geleceği İtilaf devletlerinin savaştaki durumuna bağlanacaktır.

Daha da detaylandırılabilecek bu hususlara konumuz çerçevesinde daha fazla yer vermeyeceğiz. Biz daha çok bütün ile parça ilişkisine bağlı kalmaya çalışarak, kapitalist modernist güçlerin Kürdistan'a dair planlarına ve Kürtlere yaklaşımına yer vermeye çalışacağız. Kürtlerin binlerce yıllık anavatanlarının parçalanması, statüsüz bırakılmaları ve soykırıma tabi tutulmalarında bu dönemlerin belirleyici bir rolü vardır. Kürtleri varlık sorunu yaşayan ve var olduğunu ispat etmek durumunda bırakan gerçekliğin asıl yaratıcıları başını İngilizlerin çektiği Batılı güçlerin özellikle de bu dönemde kurduğu sistemdir. Her şey Kürtlerin sürekli bir sorun halinde kalmasına göre oluşturulmuştur. Bölgenin kimyasını bozan bu oyunların iyi anlaşılması günümüzü de doğru anlamak açısından olmazsa olmazdır. Zira bugün de Kürt sorununun var olduğu haliyle sürdürülmesini asıl isteyen ve çözümün önündeki en büyük bariyerler de yine aynı güçlerdir. Ortadoğu'yu şimdiye kadar hala sorunlarını çözemeyen bir bölge haline getiren bu girişimlerden ilki, daha savaş sürerken imzalanan ve ele almamız gereken antlaşma Sykes-Picot Antlaşması'dır.

Sykes-Picot Antlaşması (16 Mayıs 1916)

1915'te Arabistan Yarımadası'nı ele geçiren İngiltere, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Mekke Şerifi Hüseyin'i destekleyerek, Irak ve Filistin toprakları üzerinde kendisine bağımlı bir Arap Devleti kurmayı amaçlar. Böylesi bir plana karşı çıkan Fransa'nın dayatmaları sonucu bu gizli antlaşma imzalanır. İngiliz Hükümeti adına Mark Sykes, Fransız hükümeti adına da Georges Picot tarafından imzalanan ve adını bu temsilcilerden alan, Rusya'nın da onayladığı bu antlaşmaya göre;

1 -Rusya'ya Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis ile Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı

2-Fransa'ya, Doğu Akdeniz bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları,

3-İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Güney Mezopotamya verilecekti.

4-Fransa ile İngiltere'nin elde ettiği topraklarda Arap Devletleri Konfederasyonu veya Fransız ve İngiliz denetiminde tek bir Arap Devleti kurulacaktı.

5-İskenderun serbest liman olacaktı.

6-Filistin'de, kutsal yerleşim yeri olması nedeniyle bir uluslararası yönetim kurulacaktı.

Kürdistan da dahil Ortadoğu'yu sanki

babalarının topraklarıymış gibi istedikleri gibi bu bölüp parçalama tutumu, savaş sonrasındaki antlaşmalarla daha da güçlendirilerek Ortadoğu'yu günümüze kadar tam bir kaos ortamına sürükleyecektir.

Dört yıl süren savaşı ABD'nin de desteğini arkasına alan İtilaf Devletleri kazanırken, İttifak Devletleri açısından gerçekleşen tam bir yıkım olur. Savaş sonrasını dizayn etmek üzere İngiltere, Fransa ve ABD'nin inisiyatifinde gerçekleşen Paris Barış Konferansı ile yenilenlerle barış antlaşmaları gerçekleştirilir. Bu doğrultuda, Almanya ile Versailles Barış Antlaşması (28 Haziran 1919), Avusturya ile St. Germain Barış Antlaşması (10 Eylül 1919), Bulgaristan ile Neuilly (27 Kasım 1919), Macaristan ile Trianon (4 Haziran 1919), Osmanlı ile de Sevr Antlaşması imzalanacaktı.

Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)

Osmanlı açısından ağır hükümler taşıyan bu antlaşma, bölge halkları arasına ekilmiş bir nifak tohumudur. Ulus devletçi perspektifin bir ürünü olan ve halkları birbirine daha da yabancılaştıran bu antlaşmaya göre, Batı Anadolu Yunanistan'a; Urfa, Mardin, Antep ve Amanoslar Fransa'ya veriliyordu. Beyazıt, Van, Muş, Bitlis ve Erzincan'ı içine alan bir Ermenistan kuruluyordu. İstanbul uluslararası bir kent olacak ve Boğazlarda donanması, ordusu ve bütçesi olan bir Boğazlar Komisyonu kurulacaktı. Bütün bunların dışında Osmanlı'nın askeri gücü de kolluk gücüyle sınırlandırılıyordu. İşgal edilmedik yer olarak sadece İç Anadolu kalıyordu.

Antlaşmanın Kürtlere ilişkin bölümü de şu şekildeydi:

***Madde 62**: İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetleri tarafından kendilerine verilmiş üç üyeden oluşan bir komisyon İstanbul'a yerleşerek, antlaşma başkanlığının tüzüğüne göre belirtilmiş bulunan altı aylık süre içinde, Fırat'ın doğusunda bulunan ve sınırları ileride tespit edilecek olan Ermenistan'ın güneyi ile Türkiye, Suriye ve Mezopotamya'nın kuzeyi arasında belirtilmiş bulunan ve Kürtlerin salt çoğunlukta bulundukları bölgeler için, antlaşmanın 27. maddesi 1., 2., 3. derecelerine uygun olarak dahili otonomi planını hazırlayacaktır. Herhangi bir sorun karşısında oy birliğine varılmaması halinde, komisyon üyeleri durumu kendi hükümetlerine ileteceklerdir.*

***Madde 63**: Osmanlı hükümeti şu andan itibaren, 62. maddeye göre kurulmuş bulunan her iki komisyonun bildirecekleri kararlara uymayı ve kararları üç ay içinde tatbik etmeyi üstlenir.*

***Madde 64**: Antlaşma başkanlığının tespit ettiği tarihten itibaren geçecek en çok bir yıllık süre içerisinde, eğer 62. Maddenin kapsamı içinde bulunan Kürt halkı yani bu bölgede oturan halk çoğunluğu Osmanlı Devleti'nden ayrılarak tamamen "bağımsız" olmak arzusunu belirtirse ve milletler topluluğu konseyine başvurursa ve eğer konsey de bu halkın bağımsızlık isteğini gerçekleştirebilecek kapasitede bulunduğuna inanırsa ve bunun yerine getirilmesini öğütlerse, Osmanlı Devleti bu örgütlemeye aynen uymayı ve bu bölgedeki bütün hakları ve unvanlarından vazgeçmeyi ve kendisini buna göre ayarlamayı şimdiden üstlenir.*

Bu vazgeçme işleminin ayrıntıları, başlıca müttefik güçlerle Osmanlı Devleti arasında varılacak özel bir sözleşmeye bağlanacaktır. Bu vazgeçme işi tamamlandıktan ve Kürdistan Devleti'nin bağımsızlığı gerçekleştirildikten sonra da bu bağımsız Kürt Devleti'yle günümüze kadar Kürdistan'ın bir parçası olan Musul ilinde yaşayan Kürtlerin kendi istekleriyle birleşmeyi istemeleri halinde müttefik güçler bu birleşmeye karşı hiçbir itirazda bulunmayacaklardır.

Antlaşma Kürtler hususunda daha çok da İngilizlerin çıkarlarını esas alma temelinde hazırlanmıştır. Kürt Devleti'ne dâhil edilecek yerler sadece İngilizlerin etkinliğini kurabildikleri ve denetimde tuttukları Kürt illeridir. Kuzey ve Güney Batı Kürdistan'ın büyük kısmı, Doğu Kürdistan'ın ise tamamı Kürdistan'ın dışında bırakılmıştır. Bu antlaşma, bu yönüyle tıpkı günümüzde olduğu gibi küçücük bir parçaya tüm Kürdistan'ın kurban edilmesi antlaşmasıdır. Kürdistan bu nedenle kendi çıkar ve hakimiyet alanları çerçevesinde ve Kürt halkının hiçbir hakkı gözetilmeden parça parça edilmiştir. Kaldı ki hiçbir halkın sorununu çözmediği, aksine tüm toplumsal sorunların esas yaratıcısı olan devlet aygıtının Kürtlere öyle hemen verilmesi gibi bir durum da söz

konusu değildir. Antlaşmada Kürtlerin devletleşmesi öyle çetrefilli hüküm ve koşullara bağlanmıştır ki Kürtlerin kendileri bile 'bir devlet sahibi kılınmak istendiklerinin' farkına varamazlar adeta. Ortadoğu'da yaşanan ve bugün hâlâ bölge halklarına büyük acılar yaşatan milliyetçilikten kaynaklı sorunların yaratıcısı olan İngilizlerin, Kürtler hakkında yaptığı şu tespit yapılanların gerçek amacını da ortaya koymaktadır.

"Kürdistan, İngilizlerin Hindistan yolu üzerindeki geniş ve stratejik bir coğrafyada bulunmaktadır. Ayrıca, Irak'ın can damarı olan Dicle Nehri'ni de kontrol etmektedir. Dolayısıyla, ne pahasına olursa olsun burası İngilizlerin denetimi altında olmalı ve asla bağımsız bir devlet olmamalıdır."

Antlaşma tamamıyla batılı güçlerin istediği gibi halklarla oynadığı, onların yaşamlarının iplerini ellerine aldığı ve özelde Kürt ve Türk halklarının genelde de tüm halkların birbiriyle yaşama istemlerine vurulmak istenen bir darbedir, bir fitnedir esasında. Aynı antlaşma Ermenilere de bir devlet vaadinde bulunur, ancak bu devletin sınırları belirlenmez. Sınırlarının belirlenmesi daha sonraya bırakılır. Bu Ermenilerle Kürtleri birbirine kırdırtma politikasından başka bir şey değildir. Ermeniler daha fazla toprak için mücadele yürütürken, Kürtler de Kürdistan'ın kimi illerinin Ermenilerce ele geçirilmemesi için karşı mücadele yürüteceklerdir. O açıdan bu antlaşmanın -kimi milliyetçi Kürt çevrelerinin iddialarının aksine- Kürtler başta olmak üzere bölge halkları açısından en ufak bir olumlu unsur içermediğini, antlaşmanın Ortadoğu kültürel zenginliğini zehirlemek için yapılmış olduğunu çok iyi bilmek gerekir. Zaten antlaşmanın Ortadoğu'yu kendi çıkarları temelinde dizayn etmek isteyen başta İngilizler olmak üzere batılı güçler tarafından yapılıyor olması da bunu fazlasıyla göstermeye yeterlidir.

Bu antlaşma ile Kürtlerin binlerce yıldan beri anavatanı olan Kürdistan parçalanırken, diğer yandan da Kürtler açık bir şekilde kullanılmıştır. Yine İngilizlerin Kürt politikasını oluştururken referans aldığı tespitlere bakacak olursak: *"Kürtler, üzerinde oturdukları hazinenin ve kendi potansiyelinin farkında olmayan cahil bir halktır. Egemenliği altında bulundukları devletlerle ve kendi aralarındaki çatışmalar, ulusal olmaktan çok yerel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Öyleyse, bölge devletlerine karşı kullanılabilecek bir güç; ama aynı zamanda sürekli baskı altında tutulması gereken bir halktır."*

Kürtlere hep dışarıdan destek verilmek suretiyle devletleşecekleri yönünde bir umut aşılanırken, Türkler de Kürtler konusunda güvensiz, kuşku duyar hale getirilecek, böylelikle de halkların birlikte yaşama imkanlarının zedelenmesi gerçekleşmiş olacaktır.

Kürtlere hep dışarıdan destek verilmek suretiyle devletleşecekleri yönünde bir umut aşılanırken, Türkler de Kürtler konusunda güvensiz, kuşku duyar hale getirilecek, böylelikle de halkların birlikte yaşama imkanlarının zedelenmesi gerçekleşmiş olacaktır. Kürdistan'ı üzerindeki tüm halkların vatanı olarak gören anlayışın dibine ulus-devlet formülasyonu ile dinamit konulmuş olur. Böylelikle bir kez daha Kürtler ile Ermeniler arasında sorun üretilir. Çok ustalıklı ve yukarıda İngiliz devlet belgelerinden yaptığımız alıntıya tamamen uyan bir pratikleşme.

Bu emperyalist politikalara karşı son derece zayıf ve teslim olmuş olan Osmanlı hükümetinin yapacağı bir şey yoktur. Ancak Anadolu'da halk İtilaf güçlerine karşı etkili bir direniş içine girer. 1919'un Temmuz-Eylül aylarında Mustafa Kemal'in önderlik ettiği Erzurum(23 Temmuz 1919) ve Sivas (4 Eylül 1919) Kongreleriyle dağınık haldeki mücadele örgütlü hale getirilerek, *'vatanın bölünmez bütünlüğü, ulusal bir meclisin kurulması gerektiği ve manda-himaye sistemlerinin kabul edilmeyeceği'* kararlılığına ulaşı-

lır. Osmanlı Mebusan Meclisi de 28 Ocak 1920 yılında toplanarak savaş bittiğinde Osmanlı'nın elindeki toprakları referans alarak buraları ülke toprağı olarak kabul etmiş ve 'Misak-i Milli' diye tanımlamıştır. Birbirine düşürülmeye çalışılsalar da Kürtler ve Türklerin kader birliğine uygun olarak birlikte mücadeleyi esas aldıkları görülür. Bu çerçevede; işgal karşısında Anadolu ve Kürdistan'da üç cephede savaş verilir. Kürdistan'da Ermenilere karşı yapılan savaşların ardından 2 Aralık 1920 tarihinde yapılan Gümrü Antlaşması ile Sevr Antlaşması'yla Ermenilere bırakılan illerin yanı sıra 1878 yılında Ruslara bırakılan Kars ve dolayları da alınır. Artvin ve Ardahan da Gürcü hükümetine verilen ültimatom sonucu alınır. Etkili halk direnişleri nedeniyle 1921'in baharında İtalya, güzünde de Fransa işgali sonlandırıp çekilirler. Batı Anadolu'yu işgal etmiş olan Yunanlılar da yenilecek ve 1922 yılının güzünde çekilmek zorunda kalacaktır. Böylelikle Sevr ile belirlenen hususlar M. Kemal öncülüğündeki kurtuluş hareketi sonucu işlevsiz kılınacaktır. Bu nedenle de savaş sonrası ortaya çıkmış olan sorunları halletmek üzere yeni bir barış antlaşması ihtiyacı doğacaktır.

Lozan Antlaşması (20 Kasım 1922-24 Temmuz 1923)

Kurtuluş Savaşı sonucunda Sevr, işlemez hale getirilince, yapılan yeni antlaşma Lozan Antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile pek çok sorun önemli ölçüde çözümlenirken, kimi sorunlar da daha sonraki görüşmeler sonucunda çözümlenmiştir. En çok tartışılan konu, sınır sorunu olmuştur.

Türkiye'nin Güney sınırları daha önce Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması (Ocak 1921) ile saptanmıştı. Bu Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra Kürdistan'ın parçalanmasının ilk resmi belgesi olmaktadır. Böylelikle hem Misak-ı Milli sınırlarından taviz verilmiş hem de Kürdistan'ın küçük de olsa bir parçası vatandan kopartılmış oluyordu. Bu sınırlar Lozan Antlaşması'yla onaylanıyordu.

Irak ile sınır saptanırken, hâlâ da tartışmalara konu olan Musul hususunda anlaşmaya varılamaz. Musul'un zengin petrol kaynaklarından dolayı sorun olması sürekli bir hal alır. Musul İngiliz ve Fransızlar arasında 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na göre Fransızlara bırakılıyordu. 1. Dünya Savaşı sona ererken, Musul hâlâ Osmanlı'nın elinde bulunuyordu. İngilizler savaşın bitimini sağlayan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndaki *"İtilaf devletleri güvenliklerini tehlike altında gördükleri bölgeleri de işgal edebileceklerdir."* şeklindeki maddeye dayanarak, Musul'u işgal ederler. Ancak savaş bittiğinde Musul Osmanlı'nın elinde olduğundan ve bu nedenle de Misak-ı Milli sınırları arasında sayıldığından, Türkiye Cumhuriyeti tarafından hep talep edilecektir.

İngiltere nüfusunun çoğu Kürt olan bölgeyi vermek istemez. Sorunun çözümü için ikili görüşmelerle dokuz aylık bir takvim belirlenir. Başarılı olunmadığı takdirde, Milletler Cemiyeti'ne havale edilmesi kararına varılır. 19 Mayıs-5 Haziran 1924 tarihleri arasındaki ikili görüşmelerden bir sonuç alınamaz. Bu nedenle konu Milletler Cemiyeti'nin önüne gelir. Türkiye bölgedeki Kürt nüfusun çoğunluğuna güvenerek referandum önerir, ama bu öneri İngilizlerce kabul edilmez. Milletler Cemiyeti tarafından kurulan komisyonun hazırladığı rapor, bölgenin Irak'a bırakılmasını, bölgede yaşayan Kürt halkının haklarının garanti altına alınmasını ve İngiltere'nin ölümü gösterip sıtmaya razı etme misali, tartışma konusu yaptığı Hakkari'nin Türkiye'ye bırakılmasını önerir. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nun da 1925 Aralık'ında kabul ettiği bu rapor çerçevesi, 5 Haziran 1926'da yapılan Ankara Antlaşması ile kabul edilmiştir. Türkiye Musul petrollerinden yirmi beş yıl süreyle %10 hisse alacaktı. Türkiye daha sonra 500.000 İngiliz parası karşılığında bu hakkından vazgeçecektir.

Emperyalizme karşı Anadolu halklarıyla birlikte hatta hepsinden önce mücadeleye girişen, bu halklarla omuz omuza saf tutan Kürtlere bu antlaşmadan kalan, parçalanmış Kürdistan'ın resmiyet kazanmasıdır. Batı Kürdistan'ın vatandan ayrılmasını onaylarken, Güney Kürdistan'ın ise vatana Misak-ı Milli sınırları çerçevesinde de olsa dahil edilmesi başarılamamıştır. Kürdistan'ı bir bedene benzetirsek, bu beden paramparça edilmiştir. Kürtlerin

geleceğe dair kaygıları ve kuşkuları gittikçe artmıştır. Kurtuluş savaşının ruhundan uzaklaşmanın artmasıyla Kürtlerdeki hoşnutsuzluğun artması doğru orantılı olmuştur. Nihayetinde kapitalist modernitenin hegemonik gücü olan İngilizlerin genç Türkiye Cumhuriyeti'ni kapitalist modernist sisteme kabul ve dahil etmesinin karşılığı Güney Kürdistan'dan el çektirilmesi ve Kürdistan'ın parçalanması olmuştur. Önderliğimiz Musul-Kerkük'ün Irak'a dahil edilerek, Kürdistan'ın parçalanmasını bu nedenle ***'Kürt soykırımının başlangıç tarihi'*** olarak ele almıştır. İngilizlerin bu taleplerini Türkiye Cumhuriyeti'ne kabul ettirebilmek için Şeyh Sait İsyanı'yla ortaya çıkan iç karışıklık durumundan yararlandığı bilinmektedir.

İngilizlerin Mustafa Kemal'in birlikçi çizgisinin karşısına İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'ın başını çektiği bölen, parçalayan, kullaştıran siyasetiyle çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt sorununu Kürtlerin haklarını tanımak suretiyle çözmeyi engellediği de bilinmektedir. Bir taraftan birlikçi çizginin iflası için elinden geleni yaparken, diğer taraftan Kürdistan'ı dört parçaya bölerek, statüsüz bırakarak uzun vadede bölgenin Filistin-İsrail sorununu da aşan temel bir sorununu yaratmış oluyordu. Kısa ve uzun vadeli planlamalar çerçevesinde İngiliz öncülüklü kapitalist modernitenin bu yıllarda Kürt sorununu çok bilinçli bir şekilde çıkardıkları ve Kürtlerin soykırım kıskacına alınmalarının asıl sorumluları oldukları hakikatin ta kendisi olmaktadır. Zira bu tarihten itibaren Türkiye Cumhuriyeti Kürtler açısından sömürgeci bir karakter kazanacak, Kürtlerin hem fiziki hem de kültürel olarak soykırıma tabii tutulması temel politika olarak bellenecektir.

İngilizlerin Kürt-Türk Sorunu

Başlığı bu şekilde atmamızın nedeni, İngilizlerin İkinci Dünya Savaşı'na kadar da kapitalist modernitenin hegemonik gücü olmasıdır. Bu misyonun ötesinde gerçek anlamda da İngilizler genelde Ortadoğu özelde Kürt politikasının belirlenmesinde her zaman için belirleyici olmuştur. Hâlâ da işleyen İngilizlerin temelini attığı 20.yy. ın başındaki politikalardır.

Ankara Hükümeti'nin henüz hükümet olmadığı, İstanbul Hükümeti'nin tek temsilci olduğu, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçtiği ve kurtuluş mücadelesini başlattığı ilk günlerde ve ilk belgelerde mücadelenin birlikte yürütüleceği kararının yanı sıra, hakların düzenlenmesi de yer alır. Kürtler bu mücadelede yer alırken başkalarının askeri olmamıştır. Kader ortaklığı ettiği halkların ortak kurtuluş ve özgürlüğü için bu mücadelede çok aktif bir şekilde rol almıştır. Amaçlanan bir kurtuluş mücadelesiyle tüm halkların eşitçe ve özgürce yaşamalarının sağlanmasıdır. Belli bir döneme kadar yaklaşımlar ve belgeler de bu yönlüdür. Türkiye'nin ilk anayasası olarak da kabul edilen Amasya Tamimindeki yaklaşımlar, eşitlikçiliği ve birlikteliği savunur. İnkârcı bir yaklaşım yoktur. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin aldığı kararlar da aynı temeldedir. Dolayısıyla bir inkâr yaklaşımı buralarda da yoktur. Zaten bir inkâr ve yok sayma durumu olsa, Kürtlerden destek alınması bir yana, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması da mümkün olamazdı. Mustafa Kemal bunun bilincindedir ve bundan dolayıdır ki, Kürt milli kıyafetlerini giymiş, Kürt ağa, bey ve şeyhlerinin desteğini almak için ne gerekiyorsa onu yapmıştır.

Hukuksal zemin itibariyle de benzer bir durum yaşanmıştır. TBMM'ye alınan üyeler yerleşik oldukları alanların ya da etnik yapıların adlarıyla çağrılmış, meclise üye alınmışlardır. Lazlar Mecliste 'Laz Mebusları' olarak yer aldığı gibi, Kürtler de 'Kürt Mebuslar' ya da 'Kürdistan Mebusları' olarak yer almışlardır. 1920'de kurulan meclisin bu yaklaşımı, ilk anayasanın da çerçevesini oluşturmuştur. 1921 Anayasası bu demokratik zemin üzerinde gerçekleşmiş, dolayısıyla her halkın kendisini temsil etme özelliği, bu anayasada ifadesini bulmuştur. Yine aynı dönem ve tarihlerde Mustafa Kemal'in Kürdistan'daki il ve ilçe yöneticilerine gönderdiği telgraflarda Kürt sorununu demokratik ve özerk yaklaşım temelinde ele aldığı görülmektedir. Lozan Konferansı'na da bu birlikteliğe uygun olarak iki halk adına tek heyet biçiminde gidilmiştir. Heyet Başkanı İsmet Paşa (İnönü) "*Biz Türkler*

ve Kürtlerin temsilcileriyiz" derken, *g*örüşmelere Kürtlerin temsilcisi olarak katılan Diyarbakır Mebusu Zülfü (Tigrel) Bey de *"Biz Kürtlerle Türkler kardeşiz, ayrılmak istemiyoruz"* demiştir.

Yunan orduları Eskişehir'e yaklaştığında, elinde kazma-kürek meclisin önünde mevzi kazmaya herkesten önce Kürt mebusların (Dersim Mebusları) koşmaları ve *'ya burayı koruruz ya burada ölürüz. Hiçbir yere gitmiyoruz'* demeleri Lozan'daki tek heyet yaklaşımıyla örtüşmekte ve dönem ruhunu vermede çarpıcıdır.

Beyaz Türklüğün örgüsü

Ortadoğu ve Anadolu'nun tarihi dokusuna ve toplumsal doğaya uygun bir seyir izleyen bu birlik hali nasıl oldu da bir anda bozuldu?

Kürt halkı kurulmasında büyük bedeller verdiği cumhuriyete karşı neden isyan eder hale geldi?

M. Kemal'in bizzat onlarca kez kullandığı Kürt ve Kürdistan kavramları nasıl ve hangi zihniyetle yasaklı kavramlar oldu?

Türk olmak nasıl 'mutlu' olmak için yeterli hale gelirken, Kürt veya başka bir halktan olmak, nasıl 'hizmetkârlık' ile eş tutuldu?

'Türkiye Cumhuriyeti' olması gereken yapı, nasıl 'Türk Cumhuriyeti' haline geldi?

Türk halkının da pek anlamadığı ve hiç de ihtiyaç duymadığı bir şekilde Türk kimliği nasıl dünyanın 'en temel ve kaynak kimliği' haline getirildi?

Ve tüm bunlar halklara ne getirdi, ne götürdü? Daha arttırılabilecek olan ve sadece cumhuriyetin de değil, tarihteki bin yıllık Türk-Kürt diyalektiğine her açıdan ters düşen tüm bu olup bitenleri anlamak için, Beyaz Türk faşizminin nasıl örüldüğünü bilmek gerekir.

Türk milliyetçiliğinin dolayısıyla da Beyaz Türk faşizminin başlangıç noktası, Türk olmayanlara dayanmaktadır. Beyaz Türkçülüğün üretilmesini İngiliz ve Yahudilerin Anadolu halklarına yaptığı en büyük kötülük olarak değerlendirmek gerekir. Zira bu Türkçülükle Anadolu'daki tüm Hıristiyan halkların kökleri kurutulurken, tüm Müslüman halklar da çok yoğun bir kültürel soykırım sürecine alınmıştır. Çokluğun tek'in içinde yok edilmesi anlamına gelen Beyaz Türkçü faşizmin gelinen aşamada halklar bahçesi olarak tanımlanmayı en fazla hak eden Anadolu'yu halklar mezarlığına ve 'ölü canlar' memleketine dönüştürdüğü

tüm yakıcılığıyla görülmektedir. Önceki sayılarımızda daha detaylı işlediğimiz bu konuya ana hatlarıyla değinmemiz konumuzu daha anlaşılır kılacaktır.

19.yy.da Orta Asya Türklerini incelemeye başlamış olan Yahudi asıllı Fransız de Guignes ile Cahun ve yine Yahudi asıllı Armin Hermann Vambery gibi Doğu bilimcilerin çalışmalarının ve Rus İmparatorluğu menşeli Türklerin özellikle de Tatarların ve Azerilerin (Azeri Hüseyinzade Ali, Azeri Ahmet Ağaoğlu ve Tatar Yusuf Akçura gibi) yaratımıdır Beyaz Türkçülük.

İlk Türk Derneği, Macaristan-Budapeşte'de 1908 yılında açılır. Derneğin Onursal Başkanı Yahudi Armin Hermann Vambery'dir. Üniversitelerde ilk Türkoloji kürsüsünü de 1870 yılında Budapeşte'de Vambery kurmuştur. Vambery aynı zamanda 1910 yılında kurulan Turan Cemiyeti'nin de onursal başkanıdır.

Ziya Gökalp, Yahudi asıllı Fransız Doğu bilimcisi olan Leon Cahun'un 19.yy. da yazdığı 'Asya Tarihine Giriş: Türkler ve Moğollar' adlı araştırma kitabı için "*Sanki Pan-Türkizm ülküsünü özendirmek amacıyla yazılmış*" derken, Cemil Meriç *"Türk milliyetçiliğinin Kuran-ı Kerim'i"* diyecektir. Hüseyin Namık Orkun da aynı eser için *"Milli* şuurun uyanmasına birinci derecede amil olan mühim eser" demiştir. Yalçın Küçük de Leon Cahun ile Herman Vambery'nin *'resmi tarihin gerçek yazıcıları'* olduklarını belirtmektedir. Ne kadar da ilginç, Pantürkizm'in ilkelerini ve manifestosunu Türk olmayanlar yazıyor, acaba neden?

Yahudi asıllı olan ve milletvekilliği, senatörlük de yapan Avram Galanti'nin de Türk milliyetçiliğinin geliştirilmesinde çok büyük bir etkisi vardır. Türk Yahudiliğinin geliştirilmesinde çalışmalar yapmıştır. Tevrat'a dayanarak Türklerin kökenini '*Yafes'in* oğullarından *Togarma*'ya dayandırır. Togarma'nın Yahudilere yardımcı olacağını belirterek, Türkler ve Yahudiler arasındaki bağın geçmişini inceler.

Bir Selanik Yahudi'si olan, Yahudilerin Osmanlı'ya getirilmesini, Yahudilerin 'Türk' ya da 'Türk Yahudi'si' olarak kendilerini tanımlamaları gerektiğini savunan Yüzbaşı Konstantin Polkozic Borzecki de Türk milliyetçiliğine katkısı olanlardandır. Osmanlı ordusunda paşalığa kadar tırmanan ve adını 'Mustafa Celaleddin' yapan Borzecki, 1869'da *'Eski ve Yeni Türkler'* kitabını yazacaktır. Kitap Türklerin Hunlar ve Moğollar gibi 'barbarlar'la herhangi bir ırki bağının olmadığını ileri sürerken, Türklerin Avrupalılar ile aynı ırktan geldiğini savunur. Bu ortak ırkı da Touro-Aryan olarak adlandırır. 'Geri' olan Doğu'da yalnızlaşmış Türklüğü, 'gelişkin' olan Batı ile birleştirmek gerektiğini savunarak Türklerin yönünü kapitalist moderniteye çevirmeye çalışır.

Türkçülüğün geliştirilmesinde önemli bir ağırlığı olanlardan biri de kimi kaynaklara göre 'Turan' kelimesini ilk kez kullanan ve bir Kürt olan Ziya Gökalp'tir. Türk kültürü üzerindeki Bizans, Arap ve İslam etkisini aşarak, Batı kültürüne yaklaşmak gerektiğini belirtir. Batı'ya doğru gerçekleşen açılımları bu yönüyle desteklemekle birlikte, bunu Türk kültüründen taviz vermeden yapmak gerektiğini belirtmektedir. Harbiye'de subaylara ders veren Ziya Gökalp ve Moiz Kohen (diğer adıyla Munis Tekinalp) Alman modeli çerçevesinde bir 'ulus devletin' kurulmasını arzulamaktadır.

Türk milliyetçiliğine yabancı katkılar 1930'lardan sonra da gerçekleşecektir. 'Harf ve Dil Devrimleri'nden sonra cumhuriyet sınırları içinde geliştirilmek istenen yeni dili halktan pek kimse anlayamaz. Arılaştırma faaliyeti halktan pek onay görmez ve zorluklarla karşılaşılır. Ortaya sınırlı bir kesimin kullandığı bir dil çıkar. Kullanılmak istenen yeni dili halka benimsetmek ve Anadolu'daki diğer halklar ve dillerden daha üstün olunduğu ispat edilmek istendiğinden yeni bir teori geliştirilir. Bu teori 'Güneş Dil Teorisi'dir. Bu teori, bütün dillerin ilkin Orta Asya'da konuşulan, tarihin en eski dönemlerine ait tek bir dilden çıktığını ve bu dile de en yakın olan dilin Türkçe olduğunu, tüm dillerin de Türkçeden geçerek farklılaştığını ileri sürüyordu. İşin en ilginç yönü ise Türk milliyetçiliğini güçlendirmek için ortaya konulan bu teorinin de bir yabancı tarafından geliştirilmiş olmasıdır. Teoriyi geliştiren bir Viyanalı Doğu bilimci olan Kvergic'tir. Bu teori Türk Dil Kurumu'nun 1936 yılında yaptığı üçüncü kurultayda

resmi olarak da kabul edilerek, üniversitelerde okutulmaya başlanır. Aynı çerçevede bir de tarih tezi oluşturulur. Orta Asya anavatan olarak ele alınır, kuraklık nedeniyle buranın terk edildiği belirtilir. Çin, Avrupa ve Yakın Doğu'ya göç edildiği belirtilerek tüm uygarlıkların atalarının Türkler olduğu ileri sürülür. Bunu desteklemek için de Sümerbank, Etibank vb. kurularak, Türklerin öteden beri Anadolu'da yaşadıkları ileri sürülür. Türkler böylelikle tüm uygarlığın gerçekleştirici gücü olacaklardır. Meşhur *"Ne mutlu Türküm diyene"* sözünün de Türkler tarafından değil de Yahudiler tarafından geliştirildiği bilinmektedir. Peki, bu Türk sevdası nereden kaynaklanmaktadır? Bunları ileri sürenlerin Türk dostu değil de gerçek anlamda başta Türkler olmak üzere tüm halkların mezar kazıcıları oldukları sorunları kördüğüm haline getirmelerinden anlaşılmaktadır. Önce Beyaz Türkçülük günümüzde de Yeşil Türkçülük ile halkların birbirlerine düşürülmesi, her zaman için krizli bir ortamın üretilmesi, bu nedenle de halkların ve devletlerin kapitalist sisteme göbekten bağımlı bir hale getirilmesi amaçlanmıştır ki bunlarda başarılı oldukları açıktır. Tüm bunlar da Anadolu geleneği ve toplumsal doğayla örtüşmeyen ulus-devlet komplosuyla yapılmıştır.

İngilizlerin Kürt-Arap Sorunu

"Bu stratejik bölgenin anahtarı Irak'tır. Irak'ı işgal etmekle İslam Dünyasının kalbine hançer saplamayı ve böylece *Müslümanların aleyhimize birlik oluşturmalarını engellemeyi başardık. Barış dönemindeki politikamız bu* ülkeyi korumak olmalıdır. Zira Mezopotamya bizim için *bölgedeki bütün ülkeleri İngiltere hakimiyeti altında tutmaya yarayan bir* çivi gibidir. Bu yüzden bu ülke *bölgedeki Arap ve diğer* İslam ülkeleri ile birlik olmamalı *ve onlardan uzak tutulmalıdır."* **(İşgalci İngiltere'nin Irak Genel Valisi Sir Wilson)**

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluş felsefesinden uzaklaştırarak bir ulus-devlete dönüştüren başını İngilizlerin çektiği kapitalist modernite aynı şeyi Irak'ın da başına getirecektir. Bu devletlerin ulus-devlet haline gelmeleri demek, buralarda geçmişi kat be kat aşan bir şekilde Kürt sorununun görülmesi demektir.

Önceki bölümlerde ele aldığımız gibi Güney Kürdistan'da (günümüz literatürünü kullanarak Güney diyoruz, gerçekte o dönem Doğu Kürdistan'ın dışındaki Kürdistan bir bütündü.) 19.yy.da Osmanlı'daki merkezileşme politikalarına karşı pek çok isyan gerçekleştirilmiş olmasına karşın, bunların tümü ezilmiş ve Osmanlı otoritesi Kuzey Kürdistan'a benzer bir şekilde burada da kurulmuştur. Güney Kürdistan 1. Dünya Savaşı gerçekleştiğinde Osmanlı hakimiyeti altındadır. 1. Dünya Savaşı esasında Osmanlı topraklarının paylaşımı üzerinden gerçekleştiğinden ve bu saha pek çok açıdan güçlü olmanın temelini teşkil ettiğinden, daha savaş devam ederken, İtilaf Devletleri tarafından paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle de 1. Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen ardından İngilizler İran'daki Anglo-İran petrol şirketini koruma bahanesiyle Irak'a özel bir ordu gönderir. 5 Kasım 1914'te Osmanlı'ya karşı savaş ilan edince de kısa sürede Basra'yı işgal ederek Mezopotamya'ya doğru ilerlemeye başlar. İngilizler en çok da Kürt nüfusunun çoğunlukta olduğu Musul'u almakta zorlanır ve savaş bittiğinde de hâlâ Musul alınabilmiş değildir. Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine dayanarak İngilizler burayı işgal ederler. Böylelikle Güney Kürdistan İngilizlerin işgali altına girmiş olur.

İşgal başladığında ve Türklerin Ruslarla savaştığı dönemde Güney Kürdistan'daki en etkili şahsiyet olan Şeyh Mahmud Berzenci Kürtlerin Kuzey Kürdistan'daki tavırlarına paralel bir şekilde Osmanlı ile birliktedir ve dış güçlere karşı savaşmaktadır. Ancak kimi askerlerinin kurşuna dizilmesi üzerine Türklerle arası açılır. Berzenci ordusuyla Süleymaniye'ye gelir ve Kerkük'ün işgali sırasında İngilizlerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle idama mahkûm edilir. İlerleyen İngiliz güçleri karşısında tutunamayan Osmanlı güçleri Şeyh Mahmut'un gücünden yararlanmak için kendisini Süleymaniye Valisi olarak atar, ancak kısa bir süre sonra Osmanlı geri çekilmek zorunda kalır. Berzenci ise İngilizlere isyan etmekle suçlanır. İngilizler Kürtleri denetim altında tutmak için, onların tepkisini çekmemeye özen gös-

terirken, Şeyh Mahmut Berzenci İngiliz Bölge Temsilcisi olan Wilson'a bir mektup göndererek Kürtlere özerklik verilmesi karşılığında İngilizleri tanıyacağını belirtir. 1918'te Binbaşı Noel bu teması amaçlanan çerçevede sonuçlandırmakla görevlendirilir. Noel şeyhe 'daha fazla etkinlik' ve 'otonomi' vaadinde bulunarak onu kendi yanına çekmeyi başarır. Aynı Noel 1919 yılında da Bedirxanilerden Kamuran Ali, Celadet ile Cemilpaşazadelerden Ekrem beylerle birlikte Malatya›ya İngiliz koruması altında bir Kürdistan kurulmasını propaganda etmek amacıyla bir gezi düzenler.

Paris Barış Konferansı'ndan beklediklerı bir sonucun çıkmadığını, İngilizlerin de verdikleri vaatleri yerine getirmekten uzak olduklarını gören Kürtlerin İngilizlerle arası bozulur. Ayrıca Türklerin İngilizlerle aralarındaki Musul Sorunu nedeniyle Kürtleri kullanmaları da aralarının bozulmasında etkili olur. Türklerin Kürt ileri gelenlerini sürekli kışkırtarak İngilizlerin Güney Kürdistan'da daha da güçlenmesini engelleme çabalarına karşılık, İngilizler Sevr Antlaşması'nda Kürtlere kısmen yer vererek, Kürtleri Türk yönetimi ve etkisinden tamamen uzaklaştırmak ister. Noel bu amaçla Kuzey Kürdistan'da da pek çok gezi düzenler. Noel'in bu çabaları, Sevr'de Kürtlerin yer edinme biçimi, tamamen emperyalistlerin halklar arasında güvensizlik oluşturarak milliyetçilik temelinde birbirine düşman hale getirilmesini amaçlar. Yine de Kürtlere pek güvenmeyen İngilizler yönetim kademelerinde kendilerine bağlı kişilerin yer edinmesini ister ve Mahmut Berzenci'nin etkisini kırmaya çabalar. Kendisine güvenilmediğini bilen Şeyh, Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye'nin kendisine bırakılmasını ister. 21 Mayıs 1919 tarihinde Süleymaniye'nin alınmasıyla ve İran Kürtlerinin de desteğiyle başlayan isyan, bir yıllık bir sürenin sonunda yenilir. Şeyh Mahmut da önce idam cezasına çarptırılır, ardından cezası hapse çevrilerek Hindistan'a sürgüne yollanır.

İngilizler işgalleri altındaki Irak'ta özellikle de Güney Kürdistan'ı kapsayan toprakların denetimini kesinlikle elde tutmak istemektedirler. Kürtler statü elde etmek amacıyla her harekete geçtiklerinde İngilizlerin sert yönelimleriyle karşı karşıya kalırlar. Öyle ki Kürdistan'ı ilk defa uçaklarla bombalama şeref(sizlik)i İngilizlere aittir. İngilizler Irak'ı tümden kendi denetimi altında tutabilmek için Fransızların 24 Temmuz 1920'de Şam Krallığı'ndan düşürdükleri Faysal'ı, 12 Mart 1921'de başlayan Kahire Konferansı'nda (Kerkük ve Süleymaniye'den tek bir Kürt delegenin katılmadığı) bir törenle, I. Faysal olarak Irak Kralı yaparlar. 29 Haziran'da Faysal, Bağdat'a geçer. Göstermelik bir referandumun ardından 23 Ağustos'ta Faysal kral olur. Referandumu Musul halkı boykot eder. Faysal, İngilizlerin kendisine bağışladığı bu krallığı tamamen İngiliz çıkarları için kullanır. Bu nedenle de Kürtleri tam denetim altına almak temel hedeflerinden olur. Böylelikle de aslında yine İngilizlerin yönlendirmesi ve eliyle Türk-Kürt karşıtlığından sonra bu defa da Kürt-Arap karşıtlığı oluşturulmuş oluyordu. Türklerin Misak-ı Milli çerçevesinde Musul'a dair iddialarını boşa çıkarmak ve Kürtleri yanına almak için sürgünden getirilen Berzenci yeniden isyan etse hatta kendisini ilk kez olmak üzere 'Kürdistan Kralı' olarak ilan etse de fazla tutunamayacak ve 1927'de yaşamı karşılığında bağlılık sözü edecektir.

30 Haziran 1930›da, İngiliz-Irak Antlaşması imzalanır. Tamamen İngilizlerin bölgedeki çıkarlarını esas alan bu antlaşmayla Kral Faysal liderliğinde Irak, bağımsızlığına kavuşur. Söz konusu antlaşmada, Kürt halkının taleplerine yer verilmez. Bu da sorunun olduğu gibi devam etmesini beraberinde getirirken, Kürtler tepkilerini hep isyan halinde olarak göstereceklerdir. Böylelikle Türkiye'de yüzyılı alacak bir Kürt sorunu peydahlayan İngilizler Irak'ta da hala süren bir Kürt sorununu peydahlayacaktır. Kendi üretimi olan bu ulus-devletleri altından kalkamayacakları büyük bir sorunla karşı karşıya getirirken, Kürtlerin içinden de her zaman için işbirlikçi kesim devşirmeye özen gösterecekleridir.

İşte tam da bu noktada Barzani ailesi önemli bir aktör olarak ön plana çıkacaktır. Başını İngilizlerin çektiği kapitalist

Açık ki İngilizlerin attığı ulus-devlet mayası tutmaktadır. Yapay bir Türkçülük, Arapçılık ve Farsçılık yaratılarak diğer halklar düşman hale getirilmekte, yok edilmeye çalışılmaktadır. Buna karşı gelişecek direnişlerden de bir kriz rejiminin doğması öngörülmektedir. Kendi yaratımı olan bu 'Beyazcı' yapıların nihayetinde kendisine muhtaç olacaklarından emindir İngilizler.

sistem Kürt politikasını artık bu hanedanlaştırılmaya çalışılan aile üzerinden tüm Kürdistan'da geliştirmeye çalışacaktır.

Fransızların Kürt-Arap Sorunu

Suriye'nin I. Dünya Savaşı sırasında Fransa tarafından işgal edilmesi, Kürdistan'ın bu parçasının Misak-ı Milli sınırlarının dışında tutulmasını beraberinde getirir. Dolayısıyla da bu konuda Fransızlardan bir talepte bulunulmaz. Zaten Birinci Dünya Savaşı'ndan dolayı Kürdistan'dan ilk koparılan parça Batı Kürdistan parçasıdır. 1920 yılında Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması'na göre sınırlar belirlenirken, bu parça Fransızların denetimine bırakılır. Kürdistan'ı parçalara bölme alçaklığının öncülüğünü bu yönüyle Fransa yapacaktır. Yanı sıra Kürtlerin mevcut rejime karşı yürüttüğü mücadelelerden biri olan 1939 Şeyh İbrahim öncülüğündeki isyanın da bastırılmasında Suriye ordusuyla birlikte hareket edecektir. Sonraki dönem bu parçadaki Kürtlerin değişik partiler kurarak sistemden hak talebinde bulundukları bir mücadele süreci olacaktır. Bu mücadele Arap Baharı'ndan bahsedildiği günümüzde bile hala sürmektedir. Nitekim Suriye'yi değiştireceklerini iddia eden Suriye Ulusal Konseyi Başkanı Burhan Galyon da Suriye açısından *'Kürt ve Kürdistan gibi bir sorunlarının olmadığı'*nı pişkince söylemektedir. Bu sözler batılı güçlerin desteğindeki bu şahsiyet ve temsil ettiği siyasetin Kürtlere bakışında son iki yüzyıldan beri hiçbir değişikliğin olmadığını göstermektedir. Recep Tayyip Erdoğan'ın *'düşünmezseniz yoktur'* söylemine ne kadar da benziyor değil mi?

İngilizlerin Kürt-Fars Sorunu

Kürdistan'ın ikinci büyük parçasını egemenliği altında tutan İran'da 1908'de petrolün bulunması başta İngilizler olmak üzere Batılı emperyalist güçlerin iştahını kabartır. Stratejik konumu ve tarihi gücünün yanı sıra petrol kaynaklarına da sahip olması İran'ı uluslararası güçlerin mücadele alanı haline getirir. Bu durum da beraberinde diğer parçalarda olduğu gibi burada da çoğu zaman Kürtlerin durumuna direkt etki edecek hatta yer yer belirleyici olacaktır.

İran İslam Devrimi'ne kadar da hanedanlıkla yönetilen İran'da Rıza Pehlevi 1923 yılında İngilizlerin desteğiyle başbakan olur. İki yıl sonra da Kaçar Hanedanlığı'na son vererek Pehlevi Hanedanlığı'nı yine İngilizlerin desteğiyle kurar ve kendisi şah olur. Bir halklar mozaiği olan İran'da tıpkı genç Türkiye Cumhuriyeti'nde yapıldığı gibi farklılıklara yasak getiren, onları yok etmeye çalışan bir süreç gelişecektir. Azerbaycan, Huzistan ve Luristan'ın özerklikleri ellerinden alınacak, Tahran ülke yönetiminde tek merkez olacaktır. Farsçanın dışındaki tüm diller yasaklanacak ve tıpkı Beyaz Türkçülerin Türk ve Türkçeyi her şeyin merkezine koyması gibi, bu defa Beyaz Farslar Fars ve Farsçayı her şeyin merkezine koyacaklardır. Onlara göre tüm diller Farsçanın bozulmuş bir halinden başka bir şey değildir. Farklılıkların kültürleri yok edilerek herkesin Farslaştırılmaya çalışıldığı bir süreçtir bu süreç. İşin temel nirengi noktası ise tüm bunların hem Türkiye'de hem de İran'da aynı mantıkla ve aynı ellerce yani İngilizlerce geliştiriliyor olmasıdır. Açık ki İngilizlerin attığı ulus-devlet mayası tutmaktadır. Yapay bir Türkçülük, Arapçılık ve Farsçılık yaratılarak diğer halklar düşman hale getirilmekte, yok edilmeye çalışılmaktadır. Buna karşı gelişecek direnişlerden de bir kriz rejiminin doğması öngörülmektedir. Kendi yaratımı olan bu 'Beyazcı' yapıların nihayetinde kendisine

muhtaç olacaklarından emindir İngilizler.

Denilebilir ki bu dönem İran-Kürt diyalektiği 19.yy.daki Osmanlı-Kürt diyalektiğine benzemektedir. İran'ın bu merkezileşme ve tekleştirme politikalarına karşı Kürtler de irili ufaklı pek çok ayaklanma geliştireceklerdir. Bu ayaklanmalardan en bilineni 1919'da başlayıp aralıklarla 1928'e kadar süren Simko ayaklanmasıdır. Bu ayaklanma da Türkiye'nin sınırını kapatması ve İngilizlerin her zamanki gibi ikili oynayarak vaatlerini yerine getirmemesi nedeniyle başarıya ulaşamaz ve Simko öldürülür. İsyanlı, sürgünlü süreç İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar gelir.

Rıza Şah İkinci Dünya Savaşı'na kadar da hep İngilizler ve SSCB –özünde kapitalizm ve reel sosyalizm- arasında bir denge siyaseti izler. Ancak savaş başlayınca Almanya ile yakınlaşır. Bunun üzerine 1941'de İngiltere ve SSCB İran'ı işgal eder ve Muhammed Rıza Pehlevi'yi şah yaparlar. Rıza Şah dönemine göre görece daha yumuşak bir dönemi ifade eden bu dönemde İngiltere, SSCB ve ABD 1943'te yapılan Tahran Konferansı ile bu ülkeyi yeniden inşa etme kararı alırlar. SSCB antlaşmanın kurallarına tam riayet etmeyerek, denetimi altındaki bölgelerde sosyalist nitelikli 1945'te Azeri Azerbaycan Milli Hükümeti ile 1946'da Kürt Mahabad Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardım eder. Ancak Ortadoğu'da bir Kürt statüsünü hele hele de bir Kürt devletinin kurulmasını ne pahasına olursa olsun engellemeyi uzun vadeli çıkarları açısından stratejik bulan İngilizler, bu duruma müdahale eder. Sovyetler İran'ın kuzey petrol yataklarını işletme konusunda ayrıcalıklı bir antlaşma yaparak, işgal ettiği topraklardan cumhuriyetin ilanından bir ay sonra çekilir. Bu Mahabad Kürt Cumhuriyeti ve Azerbaycan Milli Hükümeti'nin satılması sözleşmesi anlamına gelir. Zaten Mahabad daha bir yılı bile dolduramadan İngiliz, ABD ve İran saldırısıyla yıkılır.

Kürtler SSCB'nin desteğiyle Doğu Kürdistan'ın tümünü kapsamayan bu statülerini İngilizlerin düşmanca tutumları nedeniyle acı bir bedel ödeyerek yitirirler. İran İslam Devrimi'ne kadar da İngiliz ve ABD güdümündeki Pehlevi Şahlığı ile Kürtler arasında gerçekleşen tam bir savaş hali olmuştur.

Hegemonyanın ABD'ye Geçişi ve NATO Gladyosunun Devreye Girmesi

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde İngilizlerin başını çektiği Batılı güçlerin yönlendirmesi ve aldatmalarıyla Ortadoğu'da ilkin Ermeni, Rum, Süryani vb. Hıristiyan azınlıklar Müslümanlara kırdırılırken, sonrasında sıra Müslümanların kendi aralarındaki savaşa gelecektir. Yine İngilizlerin oyunlarıyla bölgedeki Müslüman halklar da birbirine düşman hale gelirken, en belirgin sonuç ise Kürtlerin tüm halklara karşı düşman haline getirilmesi olacaktır. İngilizler savaş sırasında ve hemen sonrasındaki politikalarıyla Irak'ta Kürt-Arap, İran'da Kürt-Fars, Türkiye'de de Kürt-Türk sorununun yaşanmasının baş mimarı olur. Ortadoğu'nun mozaiği andıran ve tüm eksiklerine rağmen toplumsal doğaya daha fazla uyum gösteren farklılıkların birliğini; tekleştirmek ve merkezileştirmek suretiyle yok eden ulus-devletçi ideolojiye kurban eden temsilciliğini İngilizlerin yaptığı ulus-devlet zihniyeti ve yapılanmasıdır. Halkların birarada oluşuna daha fazla yer veren imparatorluk geleneğinden ulus-devlet geleneğine geçen bu yeni yapıların, farklılıkları yok etmekten başka bir yol bulamayacakları açıktır. Kapitalizmin kendisinden önceki merkezi uygarlık dönemlerinden farklı olarak dünyaya daha fazla ve hızlı yayıldığını da gözetirsek, bundan sonraki süreç artık hegemonik güçlerin daha fazla belirleyici oldukları, ulus-devletlerin ise daha çok kendilerine verilen rolleri oynamaktan başka bir şey yapamadıkları/yapmadıkları bir nitelikte olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist sistemin hegemonik gücünde yaşanan kaymanın ardından ABD, Ortadoğu'da daha önde ama İngilizlerle stratejik birlik temelinde hareket edecek ve bölge politikalarını şekillendirecektir. Bu ikiliye 14 Mayıs 1948 yılında kurulan İsrail'i de dahil etmek gerekir. Bu üçlü Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma statükoyu devam ettirmeye çalışırken, yanı sıra SSCB'ye karşı da her zaman tetikte olacak-

tır.

Bu tarihten itibaren kapitalist hegemonyanın Kürt politikasını NATO bünyesinde Yunanistan, İtalya, Almanya ve Türkiye'de topluma karşı etkili bir şekilde kullanılan ve oluşumu komünizme karşı olan gizli örgütlenme Gladyo yürütecektir. SSCB'nin dağılmasından sonra bu örgütlenmeye pek çok ülkede son verilirken, Türkiye'de bu örgütlenme, Kürt sorununun sistemsel düzeyde sürmesi, İran devrimi, TC'nin Ortadoğu'daki jandarma görevi, İsrail'in yalnızlaştırılmaması ve güvenliği ile petrol kaynaklarının ve işbirlikçiliğin korunması nedenleriyle varlığını devam ettirecektir. Kürt sorununun bundan sonraki asıl muhatabı artık Gladyo'dur.

Gladyo Kürt politikasını iki temel ayak üzerine oturtacaktır. Bu ayaklardan ilki, Güney Kürdistan merkezli – kendisini Barzani ailesi üzerinden var etmeye çalışacaktır- işbirlikçiliğin geliştirilmesi ve Kürdistan'ın tümüne hakim kılınmasıyken; diğer ayak ise 1970'lerde Kuzey Kürdistan'dan çıkan ama kendisini kısa sürede dört parçada da halk özgürlük eğilimi temelinde örgütleyen, bağımsızlıkçı PKK hareketinin tasfiyesini içerir. İç içe olan bu iki amaç, PKK'nin ortaya çıkışından günümüze değin her iki gücün sürekli karşı karşıya gelmesine neden olacaktır. Her iki güç de birer çizgi olduklarından (PKK bir demokratik ulus çizgisindeyken, KDP kapitalizmin ulus-devletçi çizgisidir) ve kendilerini sadece tek bir parçayla sınırlamadıklarından aralarındaki mücadele sistemseldir, ideolojiktir ve aynı zamanda tüm Kürdistan'ı direkt etkilemektedir. Bu nedenle dört parçada en örgütlü bir güç olarak PKK'ye karşı gladyonun gerek direkt, gerekse KDP üzerinden yürüttüğü savaşı ele almak, aynı zamanda kapitalist sistemin Kürt politikasını ele almak anlamına gelir.

Gladyo Penceresinden KDP'nin Görünümü

"KDP'nin başından itibaren İsrail paralelinde ve NATO'yla bağlantılı olarak hareket ettiği ve Kürdistan genelinde bir kontrol örgütü olarak destek gördüğü kesindir."

"Gladio'nun denetiminde olduğu ve özellikle 1961'den itibaren Türk Gladio'sunun da desteğiyle silahlandırılıp ayaklanmaya teşvik edildiği belirtilebilir. Aynı desteğin İran Şahlığı üzerinden sürdürüldüğü çok sayıda belgeyle kanıtlanacaktır. Dolayısıyla KDP üzerinden Kürdistan'daki sol gruplaşmalara yapılan müdahaleleri Gladio'nun dolaylı desteği biçiminde değerlendirmek önem taşımaktadır." ***-Önder Apo-***

Nakşi Barzani ailesi daha başından beri hegemonik güçlerin çıkarları temelinde kullanılmak üzere özenle korunup, güçlendirilmeye çalışılacaktır. Bu uğraş hızını arttırarak hâlâ da sürmektedir. Beyaz Kürt ulus-devletçiliğinin hegemonik güçlerle işbirliği temelinde öne çıkarmak istedikleri iki aile vardır: bunlar Kürtlerin 'kültürel simgesi' olarak takdim edilen Bedirxan ailesi ile 'siyasi simge' olarak takdim edilen Barzani aileleridir. Bunlar ulus-devlet formülasyonu için gerekli figürlerdir. Bu iki figürün birarada görüldüğü portrelerden biri – Mesut Barzani'nin de onayladığı biçimiyle- Kamuran Bedirxan'ın aracılığıyla o zamanlar KDP'de yönetici olan Celal Talabani ve İsrail adına da Şimon Peres'in 1963'te Paris'te bir araya gelmeleridir. Bu tarihten itibaren İsrail İran üzerinden askeri eğitmenleri ve silah yardımını KDP'ye ulaştıracaktır.

Kürt işbirlikçi egemen sınıfının en örgütlü ifadesi anlamına gelen KDP'nin Kürdistan açısından taşıdığı uğursuz rolü, en çarpıcı bir şekilde T-KDP'nin tasfiyesi sürecinde görmekteyiz. Dört parçada da silahlı savaşımla ve sosyalist bir çizgide yürütülecek bir mücadeleyle Kürt sorununu çözmek isteyen bu örgüt, Türk Gladyosunun yönlendirmesiyle öncüleri katledilmek suretiyle özünden uzaklaştırılır. MİT ile KDP'nin bağlantısını sağlayan Derwişê Sado'nun örgütün başına getirilmesiyle de örgüt tamamen kontrol altına alınmış olur. KDP aynı rolü, İ-KDP'den Süleyman Muini'yi katlederek de oynayacaktır.

KDP bu rolü PKK›ye karşı ise bir an için bile olsa ara vermeksizin oynayacaktır. Önce Kuzey Kürdistan›da kendisine yakın örgütler aracılığıyla PKK›ye karşı her türlü eyleme başvuracak, PKK›yi bitirmek

isteyecektir. Öyle ki kimi örgütler Kürt halkının haklarını gasp etmiş olan, halka inkâr ve imhayı dayatan devlete tek bir kurşun sıkmazken, devleti ideolojik olarak mahkum etmezken, PKK›ye karşı askeri eylemler de dahil her türden düşmanca tavrı sergilemişlerdir. Bu çatışmalarda onlarca PKK militanı ve sempatizanı şehit edilecektir. Haki Karer yoldaşın şehadeti bu kapsamda ele alınmayı gerektirmektedir. Örgütü kimileri üzerinden denetime alamayacağını gören gladyo örgütlenmesi, KDP tandanslı Stêrka Sor isimli kontra örgütü kullanarak Haki yoldaşı katlettirir. Önder Apo bu nedenle Haki yoldaşın şehadetini *"PKK'ye yönelik Türk ve NATO Gladio'sunun ilk eylemi olabilir."* şeklinde değerlendirmektedir. Haki yoldaşı şehit düşüren Alaattin Kapan isminin 1977 1 Mayıs'ındaki katliamda da geçmesi tabloyu daha da açık hale getirmektedir.

Kürdistan'ın tümüne hitap eden PKK'ye karşı bu yöntemlerle başarılı olamayan KDP, bu defa 1980'lerden sonra Güney Kürdistan'daki PKK güçlerini kendi denetimi altına almak, böylelikle çizgisini hakim kılmak ister. İsrail'in de başından itibaren PKK'ye KDP'nin denetimi altına girmeyi dayattığını eklemek gerekir. Hala PKK'nin silah bırakarak Güney Kürdistan'da KDP denetiminde kalması sömürgeciliğin, kapitalist sistemin ve Güney hükümetinin ortak politikası olarak her zaman için canlı tutulmaktadır. Bu amaçlarına ulaşabilmek için her zaman PKK'yi baskı altına almaya çalışmış ve içinde öncü kadroların da bulunduğu pek çok PKK militanının katledilmesinde bizzat yer almışlardır.

Bundan daha tehlikeli sonuçları ise PKK'nin içine el atarak elde etmişlerdir. Parti tarihinde 'dörtlü çete' diye bilinen ve özünde bir çizgi haline gelen sürecin aktörleri Şemdin Sakık, Şahin Baliç, Kör Cemal ve Hogir'in KDP ile bağlantılı KUK ve Beş Parçacılar gibi örgütlerle olan geçmişleridir. Bunlar Özgürlük Hareketine karşı yapılan operasyonların boyutlarını göstermektedir. Önderliğimizin *'sızmalar'* biçiminde değerlendirdiği bu çeteci, tasfiyeci çizginin Önderliğimizi fiziki olarak yok etmeye çalıştığını Hasan Bindal arkadaşın şehit edilmesi olayından bilmekteyiz. Aynı operasyonel durumun başını Ferhat ve Botanların çektiği tasfiyecilikte de hep beraber gördük. Tasfiyecilerin *"Beyaz Kürt"* tanımlamasına oturtmamız gereken KDP ile olan doğrudan bağı ve başını ABD'nin çektiği kapitalist sistemle işbirliği halinde olması hareketimize karşı yürütülen komplonun ve operasyonun boyutlarını göstermesi açısından çarpıcıdır. KDP bağlantılı bu tipler zaten özgürlük eğilimi karşısında tutunamayınca soluğu KDP'nin yanına kaçarak almışlar ve kurdukları yeni oluşumun adını da PDWK koyarak ne kadar onlardan olduklarını göstermeye çalışmışlardır.

Bu içe el atmanın tabii ki Halk Özgürlük Eğilimi tarafından kalıcı etkileri olmuştur. Birincisi uyguladıkları yöntemlerle halkın PKK'den soğumasına, çoğu yerin koruculaşmasına ve PKK'ye düşman kesilmesine neden olurlarken, yanı sıra PKK'nin ruhunu temsil eden pek çok nitelikli kadronun da tasfiye edilmesinde çok bilinçli bir şekilde rol oynamışlardır. Bu tasfiye girişimlerini Önderliğimizi bile yok etmeyi göze alacak kadar boyutlandırmışladır. KDP üzerinden veya onunla bağlantılı tipler üzerinden bu yapılanların gladyo ile direkt ilişki içinde yapıldığı bilinmek durumundadır. Aksi halde Beyaz Kürt tehlikesi yeterince anlaşılamayacaktır.

Önderliğimiz KDP'nin gladyo ile bağlantılı olarak yapmak istediklerini bir adım öteye götürerek, Mesut Barzani'nin İsrail, Türk ve NATO gladyolarıyla bağlantılı bir şekilde 1985'te kendisiyle yaptığı görüşmede Kürt halkının diriliş hamlesi olan 15 Ağustos Hamlesinden vazgeçmesini kendisinden istediğini söylemektedir. Aynı talebin içte Semir tasfiyeciliği, dışta da Türk soluna ihanet eden ve gladyo ile çalışan Taner Akçam tarafından ileri sürüldüğünü hatırlayalım. *"Bu talep veya öneri, kapitalist hegemonyanın 1920'deki Kahire Konferansı'nda Kürt sorununa ilişkin olarak aldığı kararın güncellenmesini ifade eder. Bilindiği üzere bu karar Ortadoğu'nun hegemonya altında tutulması için Kürt meselesinin çözümsüz bırakılmasını ve bu haliyle sorunun hep canlı tutulmasını öngörür. Barzaniler ve KDP'ye*

biçilen rol, Kürdistan'da bu öngörünün hayata geçirilmesiyle bağlantılıdır. Öngörü İsrail'in varlığının gerçekleştirilmesini ve kalıcı kılınmasını da hedeflediğinden, Kürdistan'daki tüm oluşumlar eğer Proto-İsrail bağlamında değilse müdahale edilip etkisizleştirilir. Dolayısıyla 1985 sonrasında Devrimci Halk Savaşı deneyimi ardından İsrail, Türkiye ve KDP güçlerinin NATO ve Gladio ile birlikte PKK'nin üzerine gelmeleri anlaşılır bir husustur. Arkasında tarihî bir karar ve güncel hayati menfaatleri var."
-Önder Apo-

Barzani'nin diplomasisiyle amacına ulaşamayan gladyo, merkezi pozisyonundaki Almanya üzerinden PKK'yi aynı yıl yani 1985'te terörist örgüt ilan edecektir. Ardından PKK'ye karşı kapsamlı operasyonlar geliştirilecektir. PKK'yi terörist ilan etme yarışına 1990 yılında ABD ve İngiltere de katılacak ve PKK'nin tasfiyesi, KDP'nin de önünün açılması için bu güçler ellerinden gelen her şeyi yapacaklardır. Bunu da NATO'nun kuruluş yasasının herhangi bir müttefik devlete yönelen bir tehdide karşı tüm müttefiklerin ortak düşmana karşı hareket etmesini öngören 5. Maddesine dayandırarak yapacaklardır. Aynı yaklaşımı 5 Kasım 2007 yılında Washington'da Erdoğan-Bush görüşmesinden sonra Bush'un ağzından dökülen *"PKK ortak düşmanımızdır"* sözlerinde de gördük.

Tüm bunlara rağmen gelişimini engelleyemedikleri PKK'ye karşı bu defa tüm bu güçler KDP de dahil ortak operasyonlara girişeceklerdir. 1992 yılındaki operasyonda Türk gladyosunun yanında yer almalarının karşılığı Çekiç Güç kontrolünde federal bir bölgenin statüye kavuşturulması olmuştur. Böylelikle bugün büyük bir övünç payesi haline getirilen Güney Kürdistan Federe Hükümeti PKK'ye karşı yürüttüğü savaşın bir karşılığı olarak verilmiştir. Federe hükümet hainin yaşatılmasını ve çekim merkezi haline getirilmesini amaçlayan bir politikanın ürünüdür. Bu savaşın sömürgeciliğe önemli ölçüde nefes aldırdığı, PKK'nin zaferin eşiğinde büyük kayıplar yaşamasına sebep olduğu bilinmektedir. Kürtlerin temsilciliğine soyunan KDP çizgisinin Halk Özgürlük Eğilimine karşı yürüttüğü bu savaşın Kürtlerin sömürgecilikten kurtulamamasında çok büyük bir etkisi olmuştur. Kesin zaferi engelleyen en önemli süreçlerden biridir.

Gladyonun Çözüm Çabalarını Engellemesi

1950'den beri adeta Türkiye'deki tüm siyasi gelişmelerin baş aktörü halindeki NATO gladyosu ve bağlantılı olarak Türk gladyosu sorunun çözümüne dönük girişim ve niyetlerin yok edilmesinde de hayli aktif bir şekilde rol oynayacaktır. Elinden gelen her şeyi yapmasına karşın sorunu devletin inkâr ve imha politikasına uygun olarak çözemeyeceğini anlayan Turgut Özal'ın sorunu çözme niyeti kursağında bırakılacaktır. Kendisi ekibiyle birlikte ortadan kaldırılacak, yerine Demirel, Çiller, Güreş ve İnönü'den örülü yeni bir ekip geçirilecektir. Sonraları tasfiye edilen Necmettin Erbakan, Bülent Ecevit olaylarına bir de bu gözle bakmakta yarar vardır.

Dikkat edersek yeni gladyoyu oluşturanların aynı zamanda devleti yönetenler olduğunu görürüz. Bu nedenle bu yıllar aslında devletin tümden gladyo tarafından teslim alındığı yıllardır. JİTEM, Hizbullah, köylerin yakılması, sürgünler, şehirlerin top atışlarına tutulması türünden katliam denemeleri Türk ve NATO gladyolarının ortak icraatları olarak görülmek durumundadır. Önderliğimiz bu yılları *"Kürdistan tarihinin en büyük Kürtsüzleştirme* yılları" olarak tanımlamaktadır.

NATO gladyosu temel yaklaşımını sorunun tıpkı oluşturulduğu süreçteki gibi kesinlikle çözülmemesi ve kanayan bir yara olarak her zaman bölge devletlerini kontrole almak veya kontrolde tutmak için bir kullanılması biçiminde belirlerken; onunla bağlantılı Türk gladyosu da sorunun demokratik bir temelde çözülmesine kesinlikle karşı durmak ve inkar-imha konsepti temelinde Kürtleri tarihten silmek biçiminde belirlemiştir. Özal bu politikanın bir gereği olarak ekibiyle birlikte yok edilirken, Erbakan ve Ecevit de yine bu çerçevede tasfiye edilmiştir.

1998 9 Ekiminde başlayan ve Önderliğimizin esaretiyle sonuçlanan büyük gladyo komplosunun temelinde de Ortadoğu'ya dönük yapılan planlamaların yanı sıra hem genelkurmayla hem de hükümetle kısmen de olsa yapılabileceği

umudu veren barış sürecinin engellenmesi amacı vardır. *"Şimdi gayet açıkça ortaya çıkmıştır ki, o dönemde yani yakalanmama kadar, İsrail ve ABD kesinlikle barış ve siyasi çözümden yana değillerdi. Düşük yoğunluklu da olsa, savaşın devamını ve Kürt sorununun çözümsüz kalmasını ısrarla istemekteydiler. Ortadoğu'nun, özellikle Irak'ın kontrolü ve düşürülmesi için buna şiddetle ihtiyaçları vardı. Ancak bu yolla Türkiye'yi pasifize edip kendi planlarını uygulayabilirlerdi."* **-**Önder ***Apo-***

Ortadoğu'daki devletleri Kürtler üzerinden kendisine bağlamak ve Kürtler içinde de ulus-devletçi KDP çizgisini hakim kılmak isteyen kapitalist modernite açısından tüm karşı savaşıma rağmen PKK'nin gittikçe daha fazla tanınması, meşrulaşması ve güçlenmesi kesinlikle kabul edilebilecek bir şey olamazdı. Öteden beri PKK'yi sistem içileştirmek isteyen, KDP'nin güdümüne koymaya çalışan yaklaşımlar PKK önderliğinin özgüce dayanan bağımsızlıkçı çizgisi karşısında iflas ediyordu. Bu nedenle de her şeyden önce kendi çizgilerine çekemedikleri PKK önderliğini yok etmek ve Kürdistan'da öngördükleri işbirlikçi, milliyetçi çizgiyi hakim kılmak için daha büyük çaplı bir operasyona, büyük gladyo komplosuna başvurdular.

Önderliğimiz bu nedenle komployla yapılmak istenenleri;

"a- Irak Kürt Hareketinin giderek daralan etkinlik alanlarını hem liderlik hem de hareketleri açısından yeniden güçlendirmek ve tüm Kürdistan'a yaymak,

b- PKK ve önderlik ettiği Özgürlük Hareketi yerine alternatif güçler geliştirmek, yerleştirmek,

c- PKK içinden teslimiyetçi ve işbirlikçi gruplar geliştirmek" biçiminde özetlemektedir. Komplo üzerinden yıllar geçmesine rağmen, günlük politik gelişmelere bakıldığında komplonun amacına ulaşabilmek için komplocu güçlerin hala ne kadar yoğun bir mücadele verdiklerini görmemek mümkün değildir. Barak Hüseyin Obama kabinesine sunulan Henri J. Barkey'in raporunda da *'Washington'un eski tavrını değiştirerek Türkiye'de silahı reddeden Kürt liderlerle ilişkiye geçmesi ve onları ABD'ye davet etmesi'* gerektiği belirtiliyor. Bir yandan gittikçe daha da gür bir sesle dillendirilen Barzani'yi tüm Kürtlerin temsilcisi yapma girişimleri, diğer yandan dört parçada da PKK'yi zayıflatmak, baskı altına alabilmek için değişik kişi, çevre ve örgütleri popüler kılma çabaları... İran ile antlaşmalar imzalayıp İran'ı PKK'nin üzerine sürmeyi, Suriye'de Halk Özgürlük Eğiliminin hep_dışlanmasını ve kendilerini göbekten dış güçlere bağımlı hale getirmiş olan Kürt hareketlerinin Kürtlerin temsilcisi gibi takdim edilmelerini, Kemal Burkay'ın Kürtleri yok etme yemini etmiş olan AKP hükümeti tarafından PKK'ye ve onun önderliğine küfür etsin diye Avrupa'dan getirilmesini, ciğeri beş para etmezlere PKK'nin Kürt İttihat ve Terakkiciliğini temsil ettiğinin söylettirilmesini... ve daha pek çok güncel politik söylem ve gelişmeyi bir de bu açıdan ele almak gerekmektedir. İşin özü, tüm bunların hala büyük gladyo komplosu temelinde yürütülüyor olması ve bunda rol alanların da gladyonun üyeleri olmalarıdır. Ve yine işin özü tüm bunların merkezinde KDP'nin çok aktif bir şekilde yer alıyor olmasıdır.

Bir yandan gittikçe daha da gür bir sesle dillendirilen Barzani'yi tüm Kürtlerin temsilcisi yapma girişimleri, diğer yandan dört parçada da PKK'yi zayıflatmak, baskı altına alabilmek için değişik kişi, çevre ve örgütleri popüler kılma çabaları...

Amacına uygun bir biçimde komplonun başlangıcı KDP, YNK ve ABD arasında yapılan Washington Antlaşması oldu. Önderliğimizin esir edilmesini dönemin TC Başbakanı adeta bu olup bitenlerden habersiz bir biçimde *"Öcalan'ı bize neden verdiklerini hala anlamış değilim",* şek-

linde karşılarken; dönemin ABD Başkanı Clington'ın Özel Danışmanı General Galtieri ise bu operasyonu bizzat Clinton'ın emriyle yönettiklerini itiraf ederek, Kürt politikalarını gerçekte kimin belirlediğini ve TC'yi kimin yönettiğini ortaya koyuyordu.

Komployla büyük bir darbe yemesine, YNK tarafından kendisine altı aylık bir ömür biçilmesine karşın PKK'nin ve önderliğinin her geçen gün kendisinde dönüşüm yaratmak suretiyle daha da güçlenmesi, sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Beyaz Türkçü faşizmin Özgürlük Hareketini tasfiye edememesi, beraberinde Gladyonun Türkiye siyasetine müdahalesini getirmiştir. Bu müdahaleyle iktidar yapılan gücün adı Yeşil Türkçü faşizmi temsil eden AKP'dir. Kürt sorununun kalıcı ve barışçıl bir şekilde çözümünün kesinlikle engellenmesi diye de tanımlanabilecek kapitalist sistemin Kürt politikasında herhangi bir değişiklik olmadığından, AKP hükümeti de bu politikaya uygun davranmaktadır. Teslim olmamış tüm Kürtlerin kökünün kurutulması fetvasını vererek Kürtler konusunda ne düşündüğünü açık etmek zorunda kalan Fethullah Gülen'e dayanan AKP'nin, kendisini tüm Kürtlerin günü ve geleceği haline getirmeye çalışan KDP tarafından desteklenmesi ne kadar da yurtseverce değil mi? Gladyonun dağıttığı rollerin yereller tarafından oynanmasından başka bir şey değildir gerçekleşen…

Sonuç Yerine

Dört parçalı yapısıyla Ortadoğu'nun merkezinde yer alan Kürdistan sorunu, neredeyse bütün dünyanın sorunu haline gelmiş bulunuyor. Tarihten bu yana, içinde Kürdistan'ın da yer aldığı bu topraklar, dünyaya egemen olmak isteyen güçler için adeta kader belirleyici olmuştur. İskender, Hindistan'a kadar gitti ama son nefesini bu topraklarda verdi. Bu toprakların büyüsü, onu nefessiz bıraktı. Persler dünya hakimiyet savaşında akrabası olan Medlersiz yapamadı. Onun için Med topluluğu, Herodot Tarihi ya da Ksenefon'un anlatımlarının önemli bir unsuru oldu. Türk boyları, Kürt topluluklarının destek ve yardımıyla üç kıtaya hakim olan Osmanlı İmparatorluğu'na dönüştü. Almanlar doğuya açılım projeleri içine bu toprakları alarak dünya hakimi olma arayışına girdi. Osmanlı'nın yanında Kürt isyanlarının bastırılmasında rol oynadı. İngilizler, üzerinde güneş batmayan bir imparatorluğun temel ayaklarından birisi olarak bu coğrafyayı gördü. Tarih boyunca hep birlikte barış içinde yaşamış olan bölge halklarının birbirine kırdırılması üzerine politikasını inşa etti. Onun için görece bağımsızlıkçı olan ve bu bağımsızlıkçı olma gücünü Kürtlerle olan ittifakından alan genç T.C.yi kendisine bağlamak için Kürt kartını etkin bir şekilde kullandı. T.C. Kürtlerle ilişkisini bozdukça ve Kürtleri inkâr ve imha yoluna gittikçe uydulaştı ve uluslararası güçlerin kapıkulu haline geldi. Aynı şeyi Irak üzerinden Araplara, İran üzerinden de Farslara yaptı. Hepsinde yüzyıllık ve tüm enerjiyi yutan, hala bu devletleri titreten Kürt sorunları oluşturdu.

Şimdi de ABD, tüm bölgeyi Kürt kartını oynayarak kopmaz bağlarla kendisine bağlayıp dünya egemenliğini kalıcılaştırmaya çalışmaktadır. Yani Kürt halkını bir bütün olarak Enkidulaştırmak istemektedir. Onun için de uluslararası komplo bölgeye yapılan askeri işgal öncesi ilk adım olmuştur. Dünyanın yeni efendisi, Kürt kanı üzerinde saltanat sürmek istiyor. Ya İskender gibi nefessiz kalıp, bu coğrafyada sonunu getirecek ya da masaya sürülen Kürt kartı ile bölgeyi ateş çemberine dönüştürüp katliam sofralarında halkların kanını içerek ömrünü biraz daha uzatacak. Önderliğimize yapılan komplo ve Irak'ın işgalinin arkasından zaten fiili olarak kurulan Güney Federasyonu da resmileştirilerek boğazlaşma sürecinin zemini sağlamlaştırılmıştır.

Bu gelişmenin elbette önüne geçmek mümkün. Birbirine boğazlatılmak istenen halklardan 2624 yıl önce olduğu gibi birlikte kutlanan bir bayram ruhu yaratmak mümkün. İşte Önderlik ve PKK bu mümkün olanı gerçekleştirme iddiasının adıdır. Bunun çağdaş anlamda somutlaşması ise demokratik ulusların demokratik konfederalizm temelinde kendi bedenlerine kavuşmalarıdır.

KÜRTLER'DE DERNEK VE ÖRGÜTLER

Kürt toplum yapısının tarihsel gerçekliğine ve sosyal yapısına baktığımızda; günümüzde dahi güçlü bir sivil toplum örgütlenmesinin ve bununla paralel olarak dernek-cemiyet ya da örgütlenme gibi yapıların ne kadar zayıf olduğunu veya daha yeni yeni gelişmeye başladıklarını görebilmekteyiz. Tarihsel anlamda Kürt toplumunun günümüze kadar süregelen özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi, daha çok şiddet yoluyla ele alınmış ve bu şekildeki isyan, başkaldırı gibi mücadele araçlarıyla sonuca gidilmek istenmiştir. Bunun yanında toplumsal bilinç, bir bütün olarak toplumun bütün kesimleri ve ulusal bir hareketin gelişmesi, dernek-örgüt gibi mekanizmalarla bunların geliştirilmesi neredeyse 20.yy.ın başlarına kadar Kürtlerin gündemine girememiştir.

Bu anlamıyla Kürt toplumunun tarihsel gerçekliğine baktığımızda uzun yıllar boyunca bölge imparatorluklarının denetiminde, kısmen de olsa özerklik sistemiyle yaşadığını görmekteyiz. Özellikle II. Mahmut'un emirlik ve beylikleri merkezi otoriteye bağlama faaliyetleri sonrasında rahatsızlık ve huzursuzluk duymaya başlayan Kürtler, dönem dönem geliştirilen isyanlarla bu duruma yönelik mücadele içerisinde olmaya çalıştılar. Tabi bunların yanında çeşitli dernek, cemiyet ya da örgütlerle de Kürlerin yürüttükleri mücadeleler olmuştur.

Meşrutiyet, Meclis-i Mebusan ve Kürtler

19.yy.ın ikinci yarısında, imparatorlukta yaşanan çalkantı iyice boyutlanır. Diğer taraftan da Batı'da gelişen halk hareketleri ve her alandaki tarihi değişimlerin etkisi günden güne etkili olmaya başlar. Osmanlı'da da yeşeren aydınlanma, padişahı ve yetkilerini zorlama ve sınırlama sürecine sokar. Başlayan aydınlanma hareketi üzerine, 23 Aralık 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edilir. Aristokrasinin katıldığı seçimlerle (bir bölümü de atamayla) oluşturulan Meclis-i Mebusan, Osmanlı imparatorluğunda "parlamenter sisteme" geçişin başlangıcı olur. Padişahın, o zamana kadar bazı "ferman"larla sınırlanmış da olsa, tek başına kullandığı otorite, bundan böyle kendisiyle meclis arasında taksim edilecektir. Oluşturulan meclis 115 üyeden oluşmaktaydı. Ancak bu mecliste kaç Kürt milletvekilinin yer aldığı bilinmemektedir. Zaten bu dönemde parçalanmadan arta kalan Osmanlı topraklarında "ümmet" ve "Osmanlı" kimlik duygusu hala ağır basmakta etnik ya da ulusal duygular ise yeni yeni yeşermektedir.

Sonraki süreçlerde, Kürt beyliklerine savaş açan II. Mahmut'un takipçilerinden II. Abdülhamit, bu politikaları değiştirmeden fakat Kürtlerle savaşmak yerine onlara karşı dost gibi görünerek kullanmayı daha akıllıca bulur. Kendi adıyla kurdurduğu Hamidiye Alaylarıyla birlikte İstanbul'da kurulan Aşiret Mektepleri faaliyetiyle de Osmanlı'ya, dar bireysel ve aşiretsel çıkarlar temelinde bağlı işbirlikçi bir tabaka yaratmayı amaçlar ve bunda epeyce de başarılı olur.

1800'lü yıllar boyunca süregelen Kürt hareketleri ve isyanlarında daha çok aşiret ilişkileri ön planda iken, 1900'lü yıllara doğru ulusalcı bir akımın ortaya çıktığı görülür. İlk Kürtçe yayın olan Kürdistan gazetesi, 9 Nisan 1898 (9 Nisan 1314) tarihinde Bedirhan Bey'in oğullarından Mithat Bey tarafından Kahire'de yayınlandı. Toplam 31 sayı çıkan bu gazete, Kahire'den sonra Cenevre, Londra ve *Folkstone'da* (İngiltere) yayınlandı.

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve giderek güçlenen İttihat ve Terakki fırkası, Kürtlerin ve Ermenilerin dikkatini çekerek, aydınlarının birlikte hareket etmelerini sağlar. Bu dönemde de, Kürtlere karşı Osmanlıcılık ve İslamcılık kavramları altında çok sinsi bir politika izlenir. Bu

iki kavram çok iyi kullanılarak Kürtlerin eritilmesi hedeflenir. II. Abdülhamit döneminin sonunda, 23 Temmuz 1908'de, II. Meşrutiyetin ilanıyla aynı yılın Kasım ve Aralık aylarında mebus seçimi yapılır. Seçimlerin sonunda İttihat ve Terakki çoğunluğu sağlar. 4 Aralık 1908 – 1912 dönemi Meclis-i Mebusan bileşiminde 142 Türk, 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni (bunlara 4 Taşnak ve 2 Hınçak mensubu dahildi), 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Sırp ve 1 Vlah mebus bulunmaktaydı. İdeolojik altyapısı dönem içinde şekillenmeye devam edecek olan İttihat ve Terakki Fırkası yaklaşık 60 mebusun desteğine sahipti. Anlaşıldığı üzere Kürt mebuslar "Türk" ya da diğer bazı uluslardan gösterilmiştir. Bu dönem içinde sadece Babanzade İsmail Hakkı (Bağdat) Kürt olarak geçmektedir. Kürdistan vilayetlerinden ise 28 mebus görünmektedir.

II. Meşrutiyet döneminin ikinci Meclisi Mebusan›ı padişahın birincisini 18 Ocak 1912'de feshetmesi ve yapılan seçimlerden sonra, 18 Nisan 1912'de toplandı. Bu Meclis, 5 Ağustos 1912'de, içte ve dışta siyasi ortamın gerginleşmesi nedeniyle Gazi Ahmet Muhtar Paşa›nın önerisi ile feshedildi. Balkan Savaşı nedeniyle seçime gidilemedi ve sıkıyönetim ilan edildi. Bu dönemde Kürdistan'dan 41 mebus mevcuttur. Kürt olarak sadece şu isimler geçmektedir:

Babanzade Hikmet Bey (Süleymaniye, MUSUL, İttihat ve Terakki)

Babanzade İsmail Hakkı (Divaniye, BAĞDAT, İttihat ve Terakki)

Babanzade Ahmet Naim Bey (Basra, BASRA, İttihat ve Terakki)

Muhammed Hamza Bey (Müntefik, BASRA, Bağımsız)

Babıâli Baskını sonrası şartlarında, 1914›te tek parti düzeninde seçime gidilmiş ve 5. Meclis-i Mebusan üyeliklerinin tamamını İttihat ve Terakki elde etmiştir. Bu Meclis 1. Dünya Savaşı boyunca bu haliyle faaliyetlerde bulunmuştur. Bu meclis-te Kürt olarak tanıtılan hiçbir isme rastlanmamaktadır. Kürdistan'dan 5 mebus bulunmaktadır.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi, 12 Ocak 1920›da ilk toplantısını, 18 Mart 1920›de son toplantısını yapmış, üyelerinin bazıları İstanbul›daki işgal güçleri tarafından tutuklanarak sürgüne gönderilmiş, önemli bir kısmı ise Ankara›ya geçerek kurulacak Büyük Millet Meclisi›nin 1. Dönemi›nin nüvesini oluşturmuş, resmen kapatılışı ise yine işgal güçlerinin baskısıyla padişah VI. Mehmet Vahdeddin›in

Bedirxan ailesi

www.arsivkurdi.com

11 Nisan 1920 tarihli kararıyla gerçekleşmiştir. Bu mecliste Kürdistan'ın çeşitli vilayetlerinden 25 – 30 arası milletvekili görünmektedir. Kürt olarak tanıtılan hiç kimse yoktur.

Bu meclislerde genel olarak İttihat ve Terakki fırkasının kendi siyasetine yakınlık duyan ve Kürt ulusal davasından uzak olan kişileri seçtiği tahmin edilmektedir. Osmanlı Meclislerinde mebus olmayan Kürt siyasetçilerinin genelde İttihat ve Terakki fırkasının yürüttüğü ırkçı (Türkçü) politikalarına güvenmeyerek uzak durmayı tercih ettikleri varsayılabilir. Kürtlerde bu durum yaşanırken, aynı tarihlerde Balkanlarda bu tavır daha farklıdır. Makedonlar, Bulgarlar, Arnavutlar ve Sırplar büyük oranda ulusal davaları gereği Osmanlı Devletinin meclisine mebus göndermeyi reddederek protesto etmişler ve üzerinde yaşadıkları topraklarda kendi ulusal meclislerini kurma çalışmaları yürütmüşlerdir. Bu bölgelerden Osmanlı meclisine mebus göndermek, bağımsızlıkları için mücadele eden gruplar tarafından suç sayılmaktaydı. Kürtlerde ise buna benzer, Osmanlı meclisine karşı açıkça ortaya konmuş siyasi bir tepki görülmemektedir. 1908–14 yılları arasında mebus olan çoğu Kürt, bağımsız Kürt devletini hedefleyen 1880 Şeyh Ubeydullah isyanının tanığı olmaktadır. İsyandaki ulusal tavır 1908 sonrasında devam ettirilmemiştir.

Kürtlerin bu yetersiz yaklaşımları ve dış destekten yoksunluk, İttihatçıları daha da cesaretlendirir. Bir yandan Kemalist hareketin güç kazanması diğer yandan abartılmış "Ermeni tehdidi" ve ulusal haklarının tanınacağı yolundaki vaatler, Kürtleri pasifize edip sisteme bağlar. Diğer yandan ulusal amaçlar doğrultusunda çok sayıda Kürt cemiyet ve dernekleri kurulur. Kürtçe ve Kürtlükle ilgili gazete ve dergiler çıkartılır. Söz konusu bu cemiyetlerde, gazete ve dergilerde, kurucu, üye ve çalışan çok sayıda Kürt aydını ve yurtseveri yer alır. Seyit Abdülkadir, Dr. Şükri Sekban, Babanzade Naim, Mehmet Ali Bedirhan, Ferit Fuat Paşa, Babanzade **Şükrü, Mü**küslü Hamza, Mevlamzade Rıfat, Mehmet Şefik, Mehmet Mihri, Emin Ali Bedirhan, Mithat Bey, Said-i **Kurdi, Dr. Abdullah Cev**det, Şerif Paşa, Cemilzade Ömer ve Kadri, Fuat Temo, Cerrahzade Memduh Selim, Kerküklü Necmettin Hüseyin, Abdülaziz Baban, Mutkili Halil Hayali, Prof. Babanzade İsmail Hakkı, Yusuf Ziya, Kemal Fevzi, Cemil Paşazade Kadri ve Ekrem, Koçgirili Alişan, Dersim'li Alişer, Dr.Nuri Dersimi bunlardan bazılarıdır.

1914 yılına gelindiğinde Batılı başkentlerin desteği ve Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Ermeni Devletinin kurulacağına dair plan ve pazarlıkların olduğu yönünde yayılan haberleri alan Kürt ileri gelenleri ve aydınları, örgütlenmelerini sıklaştırmaya başlar. Kendilerini Ermeni tehdidi altında hisseden bu çevreler, varlıklarını korumanın çarelerini arar. Yaşanan bu kaygılardan dolayı Kürt aydınları ve kurumları (dernek, örgüt, gazete, dergi vs.) bu tarihten sonra Kürdistan'a taşınarak örgütlenmeye çalışır. Ancak, Kürtlerin içinde bulundukları koşullar, bölünmüşlük, toplumsal dokunun farklı bir kültür temelinde şekillenmesi, aşiretler arası düşmanlıklar gibi nedenlerle, Kürtler kendi özgün yollarını yeterince çizemedikleri gibi, bu araç ve yöntemlerle güçlü bir toplumsal hareketi de yaratamadılar. Oluşturulan dernekler de dar ve güdük kaldı. Ayrıca, bölgede etkili olan İngiliz, Fransız ve Ruslar, Kürtleri destekleme bir yana onlara karşı her türlü komplo ve istismarı geliştirmişlerdir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti Trablusgarp, Balkan ve I. Paylaşım savaşlarına girmiştir. Girdiği bu savaşlardan yenilgi ve toprak kayıplarıyla çıkmıştır. Kürdistan'ı işgal altında tutan çarlık Rusya'sı ise, 17 Ekim 1917 Devrimi dolayısıyla geri çekilmiştir. I. Paylaşım savaşının hemen ardından, 21 Aralık 1918'de yeni seçimler yapılmak üzere eski Meclis feshedilir. Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip ve Osmanlı hanedanının denetimi dışında bir meclisin açılması kararı alınır. Kurucu Meclis ve seçimlerle ilgili 19 Mart 1920›de bir bildiri yayınlanır. 22 Nisan 1920›de yapılan çağrı ile parlamento 23 Nisan 1920 günü toplanır. Bir sonraki gün, 24 Nisan 1920›de San Remo Konferansı'nda kararlaştırılan Sevr Antlaşması, 11 Mayıs 1920›de incelenmek üzere Osmanlı Hükümeti›ne gönderilir. Kürt temsilci olan Şerif Paşa da, 10 Ağustos 1920›de imza-

lanan Sevr Antlaşma'sı masasına oturur. Sevr Antlaşması'nın 62. maddesi, «Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere yerel otonomi» verilmesini öngörmektedir. 64. madde ise, «Kürt halkının bağımsızlık elde etmesinin yolunu açmaktadır. 20 Ocak 1921'de ise Ankara'daki BMM'nde (Büyük Millet Meclisi) 24 maddelik çok kısa bir anayasa hazırlanır. Sergilenen politik yaklaşımlar sonucu, hazırlanan Anayasa'da, ayrıntılı hükümlere yer verilmez. Hak ve hürriyetler, yasama ve yargı gücü gibi temel konular, Anayasa›da belirtilmez. Açığa çıkan gerçeklik, birbirine yakın tarihlerde Kürtlere verilen vaatler ve temeli oluşturulmaya çalışılan cumhuriyetin kuruluş amaçları büyük bir çelişki arz etmektedir.

Kürdistan'da Kurulan Cemiyetler ve Dernekler;

Kürdistan'da kurulan ilk cemiyet; 1908 yılı Mayıs ayında Diyarbekir'de kurulan Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti'ydi. Bu cemiyetin, 21 Mayıs 1889'da II. Abdülhamit'e karşı gizli olarak kurulan ve o tarihlerde Türkçülerin eline geçmiş olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden ayrılmış Kürtler tarafından kurulduğu ve kısa bir süre sonra kapatıldığı bilinmektedir.

19 Eylül 1908'de, İstanbul'da Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyetin başkanlığına ömür boyu başkan kalmak üzere Şêx Ubeydullahê Nehrî'nin oğlu ve onunla birlikte isyanda bulunmuş olan Seyid Abdülkadir seçilmişti. 1910 yılında Kürtçe eğitim ve kitaplarla ilgilenmek üzere Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti, 1912 yılında ise İstanbul'daki öğrencileri bir araya getiren ve Ömer Cemil Paşa'nın yönettiği, Hêvî Kürt Talebe Cemiyeti kurulur. Aynı yıl Mela Xidir (Molla Hıdır) Amerika'da yaşayan Kürt toplumu tarafından desteklenen Kürdistan Muhibban Cemiyeti'ni kurar. Bu cemiyetin genel sekreterliğine Nuri Dersimi getirilir. Kendisi Türk olan Filozof Rıza Tevfik ise bu derneğin üyelerinden biridir.

Sadî Korê Paloyî (Palulu Kör Abdullah Sadi) tarafından Caddebostan'daki merkezinde faaliyet gösteren Kürdistan Teşrik-i Mesai Cemiyeti ise 1912'de kurulmuştur (Bazı kaynaklarda bu tarih sehven 1921 olarak yazılmıştır). Cemiyet, daha sonra Hêvî Kürt Talebe Cemiyeti ile birleşerek kendisini fesheder ve Kürt İrşat ve İrtika Cemiyeti'nin kurulmasına katkıda bulunur. Bu örgütün en büyük destekçisi Seyit Abdülkadir, genel başkan yardımcısı ise Serbestî gazetesi sahibi dönemin entelektüellerinden Mewlanzade Rifat Bey'dir. Bu derneğin tüzüğünde en dikkat çeken şey derneğin hiçbir siyasi faaliyette bulunmayacağı ve siyasi hiçbir fikrin güdümüne girmeyeceğini beyan etmesidir.

17 Aralık 1918'de başkanlığına Seyid Abdülkadir'in, genel sekreterliğine Hüseyin Şükrü Bey'in, yönetim kuruluna da Dr. Şükrü Sekban, Muhittin Namî, Babanzade Hikmet Bey ile Aziz Bey'in atandığı Kürdistan Teali Cemiyeti kurulur. Bu cemiyetin kapatılmasına 11 Ekim 1920'de Osmanlı yönetimi karar vermişse de cemiyet, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu güne kadar faaliyetlerine aralıksız devam eder; nitekim Kürdistan Teali Cemiyeti, 'zararlı cemiyetler' listesinde en başta olacaktır. Jîn dergisi bu cemiyetin yayın organıdır, son dönemde ortaya çıkan bazı belgeler bu cemiyetin İstanbul'da 15.000, Bitlis'te 34.000 üyesinin bulunduğunu gösterir. Bu dernek aynı kadro tarafından ve aynı zamanda kurulan Kürdistan Cemiyeti ile organik bağından dolayı aynı dernek olarak görülür. 1919'da Kürdistan Teali Cemiyeti'nden kopan bir grup tarafından

Kürdistan'da kurulan ilk cemiyet; 1908 yılı Mayıs ayında Diyarbekir'de kurulan Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti'ydi. Bu cemiyetin, 21 Mayıs 1889'da II. Abdülhamit'e karşı gizli olarak kurulan ve o tarihlerde Türkçülerin eline geçmiş olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden ayrılmış Kürtler tarafından kurulduğu ve kısa bir süre sonra kapatıldığı bilinmektedir.

kurulan Kürd Teşkilat-ı İçtimaiye'nin başkanlığına da Emin Ali Bedirxan getirilir. Bu cemiyetin önde gelenleri Şükrü Baban, Fuad Baban, Hikmet Baban, Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Şükrü Sekban, Bitlisli Kemal Fevzi, Ekrem Cemil Paşa, Kerküklü Necmettin Hüseyin, Mewlanzade Rifat ve Memduh Selim Bey'lerdir.

Memduh Selim Bey'in öncülüğünde 1919 Ağustos'unda Kürt aydınları Kürt Millet Fırkası (Ulusal Kürt Partisi) adıyla bir parti kurarlar. Kürtlerin kurduğu ilk ve Kürt ismini kullanmış tek siyasi partisi olan Kürt Millet Fırkası'nın ilk genel başkanı Kerküklü Necmettin Hüseyin'dir. Bitlisli Kemal Fevzi, Babanzade Aziz ve Memduh Selim Bey derneğin en aktif kurmaylarıdırlar. Parti, varlığını 1927'deki Xoybûn kongresine kadar sürdürmüştür.

Kürt kadınlarının İstanbul'da kurduğu ve kuruculuğunu Kürt Mustafa Paşa Yamulkî'nin kızı Dr. Encum Yamulkî'nin yaptığı Kürd Tealî Nîsvan Cemiyeti, Mayıs 1919'da kurulur ve 20 Haziran 1919'da okutulan bir mevlit ile faaliyetlerine başlar.

1919'da Diyarbekir ve Urfa'da kurulan Kürt Klubü ise Türkler ve diğer halklarla birlikte bir kurtuluş savaşı önermekte ve Türk İttihatçılarla ortak hareket etmekteydi. Diyarbekir'de Pirinççizade Fevzi Bey, Urfa'da ise Şeyh Savfet (Yetkin) bu örgütün önemli isimlerindendi ve her ikisi de Osmanlı'nın son, Türkiye Cumhuriyeti'nin de ilk dönemlerinde mebus olarak görev yapmışlardı. Urfalı Şeyh Savfet, 52 arkadaşıyla birlikte Hilafetin kaldırılmasını talep etmiş ve Bediüzzaman Said-i Kurdi (Nursî) ile birlikte Darul Hİkmet-il İslamiye adlı akademide görev yapmıştı.

1919 yılında kurulan bir diğer dernek ise Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti'dir. Kürt Teali Cemiyeti'nin kültürel amaçlı yan örgütü olduğu sanılan bu örgütün dernek başkanı Müküslü Hamza'dır. Derneğin en önemli etkinliklerinden biri, Ehmedê Xani'nin Mem û Zîn adlı destanını ilk kez kitap olarak İstanbul'da yayınlamasıdır. Jîn dergisinin 6. sayısında cemiyetle ilgili şu habere rastlanmaktadır: "Kürt dili, tarihi ve coğrafyası ile ekonomi ve sosyolojisine ilişkin incelemelerde ve yayında bulunmak ve Kürdler arasında çağdaş bilimleri yaygınlaştırmak üzere, Kürt Tamim-i Neşr-i Maarif Cemiyeti adıyla bir bilim derneğinin kurulması hakkındaki hazırlıklar son bulmuştur."

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, 19 Eylül 1908 tarihinde Şeyh Abdülkadir ve Emin Bedirxan tarafından İstanbul-Vezneciler'de kuruldu. Farklı politik görüşleri birleştiren dernek çok sayıda üyeye sahip oldu. Derneğin programı şöyleydi: Okullar açmak, Kürtleri idarî ve yargı görevlerine atamak, Kürtçe dilini resmi dil olarak kabul ettirmek, Kürdistan'ın muhtelif şehirlerinde üniversiteler açmak, anadilde siyasi gazete ve dergiler çıkarmak, mecliste Kürt temsilcilerinin de sürekli olarak bulunmasını sağlamak, Kürdistan'da ekonomiyi canlandırmak…

Dernek, 9 Kasım 1908'de İstanbul'da "Kürd Teavün ve Terakki Cemiyeti" adıyla bir gazete çıkardı. Gazete, haftalık ve sekiz sayfa olarak yayımlandı. Ancak dokuz ay yayımlanabildi. Kültür ve eğitim içerikli makaleler gazetede önemli yer işgal edi-

yordu. Dikkat çeken makalelerin yazarları Said-i Kurdi, İsmail Hakkı Babanzade ve ulusal hareketin diğer etkili düşünürleriydi.

Derneğin açılış konuşmasında; meşrutiyetin gereği olan "ulusların eşitliği ve hukuka uygun kardeşliği" taleplerini dile getiren Kürt konuşmacılar, yıllarca birikmiş sorunlarının köklü biçimde adilane çözümüyle meşrutiyetin anlam kazanacağını belirtmişlerdi.

Cemiyetin Amacı;

Cemiyet kuruluş amacını açıklarken Osmanlı devlet düzeni ile Kürtler arasında ve Kürtler ile vatandaşları (Ermeni, Nasturi vb) arasında net çizgiyi çizmiştir. Kürdistan'ın resmi temsilciliği düzeyinde kabul gören KTTC'nin temel istemleri ise; İslami hükümlere göre anayasanın yapılması, Kürtlerin Osmanlıya bağlılığının çoğunluğun rızası ile mümkün olabileceği, Kürtlerin bölgelerindeki gayrı Müslimlerle ortak payda altında iyi geçinme yollarını oluşturmanın önemi, Kürtler arasında güç-fikir birliğini istemesi, maddi hayatın Kürdistan'da ilerletilmesi şeklinde olmuştur.

Çalışmaları;

Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürt dili ve edebiyatına gereken önemi vermiştir. Kürtçe ilköğretimi kolaylaştırmak için Kürt dilini-yazıp, kitap haline getirmek; Kürtçe dilbilgisi, sözlük hazırlamak, basılmış ve basılmamış Kürtçe eserleri bir araya getirip yayınlamak, Kürt edebiyatının tarihçesini yazmak gibi projeleri tüzüğüne almıştır. Bu amaca yönelik de Harputlu Ömer Avni Efendi'nin "Kavaid-i Lîsan-ı Kûrdi" adlı çalışması kitap haline getirilmiştir. Bunun yanı sıra Aktepeli Şeyh Abdurrahman tarafından Kürt diliyle ilgili bir tarih yazılmakta olduğunu, Ziya Gökalp'in Kürtçe atasözleri ile dilbilgisini ve bir Kürtçe sözlüğü yakında yayımlayacağını, Hanili Salih Bey'in bu konuda çalışmalar yaptığını, cemiyetin yayın organı olan Kürt Teali ve Terakki gazetesinde haber olarak vermiştir.

Ayrıca bu cemiyet tüzüğünde belirtildiği gibi birçok basım evi de kurmuştur. Bunun yanında aynı dönemde Meşrutiyet adında Divan yolunda/Hace Paşa sokağında bir okul açmıştır.

Siyaseti;

Kürdistan bölgesine özerklik istemiştir. Hatta bu yönde çalışmalar da yürütmüştür. Kürtlerin her halükarda eşit koşullarda yaşamasını ve insani haklarının gözetilmesini Osmanlı'dan talep etmiştir. Ermeniler ile Kürtler arasında süregelen sorunların çözümü için Ermeni kurumlarla ortak çalışmalar yürütmüşlerdir. Osmanlı bünyesindeki sivil toplum kuruluşları ile ortak muhtıra ve bildirilere imza atılmıştır. Osmanlı da faaliyet gösteren tüm sivil kurumların resmi bir koalisyonu olan Heyet-i Müttefika-i Osmaniye'de Kürt tarafını temsil etmiştir. Kürdistan üzerine dayatılan yoksulluk ve muhtaçlığı ortadan kaldırmak için Kürt tarihinde ilk kez bu cemiyet banka kurma, fabrika açma gibi girişimlerde bulunmuştur.

Medya ile halk kitlelerine ulaşarak, halkın bilinçlenip sorunlarına sahip çıkmasını sağlamayı amaçlayan cemiyet, dokuz sayı süren bir gazete çıkarmıştır. Kürt coğrafyasında örgütlenmesini tüzüğünde "Kürtlerin oturduğu vilayet, sancak ve kazalarda birer şubesi olacaktır" şeklinde belirtmiştir. Bunun üzerine de; Bitlis, Muş, Diyarbekir, Erzurum, Hınıs ve Musul'da şubelerini açmıştır.

Bitlis Şubesi:

Kürt Teavun ve Terakki Cemiyetinin en güçlü olduğu şubelerin başında, Bitlis Şubesi geliyor. Açılışı sırasında yedi yüz, sonradan ise seksen bin kişinin bu derneğe üye oldukları belirtiliyor. Bu rakam cemiyetin Bitlis'teki gücünü ortaya çıkarıyor.

Yörenin beyleri, ağaları, şeyhleri, öğrencileri bu cemiyet aracılığıyla yüzyıllardan beri özlenen birlikteliği sergilemişlerdir.

Bitlis Şubesi elinde bulundurduğu bu gücü doğru kullanma yönünde çabalar içinde olmuştur. Ekonomi alanında bir fabrikanın kurulması için aralarında 10.000 ile 80.000 lira (ki döneminde oldukça yüksek bir rakamdır.) arasında para toplanmıştır. Yoksulundan zenginine herkes madden yükselmek için elindekini bu cemiyete bağışlamıştır.

Bitlis Şubesinin ikinci büyük çalışması oldukça önemlidir. 10-12 kişilik özel guruplar oluşturarak şehrin sokaklarında asayişi bu özel gruplara sağlatmıştır.

Yörenin birçok yerleşim merkezlerine de bu gurupları görevlendiren Bitlis Şubesi; yeterli ölçüde düzenli yarı-askeri gücü ile tüm dikkatleri üzerine çekmiştir. Bitlis Şubesi'nin bu faaliyeti, hem bölgedeki Ermeniler, hem de Kürtlerin dağınıklığından çıkarı olan emperyalist hükümetler için ciddi bir kaygı oluşturuyordu.

Bitlis Şubesinin Kapatılması

Bir taraftan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kürdistan üzerindeki planları, diğer taraftan Ermenilerin, Rusların bu bölgede oluşan Kürt otoritesinden kaygı duymaları neticesinde; 31 Mart 1909 Vakası'ndan sonra; 'Türklük' dışında cemiyet kurulmasını yasaklayan İTC, Bitlis Şubesi'ni hemen kapattı. Bu hem Ermenilerin hem Rusya'nın işine gelmişti. Zira Kürdistan bölgesinde en kapsamlı Kürt birlikteliği ve gücü böylelikle ortadan kaldırılmıştı.

Muş Şubesi

24 Ocak 1909'da KTTC'nin Muş Şubesi açılmıştır. Bölgenin alim, şeyh, bürokrat ve eşrafınca açılan şube, bölgenin aşiretleriyle de ilişkiler geliştirmiştir.

İTC tarafından Muş şubesi kapatılınca KTTC, çalışmalarını Malazgirt ve Kop (Bulanık) yörelerindeki medreselerde gizlice yürütmeye devam etmiştir.

Diyarbekir Şubesi

Kürt Teavun ve Terakki Cemiyetinin Diyarbekir Şubesi başkanı ayrıca şair olan Müftü Suphî Efendi idi. Oldukça hamiyetperver olan Müftü Suphî Efendi›nin ani vefatı, bu şubenin aktif çalışmasına büyük darbe vurmuştu.

Musul Şubesi

KTTC›nin Musul Şubesi 17 Aralık 1908›de açılmıştır. Cemiyetin gazetesi olan KTTC'nin 7. sayısında Musul›dan çekilen bir telgrafa yer verilmiştir. Bu telgrafta Şeyh Abdüsselam Barzani›nin Osmanlı askerleri tarafından elinde Kur›an olduğu halde katledildiği ve Kur›an›ın Osmanlı askerlerince çiğnendiği haber verilmektedir.

Hınıs, Erzurum ve Bağdat›ta Kürt Teavun ve Terakki Cemiyeti›nin birer şubesi olduğu kaynaklarda geçer ama bu şubelerle ilgili yeterli bir bilgi mevcut değildir. Şeyh Said Palevi›nin yazlık merkezi ve gizli görüşme alanı olan Erzurum, Hınıs yöresi; KTTC›nin çalışmaları hakkında bize bazı ipuçları verebilir.

KTTC›nin yan cemiyetler oluşturması da oldukça önemlidir. Kürtçe eğitimi yaygınlaştırma, Kürtçe kitapları hazırlatma amacına uygun olarak faaliyet gösterecek Kürt Neşr-î Maarif Cemiyeti'ni kurmuştur. Said-i Kurdi, Ahmet Ramiz bu cemiyet bünyesinde önemli çabalar içinde bulunmuşlardır.

Merkezin Kapatılması

31 Mart 1909 Olayından sonra ırkçı-laik kafa yapısını zorla Osmanlı bünyesindeki kavimlere dayatan Jön Türkler; en büyük örgütlülüğe sahip olan Kürt Teali ve Terakki Cemiyeti›ni anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle kapatmıştır.

Cemiyetin kapatılması ile Kürt Neşri Maarif Cemiyeti ve Kürt Teavun ve Terakki Gazetesi de kapılarına kilit vurmuşlardır.

İlk legal Kürt öğrenci derneği 1912'de çok sayıda Kürt öğrencinin okuduğu Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi'nde kurulan Kürt Talebe-i Hevi Cemiyeti'ydi

Hêvî Cemiyeti

İlk legal Kürt öğrenci derneği 1912'de çok sayıda Kürt öğrencinin okuduğu Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi'nde kurulan Kürt Talebe-i Hevi Cemiyeti'ydi. Savaş dolayısıyla 1914'te ara verdiği faaliyetlerine 1919'da tekrar başlayan ve hükümetçe kapatıldığı 1922'ye kadar devam eden cemiyetin amacı, İstanbul'da okuyan Kürt öğrenciler arasındaki dayanışmayı sağlamaktı. Hevi'nin yayın organı Kürtçe ve Kürt edebiyatı ile ilgili yazıların yayınlandığı Roja Kurd, Osmanlıca ve Kurmanci dilinde yayınlanıyordu. Hevi'nin amacı Kürtlerin cahilliğine ve yoksulluğuna çare bulmaktı. Roja Kurd hükümetçe kapatıldıktan sonra yerine **Hetawe Kurd yayınlanmaya başladı**. 'Kürdistan'dan Mektuplar' başlıklı köşede Kürtlerin yaşadığı çeşitli bölgelerden

haberlere yer veriliyordu. Her ne kadar Hevi siyasi meselelere ilgi duymadığını ifade ediyorsa da, 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Kürtleri temsil ettiğini iddia eden Şerif Paşa'ya büyük sempati duyduklarını saklamıyorlardı.

Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti

Kürt Kadınları Teali Cemiyeti'nin kuruluşunu 2 Haziran 1919 günü yayımlanmış olan Jîn dergisinin 20. sayısıyla; "İki Eser-i Mebrûr (Hayırlı Sesler)" başlıklı makalesiyle okurlarına ilk müjdeleyen, Van'lı Memduh Selim Beki Bey olmuştur.

Cemiyetin Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti Nizâmnâmesi adını taşıyan kuruluş tüzüğü, bize Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti'nin faaliyet alanları ile ilgili olarak bazı önemli ipuçları vermektedir. Nizamnameye göre, Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti, merkezi İstanbul'da bulunan bir "mahfil", yani toplantı yeri olarak kurulmuştur.

Amacı;

Cemiyetin maksatları çeşitlidir. Kürt kadınlığının medeni bir bakış açısıyla yükselmesini ve ilerlemesini sağlamak, Kürt aile hayatında kurumsal ve toplumsal düzenlemeler gerçekleştirmek, Ermeni Tehcîri ve onu izleyen diğer zorunlu göçler nedeniyle "sefîl bir hâle gelen" Kürt yetim ve dullarına iş bularak veya cemiyet adına nakdi yardımda bulunarak onları içinde bulundukları sefaletten kurtarmak, Kürt Kadınları Teâli Cemiyeti'nin başlıca amaçları olarak gösterilmiştir.

Cemiyetin bu amaçları gerçekleştirebilmek doğrultusunda gazete, mecmua, kitap ve risalaleler yayınlanacak, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerinde cemiyete bağlı şubeler, kütüphaneler ve tartışma salonları açılacak, cemiyet üyelerine hitaben konferanslar düzenlenecek ve dersler verilecektir.

Azadî Kürdistan

1920'li yılların başında Kemalist hareketin Türkçü karakterine tepki göstererek bir araya gelen Kürt asker ve aydınları, 8 Şubat 1921 tarihinde Azadî Kürdistan isimli bir örgüt kurar. (Bu tarih bazı kaynaklarda 8 Şubat 1923 ve 1925 olarak geçer)

İhsan Nurî, Süleymaniyeli İsmail, Mülazım Hakkı Saveş, Hertuşlu Hurşit, Doktor Fuad, Gazeteci Kemal Fevzî bu örgütün önde gelen isimlerinden bazılarıdır. Örgütün ilk toplantısında başkanlığa oybirliğiyle Cibranlı Halid Bey getirilir. O dönemde bölgede yaşanan Nasturî ayaklanmasını bastırmakla görevli çok sayıda subay da bu örgüte katılır. Kısa bir zaman içerisinde Azadî yayılır ve önemli bir güç haline gelir. Cemiyet Kürt Mustafa Paşa Yamulkî ve Kürt Şerif Paşa ile yakın temas halindedir. Xalid Beyin en yakınındaki isimler dönemin mebuslarından Yusuf Ziya Bey ile Xalid Beyin kız kardeşi Fatma Xanima Cibrî ile evli olan Nakşi Şeyhlerinden Şeyh Said Efendi'dir.

1924'ün Ocak ayında Azadî'nin ilk kongresi yapılır ve Şeyh Said Efendi, Kürtlerin kurtuluşunun bağımsızlık uğrunda savaşmak olduğunu savunur. Yusuf Ziya Bey ve Halid Bey ise Kürt meselesini Milletler Cemiyeti'ne götürmeyi teklif ederler ve örgüt bu konuyla ilgili bir komite kurulmasını kararlaştırır. Bu kongrede alınan bir diğer karar ise bölgedeki tüm aşiretlerin desteğiyle yapılacak bir Kürt başkaldırısıdır. Her şey titizlikle planlanacağı için isyan tarihi 1925 yılının Mayıs ayı olarak belirlenir. İsyanın hazırlıkları için mebus olduğundan dolayı rahatça dolaşabildiği için Yusuf Ziya Bey görevlendirilir.

Yusuf Ziya Bey, Azadi için önemli çalışmalarda bulunur. Bu çalışmalar neticesinde birçok aşiret lideri örgüte dahil edilir. Simko, Barzanîler ve Şeyh Mahmud Berzenci gibi liderlerle görüşen Yusuf Bey, örgüt için önemli destekler edinir ve silahlı mücadele için bağlantılar geliştirir. Rusya ve İngiltere başta olmak üzere çeşitli ülkelerle bağlantılar kurmaya çalışır. Yusuf Ziya Beyin temel düşüncesi, Kürt liderlerden mazbatalar alarak Milletler Cemiyeti'nde Azadi'nin resmî temsilci olmasını sağlamaktır. 1924'ün Eylül ayında Yusuf Ziya Bey, Azadi üyelerinden kardeşi Teğmen Arif Bey'e Kürdistan'daki son durum hakkında bir telgraf çeker. Bu telgraf, Türk istihbaratı tarafından ele geçirilince Yusuf Ziya Bey ve Albay Halid Bey, tutuklanarak Bitlis Askeri Cezaevine konulurlar. Bu durum, Kürtler için büyük bir kırılmanın başlangıcı olacaktır. Öndersiz kalan Azadi, bir kurul toplantısı yaparak Şeyh Said Efendi'yi, yeni başkan

seçer ve faaliyetlerine hız verir. 13 Şubat 1925'te isyanın patlak vermesine kadar çalışmalar bütün hızıyla devam eder. Durumdan şüphelenen Türk istihbaratı bir komployla isyanı planlanan tarihten önce başlatır. Kanlı bir şekilde bastırılan isyandan sonra 14 Nisan 1925'te Şark İstiklal Mahkemesi'nin kararıyla Yusuf Ziya Bey asılarak, Albay Halid Bey ise asker olduğu için kurşuna dizilerek öldürülürler.

Albay Halid Bey'in son sözleri şöyledir: *"Karşınızda yalnız değilim. Arkamda Mezopotamya'da muazzam bir Kürt Ulusu bulunmaktadır. Bugün beni asıyorsunuz, fakat hiç şüphemiz yoktur ki yarın torunlarımız da sizleri yok edeceklerdir."*

İstikalî Kürdistan Cemiyeti

İstikalî Kürdistan Cemiyeti, 1919 yılında Diyarbekir'de kurulur. Cemiyet, bir matbaa satın alarak aynı yıl Gazî (Çağrı) adıyla bir gazete yayınlar. Dağkapı'daki cemiyet merkezinde Kürtler ve Kürdistan'ın istiklali ile ilgili konferanslar verilir ve Kürtçe birçok metin basılarak ücretsiz dağıtılır.

Xoybun Cemiyeti

Birlik ihtiyacının bir sonucu olarak Lübnan'ın Bihandan kasabasında Xoybun (Bağımsızlık) Cemiyeti kurulur. Xoybun, geniş bir kesimi bir araya getirmiştir (aşiret reisi, ağa, doktor, asker, öğretmen, gazeteci, aydın, köylü vd.)

1927'de "Kürt Milli Genel Kurultayı" düzenlenir ve Xoybun örgütü kurulur. Tüzüğünün 2. maddesi, "son Türk askerinin kutsal Kürdistan toprağından tahliye edilmesine kadar Türklere karşı mücadele" olarak belirlenen Xoybun tüm Kürtlerin ulusal birliğini hedefler.

Kürtlerde isyan öncesinin en kapsamlı örgütlülüğü olarak da göreceğimiz Xoybun Cemiyeti, birçok isyanda göremeyeceğimiz bir ön oluşum ve Ağrı isyanına hazırlık mahiyetinde kurulmuştur. Cemiyet dört parçada Kürtleri içine alıyordu. Üyeleri arasında Kürt aristokrasisi ağırlıkta olsa da kadınlar, öğrenciler, köylüler ve işçiler de yer almaktaydı. Yine Kürt Teali Cemiyeti Teşkilatı ve Kürt Millet Fırkasının da kimi eski üyeleri Xoybun'un kuruluşunda yer almaktaydı.

Xoybun'un kuruluşunda Bedirxan ailesi de yer alıyordu (Celadet, Kamuran, Süreyya). Bedirxaniler, yaklaşık bir asır sonra ilk defa Kürdistan'a yüzünü dönüp başlayacak olan bir isyanda yer alıyorlardı.

Suriye, Fransızların denetiminde olduğundan gerek Xoybun'un kuruluşu, gerekse gazete ve dergi gibi Kürtlük adına yürütülen tüm faaliyetler Fransızların denetimi altında sağlanıyordu. Bedirxan ailesinin de geçmişten bu yana sürekli Fransızlara yakın durduğu bir gerçektir. Cemiyetin kuruluşunda önemli rol oynayan Celadet, Kamuran ve Süreyya Bedirxan'ın tam anlamıyla Fransız kültürü, edebiyatı ve yaşamı ile yetiştikleri başka bir gerçektir. Sonradan Suriye'de kurulacak olan Hawar ve Ronahi gibi dergilerin en büyük desteği Fransızlardan aldığını Celadet Bedirxan'ın kendisi belirtir.

Xoybun her ne kadar Ağrı isyanı öncesi ön hazırlık komitesi olarak çalışsa da, ilk girişimi olarak Ermeni Taşnak Cemiyeti ile yakın ilişki kurar ve ABD, İtalya, İngiltere ve Fransa yetkililerine mektuplar göndererek, Kürdistan'daki sefaleti, açlığı

ve haksızlıkları yerinde görmeleri istenir. Bu amaç dâhilinde Süreyya Bedirxan, Xoybun temsilcisi olarak ABD'ye bir ziyarette bulunur.

Xoybun örgütünün temel faaliyetleri aşiretleri uzlaştırmak, kazanmak ve isyana hazırlık yapmaktır. İçerideki hazırlık daha çok bu düzeydeyken, dışarıda da çeşitli devletlerle ilişki geliştirerek destek aramaktadır. Bu hazırlık daha çok siyasi ve diplomatik destek amaçlıdır. Askeri mühimmat ve güç talebi az rastlanan bir durumdur.

Cemiyetin Amacı;

Xoybun'un amacını ve çizgisini görmek için Kurultayın hazırladığı bildiriye bakmakta yarar vardır. Bildirinin bir kısmı şöyledir;

1-Birinci Kürt Kurultayı, barbar Türk rejiminin despotluğu altında ezilen Kürtlerin bulundukları tahammül edilmez durumlarını, geniş çapta uygulanan katliamları ve de Kürt ulusunun özgür ve bağımsız yaşama özlemini göz önüne alarak Türkiye Kürdistan'ını bağımsız bir devlet haline getirmek amacıyla kurtarmaya karar vermiştir.

2-Kurultay Irak içerisinde yöresel bir Kürt özerkliği yaratmak konusunda, Milletler Camiası tarafından yapılmış olan isteği İngiliz ve Irak hükümetlerinin destekleyeceklerini umar.

3-Kurultay, İngiltere, Fransa, Suriye, İran ve Irak hükümetlerine Türkiye'de baskıya uğrayarak göçe mecbur bırakılan Kürt mültecilerini sevgiyle kabul etmiş olduklarından dolayı onlara minnettarlıklarını sunar.

4-Kurultay herkese duyurur ki, Ermenistan ve Kürdistan'da asırlardan beridir Ermeniler ve Kürtler yaşamaktadırlar. Onlar kendi bağımsızlıkları uğruna çalışırken, ülkelerinin her hangi bir yabancı hakimiyetine bağlı olmasını red ederler. Çünkü bu iki ülke yalnız ve yalnız Ermeni ve Kürt uluslarına aittir.

Xoybun, Azadi örgütünden farklı olarak isyan sürecinde de hareketin siyasal öncülüğünü yapmıştır. Çeşitli oyunlar karşısında Kürt halkını ve isyancıları sürekli duyarlı tutmaya çalışmıştır. Çeşitli bildiriler dağıtmış, bazı konularda kitaplar yayınlayarak isyanın ideolojik formasyonunu güçlendirmeye çalışmıştır. Güçlenen hareket, isyanı daha geniş alanlara taşıyarak yaygınlaştırmıştır. 1927 yılında isyanın boyutlarını gören Türk yetkilileri kapsamlı askeri saldırılara girişmiş ancak netice alamamışlardı. Durumun giderek Türkiye'de bir iç savaşa yol açacağı tehlikesi karşısında bir af yasası çıkarılarak hareket dağıtılmaya çalışıldı. Propaganda araçlarından yararlanan Xoybun, hızla tedbirler aldı. Aftan yararlananların hain olduğu propagandası etkili olmuşa benziyor. Buna rağmen af yasasından yararlanmak üzere isyandan ayrılanlar da olmuştur. Bu örgütün yetersizliğini gören Kürt milliyetçileri bir süre sonra Ekim 1927'de birinci Kürt Kurultayını topladılar. Bu Kurultaya, Kürdistan Teali Cemiyeti, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Milli Fırkası, Bağımsız Kürdistan Cemiyeti örgütlerinin eski üyeleri katılmıştı. Kurultay gizli yapılmış ve kırk beş gün sürmüştü. Bu kurultay Xoybun ulusal örgütünün temelini attı. Eski örgütler ve çeşitli siyasi akımlar da katılarak tek bir ulusal hareket oluşturdular.

1930›a gelindiğinde Xoybun Ağrı'yı, *«bağımsız Kürdistan›ın bir vilayeti»* ilan eder. Yerel yönetim oluşturur, valiler ve müdürler atar. Xoybun cemiyetinin faaliyetleri Ağrı'nın düşmesi ile son bulur.

İ-**KDP'nin Kuruluşu ve Yayılması;**

Simko ayaklanmasının bastırılmasından sonra, 1941'de İran'ın Kuzeyinden Sovyetler Birliği İran'a girerken, güneyden de İngilizler tarafından bir işgal gelişmekteydi. Bu tarihten sonra Sovyetler Birliğinin çabalarıyla Kürt aydınlarının başını çektiği örgütlenmeler hızla yayıldı. Bu çalışmalar sonucunda; Komela Jiyanew Kürdistan (Kürdistan Diriliş Topluluğu) kuruldu.

Bu örgütlenme daha sonra 1945 yılında Kürdistan Demokrat Partisine dönüşerek tüm örgütlenme faaliyetlerini tek çatı altında topladı. Gerek uluslararası koşullar, gerekse İran içlerine kadar Sovyet birliklerinin girmesi ve Kürtlere açık destek vermesi, Kürt ulusal hareketi için tarihi bir fırsattı.

Sonuçta bu koşullar değerlendirilerek 22 Ocak 1946'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti ilan edildi. Kadı

Muhammed kurulan Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı, Başbakan ise Bükan aşireti önde gelenlerinden Hacı Baba Şeyh idi. Bakanlar kurulu daha çok aşiret önde gelenlerinden ya da akrabalarından oluşmuştu. Böylece Mahabat Cumhuriyeti aşiret ilişkileri temeline dayalı bir yapıyla kurulmuş oluyordu. Aynı yıllarda Irak'ta ayaklanmış olan Molla Mustafa Barzani de, Irak iktidarının saldırıları karşısında İran'a geçerek cumhuriyete katılır. Elinde bulunan iyi yetişmiş üç bin kişilik askeri güçle, cumhuriyetin askeri gücünü oluşturur. Kendisi de orduyu yöneten dört generalden biri olarak atanır.

İran Kürdistan Demokrat Partisinin kurulmasından kısa bir süre sonra Molla Mustafa Barzani partinin bir kolunun da Irak'ta kurulması için adamları aracılığıyla çalışmalara başlar. Barzani başkanlığındaki bir komisyonca hazırlanan bildiri Irak'taki Kürt gruplarına iletilerek Irak Kürdistan Demokrat Partisi'nin gerekliliği anlatılır. Bu görüşmeler sonucunda Rızgariye Kurd ve Şoreş partilerinin de katılımıyla I-KDP kurulur. Partinin başkanlığına Molla Mustafa Barzani getirilir.

1960'lı yılların başlarında İran KDP savaşçıları, Irak Kürdistanı'nda mücadeleyi yükseltmiş bulunan IKDP ile birlikte Irak'a karşı savaştılar. Bu yıllarda İran ve Irak KDP'leri arasındaki ilişkiler oldukça sıcak ve dostçaydı. Ancak 1961 sonlarında Irak KDP İran Şahı ile geliştirmiş olduğu faydacı ilişkiler nedeniyle İran KDP'den Şaha karşı savaşımını durdurmasını isteyince İKDP-IKDP arasında var olan dostluk ilişkileri son buldu.

İkinci Dünya Savaşı Ardından, Kürt Örgütleri ve Dernekleri;

İkinci Paylaşım savaşı sonrası, Türkiye'de sadece CHP'den oluşan tek partili dönem sona eriyordu. Bu yıllarda kurulan Demokrat Parti, 1950 yılında tek başına iktidar oldu. Bu partinin Kürdistan ile ilişkisi tümüyle ağa ve feodal takımı üzerinden oldu. Elbette bu ilişki Kürt kimliğinin inkârı temelinde kuruluyordu. Bu parti zamanında Kürdistan'daki sömürü ve inkâr sistemi derinleştirilerek sürdürüldü. Yukarıda belirtilen işbirlikçi ağa takımı da bu stratejinin payandaları oldular. Bu dönemde Kürtlerin kendi kimlikleriyle en ufak bir örgütlenme girişimleri dahi söz konusu değildir. Bunun yerine devletin bilindik özel uygulamaları devrededir. Osmanlıdan beri gelenekselleşmiş devşirme ve başkalaştırma politikaları işlemektedir. Bilindiği üzere Osmanlı padişahı II. Abdülhamit, bu politikaları Kürdistan'da daha sistematik ve stratejik bir tarzda uygulamaya koymuştur. Hamidiye Alayları ve Aşiret Mektepleri yoluyla "sistemin Kürdü" yaratılmıştır. Demokrat Parti de uygulamalarıyla bu geleneğin sürdürücüsü olmuştur. Örneğin bu yönlü 1957 yılında çarpıcı bir durum yaşanmıştır. Zamanın iktidarı olan Demokrat partinin genel başkanı Adnan Menderes, 1925 Kürt isyanının lideri

Aralarında Musa Anter'in de olduğu 49'lar davası...

Şeyh Sait'in aile çevresiyle ilişkiye geçer. Şeyhin torunlarından Abdülmelik Fırat seçimlerde milletvekili yapılmak istenir. Ancak yasaya göre yaşı tutmamaktadır. Önce mahkeme kararıyla yaşı büyütülür. Sonra da Meclis'ten çıkarılan özel bir kararla askerlik yapmadan milletvekili olmasının önü açılır. Yapılan seçimlerde Abdülmelik Fırat "milletvekili" yapılır.

1950 sonlarına doğru ise bazı Kürt aydınları tarafından kısmi bazı bilinçlenme çalışmaları yönünde ilk girişimler başlar. Bunun üzerine hükümet, 22 Eylül 1959'da başlatılan bir operasyonla 50 kişiyi gözaltına alır. Bunlardan biri hücrede yaşamını yitirince 49 kişi kalır ve bu olaya da "49'lar olayı" denilir. 8 Ocak 1961'de Genelkurmay Askeri Mahkemesi'nde idam istemiyle yargılanırlar. Dava uzun süre devam eder ve sonuçta zaman aşımına uğrayarak düşer.

27 Mayıs iktidarı bir yandan anayasada kısmi bazı reformlara giderken öte yandan tersinden Kürtlerin üzerindeki inkâr ve imha sistemini derinleştirerek ve "özelleştirerek" sürdürmüştür. Bu durum, 1960›ta Milli Birlik Komitesi›nin (MBK) çıkardığı "af kanunu"yla kendini ortaya koyuyordu. Bu kanunla tüm siyasi tutsaklara "af" çıkarılırken, aralarında Canip Yıldırım, Naci Kutlay, Esat Cemiloğlu, Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak, Musa Anter, Muhsin Şavata ve Fevzi Kartal gibi Kürt şahsiyetlerinin de bulunduğu, «49›lar Davası» tutukluları affın kapsamı dışında tutulmuştu. Davada bu kişilerin "suç"ları, "yabancı devletlerin müzahereti ile devletin birliğini bozmağa ve devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmağa matuf fiil işlemek" olarak belirtilmişti.

1961 yılına gelindiğinde hazırlanan yeni anayasanın kabul edilmesinden sonra bazı sol çevrelerde sosyalist parti arayışları başladı. Bunun sonucu olarak işçi kökenli 12 sendikacının öncülüğünde, 13 Şubat 1961'de Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu. 1 Şubat 1962›de ise kurucular, partiye yeni bir lider arayışlarını sonuçlandırarak Mehmet Ali Aybar›ı genel başkanlığa seçtiler. Bundan sonra bazı yurtsever Kürt çevreleri TİP içerisinde örgütlenmeye başladılar. Parti de Kürdistan'da epeyce rağbet gördü ve Türkiye illerine oranla daha hızlı örgütlendi. Öyle ki seçime girme hakkını Kürdistan'daki örgütlenmeleri sayesinde elde ediyordu.

TİP, 1965 genel seçimlerinde 276.000 oy alarak meclise 15 milletvekili sokmayı başardı. 54 ilde girilen seçimde alınan oy oranı ülke genelinde % 3'tü. Parti Kürtlerden ve Alevilerden önemli bir oy almıştı. Kürdistan'dan da beş milletvekili çıkarmıştı (Kars, Malatya, Diyarbakır, Urfa, Antep). Buna göre TİP Kürdistan'da daha fazla başarılı olmuştu. Kürtler parti içerisinde de birlikte örgütleniyorlardı ve bu örgütlülükleri siyasi literatüre "Doğulular grubu" olarak geçti. Grup parti içerisinde etkin bir role sahipti. Bu grubun önde gelen şahsiyetlerinden M. Ali Aslan, parti genel başkanı M. Ali Aybar istifa ettiğinde onun yerine geçmişti.

1960'lı yıllarda Kürt öğrenci ve aydınların öncülüğünde legal çalışmalar ve dernekleşmelere gidilmiştir. Kürdistan'da TİP'in de desteğiyle "Doğu Mitingleri" adıyla seri halk toplantıları gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çalışmalar, 20. yüzyılın başındaki isyanlardan sonra yok edildiği söylenen Kürt gerçekliğinin ilk dirilme belirtileriydi. Fakat bu yıllarda da en ufak kıpırdanmalara cunta darbeleri, katliam, işkence, baskı ve tutuklamalarla karşılık verilmiştir. Bu dönemde Kürdistan'da yapılan "Doğu Mitingleri", dönemin koşulları içerisinde yurtseverlik bilincinin gelişiminde etkili olan çalışmalardı. Doğu mitinglerinin ilki Silvan'da 3 Ağustos 1967 yılında yapıldı. Arkasından Diyarbakır (3 Eylül 1967), Siverek (24 Eylül 1967), Dersim (15 Ekim 1967), Batman (18 Ekim 1967), Ağrı (22 Ekim 1968), Suruç (17 Temmuz 1969), Hilvan (27 Temmuz 1969), Varto (2 Ağustos 1969) mitingleri yapıldı. Bu mitinglerde Kürt halkının uğradığı ayrımcılık ve zulüm, "Doğu" denen Kürdistan'ın geri bırakılmışlığı ve Türk ırkçılığının Kürt kimliğine saldırıları işleniyor ve bunlara yönelik tepkiler dile getiriliyordu.

Ekim 1970 tarihinde TİP'in dördüncü büyük kongresi toplandı. Bu kongrede Kürt sorunu ile ilgili bazı kararlar alınmıştı. Bu kararlarda kısaca Kürt halkının varlığı kabul ediliyor ve "Doğu"nun geri kalması

ile burada yaşayan nüfusun etnik özellikleri arasında ilişkiler kuruluyordu. Bu kararlardan dolayı Anayasa Mahkemesince, parti hakkında soruşturma açıldı. Siyasi Partiler Kanunun 89. maddesi; «siyasal partiler, Türkiye cumhuriyeti üzerinde milli veya kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler...» demekte idi. Sonrasında 1971 sıkıyönetim döneminde Türkiye İşçi Partisi kapatıldı. Fakat TİP yöneticileri mahkemede, Kürt sorunu ile ilgili kararları savunmadı. Sonraki süreçlerde TİP, Behice Boran öncülüğünde 1975›te yeniden kuruldu ve Kürt sorununu görmezden gelerek "varlığı"nı yeniden sürdürdü.

1970'li yıllar dünya çapında halkların özgürlük mücadelelerinin doruğa çıktığı dönemdir. Türkiye'de de 1968 gençlik hareketlerinin etkisiyle yoğun bir sosyalist gençlik hareketi ortaya çıkmıştır. Bu yüzden 12 Mart 1971'de asker bir muhtırayla tekrardan darbe gerçekleştirdi. Ama yoğun devrimci mücadeleyi durduramadı. Mücadele esas itibariyle illegal sahada yürümekteydi. Legal çalışmalar ise daha çok dernekler aracılığıyla yürütülmekteydi. Kürtler önceleri, "Doğu Mitingleri" nin yarattığı etkiyle, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), sonra da Devrimci Demokratik Kültür Derneği adıyla legal oluşumlara gittiler. Türkiye'de Devrimci Gençlik Federasyonu da (Dev-Genç) son derece etkindi. Siyasetin yoğunlaştığı Ankara'da ise özellikle üniversite gençliği faaldi. TİP'in Kürt sorununu, en alt düzeylerde dahi tartışmak istediği için kapatılmasından sonra Türkiye Meclisi, 1920 Meclisi'nden sonra bir kez daha Kürtlere kapatılmıştı. Bundan sonra 1990 yılına kadar da Kürtler bir daha bu meclise giremeyecekti.

Belirtildiği gibi 1970'li yıllarda, devrimci sosyalist Kürtler ve Türkler illegal mücadeleyi esas aldılar. Irkçı ve sömürgeci rejimin uygulamaları karşısında sonuç alacak başka yol da yoktu zaten. PKK'nin de şafak vakti bu yıllardır.

Halkların ve emekçilerin mücadelelerinin belli başarılar kazanması üzerine buna tahammül edemeyerek, darbe yapma alışkanlığıyla devreye giren Türk ordusu, 12 Eylül 1980'de en vahşi müdahalesinde bulundu. Devrimci mücadele ve onun potansiyeli adeta biçildi. PKK bu müdahalede çok değerli kadrolarını yitirse de, mücadele gücü ve potansiyelini esas itibariyle ülke dışına çıkarmayı başarmıştı. 12 Eylül 1980'den 4 yıl sonra artık Türkiye ve Kürdistan'ın gündemine PKK'nin başlattığı mücadele damgasını vuracaktır. Legal çalışmalar ise ancak 1990 yılında HEP'in meclise girmesi ve bazı basın yayın çalışmalarıyla tekrar başlayabilecektir.

1990 Sonrası Dönemden Günümüze;

PKK'nin özellikle 1990'lı yılların başından itibaren başlattığı serhildanlar dönemi olarak bilinen süreç, Kürtler ve Türkiyeli demokratlar üzerinde bir hayli etkisini göstermiştir. Bu etki ile dönemin Erdal İnönü liderliğindeki SHP'sinin, 14-15 Ekim 1989 tarihinde Paris'te yapılan Kürt Konferansına katıldıkları gerekçesiyle 7 Kürt milletvekilini (Ahmet Türk, M. Ali Eren, Mahmut Alınak, İsmail Hakkı Önal, Kenan Sönmez, Salih Sümer, İbrahim Aksoy) Partiden ihraç etmesiyle başlayan arayışlar Halkın Emek Partisi'nin (HEP) kurulmasıyla noktalandı.

HEP, 7 Haziran 1990 günü 77 üyenin imzası ile Ankara'da kuruldu. Partinin kurucuları arasında SHP'den ihraç edilen 7 milletvekili ile daha sonra SHP'den istifa eden 4 milletvekili de yer aldı. SHP'nin önemli isimlerinden Aydın Güven Gürkan'ın kurucular arasında yer alması, DİSK eski Genel Sekreteri ve SHP Bursa milletvekili Fehmi Işıklar'ın kurucu Genel Başkan olarak seçilmesi bu partinin Kürt dinamiği üzerinden Türkiye siyasetine yeni bir dönem başlatacağına dair beklentileri beraberinde getirdi. Kürtlerin yanı sıra Türk, Çerkez, Laz gibi etnik kökene sahip farklı temsiller de söz konusuydu. HEP'te devrimci, demokrat ve emek sınıfına dayalı siyasal bir koalisyon sayılabilecek bir temsil de söz konusuydu. HEP başlangıç itibariyle Türkiye'nin siyasal arenasına önemli bir dinamizm kazandırmıştı. Ancak Türkiye "demokrasisi" bu dinamiği hazmedecek bir durumda değildi. Bunun bir nedeni Kürtlerin Türkiye

siyaseti içerisinde kimlik kazanması iken en büyük kaygı PKK hareketinin başlattığı mücadelenin korkusuydu. SHP'de başını Deniz Baykal'ın çektiği bir grup milletvekili, Kürt milletvekillerinin parti içerisinde öne çıkmasına karşı çıkarak, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'ye muhalefet etmeyi tercih ettiler. Özellikle Leyla Zana ve Hatip Dicle'nin öncülük ettiği Kürt milletvekillerinin parlamentodaki yemin töreninde Kürtçe olarak Türk ve Kürt halklarının bir arada özgürce yaşaması için siyaset yapacaklarını açıklaması, daha ilk günlerden itibaren kamuoyunda büyük bir linç hareketinin başlaması için bir araç olarak kullanıldı. Siyasal linç ortamında HEP'e yönelik kapatma davası açılınca, 25 Haziran 1992 tarihinde Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) kuruldu. ÖZDEP, 4 Temmuz 1992 tarihinde HEP'e katıldı. Demokrasi Partisi (DEP) ise 7 Mayıs 1993 tarihinde Yaşar Kaya'nın Genel Başkanlığı'nda kuruldu.

SHP içerisinde siyaset yapan 18 Kürt milletvekili, parti içerisindeki muhalif duruşları nedeniyle 10 Temmuz 1993 tarihinde SHP'den ihraç edilince, bu milletvekilleri iki gün sonra topluca DEP'e katıldı. Kürt milletvekillerinin farklı bir partide siyaset yapmaya devam etmesi devlet içerisinde büyük bir öfkeye yol açmıştı. Kısa bir süre sonra HEP kapatılırken, 4 Eylül 1993 yılında DEP Mardin Milletvekili Mehmet Sincar kontrgerilla tarafından öldürüldü. Devlet terörü sürerken, 16 Eylül'de DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya, Ankara DGM tarafından tutuklandı. Aynı gün, çeşitli partilerden 14 Belediye Başkanı DEP'e katıldı. Kürt partilerine yönelik devlet baskısı sonucu 23 Kasım tarihinde ÖZDEP de kapatılırken, 2 Aralık tarihinde DEP'e de kapatılma davası açıldı. Bu baskı ortamında Olağanüstü Büyük Kongre'ye giden DEP, 12 Aralık tarihinde Hatip Dicle'yi Genel Başkan olarak seçti. 18 Aralık 1993 tarihinde ise DEP Genel Merkezi bombalandı. DEP, 25 Şubat 1994 tarihinde baskılardan dolayı yerel seçimlerden çekilme kararı aldı. 2 Mart 1994 tarihinde DEP milletvekillerinin dokunulmazlığı kaldırıldı. Milletvekilleri parlamento çıkışında yaka paça gözaltına alınarak, Kürt siyasetçilerine yönelik bir darbe gerçekleştirildi. Bu tarihte bazı DEP milletvekilleri meclis günlerce oturma eylemi yaptılar, en son meclisten çıkmak zorunda kalan milletvekilleri meclis çıkışında tutuklandılar. Tüm bu baskılara karşı 16 Haziran 1994 tarihinde DEP'in kapatılacağı ihtimaline karşı 11 Mayıs 1994 tarihinde 40 kurucu üye ile Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kuruldu.

Sonuç Yerine;

Yukarıda ayrıntılarıyla vermeye çalıştığımız Kürtler'in legal hareket ve cemiyet tarihlerinde, günümüzdeki bazı somut durumları daha iyi anlayabilmek için oldukça önemli veriler bulunmaktadır. Günümüzün gerçekliğini bu anlamıyla tarihsel süreç içerisinde aramak ve bu şekilde yorumlamaya çalışmak, her zaman açısından daha güçlü sonuçları ve mücadeleyi ortaya çıkartacaktır.

Özellikle günümüzde birçok parça da var olan Kürt oluşumları, partileri bu gerçeğe göre hareket ederek, tarihin tekerrürüne izin vermemelidir. Bu durum başlı başına bütün Kürt yurtseverleri için geçerlidir. 94'den günümüze kadar hemen hemen bütün parçalarda yaşanan gelişmeler, ortaya çıkan oluşumlar-partilerin akıbeti de diğerleriyle aynı olmuştur.

Bu nokta da egemen güçlerin temel yaklaşımı; Kürtlere yönelik baskıların her koşul altında sürdürülmesi ve statüsüz kalmalarının sağlanması şeklinde olmuştur. Bu anlamıyla da birçok emperyalist dayanışma, Kürtler üzerinde acımasız bir şekilde sürdürülmüştür. Bunun yanı sıra Kürtlerin de bu süreçlerde gerçekleştirdiği bu çalışmalarda içine girdikleri temel yetersizlikler; ulusal bilinçten yoksunluk ve kopukluk olmuştur. Aynı zamanda yaşanan sorunun siyasi nedenlerinden/etkilerinden çok, geri kalmışlık ya da ekonomik nedenler üzerinden sonuca gidilmek istenmiştir. Bu yaklaşımlar elbette her zaman için Kürtlerin kaybetmesine ve yalana dayalı hile düzeninin kazanmasına yol açmıştır. Tarihi alt üst etmek ve değişimi kendi dinamikleri üzerinde geliştirebilmek için; tarihin gerçekliğini anlamak ve bu momentum karşısında öz gücünle, birliktelik duygusuyla mücadele yürütmek kaçınılmazdır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÜRTLER

Parçalı bir toplumsal gerçekliğe sahip olan Kürtlerin I. Dünya Savaşı sonrası yaklaşımlarında da parçalılık hâkimdir. Kürt Teali Cemiyeti'ni ele alırken de kısmen değerlendirdiğimiz gibi parçalılık hep var olmuştur. Kürtleri temsil adına kimileri, Kürtlerin kurtuluşunu Sovyetlerin korumasına bağlarken, kimileri de İngiltere'nin hâkimiyeti altında bir statüde aramıştır. Baskın eğilim ise Türklerle bir arada yaşama istemi olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda Türklerle birlikte yabancı güçlere karşı savaşmanın yanında, savaş sonrası Anadolu ve Kürdistan'ın işgaline karşı yine en direngen ve savaşkan güçlerin başında Kürtler gelir. O dönem, çok yoğun bir şekilde halkların kader birliğinin öne çıktığı ve bunun önemli oranda pratikleştiği bir dönemdir. Ancak hem Türk cephesinde hem de Kürt cephesinde güçlü bir milliyetçi eğilim de bulunmaktadır. M. Kemal'in halkların birlikteliğine dayanan yaklaşımına rağmen her iki tarafta da bunu zedeleyen, ortadan kaldıran yaklaşımlar yoğundur. Dış güçlerin de yoğunca desteklediği bu eğilimler zamanla her iki tarafta da hâkim form olacak ve cumhuriyete teklik hâkim kılınacak, inkâr-imha politikaları bir devlet politikası haline gelirken, Kürtler de tüm yüzyılı isyanlarla geçirecektir. Bunda emperyalist güçlerin genelde Ortadoğu, özelde de Kürtler üzerinde oynadıkları oyunlar, daha çok bir dış yaratım biçiminde gelişen Türk milliyetçiliği ile Kürt hâkim sınıfının halklara hiçbir şey getirmemiş olan devletçi çözümleri esas almış olmaları belirleyici olmuştur.

Kürtlerin diğer halklarla bir arada yaşaması emperyalist güçlerce de engellemektedir. Sevr dâhil pek çok belge ve genel yaklaşımda bunu görmek mümkündür. Bir yandan kimi hakların verileceği yönünde Kürtlere umut verilir, Türk devletine karşı kullanılırlar. Diğer yandan Türkler, tehlikeli olma potansiyelini taşıyan Kürt gerçekliği nedeniyle her an tetikte bekler ve Kürtlere kuşkuyla yaklaşırlar. Böylelikle özellikle İngiltere'nin genelde de tüm emperyalistlerin yürüttüğü 'böl, parçala yönet', 'iti ite kırdırma' ve 'tavşana kaç, tazıya tut' politikası devreye girmektedir. Halklar, egemen sınıflar arasında yaşanan bu durum nedeniyle bir araya gelemeyen bir pozisyona itilmektedir. Bunu canlı tutmak için de esasında egemen sınıf ve devletlerin işine yarayan ve kendilerini gizlemenin en etkili uyuşturucu aracı olan milliyetçilik güçlü bir şekilde kullanılmaktadır.

Halkları güç yapmayan, 'böl-parçala-yönet ve yok et' politikası ile cumhuriyetin demokratik olmayan yapısı sonucu Kürtler, 1940'a kadar hep isyan halindedirler. Güney'de Şeyh Mahmut Berzenci, Doğu'da Simko, Kuzey'de Şeyh Sait, Ağrı gibi büyük çaplı isyanlar ile Dersim gibi önemli direnişlerin yanında onlarca küçük çaplı isyandan bahsetmek mümkündür.

Savaşın bitiminden Lozan sonrasına kadar Koçgiri İsyanı'nın dışında ciddi bir isyan veya kalkışma olmamıştır. Koçgiri İsyanı, Koçgiri Aşireti Reisi Alişan Bey ve Baytar Nuri Dersimi öncülüğünde gerçekleşir. İsyan önderlerinin İstanbul'daki Kürt Teali Cemiyeti ile ilişkilerinin olduğu söylenir. Yörenin Kürt önderleri, Türklerle birlikte yaşamak istediklerini belirterek, taleplerini Osmanlı hükümetine değil de Ankara Hükümeti'ne yazılı olarak bildirirler. Uluslararası bir gündem haline geldiklerini ve Sevr'de kendilerinden bahsedildiğini bilmektedirler. Dersim'de etkili bir şahsiyet olan Alişer Bey ile de ilişkilidirler. Hazırlıklıdırlar ve ilk saldırılarını 1920 Temmuz ayında bir karakola yaparlar. Ankara Hükümeti'nin yaklaşımı daha çok uzlaşmadan yanadır. Gerçekleşecek çatışmaları önlemek için Koçgiri Aşiret Reisi Alişan Bey'i Refahiye Kaymakam Vekilliğine,

kardeşi Haydar Bey'i de İmranlı Bucak Müdürlüğü'ne atar. Ancak onlar bu atamaları kabul etmezler. Ayrıca Dersim'deki katılımları engellemek için de M. Kemal aşiret önde gelenlerini de ilk kez Dersim Mebusları olarak atar. Maço Ağa, Diyap Ağa, Ahmet Ramiz ve Hasan Hayri Beyler M. Kemal'in atadığı Dersim mebuslarıdır. Bir taraftan Yunanlılara karşı mücadele eden, öte yandan uluslararası alanda da Londra ve Paris Konferansları ile meşgul olan Ankara hükümeti zor durumdadır. Kürtler Ankara hükümetine şu talepleri sunarlar:

1-İstanbul Hükümeti'nce kabul edilen Kürdistan özerkliğinin Ankara Hükümeti'nce de tanınıp tanınmayacağının açıklanması

2-Kürdistan özerk yönetimi konusunda Mustafa Kemal hükümetinin ivedi yanıt vermesi

3-Elazığ, Malatya, Sivas ve Erzincan cezaevlerindeki Kürtlerin hemen salıverilmesi

4-Kürt çoğunluğu bulunan illerden Türk memurlarının çekilmesi

5-Koçgiri yöresine gönderilen birliklerin geri çekilmesi

Ayrılıkçı olmayan ve birlikten yana olan bu taleplerin yanı sıra, buna ek olarak 25 Kasım 1920'de Batı Dersim aşiretleri reisleri TBMM'ye şu şekilde başvurur:

"Sevr Antlaşması gereğince Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis illerinde bağımsız bir Kürdistan kurulması gerekiyor. Bu nedenle bu oluşturulmalıdır. Yoksa bu hakkı silah zoruyla almaya mecbur kalacağımızı beyan ederiz." Uzlaşma çabaları sonuç vermez ve ayaklanmanın büyümesi üzerine Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa ve Topal Osman komutasındaki Göresin Alayı bölgeye sevk edilir. 17 Haziran 1921 tarihinde isyan tamamen bastırılır. Koçgiri alanındaki Kürtlerin büyük bir kısmı Kayseri Sarız alanına sürülür.

Önder Apo, Koçgiri isyanının büyümemesi ve sorunların çözümü için Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği uzlaşı kültürünün günümüzde de Türk devlet yetkililerince örnek alınması gerektiğini belirterek, sorunun çözümünde esas teşkil edebileceğini belirtmektedir.

Cumhuriyet tarihi ve Kürtler açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek olan bir gelişme de 1925'te gerçekleşen Şeyh Sait İsyanıdır. Kendisi bir Nakşi şeyhi olan Şeyh Sait önderliğinde gerçekleşen isyan, hem Kürtler hem de yeni kurulmuş cumhuriyet açısından bir dönüm noktası anlamına gelir. İsyanda Kürtlük kadar belki de daha fazla Osmanlı'ya ait neredeyse her şeyin cumhuriyet devrimleri adı altında ortadan kaldırılmasına duyulan tepki ve Osmanlı'ya dönüş istemi etkili olur. Yine isyan hazırlıklarının olduğu, gerçekleştiği dönem aynı zamanda Musul sorununun da İngiltere'yle temel bir anlaşmazlık noktası olarak gündemde olduğu bir dönemdir. Bu nedenle de isyanda İngiltere'nin yönlendirmesi bulunmaktadır.

Eski Hamidiye Miralayı Cibranlı Xalit Bey tarafından Erzurum'da 1923 yılında kurulan Kürdistan Bağımsızlık Komitesinin (Azadî) organizasyonunda gerçekleşir. Önceki pek çok Kürt örgütlenmesinden farklı olarak illegal örgütlenen bu örgüt, isyan hazırlıklarını uzunca bir süre yürütmüştür. Örgütün Kürt Teali Cemiyeti üzerinden İngiltere'den de destek arayışında olduğu belirtilmektedir. Cemiyetin en tanınmış üyelerinden biri de Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey'dir.

İsyana önderlik edecek olan Şeyh Sait'in, Yusuf Ziya Bey'in 1923 yılında kendisiyle görüşmesinin ardından Azadi örgütüne katılımı gerçekleşir. Kürdistan'daki toplumsal yapı nedeniyle hayli etkili olan Şeyh Sait'in cemiyete girişi, örgütün gücünü önemli ölçüde arttıracaktır.

Hazırlıklar sürecinde özellikle Yusuf Ziya Bey milletvekilliğin yarattığı hareket serbestisinden yararlanarak, çok yoğun görüşmelerde bulunmaya devam eder. Bunun için Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve M. Kemal'in bazı muhalifleriyle de görüşür. Ve hemen ertesinde Yusuf Ziya ve Erzurum Kongresi delegesi olan Mutkili aşiret reisi Hacı Musa Bey tutuklanır. 20 Aralık 1924 yılında Cibranlı Xalit Bey de tutuklanarak Bitlis'e gönderilir. Örgütün aldığı bu darbelerin ardından Şeyh Sait önce örgütün ve sonrasında da isyanın başı olarak öne çıkar.

Türk ordusunda görev yapan ve aralarında İhsan Nuri Paşa ve Yusuf Ziya'nın

kardeşi Teğmen Rıza'nın da bulunduğu bazı subay ve askerler (350 civarında) aldıkları bilgi notunu yanlış yorumladıklarından birliklerinden ayrılarak dağa çıkarlar. Kürdistan'ın genelinde bir isyanın gerçekleşeceği beklentisi içinde olan İhsan Nuri ve arkadaşları bunun olmadığını görünce Güney Kürdistan'a geçerler. 3 Eylül 1924'teki bu kalkışma, yapılan hazırlıklar ve amaç konusunda Türk devleti açısından uyarıcı olur. Esas isyan yaz aylarına denk getirilmek istense de planlandığından daha erken bir tarihte şubat ayında başlar. Erkenden yayılan isyan, kısa sürede cumhuriyet güçlerince bastırılır ve böylelikle cumhuriyet açısından yepyeni bir dönem başlar.

"Kürdistan'ın oluşturulmak istenen Irak temelinde parçalanması, Misak-ı Milli'nin açık ihlalidir. Bu gelişme TBMM'de ve Kürtler arasında büyük infiale yol açmıştır. İngilizlerle yapılan 5 Haziran 1926 tarihli bu anlaşma halen karanlıkta bırakılmış birçok unsur taşımaktadır. Kürt soykırımının başlangıç tarihi olarak işlemek şarttır. Mustafa Kemal'in bu konuda da çok zorlandığı ve hesap vermekte çok güçlük çektiği bilinmektedir. Bu antlaşmayla Kürtlerle Türkler arasındaki tarihsel uzlaşmanın temeline dinamit konulduğu da bilinmektedir. 1925'teki Şeyh Sait önderlikli isyan aslında bu tarihsel ihaneti örtbas etmek için hem provoke edilmiş, hem de anlamsız yere çok acımasız ve kanlı biçimde bastırılmıştır. 1925 yılı bu anlamda sadece isyanın değil, asıl olarak komplonun, ihanetin ve soykırımın başlangıç tarihidir. Bunda belirleyici rolü İngiliz diplomasisi ve Yahudi unsurlar oynamıştır" -Önder Apo-

İsyan bahane edilerek her türden muhalefetin tasfiyesini öngören bir süreç başlatılır. Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılır, muhalif kesimler vatana ihanetle suçlanarak cezalandırılır. Bu suçlara gerekli cezaları vermek için de İstiklal Mahkemeleri hem Kürdistan'da hem de Batı'da kurulur. Böylelikle bir korku cumhuriyeti oluşturulur. Kürtler o tarihten itibaren artık daha da fazla susturulması ve hatta yok edilmesi gereken bir halk olarak görülmeye başlar. Artık Kürt varlığı inkâr edilecek, eşzamanlı olarak da imha sürecine tabi tutulacaktır. Kürtler cumhuriyetin bu yaklaşımlarına karşılık onlarca defa isyana kalkacak ama başarılı olamayacaktır.

Şeyh Sait isyanının yenilgisinin ardından Kürtler, birbirinden kopuk ve küçük birlikler halinde direnişlerini sürdürüyorlardı. İçerde çok yoğun baskı ve tutuklamalara maruz kalan Kürtlerin yanı sıra önemli bir kısmı da sürgün yaşıyordu. Sürgünü yaşayanların önemli bir bölümünü Kürt aydınları oluşturuyordu. Yaşanan durum Kürt aydınlarını belli bir arayışa sürükler. Kürdistan Teali Cemiye-

ti, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Mili Fırkası, Azadî örgütlerinin eski üyelerinin de katıldığı bir Kurultay gizli olarak toplanır. Bu kurultay Xoybun örgütünün de temellerini atar. Bu yeni örgütte yer alanların bazıları şunlardır; Memduh Selim, Mehmet Şükrü Sekban, Mevlanazade Rıfat, İhsan Nuri, Süreyya Bedirxan, Xalil Rami Bedirxan, Celadet Bedirxan ve Kamran Bedirxan.

Xoybun'da önemli ölçüde Ermeni renginin de olduğu belirtilebilir. Kimi kaynaklar örgütün kurulmasında Ermenilerin de yer aldıklarını belirtmektedir. Kuruluşunda yer almış veya almamış olsunlar, örgütün Ermeni-Kürt ilişkilerinin güçlü bir şekilde oluşturulmasına büyük önem verdiği görülmektedir. Örgütte Ermeni dostluğu belirgin bir özelliktir.

Garo Sasoni'nin aktarımına göre, Kurultay hazırladığı bildiride örgütün amaç ve genel yaklaşımını şöyle ortaya koymaktadır:

1-Birinci Kürt Kurultayı, barbar Türk rejiminin despotluğu altında ezilen Kürtlerin bulundukları tahammül edilmez durumlarını, geniş çapta uygulanan katliamları ve de Kürt ulusunun özgür ve bağımsız yaşama özlemini göz önüne alarak Türkiye Kürdistan'ını bağımsız bir devlet haline getirmek amacıyla kurtarmaya karar vermiştir.

2-Kurultay Irak içerisinde yöresel bir Kürt özerkliği yaratmak konusunda, Milletler Camiası tarafından yapılmış olan isteği İngiliz ve Irak hükümetlerinin destekleyeceklerini umar.

3-Kurultay, İngiltere, Fransa, Suriye, İran ve Irak hükümetlerine Türkiye'de baskıya uğrayarak göçe mecbur bırakılan Kürt mültecilerini sevgiyle kabul etmiş olduklarından dolayı minnettarlıklarını sunar.

4-Kurultay herkese duyurur ki, Ermenistan ve Kürdistan'da asırlardan beridir Ermeniler ve Kürtler yaşamaktadırlar. Onlar kendi bağımsızlıkları uğruna çalışırken, ülkelerinin herhangi bir yabancı hâkimiyetine bağlı olmasını reddederler. Çünkü bu iki ülke yalnız ve yalnız Ermeni ve Kürt uluslarına aittir.

Xoybun örgütü görüldüğü gibi Kuzey Kürdistan için bağımsızlık isterken, Fransız ve İngiliz hâkimiyeti altında bulunan Güney Kürdistan için de özerklik talep etmektedir. Örgütün askeri kanadının ve gelişecek olan isyanın başındaki İhsan Nuri Paşa, kendisine gönderilen ve milletvekillerinden oluşan uzlaşma heyetine Kürdistan'ın bağımsızlığı konusunda taviz vermez ve onlara bir an önce Kürdistan'ın işgalinin sona erdirilmesi gerektiğini belirtir. Bir dizi isyanın ardından isyan 1931 yılında Sovyetlerin ve İran'ın desteğiyle bastırılır.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra geliştirilen ilk isyan olan Şeyh Sait İsyanı ve sonrasında patlak veren pek çok isyanın ardından, Kürt-Türk ilişkileri iyiden iyiye bozulur. Türkiye Cumhuriyet'i başlangıçtaki halkların birlikteliğine dayanan yapısından uzaklaşır ve T.C. Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın hala haykırdığı 'tek dil, tek millet, tek bayrak, tek devlet…' gibi teklerden oluşan ve faşizme varacak politikalarla tüm Anadolu halklarını asimile etmeyi, edemediklerini de yok etmeyi devletin temel politikası haline getirir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra geliştirilen ilk isyan olan Şeyh Sait İsyanı ve sonrasında patlak veren pek çok isyanın ardından, Kürt-Türk ilişkileri iyiden iyiye bozulur. Türkiye Cumhuriyet'i başlangıçtaki halkların birlikteliğine dayanan yapısından uzaklaşır ve T.C. Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın hala haykırdığı 'tek dil, tek millet, tek bayrak, tek devlet…' gibi teklerden oluşan ve faşizme varacak politikalarla tüm Anadolu halklarını asimile etmeyi, edemediklerini de yok etmeyi devletin temel politikası haline getirir. Tam da böylesi bir ortamda T.C. yeni bir

sorun yaratır. O sorun Dersim sorunudur.

Önceki isyanlarla Dersim direnişinin gerçekleştiği dönemin özellikleri bu nedenlerle kimi farklılıklar taşır. Dersim direnişi tamamen devletin tekleştiren, yerel otoriteyi reddeden, mutlak ve merkezi otoriteyi acımasızca kurmak isteyen asimilasyonist, yerinden eden, sürgüne yollayarak yeni bir iskân politikasına tabi tutan baskıcı, yok edici politikaları karşısında, kendi yaşamını devam ettirme direnişidir. Değişik isyanlarda görüldüğü gibi temelinde Kürt milliyetçiliği, ayrı ve bağımsız bir devlet kurma gibi bir yaklaşım söz konusu değildir. Daha çok tarihsel olarak devletler karşısında kendi özgür yapılarını korumak isteyen aşiretlerin yani etnisitenin özgürlükçü duruşu temsil etmesine denk gelmektedir. Bu yönüyle Dersim direnişi çıkarları tehlikeye girdiğinde kendi ailesel ve aşiretsel çıkarlarını korumak için halkı ayaklanmaya kaldıran, kırıntılarla halkını satan, bencil Kürt egemen sınıflarının yaklaşımları sonucu ortaya çıkmış bir isyan değildir. Türk Devleti'nin Kürtlerin varlığını inkâr eden, dahası onları yok etmek isteyen faşist politikalarının etkisi belirgindir. Devletle buluşmamış, onunla tanışmamış bir halkın, devletin kendine benzeten, tasfiye eden vahşi yönelimleri karşısında tarihte benzerlerine çokça rastladığımız özgürlükçü direnişlerinden biridir.

Türk devleti 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ni üç ana bölgeye böldüğü İskan Kanunu'nu çıkarır. Buna göre:

Türk kültürlü nüfusun yoğunluk kazanması istenen yerlerdir. Bu mıntıka Kuzey Kürdistan'dır.

Türkleştirilmek istenen nüfusun gönderileceği, iskan edileceği yerlerdir. Bu mıntıka da Türkiye'nin Batı bölgeleridir.

Yer, güvenlik, ekonomik, kültür, siyaset, askerlik sebepleri ile boşaltılması istenen, iskan ve ikamete yasak edilen yerlerdir. Bu bölgeler de Ağrı, Sason, Tunceli, Van, Kars'ın güneyi ve Diyarbakır'ın bazı kısımları, Bitlis, Bingöl ve Muş'un bazı kesimleridir.

Kürdistan'ın açıkça çok büyük tehlike olarak görüldüğü ve hatta boşaltılmak istendiği bu süreçte, daha pek çok faşist ayrıntısı olan bu yasanın ardından 25 Aralık 1935'te "Tunceli Kanunu" çıkarılır. Bu kanunla birlikte Dersim'in adı 'Tunceli' olarak değiştirilir. Hemen sonra, daha önce Birinci Genel Müfettişlik kapsamında bulunan Elazığ, Dersim, Erzincan ve Bingöl'ü içeren Elazığ merkezli Dördüncü Genel Valilik kurulur (6 Ocak 1936). Genel valiliğin başına Dersim Valisi ve Kumandanı sıfatıyla Abdullah Alpdoğan getirilir. Elazığ'da İstiklal Mahkemesi adıyla bir askeri mahkeme kurulur. Bu mahkeme özel olarak Dersim için teşkil edilir. Böylece Tunceli Kanunu

Türk devleti Dersim'e kesin boyun eğdirmekte ve Dersim'i boşaltmakta kararlıdır. Karşı harekâtla iki yıl boyunca süren saldırı ve direnme süreci Seyit Rıza ve arkadaşlarının idam edildikleri 15 Kasım 1937'ye kadar sürer. Seyit Rıza'nın idam edilmesinden sonra da Dersim 1938 yılı boyunca soykırıma tabi tutulur ve ardından da toplu sürgünler gerçekleştirilir

merkezi Dersim olmak üzere, Kürt Alevilerin yerleşik olduğu tüm sahayı kapsamına alır. Dersim, yeni çıkarılan bu kanunla "Yasak Bölge" ilan edilir ve giriş-çıkışlar özel izne tabi tutulur. Her tarafa karakolların kurulması, Dersimlilerin otlaklarına el konulması, o güne dek pek vergi vermemiş olan Dersim'den astronomik vergilerin talep edilmesi, halk üzerinde gerçekleşen genel baskılar sonucu, Dersimliler Seyit Rıza önderliğinde M. Kemal'e bir bildiri sunarak; *'bütün jandarma ve ordu mensuplarının bölgeden çekilmesini, askeri amaçlı her türlü imar çalışmalarının derhal durdurulmasını, silahlarını koruma hakkı ve vergilerin hafifletilmesini'* istemiştir. Dersimlilerin talepleri karşılanmayınca Kürtler ayaklanır (1936).

Türk devleti Dersim'e kesin boyun eğdirmekte ve Dersim'i boşaltmakta kararlıdır. Karşı harekâtla iki yıl boyunca süren saldırı ve direnme süreci Seyit Rıza ve arkadaşlarının idam edildikleri 15 Kasım 1937'ye kadar sürer. Seyit Rıza'nın idam edilmesinden sonra da Dersim 1938 yılı boyunca soykırıma tabi tutulur ve ardından da toplu sürgünler gerçekleştirilir. Değişik kaynaklara göre 40 bin ile 90 bin arasında Dersimlinin öldürüldüğü, 206 köyün yakıldığı, 8758 evin tahrip edildiği ve on binlerce Dersimlinin yerinden yurdundan zorla Batı'ya göç ettirildiği bir soykırımdır. Dersim devlet tarafından 1938-1948 yılları arasında 'yasak bölge' ilan edilerek çok yoğun ezme ve asimilasyon politikalarına alınır. Böylelikle Kuzey Kürdistan'da devlete karşı direnecek odakların tümden tasfiye edildiği, sindirilmenin başarılı olduğu uzunca bir dönem başlayacaktır. Bu yeni döneme literatürde 'Beyaz Katliam' dönemi denmektedir.

Bu döneme ilişkin Önder Apo şunları belirtmektedir

"Kürt sorunu Kürtlerin anavatanlarının parçalanması ve inkârı, toplumsal gerçekliklerinin derinden bölünerek kendilik olmaktan çıkarılmaları, siyasi iradelerine ket vurulması, devletlerin inkârcı ve imhacı yöntemleri karşısında boyun eğmeye zorlanmaları, ekonomik ihtiyaçlarını gidermenin öz kimliklerinden *vazgeçme aracına dönüştürülmesi, kendi öz kimliklerine dayalı bir kültürel ve ideolojik varlık haline gelmelerine fırsat ve yasal statü tanınmaması, çağdaş eğitim araçları ve uygulamalarından mahrum bırakılmaları tüm bu alanların bütünleşik uygulamalarıyla öz varlıkları ve kimliklerinin yok sayılması ve özgür yaşamama sorununa dönüşüyordu.*

1925 komplo zinciriyle siyasi program halinde hayata geçirilen Beyaz Türk Faşizmi diyebileceğimiz rejim, kendisini katı laik Türkçü bir sistem olarak tanımlasa da, özünde metafizik olan, çok daha dogmatik ve terörist olan yeni bir dindir; bu konuda tarihsel tecrübeye sahip olan Yahudi ideolojisinin güncel Türkiye Cumhuriyeti'ne biçtiği yeni dindir. Mustafa Kemal'in tanrılaştırılması, İnönü'nün peygamberleştirilmesi, Fevzi Çakmak'ın komutanlaştırılması (Yeşua, Davut örneği) Yahudi mitolojisinin bir gereğidir. Türk toplumunun ezici çoğunluğuna rağmen, ilan edilen ve siyasi programa dönüştürülen yeni dinin ideolojisi olan Türkçülük, günümüze kadar devam eden terörün, soykırımların ve sömürünün gerçekleşmesindeki genetik kodu oluşturmaktadır.

Parçalanmaların sürekliliği ve giderek her parça üstünde inkârcı ve imhacı rejimlerin güçlenmesiyle sorun uluslaşma sorunu olmaktan çıkıyor, varlığını sürdürme sorununa indirgeniyordu. Varlığını tümden ortadan kaldırma anlamında fiziksel imha temel yöntem olmasa bile, kültürel boyutlu

soykırım sürekli yaşanan gerçeklik oluyordu.

Beyaz Türk ulusçuluğu her iki ulusçuluğun katı diktatörlük rejimi altında sürdürülmesidir. Burada Ulusal Kurtuluş Savaşında ekonomi, dış ve iç politika ve kültür politikalarında ittifak halinde olan Sol, İslam ve Kürt öğelerin komplolar temelinde tasfiye edilmeleri söz konusudur. Komplo kendi içinde de amansız yürütülmüştür. Hedef olarak Kürtler seçilmiş, isyan provoke edilmiş ve sonuçta soykırımlara varan yöntemlerle Kürtler sistemden tasfiye edilmiş ve 'yok hükmünde' sayılmıştır.

1925-40 sürecini değerlendirirken İngiltere'nin dünya hegemonu olduğunu, Ulusal Kurtuluş Savaşında yenilmediğini, sadece taraf değiştirdiğini ve bunu sistemin çıkarları gereği yaptığını iyi bilmek gerekir. Cumhuriyet İngiltere'ye karşı kurulmadı, bilakis İngiltere'nin belirleyici desteğiyle kuruldu. İngiltere'nin bunda iki amacı vardı: Birincisi, o dönemde dünya devrimi peşinde koşan Sovyetler Birliği'nin güney yolu üzerinde Türkiye'yi stratejik bir denge konumunda tutmak; ikincisi, yeni Türk ulus-devletini kendisi için tehlike teşkil etmeyecek dar bir sınıra sığdırmaktı. Lozan Antlaşması bu yaklaşımın sonucudur. Gerisi ucuz zafer propagandasıdır. İngiltere'nin Cumhuriyet üzerinde sıkı denetimi vardır. Bu denetimi Proto İsrail ile

Proto İsrail olmadan Türkiye Cumhuriyeti'nin ne kuruluşunu ne de sürdürülüşünü anlayabiliriz. Ama bu iki iç içe geçmiş ulus-devletçiliği mümkün kılmak ve sürdürmek için bir 'öteki'ne *ihtiyaç vardı. O da Kürtler oldu.*

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında Kürt gerçeğinin üzerine kalın bir beton dökülmüştür. 1950'ler sonrasında bu gerçeklik sorgulanamaz ve *sorunlaştırılamaz olarak zihinlere egemen kılınmıştır. Türk Cumhuriyeti yönetimlerinin bir tabusu olarak muhafaza edilmiş, politikalarının kırmızıçizgisi haline getirilmiştir. Kürt gerçekliğinin ulusal boyutu daha yeşermeden adeta kasıp kavrulmuştur. Dört parçaya bölünmekle yetinilmemiş, her parça üzerinde varlık olmaktan çıkarıcı birbirinden beter politikalar uygulanmıştır. Dolayısıyla 1925 sonrasında Kürt ulus gerçekliğini soykırım sürecine alınmış bir gerçeklik olarak değerlendirmek gerçekçi bir yaklaşımdır. Sömürgecilik tezi bu noktada yetersizdir. Elbette sömürgeciliğin tüm boyutları uygulanmaktadır, ama sömürgeciliği aşan ve Kürt varlığını silmeyi amaçlayan bir uygulama da söz konusudur. Kaldı ki, bunun adı da soykırımdır.*

Kürt gerçekliğinin tasfiye edilmesi ilerlemecilik sayılmaktaydı. Ulus-devletçi güçler bu tasfiyenin kısa zamanda tam başarılacağından emindiler. Bunun anayasadaki ifadesi "Kendini vatandaşlık bağıyla devlete bağlayan herkes Türk'tür" maddesiydi.

Çok acımasız olarak uygulanan da bunun gereğidir. Irkçı milliyetçiliğin baş *ideologu Nihal Atsız bile, Beyaz Türklerin bu uygulamasını 'Türklük dehşeti' olarak yorumlamıştır.*

1950-1980 dönemi, Beyaz Türk Faşizminin olgunluk dönemidir. Ancak komplo ve darbelerle yürütülebilmiştir. Dış hegemonik gücün değişmesinin (İngiltere'nin yerine ABD'nin geçmesi) gereği olarak farklı bazı uygulamalar (çok partili parlamenter *demokrasicilik, liberal kapitalizme açılım, laiklikten kısmi tavizler verme) gelişse de, oligarşik faşist diktatörlük esas yapısını koruyarak sürdürmüştür. Sert toplumsal ve sınıfsal çatışmalar sonuç vermemiştir.*

Kürt varlığı ve özgür yaşam tutkusu, amansız soykırım hamleleri altında kendisini sürdürmeye çalışmıştır. Çağdaşlaşan (modernleşen) Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlatılan Kürdistan beylik, aşiret şefliği ve şeyhlik otoritelerini tasfiye etme hareketleri, giderek Kürt kültürel gerçekliğinin tasfiyesine yönelmiştir. Cumhuriyet'in ilk döneminde Beyaz Türk Faşizmi bu politikayı daha da derinleştirerek tüm topluma yaymış, Kürtleri ulus-devletin içinde eriterek yok etmenin eşiğine kadar getirmiştir. Buna karşı gelişen direnmeler, dayandıkları sosyal temel ve önderliklerinin karakteri nedeniyle tasfiyeyi daha da derinleştirmekten öteye sonuç vermemiştir. Olgunluk döneminde Kürt gerçeğini inkâr etme temelinde varlıklarına izin verilen işbirlikçi katmanlar daha da geliştirilerek kültürel soykırım derinleştirilmiştir."

FIRTINADAN SONRA (1938-1972)

Kürdistan bir fırtınadan çıkıyordu. Yıllar büyük bir fırtınaya tanıklık etmişti. Tarih Kürdistan'da büyük bir boğuşmayı sayfalarına eklemişti. Bu sayfalar direnişlerle, ayaklanmalarla, isyanlarla yazılmıştı. Ancak sayfanın sonunda noktayı koyan emperyalist hegemonyanın kirli politikaları oluyordu. Kürdistan'ın statüsü böl parçala yönet siyasetinin sonucu olarak ortaya çıkarılmıştı. Buna karşı direnen Kürt gerçekliği ise -neredeyse insanlık tarihi kadar uzun olan- tarihi boyunca karşılaşmadığı yok edilme saldırılarıyla karşı karşıya bırakılıyordu. Başta Kürtler olmak üzere Anadolu ve Mezopotamya'da yaşayan halklar kendi tarihlerinin son yüz yılında kapitalist modernitenin bölgede gerçekleştirmeye çalıştığı hegemonya saldırılarına karşı kendi toplumsallıklarını korumakla uğraşıyorlardı. Kapitalist modernite ise temel iktidar modeli olarak ulus-devleti, halkları bir birine düşürme aracı olarak bölgede oturtmaya çalışıyor ve bununla halkları bir birlerine boğazlatıyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıllarda merkezi iktidar güçlerinin kendilerine karşı Kürdistan ve Ortadoğu'da gerçekleşen isyanlara tavrı oldukça nettir. Kapitalist hegemonya başından itibaren kendisi için Anadolu merkezli bir proto-İsrail hesapları içerisindedir. İttihat ve Terakki bunun bir ürünüdür. Demokratik ulus arayışı çerçevesinde gerçekleşen halk ayaklanmaları bunu belli bir dönem engellemiş olsa da sonuçta kapitalist hegemonya Ortadoğu'yu ele geçirme operasyonunu gerçekleştirmeyi bir yere kadar başarmış oluyordu. Ulus-devlet eksenli kurumlaşmalar merkezi hegemonya elinde halkların birbirlerine karşı kışkırtılmalarında birer silah olarak kullanılıyorlardı. Özellikle de dört parça haline getirilmiş olan Kürdistan üzerinde kurulan tüm devletler biraz da Kürt kartı kullanılarak merkezi hegemonyanın denetimine alınmıştı. Aslında 20.yy.ın ilk çeyreği bölgenin statüsünün belirlendiği ve bu anlamda bölgesel iş bölümlerinin yapıldığı yıllar oluyordu. Kürtler ise bu noktada dört parçaya bölünmüş halleri ile emperyalist güçlerin bölgedeki varlıklarının garantörlüğü rolüne atanmışlardı. Bu durum başlı başına bir yok edilme statüsünü ifade etmektey-

di. Varlığı başkaları için olan bir gerçekliğe dönüştürülen Kürt realitesi aslında varlığı olmayan bir realite haline getiriliyordu. Nerede, ne kadar ve nasıl olacağı tamamen dışarıdan belirlenen bir gerçeğe dönüştürülüyordu. Her parça için ayrı bir statü belirlenmekteydi. Ancak parçalar her ne kadar ayrı olsa da statülerin ortak ifadesi '**soykırım'**dı. Kürtler için artık en temel sorun var olma sorunu olarak ortaya çıkıyordu. Çünkü Kürtlük 20.yy.ın ortasına doğru gelindiğinde tam bir yenilgiyle karşı karşıya kalmaktaydı. Direniş nüveleri oldukça zayıflatılmıştı. Tüm devletli uygarlıklar döneminde kendisini değişik biçimlerde var etmiş olan doğal toplum yapıları ve ulaştığı son aşama olarak demokratik uluslaşma eğilimlerinin Kürt toplumu içerisinde ortadan kaldırılması için egemen güçler ellerinden gelen her şeyi ortaya koyuyorlardı. Ancak buna rağmen tam olarak bunu başaramadıklarının da bilincindeydiler. 2 Mayıs 1947 yılında İngiltere Kraliyet Enstitüsü›nün Ortadoğu›dan sorumlu grubunun gerçekleştirdiği bir toplantıda konuşan Uluslararası İşleri Bakanı **Colonel. W. G. Elphinston**:

"Kürt ulusal hareketinin giderek güçlendiğini görüyoruz. Nasıl açıklamalıyız bu durumu? Bence bunun nedenini ulus (aslında rase, ırk) gururunda aramalı. Kürt, Kürt olmakla, kadim bir soydan gelmekle gurur duyuyor ve ne Türk, ne Arap, ne de Farslılar tarafından asimle olmamakta inatçı davranıyorlar. İki savaş arası dönemde yaşanan üç büyük Kürt ayaklanmasına aslında Mustafa Kemal'in özellikle de 1937 Ocağında Dersim'de yayınlattığı Kürt karşıtı yasalarla son noktasını bulan, asimilasyon politikası neden olmuştur. Ulus gururu İran ve Irak'ta daha farklı bir yol izlemiştir. Kürtler, Arap ya da Fars hükümetinin tebaası (vatandaşı) olmaktan hoşlanmamakla birlikte, istediklerinin kendilerine verilmesi, yani adil bir anlaşma yapılması halinde, bu hükümetlerle ortak çalışmaya hazır görünüyorlar." demektedir.

Bu ifadeler bir gerçeği dile getirmekteydi. İngilizlerin dile getirdiği ulus (asıl metinde geçen rase soy ya da ırk anlamında) gururundan anlaşılması gereken, dayatılan soykırım çabaları karşısındaki demokratik Kürt uluslaşmasının gösterdiği direngenliktir. Aslında bu direnişler toplumsal müdafaanın kendisidir. Kürtlük kendi değerlerinde ısrarlıdır. Kendisi olmanın dışında bir dayatmaya gelmemektedir. Diliyle, kültürüyle, ahlakıyla, siyasetiyle ve en önemlisi de bunların bir bütününü ifade eden toplumsallığıyla kendisini var etmekte ısrarlıdır. Hatta bu alıntıda şu da dikkatimizi çekmektedir. Kürtler "*isteklerinin verilmesi, yani adil bir anlaşmanın yapılması halinde bu hükumetlerle ortak çalışmaya hazır görünüyorlar"* ifadesi Kürtlerin kendilerine saygılı davranılması, kendi gerçekliklerine adil yaklaşılması durumunda hiç bir kimseyle bir düşmanlıklarının olmayacağını açık bir biçimde ortaya sermektedir. Bırakalım sorunu, kendilerini tanıyan, kendi toplumsallığına saygılı yaklaşan herkesle Kürtler ortak bir çalışma yürütmekten büyük bir onur ve heyecan da duyar. Yani adil bir anlaşmanın tek şartı kendi varlığına saygı duyulması olmaktadır.

Soykırım Yürürlükte;

Tam da bu noktada aslında Kürtlere dayatılan varlığın inkarı olmaktadır. Parçalanan Kürdistan üzerinde her dört parçaya hâkim olan devletlerin en başta yaptığı şey aralarındaki tüm anlaşmazlıkları hasıraltı ederek Kürtler hakkında anlaşmaları olmuştur. T.C. henüz yeni kurulmuş olmasına, Irak, İran ve Suriye devletleri daha bağımsız birer devlet haline gelmemiş olmalarına rağmen kendi aralarında yaptıkları ilk anlaşmalar Kürtlerin tasfiyesi üzerine yapılan anlaşmalardır. Türkiye ile Irak arasında 5 Haziran 1926 tarihinde imzalanan Türk-Irak Sınırı ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması ile Türkiye ile İran arasında 22 Nisan 1926'da Tahran'da imzalanan Türk-İran Dostluk ve Güvenlik Antlaşması tamamen Kürt halkının alındı-

ğı soykırım süreci üzerinde ortaklaşmanın göstergesi idi. Yine bunların bir ötesi olan Sadabat Paktı, Türkiye-İran-Irak arasında imzalanan bir antlaşma idi. Bunun en ilginç yanı zaman içerisinde bu antlaşma feshedilme düzeyine gelmiş, bütün maddeleri yürürlükten kaldırılmış olsa da, Kürtler hakkında yazılmış olan yedinci madde bir türlü yürürlükten kaldırılmamaktaydı. Her üç ülkede yaşanan çok köklü rejim değişikliklerine rağmen bu maddenin 1980›lere kadar da yürürlükte kalmış olması sorunun dönemsel politikalar olarak değil, uzun vadeli stratejiler olarak ele alındığının göstergesiydi.

20.yy.ın ilk çeyreğinden itibaren Kürt halkı üzerinde yürütülecek olan soykırım bu biçimiyle bir konsensüse kavuşturulmuş oluyordu. Uluslararası hegemonlarla, yeni oluşturulan bölgesel ulus-devletler bu konuda bir ortaklaşmaya ulaşmışlardı. Artık yapılması gereken her gücün kendi üzerine düşen misyonu tamamlamasıydı.

Zaten Anadolu›da gerçekleşen ulusal kurtuluş savaşına öncülük yaptığını iddia eden kesimler başlangıçta hegemonya karşıtı gibi görünse de sonrasında gerçekleştirdiği cumhuriyet kuruluşu ile aslında ne kadar kapitalist modernite karşıtı ne kadar kapitalist modernitenin bölgedeki nefes borusu olduklarını açıkça ortaya koyuyorlardı. İlk elden giriştikleri ulus-devlet yapılanması ve kurumlaşmasının yanında gerçekleştirdikleri modernleşme çabaları kendilerini hegemonik sisteme yatırdıklarının göstergesi idi. Ayrıca mevcut girişimler bölge açısından da bir model olma konumuna gelmelerine yol açıyordu. İttihat Terakki gerçeği ile ortaya çıkarılan Beyaz Türk faşizmi, M. Kemal›den bağımsız ve onun üstünde bir gerçeklik olarak yeni devletin şekillendirilmesinde belirleyici rol oynuyordu. Kürt ve Kürdistan konusunda da asıl politikalar ve stratejiler İttihat zihniyetinin bir ürünü olarak şekil almaktaydı. Daha 1921 yılında İttihat kadrolarından biri olan dönemin Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nuri, Diyarbakır›da bulunan Ziya Gökalp›e Kürtler hakkında araştırma yaptırmıştı ve hatıralarında bunu şu şekilde anlatmaktaydı;

"... Maksadım bu gibi malumatı toplayıp vaziyeti ilmi, iktisadi bir surette öğrendikten sonra, Kürtlere Türk olduklarını anlatmak için teşkilat yapıp faaliyete geçecektim. Bugün Kürt denilen bu adamların çoğunun Türk olduğunu çoktan bilirim. Yalnız onlara bunu bildirmek, öğretmek lazımdır... Maksadım oranın bir Makedonya olmadan, kökünden meselenin halliydi." **(Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Ziya Gökalp, Sosyal Yayınları, Syf. 6)**

1930'larda inkâr ve asimilasyonun resmi politikası olarak gündeme gelecek olan *"Türk Tarihi Tezi, Türk Dil Tezi, Güneş Dil Teorisi"* gibi politikaların altyapısı o günlerden hazırlanıyordu. Bununla amaçlanan gerçek Türklükle hiç alakası olmayan bir Beyaz Türklük ile Anadolu ve Kuzey Kürdistan üzerinde kapitalist hegemonyanın çıkarlarını gözetecek bir iktidara, ulus-devletleşmeye yol açmaktı. Böylece Kürtlerin ve diğer tüm halkların varlığı inkâr edilerek Anadolu ile Kürdistan toprakları ilhak edilmiş olunuyordu. İlhak edilmiş topraklarda egemenliğini kalıcılaştırmanın tek yolu ise, baskı, zor, katliam, zorunlu iskân, mecburi eğitim gibi her yolu kullanarak o toprakların sahiplerini asimle etmekti. Bu konuda her yolun denendiği açıktır. 1925-40 arası dönemde T.C.nin çıkarmış olduğu bütün kanunlar, yasalar, kararnameler, ceza kanunları bu amaçla geliştirilmişti. Şark Islahat Planından tenkil ve tehcir kanunlarına kadar bütün yasalar şark olarak adlandırılan Kürdistan üzerinde uygulanan soykırım politikalarının ayaklarıydı. Takrir-i Sükûn (Sükûnetin Sağlanması) yasası Şeyh Sait ayaklanmasının bastırılması amacıyla kurulan İsmet İnönü hükumetinin mecliste yaptığı ilk icraattı. Daha cumhuriyetin başından itibaren T.C.de hükumetleri ve onların öncelikli çalışmalarını belirleyenin Kürt sorunu olduğu, bu biçimiyle açı-

ğa da çıkıyordu. 1934 Haziranı'nda meclis gündeminde yine Kürtler vardı. Peş peşe oturumlarda Kürtlerin nasıl Türkleştirilecekleri tartışılarak, nihayetinde "Mecburi İskân Kanunu» kabul edildi. 21 Haziran 1934›te Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren yasanın amacının Kürtleri Türkleştirmek olduğu hiç de gizli saklı bir şey değildi. Bu yasayla amaçladıkları Kürdistan›ı bir vatan olmaktan çıkararak, Kürtleri vatansız bırakmaktan başka bir şey değildi. Dönemin İçişleri Bakanlığı Vekili Şükrü Kaya Muğlalı meclis kürsüsünde bu yasayı şöyle savunuyordu: *«... Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır.»* **(TBMM ZC. Devre IV. İçtima 3, Cilt 23, Syf.141)**

Tüm bu hazırlıklarla yapılanın Kürtler hakkında kararlaştırılan soykırım fermanının ifa edilmesi olduğu açıktı. Bir halkın yersiz yurtsuz bırakılarak nasıl bir şeyin yaratılmaya çalışıldığını Önder Apo, Demokratik Uygarlık Manifestosunun son cildinde şöyle ifade etmektedir;

"Vatan, toplumsal yaşamın sadece maddi üretimi ve kültürünün gerçekleştiği coğrafya değil, onun tarihi ve ruhunun oluştuğu beşiktir, evdir. Ondan yoksun kalmak (kavram ve ruh olarak), evsiz ve ruhsuz kalmaktan beterdir. Toplumu evsiz ve ruhsuz bırakan, maddi ve manevi kültürsüz de bırakabilir. Nitekim bu yönlü gelişmeler Şark Islahat Planı (ve akabinde geliştirilen diğer planlamalar) *adı altında çok barbarca bir biçimde uygulamaya sokulmuştur."*

Artık bundan sonra her şey Kürtlüğün unutturulması içindi. Tüm toplumsal yaşam alanları bu amaç için düzenlemeye tabi tutulmaktaydı. Ve bu konu bizzat devletin en üstünden denetlenip yürütülüyordu. 40›lı yıllara girilmeden hemen önce İsmet İnönü›nün kendisi "Şark"'a bir seyahat düzenlemiş ve bu geziden çıkardığı sonuçları bir talimname biçiminde düzenlemişti. Burada Kürtlerin nasıl konumlandırılması gerektiğini çok açık ifade ediyordu.

- Kürtlerin şehirlere yerleşmesi engellenmelidir.

- Kürtlerin etkisini azaltmak için Karadeniz'den buraya muhacirler getirilmelidir. Örneğin Van'a yerleştirilen Karadenizli Türklerden söz ederek onların memnun edilmelerinin sağlanmasını ister. Böylece diğer muhacirlerin Kürt bölgelerine gelmeleri kolaylaştırılmalıdır.

- Türk ve Kürt şehirleri olarak ayırdığı mıntıkalar ayrı şekillerde hizmet almalıdır.

- Kürtlerin bulunduğu yerlerde henüz okul açılmamalı, açılacaksa Türkler için okul açılmalıdır, ikinci planda Kürtleşmiş fakat Türkçeyi çok daha çabuk öğrenebilecek yerlerde açılmalıdır.

- Fransız ve diğer ülkelere karşı Mardin, Urfa ve Hakkâri gibi sınır bölgelerinde iyi bir idare kurulmalıdır.

- Boşaltılmış olan Ermeni köylerine Kürtlerin yerleşmesi engellenmelidir.

- Kürt bölgesi, nüfusu bakımından kalabalık olmasına rağmen, ülkeye kalabalığı oranında katkı sunmamaktadır. Bundan dolayı yeraltı zenginliklerinin (petrol, linyit) daha çok nasıl kullanılabileceği araştırılmalıdır.

- Bölgede trahoma ve cüzzam (sadece Kars'ta bin dolayında cüzzamlı var) hastalıkları çok yaygındır.

- Kürtler asimile edilmelidir. Kürt çekim kuvvetine karşılık Türk merkezleri oluşturulmalıdır.

- Kürdistan coğrafyası şimendifer (tren) hattı ile kontrol altında tutulmalı.

- Dersim'e müdahale edilmeli.

- Kaçakçılığın önüne geçilmeli. Kürtlerin ekonomik güç elde etmeleri engellenmeli. Gerekirse bunun için vergiler indirilmeli.

Bunlardan da anlaşılacağı üzere T.C. Kürtler üzerindeki soykırım uygulamalarını fiziki soykırımı çok aşan bir stratejiye dayandırmış ve uygulamaya geçirmiştir. 1940'lı yıllara kadar fiziki soykırımla tüm yapısallığı dağıtılan Kürdistan üzerinde artık çok yönlü bir kültürel soykırım başlatılacaktır.

Kürdistan Kürtsüzleştiriliyor;

Irak'ın kuruluşu ile beraber gerçekleşen Berzenci ayaklanması aslında dönem dönem bağımsızlık ilan etmiş ama gerçekleştirememiş, bir dönem federe bir Kürt yönetimi oluşturabilmiş bir ayaklanma oluyordu. Ancak her zaman dış güçler tarafından denetlenen ve yönlendirilen durumu onu demokratik ulus inşasını gerçekleştirecek bir isyan ve yapılanmaya dönüştürmüyordu.

40'lı yıllara girişte Güney Kürdistan açısından da durum çok farklı değildir. Önceleri İngiliz mandası altındaki Irak kralı Faysal güçlü bir Irak kurabilmenin yolunu, güçlü bir ordu kurmakta arar ve gerek Kürtlerden gerekse de Şii Araplardan asker almak ister. Bu durum özellikle de Kürtler üzerinde yoğun bir bastırma ve yok etme politikasının uygulanmasına neden olur. Irak'taki ilk rahatsızlıklar bununla başlar. Yine kral Faysal başa geldiğinde ilk yaptığı işlerden biri Arap ulusçuluğunun teorisyeni olan Sati el Hüsri›yi Irak›a getirtmesidir. O dönemlerden itibaren Irak›ta Arap milliyetçiliğine dayalı gelişmeler öne çıkmaktaydı. Birçok alanda Kürt coğrafyasını boşaltma ve Kürtsüzleştirme çabaları bu süreçle beraber oldukça yaygın bir biçimde sergilendi. Kürtlerin yoğun bulunduğu alanlara Asuri ve Sünni Arap halkları getirilip, yerleştirilerek hem Kürdistan daraltılmaya çalışılıyor hem de Kürtlerin bu halklarla çatışması sağlanıyordu. Bu durum özellikle de İngilizler tarafından geliştiriliyordu. Daha çok Musul ve Kerkük üzerinden Kürdistan›a bir yönelim gerçekleşmekteydi. Koçer olarak bilinen ve Bedevi adı verilen Arap kabileleri bu alanlara getiriliyordu. Kürtler tamamıyla Irak yönetimine tabi tutulmak istenmekteydi. Ve bu politikalar İngiliz siyasetinden bağımsız değildi. Tabi parçalanmış Kürdistan gerçekliği Kürdistan›ı denetiminde tutan diğer ülkeler açısından birbirlerini sıkıştırmanın da bir aracı oluyordu. Örneğin nasıl ki Kuzey Kürdistan'da gerçekleştirilen ayaklanmalar İngilizler tarafından Türkiye›den taviz koparmak amacıyla desteklenmiş ise aynı biçimde Güney Kürdistan›da İngiliz yönetimine karşı gelişen ayaklanmalar da Türkiye tarafından desteklenmiştir. Güney Kürdistan yüzyılın başından itibaren başlayan isyan ve ayaklanmalar dönemini günümüze kadar da yaşamış ve yaşamaktadır. Bunda belirleyici olan da en baştan itibaren İngilizlerin Ortadoğu için düşündükleri yedek bir İsrail benzeri devlet modeli olmaktaydı. İngilizler için Kürt-Türk, Kürt-Arap, Kürt-Fars gerginlik ve çatışmaları bölgede her zaman için gerekli olan ve çıkarlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak kullanılacak potansiyeli ifade ediyordu. Güney Kürdistan için İngiliz planlaması bu doğrultuda pratikleştiriliyordu. Irak'ın kuruluşu ile beraber gerçekleşen Berzenci ayaklanması aslında dönem dönem bağımsızlık ilan etmiş ama gerçekleştirememiş, bir dönem federe bir Kürt yönetimi oluşturabilmiş bir ayaklanma oluyordu. Ancak her zaman dış güçler tarafından denetlenen ve yönlendirilen durumu onu demokratik ulus inşasını gerçekleştirecek bir isyan ve yapılanmaya dönüştürmüyordu. 1930'lara gelindiğinde Güney Kürdistan'da yeni bir isyan süreci başlıyordu. Daha sonrasında diğer Kürdistan parçalarına da etkisi olacak olan Barzani hareketi Şeyh Ahmet ve kardeşi M. Mustafa Barzani etrafında yeni bir sürece giriyordu. İlk girişimlerinde İngiliz uçakları desteğindeki Irak ordusuna karşı çok fazla tutunamamış ve Kuzey Kürdistan'a kaçarak T.C.ye sığınmışlar, aşiretin lideri M. Mustafa Barzani ise Süleymaniye yakınlarında mecburi iskâna tabi tutulmuştu.

Bu sırada II. Dünya Savaşı pat-

lak vermişti. Irak üzerinde Almanya ve İngiltere'nin yoğun bir mücadelesi görülmekteydi. Savaşın ilk yıllarında Almanya kendi destekçisi gruplarla bir darbe gerçekleştirmiş olsa da 1941 yılında İngiltere'nin müdahalesi ile iktidar tekrardan İngilizlerin denetimine geçmişti. Bunları fırsat bilen Molla Mustafa tekrardan bir ayaklanma girişiminde bulunsa da merkezî hükumet Molla Mustafa'nın kayınpederi Mahmud Ağa'nın da desteğiyle Barzani'ye karşı harekete geçince Barzani İran'a kaçmak zorunda kaldı. Molla Mustafa›nın burada kaldığı süre içerisinde ise Doğu Kürdistan›da yaşanan mücadeleler içerisinde adı çok geçmese de Qadi Muhammed tarafından 1945 yılında kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyetinde kendisine görev verilmişti.

Hengame İçerisinde Bir Kürt Devleti;

İran'ın kendi içinde özgünlükleri olsa da aslında diğer parçalardan çok da bir farkı yoktu. 1908 yılında İran'da petrolün bulunması hem İran'ın hem de orada yaşayan halkların kaderlerini belirleyen bir durumu ortaya çıkarıyordu. Bu durum bütün hegemonik güçlerin ilgisini İran'a yöneltmişti. 1921 yılında İngilizlerin desteği ile bir darbe gerçekleştiren Rıza Pehlevi 1923›te Başbakan, 1925›te ise Şah olarak ülke yönetimini ele geçirmişti. Şah Rıza›nın ilk çalışmaları ülkede daha önceden özerk yönetimlere sahip olan bölgelerin özerkliklerini ortadan kaldırarak iktidarı Tahran›da merkezileştirmek olmuştu. Bu doğrultuda Farsça dışındaki diğer dilleri yasaklayarak tek yasal dil olarak Farsçayı kabul etti ve diğer dillerin kullanılmasına ağır cezalar getirdi. Fars olmayan topluluklar böylelikle kendi yerli kültürlerini, dillerini, tarihlerini ve gündelik yaşam biçimlerini söküp atmaya mecbur edildiler. Farsçılık propagandası yapan edebiyatçı, yazar, bilim adamları ve sanatçılara özel bütçeler ayrılarak İngiliz dayatmasında bir ulus-devlet inşasına gidildi. Şah Rıza'nın bu yaklaşımları bir süre sonra İngilizlerden bağımsız hareket etme eğilimine kadar dönüştü. Patlak veren II. Dünya Savaşı Şah Rıza için iyi bir zemindi. Kendisini Almanlara dayandırarak İngiliz mandasından kurtulmaya çalıştı. Ancak bu durum İran'da daha büyük bir kargaşaya yol açtı ve ülkenin değişik alanlarında İngiltere, Almanya, Rusya ve Fransa'nın müdahaleleri ile gelişen değişik ayaklanma ve isyanlar ortaya çıkmaktı. Bu ayaklanmaların neredeyse hiç biri kendi öz gücüyle gerçekleşmiyor, daha çok dış güçlerin destekleri ve onaylamaları ile ortaya çıkıyor, bunların desteklerini çekmeleri ile tekrardan hem de daha büyük zararlara yol açacak bir biçimde ortadan kalkıyordu.

1941 yılından itibaren Doğu Kürdistan›da da bu yönlü gelişmeler yoğunluk kazanmaktaydı. İran neredeyse üç temel alana ayrılmıştı. Fiiliyatta Rus işgali altındaki alanlar, İngiliz işgali altındaki alanlar ile Kürtlerin denetimindeki bir ara bölge olarak parçalı bir durum ortaya çıkmıştı. Kürtlerin bu otonom durumuna İngilizlerden çok Sovyet güçleri daha ilgili yaklaşıyorlardı. 1942›de nüfuz sahibi bazı Kürt kişilikleri bazı kongrelere katılmak üzere Moskova›ya çağrılmışlardı. Tüm bu gelişmeler Kürdistan›da bağımsızlık yönünde istemleri ve duyguları güçlendiriyordu. Mahabad şehrinde 16 Ağustos 1943'te bir grup Kürt yurtseveri tarafından Komelaya Ciwanê Kurd (Kürt Gençlik Komitesi) kurulmuştu ve faal bir şekilde bağımsız Kürdistan propagandası yapmaktaydı. Rusya, İran'daki Kürt politikasını 1944'te uygulamaya koydu ve Komela'nın başvurusu üzerine Mahabad'a Kürdistan-Sovyet Kültürel İlişkiler Topluluğu (KSKT) adıyla bir şube kurdu. Nitekim öncesinde bir yeraltı örgütü olan Komela, 6 Nisan 1945'te, KSKT'nin binasında yapılan bir törenle tüzüğünü deklere etti. Böylece Sovyetler Birliği'nden alınan destekle adım adım bağımsız bir kuruluşa doğru ilerleniyordu. Qadi Muhammed›de bu dönemlerde Kome-

la içerisinde Kültür Kurumları Başkanı olarak yer almış ve otoriter kişiliğiyle öne çıkmıştı. 12-15 Eylül 1945 tarihlerinde çeşitli temaslarda bulunmak üzere kuzeni Seyfî Qadi ve Hecî Baba ile birlikte Bakü'ye giden Qadi Muhammed, burada Rus yetkililerle görüşmesinin ardından Mehabad'a dönüşü ertesinde Mizhê Dimoqratî Kurd (Kürt Demokrat Partisi) adlı bir parti kurduğunu açıkladı ve bir bildirgeyle Kürt aydın ve soylularına bildirimde bulundu. Açıklama toplantısına katılan bütün Kürtler, oluşuma tam destek sundular ve ortak bir bildirge yayınlayarak partiye üye oldular. Kısa bir süre içerisinde Irak›taki Kürtlerle diyalog geliştiren parti yöneticileri, Mustafa Barzani ve peşmergelerini Mahabad'ta bir tören ile karşıladılar. Daha sonrasında Kürdistan tarihinde ulus-devlet ideolojisi olan milliyetçi çizginin temsilcisi ve uygulayıcısı olacak olan KDP (Partiya Demokrat a Kurdistané) ilk olarak Kürdistan tarihindeki yerini almış oluyordu. Bunun akabinde tarih 22 Ocak 1946'yı gösterdiğinde Qadi Muhammed, Çarçıra Meydanı'nda Mahabad Kürt Cumhuriyeti olarak da bilinen Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etti. Mahşerî bir kalabalık ve büyük bir coşkunun hakim olduğu tören Kürdistan için bir dönüm noktası niteliğindeydi. Cumhuriyet ilan edildikten sonra hemen kendisini kurumlaştırmaya dönük çalışmalara başladı. Ancak duruma tepkiler gecikmedi. Öncelikle Türkiye kanadından oldukça sert bir uyarı yapılmıştı. Türkiye Başbakanı Mehmet Şükrü Saraçoğlu 6 Mart 1946'da, İran ve Rusya'ya, konuya direk kendilerinin bir müdahalesinin olabileceğine dair birer telgraf çekmiş ve gelişmelerin endişe verici olduğunu belirtmişti. İran ise Kürdistan rahatsızlığını Rus ve İngiliz yetkililere bildirmiş ve Sovyetlerin Kürt gücünü kontrol edememesinin tehlikeli sonuçlar doğuracağını beyan etmişti. Nitekim bu diplomatik çabalar kısa bir süre sonra etkisini göstermişti. 10 Aralık 1946'da Sovyetler ve İran arasında bir anlaşma sağlandı ve İran, aynı gün Kaflankuh Geçidi'nden Kürtlerle kader birliği yapmakta olan Azerilere saldırdı ve Tebriz'i geri aldı. Bu, başkent Mahabad'ın düştüğü anlamına geliyordu. İran Birlikleri buradan Kürdistan üzerine yürüdü. Qadi Muhammed'in Tahran'daki kardeşi Sadrî Qadi, İran'da bir parlamenterdi ve bu durum üzerine İran ve Kürdistan hükümeti arasında uzlaşı sağlamaya çalıştı. Nitekim bir barış antlaşması da imzaladılar. Antlaşma gereği General Mustafa Barzani ve Seyfî Qadi komutalarındaki birlikler etkisiz hale getirilerek başkentin dışına alınmıştı. 30 Aralık 1946'da Qadi Muhammed'in kardeşi Sadrî, Tahran'daki evinde tutuklandı ve Mahabad'a getirildi. Usulsüz ve yetkisiz bir mahkeme kuruldu ve Qadi Muhammed, Seyfî Qadi ve Qadi Muhammed'in kardeşi Sadrî ölüm cezasına çarptırıldı ve üçü beraber 31 Mart 1947'de sıkı koruma altına alınan ve Bağımsız Demokratik Kürdistan Cumhuriyeti'nin ilan edildiği Çarçıra Meydanı'nda idam edildiler.

Bu durum bütün Kürdistan'da büyük bir yankı uyandırdı. İstanbul, Amed, Süleymaniye ve Bağdat gibi şehirlerde her ne kadar yoğun tedbirler alınmış olsa da protesto gösteriler düzenlendi. İran'ın bölgede sıkıyönetim ilan etmiş olmasına rağmen Luristan'ın Urumabad kasabasında infazlara bir tepki olarak 11 Mayıs 1947'de şiddetli bir ayaklanma baş gösterdi. İran askerleri halkın üzerine ateş açtı ve 65 Kürt bu olaylarda hayatını kaybetti. Molla Mustafa ise Kürdistan tarihinde uzun yürüyüş olarak bilinen Moskova›ya doğru yola çıktı.

Fransızlar Kürt Özerkliğine Karşı;

Kürdistan'ın üç parçasında bu durumlar yaşanırken Batı Kürdistan'da ise durum biraz farklıydı. İki dünya savaşı arası dönemde Suriye Fransa'nın mandası (Birinci Dünya Savaşından sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek bir düzeye eriştirip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Milletler Ce-

miyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik) olan bir ülkeydi. Fransa işgalinin ilk yıllarında Fransa yönetimi birçok dini kesim ve azınlığa özerklik-otonomi kapsamında statüler tanımıştı. Ancak Kürtler böyle bir statü sahibi değillerdi. Bunun üzerine 1928 yılında Kürt ileri gelenleri manda yönetimine yaptıkları başvuruda özerklik taleplerini dile getirmişlerdi. Bu talepler anadilde eğitim, Kürt bölgelere Kürt yöneticilerin atanması ve bu bölgelerde Kürtçenin de resmi dil olarak kabul edilmesiydi. Ancak manda yönetimi Kürtlerin bu en doğal taleplerini olumsuz karşıladı. Bunda asıl belirleyici neden Kürdistan›ın diğer parçalarını elinde bulunduran üç ülke ile karşı karşıya gelme korkusuydu. Bu durum Batı Kürdistan›ın gelecekteki statüsünü de belirleyen bir durum olmaktaydı. Direk bir reddediş olmasa bile statüsüzlük durumu başlı başına bir inkârı ortaya çıkarıyordu. Kimliksizlik, Batı Kürdistan için biçilmiş en temel statü olmaktaydı. Daha sonra 1946›da Suriye, Fransa işgalinden kurtulduktan sonra bu durum daha da ağırlaştırılarak devam ettirilecekti. Ancak Kürtleri denetimlerinde tutan her ülke gibi Suriye de kendine bağlı Kürt›ü inkâr ederken, diğer parçalardaki Kürtleri o ülkelere karşı kullanmak amacıyla desteklemekteydi. Bunun en somut örneği 1925-30 yılları arasında Kuzey Kürdistan›da gerçekleşen ayaklanmalardan sonra kaçan Kürtleri barındırmasıydı. Hatta Xoybun (Bağımsızlık) Partisi 1927-30 yılları arasında Suriye›de resmi olarak kendisini örgütleyebilmiştir. Ancak 1946 yılında Suriye bağımsızlığını elde ettikten sonra ülkedeki Kürt, Ermeni ve Asuri nüfuz üzerinde yasakçı uygulamalar daha da ağırlaştırıldı. Arapça olmayan işletme isimlerinin Arapça ile değiştirilmesi, kamuya açık toplantı, kutlama gibi etkinliklerde sadece Arapça dilinin kullanılması ve azınlık kurumlarının komitelerinde gayri-Müslimlerle Müslümanların eşit sayıda sandalyeye sahip olması gibi uygulamalar Araplar dışındaki halklar ve dini kesimler üzerinde kurulmak istenen baskının derecesinin bir göstergesi olmaktaydı. Kürtleri hedefleyen kısıtlayıcı politikalar ise iktidara daha radikal yöneticilerin gelmeye başladığı 1954 yılından sonra başlamıştır. 1954–1958 yılları arasında Kürtçe plak ve kaset gibi müzik ürünleri toplatılıyor, bunları bulunduranlar ise hapse atılıyorlardı. 50›li yıllar Suriye açısından Kürtlerin tamamen kimliksiz kılınmaya çalışıldığı yıllardı. Artık soykırım açısından politikalar derinleştirilerek yürütülecekti.

Kürdistan'da İhanetin Bedeli: Soykırım

Kuzey Kürdistan'da ise durumlar giderek içerisinden çıkılamaz bir hal almaktaydı. Üzerinin betonlandığı ilan edilen Kürtler bir daha kendilerine gelmemeleri için bir hafıza katliamına tabi tutuluyorlardı. Cumhuriyet kendi varlığını neredeyse tamamen Kürt inkârına dayandırmaktaydı. Ve bu salt bir sömürgecilik kavramıyla tanımlanabilecek bir şey değildi. Önder Apo bunu:

"1925'le başlatılabilecek bu çağdaş Kürt trajedisinin ağırlaşarak günümüze dek aralıksız devam etmesidir. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında Kürt gerçeğinin üzerine kalın bir beton dökülmüştür. 1950'ler sonrasında bu gerçeklik sorgulanamaz ve sorunlaştırılamaz olarak zihinlere egemen kılınmıştır. Türk Cumhuriyeti yönetimlerinin bir tabusu olarak muhafaza edilmiş, politikalarının kırmızıçizgisi haline getirilmiştir. Kürt gerçekliğinin ulusal boyutu daha yeşermeden adeta kasıp kavrulmuştur. Dört parçaya bölünmekle yetinilmemiş, her parça üzerinde varlık olmaktan çıkarıcı birbirinden beter politikalar uygulanmıştır. Dolayısıyla 1925 sonrasında Kürt ulus gerçekliğini soykırım sürecine alınmış bir gerçeklik olarak değerlendirmek gerçekçi bir yaklaşımdır. Sömürgecilik tezi bu noktada yetersizdir. Elbette sömürgeciliğin tüm boyutları uygulanmaktadır, ama sömürgeciliği aşan ve Kürt varlığını silmeyi amaçlayan bir uygulama da

söz konusudur. Kaldı ki, bunun adı da soykırımdır. " şeklinde dile getirmektedir.

Kürtlük adına her şey ortadan kaldırılırken, geçmişte Kürtlüğe sahip çıkmış bütün kesimlerin ise Kürtlükten uzaklaşmaları için her yol deneniyordu. İsyanlara katılmış ailelerin bütün fertleri Kürdistan›dan uzaklaştırılırken bunlar için özel okullar açılıyor ve bunlara devletin değişik mevkilerinde görevler veriliyordu. İsyan potansiyeli olan bütün Kürtler, Kürtlük bilincinden adım adım koparılıyor ve böylece Kürdistan›da bir sınıf şekillenmesi ortaya çıkarılıyordu. İhanet Kürdistan›a tohumlarını yayıyordu. Teslimiyetin en tehlikeli biçimleri, en meşru olgular olarak topluma kanıksatılıyordu.

Türkiye siyasi hayatı 1946 yılında yeni bir evreye girmişti. Türkiye›de çok partili dönem gelişiyordu. Kürtlerden devşirilmiş birçok kesim ve kişilik ise kendi teslimiyetlerini resmi bir statüye de kavuşturmuş oluyorlardı. Artık devletin onlardan beklentisi bu teslimiyeti tüm Kürdistan'a yaymaktı. Bu amaçla 1946 seçimleri ile meclise giren Demokrat Parti, Mecburi İskân Yasasının kaldırılmasına dönük girişimlerde bulunmuştu. Bu öneri hükümet kanadından da destek görünce sürgünde teslimiyeti kabul etmiş ve "devletin şefkatli kollarına sığınmış" bu kesimlerin Kürdistan›a dönüşlerini sağlamak amacıyla Mecburi İskân yasası yürürlükten kaldırıldı. Böylelikle hem ihanet ve teslimiyet Kürdistan›a yerleştiriliyor hem de ihanetin devlet içerisindeki kanalı belirlenmiş oluyordu. Demokrat Parti çizgisi Kürdistan›da ihanetin temsil edildiği çizgi olarak şekil buluyordu.

Yine bu döneme kadar Kürdistan›da jandarma ve idare dışında hiçbir aktivitesi bulunmayan devlet bu dönemle birlikte kendisini her alanda Kürdistan›da yerleştirmeye başladı. Özellikle de okullar Kürdistan›a uygulanan soykırımın en temel kurumları olarak yaygın bir biçimde Kürtlerin hayatına sokuldu. YBO olarak bilinen Yatılı Bölge Okulları aslında daha Kazım Karabekir›in 1919›da Erzurum›a seyahati sırasında başlatma fırsatı bulduğu bir programdı. Kazım Karabekir yetim çocukların Türkleştirilmesi ve ıslahı olarak adlandırdığı bu uygulamayı Erzurum'da yaşı 12'den yukarı olan 33 çocuğu kolorduda boşalan bazı kadroların yerine alarak birçok konuda eğiterek başlatmıştı. Burada çocuklara her konuda eğitim verilirken esasta ise çocuklar birer asker olarak yetiştiriliyorlardı. Bunlar bir süre sonra Yatılı Gürbüz Okulları ismini almıştı. 1920'de Yatılı Yetimler Okulu Gürbüz Mektebi de açılmış ve böylece bakıma alınan çocuk sayısı da 1650'yi bulmuştu. Mayıs 1920'de de Erzurum Çocuklar Ordusu oluşturulmuştu. 1 Ağustos 1924'te ise Erzurum, Trabzon, Kars, Kağızman, Beyazıt, Iğdır, Ardahan, Artvin, Rize, Sürmene ve Erzincan'da, 17 alay halinde bir çocuklar ordusu oluşturulmuştu. 1922 ve 1923'te bu çocukların sayısı 6000'i bulmuştu.

Karabekir'in bu düşü kendisi ile sönmüş gibi görünse de aslında daha sonrasında oluşturulan Yatılı Bölge Okulları bu anlayışın bir devamı olarak Kürt çocuklarının Türkleştirilmesi ve ıslah edilmesini, yani devşirilmesini amaçlayan bir uygulama olarak günümüze kadar da Kürdistan'da yürütülmektedir. Buralarda amaçlanan Kürtlüğünden haberi olmayan, kendine yabancılaştırılmış, celladına sevdalı kişilikler oluşturarak bir halk gerçeğini ortadan kaldırmaktı. Bir halkın çocukları üzerinden o halkın kültürü, dili, tarihi ortadan kaldırılıyor ve geleceği bitiriliyordu.

Yine bunun yanında devlet ekonomik olarak da Kürdistan'a yerleşme kararlılığındaydı. Teslim aldığı ihanetçi sınıf üzerinden Kürdistan'daki tarıma el atmaktaydılar. Toprak ağalığı sistemi bu dönemin revaçta bir uygulaması olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu kesimler üzerinden geliştirilen ilişkiler sayesinde devlet Kürdistan'ı tam bir soykırım kıskacına almış bulunuyordu. 1950'li yıllar teslimiyetçi hain sınıf

üzerinden devletin kendisini Kürdistan'da her alanda kurumlaştırdığı yıllardı. Ancak halen Kürdistan devlet için potansiyel bir tehlike alanı olarak yanı başında duruyordu. 1959 yılı bu açıdan tarihe 49'lar davası olarak bilinen olayın yaşandığı yıl olarak geçecekti. Güney Kürdistan'da Kürtlere özerklik tanıyan Abdülkerim Kasım ile hareket eden Molla Mustafa'ya bağlı güçler hükümet karşıtı gösteri yapan Türkmenlere saldırmışlar ve bazılarını öldürülmüşlerdi. Bunun üzerine CHP Niğde Milletvekili Asım Eren mecliste hükümete bu konuda 'bir mukabele-i bil misil' (karşılığında misliyle bir uygulama) düşünüp düşünülmediğini konu alan soru önergesi yöneltmişti. Bu duruma tepki gösteren Kürt öğrenciler ile bazı Kürt aydınları meclise bu soru önergesini protesto eden telgraflar göndermişlerdi. Ayrıca başta Musa Anter olmak üzere bazı Kürt gençleri de Diyarbakır'da bu minvalde bazı yazılar yayınlamışlardı. Asıl yönelim de bundan sonra baş göstermişti. Bazıları Kürtlere karşı 6-7 Eylül olaylarını *(İstanbul'da Yunanlara karşı gerçekleştirilen saldırı sırasında birçok Rum öldürülmüş ve İstiklal Caddesinde bulunan Rum dükkânları yağmalanarak dükkânlara da el konulmuştu)* anımsatacak saldırılara girişilmesi gerektiğini savunurken, bazı yayın organları ise 5-6 bin Kürdün Batıya (Türkiye'nin batısına) sürgün edilmesi gerektiğini yazıyorlardı. Bu kadar ağır yönelimleri göze alamayan hükümet ise 17 Aralık 1959'da telgraf çeken ve yazılar yayınlayan Kürt aydın ve öğrencilerinden 50'sini tutuklayarak tepkileri biraz yatıştırmış oluyordu. Bu 50 kişiden Mehmet Emin Batu adındaki genç tutuklu bulunduğu tabutlukta yaşamını yitirdiğinden dava genel olarak 49'lar davası olarak da bilinmektedir. Aslında bu davanın asıl önemi dava henüz bitmemişken yapılan 27 Mayıs darbesinin bir ön hazırlığı olmasından kaynaklanmaktadır. Tabi ki Türkiye'deki tüm siyasal gelişmeler gibi 27 Mayıs 1960 darbesi de Kürdistan'da yaşanan gelişmelerin bir sonucuydu.

27 Mayıs 1960 Darbesinin Nedenleri

Molla Mustafa henüz Mahabad'da bulunduğu süreçlerde Irak'tan örgütlediği bazı Barzani aşiret ileri gelenleri üzerinden 16 Ağustos 1946'da Irak'ta Qadi Muhammed›in 1945›te kurmuş olduğu İ-KDP›nin benzeri olan I-KDP kuruluşunu gerçekleştirmişti. I-KDP her ne kadar Qadi Muhammed›in kurmuş olduğu parti örnek alınarak kurulmuş olsa da Kürdistan›da ilkel milliyetçiliğin temsilcisi olan bir aşiret partisi olmanın ötesine geçememiş daha çok da dış güçlerle bağlantısı nedeniyle Kürdistan›da hep kapitalist modernitenin dayanağı bir parti olarak kendisini var etmiştir. Kuruluş kongresinde M. Mustafa kongrede hazır bulunmamasına rağmen başkanlığa seçilir. Ortada herhangi bir parti programı ya da amacı belirleyen bir belge de yoktur zaten. Amaç biraz da M. Mustafa›nın Irak Kürtleri üzerindeki otoritesini resmiyete kavuşturma arayışlarıdır. Kürdistan›ın yakın tarihi açısından belirleyici bir konum arz eden bu parti günümüzde bile Kürdistan›da demokratik ulus çizgisi karşısında dar milliyetçi ulus-devlet çizgisinden taviz vermeyerek her dönem aslında dış güçlerin denetiminde ve yönlendirmesinde olduğunu ortaya koymuştur.

Mahabad cumhuriyeti henüz yıkılmamıştı bile ancak M. Mustafa İran›da uzun vadeli kalmayacağını bu yaklaşımı ile belli etmiş oluyordu. Daha çok Güney Kürdistan ile ilgiliydi. Zaten cumhuriyetin son günlerinde Mahabad›dan ayrılmış ve Irak sınırına yönelmişti. Orada eğer Irak›a geçerse yakalanacağını anlayınca Sovyetlere doğru yönelmişti. Irak›ta İngiliz karşıtı bir darbeyle başa gelen Abdülkerim Kasım çağırana kadar da orada kalmıştı. 1958 yılında ise bu çağrı üzerine Güney Kürdistan›a geri dönmüştü.

1946-58 yılları arasında Irak›ta İngiliz denetiminde halklar üzerinde yürütülen tam bir kıyım siyasetidir. Arap milliyetçiliği üzerinden Irak›ta bulunan

birçok halk ve dini azınlık tam bir baskı altında tutulmaktadır. Bunlara karşı ayaklanmalar sürekli devam etmektedir. Ki 1958'de gerçekleşen darbede de Kürtlerin önemli bir payı bulunmaktadır. Her ne kadar I-KDP kurulmuş ve güneyde Barzani aşireti üzerinden faaliyetlerini illegal bir şekilde gerçekleştirse de Kürtler daha çok Irak Komünist Partisi (IKP) içerisinde örgütleniyorlardı. Kürtler, darbe sırasında yürüttükleri mücadelenin sonuçlarını darbe sonrası oluşturulan Anayasada açık bir biçimde görmüşlerdi. Yeni Anayasa'nın 3. maddesinde, "Araplarla Kürtler anavatanda eşittirler ve Onların ulusal hakları Irak çerçevesinde tanınır" deniyordu. Bu, yürütülen mücadelenin sonuçlarıydı. Belli bir süre Güney Kürdistan›da Kürtler açısından bir statü elde edilmişti. Bu diğer parçalar üzerinde de belli etkilere yol açıyordu. Özellikle Kuzey açısından bu durumun hissedilir etkileri vardı. T.C. Güney›deki gelişmeler üzerinden hem kendisine bağlı parçadaki Kürtler üzerindeki uygulamalarını biçimlendiriyor hem de kendi siyasal yapılanmasına bir biçim kazandırıyordu.

Ancak Irak›ta da kısa bir süre sonra tıpkı T.C.de olduğu gibi bu kardeşlik havaları dağıldı. Kürtlere dayatılan yine soykırım, katliam ve varlığının inkârıydı. Bunda hem diğer üç parçayı elinde bulunduran devletlerin hem de uluslararası güçlerin yönlendirmeleri belirleyici olmuştur. Ayrıca Kürt hareketinin kendi içerisinde yaşadığı parçalı, dar, aşiret çıkarlarını esas alan duruşları da bu durumu tetikleyici bir rol oynamıştır. Tüm bu etkenlerle beraber bu dönem Kürtlerin elde ettikleri kazanımlar tekrar ellerinden alınmıştır. Ve bu da Kürtlerde tekrardan bir ayaklanma sürecinin gelişmesine neden olmuştur. 1961 yılıyla beraber tekrar içerisine girilen bu ayaklanma süreci her ne kadar bir partiye kavuşmuş gibi görünse de aslında eskiye oranla daha parçalı, daha dağınık ve daha fazla dar aşiret çıkarları temelinde yürütülen bir mücadele olarak öne çıkıyordu. Aşiretler arası çelişkiler dönem mücadelesinin ulusal bir karakter kazanması önündeki en büyük engel olarak duruyordu. Hatta birçok yerde işgalci egemenlerle çatışmalar yerini bu gruplar arasındaki çatışmalara bırakmaktı. Aşiretler arası bu çelişkiler bir birlerini alt edebilmek için kendilerini farklı dış güçlere dayandırmalarına da neden oluyordu. Bu ise birçok yerde teslimiyete, ihanete, diğer parçalardaki mücadeleleri sırtından bıçaklamaya kadar götürüyordu. Ki sömürgeci güçler 60›lardan sonra Kürdistan›ın diğer üç parçasındaki mücadeleler üzerinde sürekli komplovari yöntemlerle oldukça etkili olabilmiş, hatta bazı yerlerde belirleyici bir rol bile oynayabilmişlerdir. Özellikle de KDP Kürdistan'daki mücadeleleri kendi tekeline almak amacıyla o alanlarda da kendisini örgütleyerek kendisi dışındaki bütün mücadele zeminlerini ortadan kaldırarak Kürdistan'da güçlü bir çıkışın gelişmesini engellemeye çalışmıştır. Ancak KDP›nin bu yaklaşımları bile Türkiye›yi teselli etmeye yetmemiştir. T.C. Kürt veya Kürdistan adına her türlü gelişmeyi kendisi açısından bir risk olarak görmüş ve bu durumun daha fazla Türkiye›ye yansımasının önünü almak için ilk elden tedbirlerini almıştır. Türkiye›de çokça demokrasiyi getirdiği iddia edilen 27 Mayıs darbesinin altındaki asıl etken bu olmaktadır.

Darbeyi yapanların 1945-50 arası NATO bünyesinde Gladyo temelinde örgütlenmiş olması bile darbenin ne kadar anti-demokratik bir içeriğe sahip olduğunun bir göstergesiydi. Zaten 1958›den beridir Güney Kürdistan›da yaşanan gelişmeler Beyaz Türk kanadında büyük bir rahatsızlığa neden olmaktaydı. Bu nedenle de darbenin ilk tedbirleri Kürtler üzerinde geliştirilen uygulamalar olacaktı. Zaten darbenin hemen öncesi 49›lar davası başlamış ve henüz tamamlanmamıştı. Ek olarak ise darbenin dördüncü günü Kürdistan genelinde *"Kürtçülük propa-*

gandası yapmak ve devlete isyan hazırlığı" suçlaması ile tutuklanan 485 kişi Sivas'a bağlı Kabakyazı'da bir toplama kampında toplandılar. Bunlar genelde Kürdistan'da tanınan ve devlet tarafından sürekli olarak denetimde tutularak devlete yakınlaştırılan kişilerdi. Bunlar arasında son döneme kadar da AKP Genel Başkan Yardımcısı olan Dengir Mir Mehmet Fırat'ın dedesi Zeynel Turan, önde gelen Alevi liderlerinden İzzetin Doğan'ın babası Hasan Doğan, eski DYP Milletvekili Sedat Bucak'ın babası Hakkı Bucak, Hak ve Özgürlükler Partisi (HAKPAR) Eski Genel Başkanı Sertaç Bucak'ın babası ve dönemin Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP) Başkanı Faik Bucak, Şeyh Said'in çocukları, Van'ın önde gelen ailelerinden Kartal Ailesi, Hakkâri'den Ertuş'lar, Diyarbakır'dan Ensarioğulları yer alıyordu. Bunlar aslında devlete bağlanmış kesimler olmalarına rağmen kendileri bile bu uygulamayı şaşkınlıkla karşılıyorlardı. Darbenin iddia ettiği bütün gerekçeler bu gruba bakılarak bile boşa çıkarılabilir. Öncelikle darbenin DP uygulamalarına karşı yapıldığı iddia ediliyordu ancak bu kampa alınanlar arasında CHP'de veya diğer siyasi partilere mensup kişiler de bulunmaktaydı. Yine DP'ye bağlı toprak ağalarına karşı köylülerin haklarını savunduğunu iddia etseler de aslında bu kampa alındıktan sonra Kürdistan'a dönmesi yasaklanan 55 kişiden sadece altı tanesi toprak ağası idi. Diğerleri ise ırgatlıktan doktorluğa kadar değişik meslekler ile geçimini sağlayan kişilerdi. Ancak buna rağmen bu kişilerin devlete karşı duruşlarında bir değişimden bahsedemeyiz. Bunlar içerisinde halen devletin bir özür dilemesi ile her şeyi unutabileceklerini açıkça dile getirenler de vardı. Çünkü kendilerine göre onlar devletin iyi vatandaşları idi ve yanlış bir şey yapmamışlardı. *"devlet baba"* onlara karşı bir hata yapmıştı ve eğer devlet özür dilerse hiç bir şey olmamış gibi devletlerine hizmet etmeye devam edeceklerdi. Ancak devlet bu uşaklarından bir özrü bile esirgemekteydi.

Yine 27 Mayıs darbesine ilişkin önemli bir ipucu da İsmail Beşikçi'nin *"Doğu Anadolu'nun Düzeni"* adlı kitabında yer almaktadır. Bu kitapta Beşikçi *"Zaten 27 Mayıs'tan sonra bazı Milli Birlik Komitesi üyelerinin '27 Mayıs'ı gerçekleştirmeseydik vatanımız parçalanacaktı. İşte bunun için 27 Mayıs gerekli idi' sözleri rastgele söylenmiş sözler değildir."* demektedir. Tüm bunlar da Türkiye'de yaşanan tüm siyasal gelişmelerde Kürt meselesinin belirleyici yanını bizlere bir daha kanıtlamaktadır. Bu noktada 27 Mayıs'la beraber aslında Kürt inkârı ve imhası temelindeki uygulamalarda bir derinleşme de görülmekteydi. İnkâr ve imhaya dayalı soykırım politikalarının derinleşmesinin ise bir karşı tepkiyi doğurmuş olması diyalektiğin bir kuralıydı.

Zaten 27 Mayıs'tan sonra bazı Milli Birlik Komitesi üyelerinin '27 Mayıs'ı gerçekleştirmeseydik vatanımız parçalanacaktı. İşte bunun için 27 Mayıs gerekli idi' sözleri rastgele söylenmiş sözler değildir.

Suriye, Arap Kuşağı ve BAAS

1958 yılında Suriye ile Nasır önderliğindeki Mısır bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuştu. Bundan sonra Suriye'nin Kürtlere yaklaşımlarında bir değişim gözlenmektedir. Hem Suriye içerisinde Arap milliyetçiliğinin derinleşmesi hem de Güney Kürdistan'da yaşanan gelişmelerden duyulan kaygılar Suriye'de Kürtlere karşı farklı uygulamalar gelişmesine neden olmaktaydı. Daha sonrasında her ne kadar Suriye siyasi yapılanmasında

istikrarsızlıklar gözlense de Kürtler karşısındaki politikada değişimden ziyade daha fazla bir derinleşme yaşanmıştır.

Bu dönem içerisinde (1957) Suriye'de de Suriye Kürdistan Demokrat Partisi illegal bir parti olarak kurulmuştu. Anadilde eğitim, Kürt bölgelerine daha fazla yatırım ve Kürtlerin etnik bir azınlık olarak tanınması gibi bazı talepleri dile getiriyorlardı. M. Mustafa'nın liderliğini yaptığı I-KDP ile de sıkı ilişkileri bulunmaktaydı. Ancak Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) kurulmasının ardından artan baskılar sonucu parti liderleri hapse atılmış ve parti kapatılmıştı. Daha sonra 1961'de BAC'nin dağılmasının ardından tekrar toparlanmaya çalışsa da 1965 yılında yaşanan dağılmalar ve bölünmeler sonucunda tamamen güçten düşmüş ve Batı Kürdistan üzerindeki etkinliğini yitirmiştir.

Tüm bu yaşananların yanında Suriye'nin Kürt kimliği karşısındaki duruşu her zaman inkâr ve yok sayma olmuştu. Asla kendisi açısından bir Kürt sorunu olduğunu kabul etmedi. Kendi devlet sınırları içerisinde bulunan Kürtleri daha çok Türkiye ve Irak›tan topraklarına sızmış kesimler olarak tanımlamaya çalıştı. Bu nedenle Kürtleri asla kendisine bağlı vatandaşlar olarak tanımlamadı. 1960›lı yılların başlarından itibaren bu çerçevede Suriye›nin Kürtler üzerinde gerçekleştirdiği üç temel uygulamadan bahsedilmektedir. Birincisi Haseki›de gerçekleştirilen nüfuz sayımıydı. Resmi olarak yapılan açıklamaya göre bu sayımın amacı Türkiye sınırından Suriye›ye sızan *'yabancıları'* tespit etmekti. Oysa asıl amaç ise Cezire olarak adlandırılan ve Haseki'nin de içerisinde bulunduğu alanda Kürt nüfuzunu tespit etmek ve bunları illegal yollardan ülkeye girmiş kesimler olarak tanımladıktan sonra bunları vatandaşlıktan çıkarmaktı. Bu sayım sonucunda resmi rakamlara göre 1945 öncesinde ülkede yaşadığını ispatlayamayan 120 bin Kürt vatandaşlıktan çıkarılmış oluyordu. Ancak resmi olmayan kaynaklara göre bu sayı 275-300 bin arasında idi.

Bu nüfuz sayımını takiben aynı yıl içerisinde "Arap Kuşağı" adı verilen bir proje devreye konuluyordu. Bu projedeki asıl amaç ise Kürt bölgelerini Kürtlerden arındırarak Kürdistan›ı Arap bölgesi haline getirmekti. Bununla en temelde Kürtler diğer parçalarda olduğu gibi kendi vatan-

larından koparılarak tüm toplumsal, ulusal, kültürel değerlerinden koparılmak ve en derin bir soykırım uygulamasına tabi tutulmak istenmekteydiler. Bunun yanında o dönemlerde hareketlenmeye başlayan diğer parçalardaki Kürtler ile buradaki Kürtler arasına bir 'Arap Duvarı' örmeye çalışılıyordu. Bunların yanında bir de Kürt topraklarında bulunan petrolün etkisini hesaplamak gerekir. Bu Arap Kuşağı denilen bölge daha çok da bu alanları içerisine almaktaydı.

Üçüncü uygulama ise 'Arap kuşağı' projesinin başlatılmasından bir yıl sonra 1963 yılının Kasım ayında ortaya çıkmıştı. Bu tarihte Cezire bölgesinden sorumlu polis şefi Muhammed Talib Hilal tarafından *'Ulusal, Toplumsal ve Siyasi Yönleriyle Cezire İli Çalışması'* adıyla bir rapor hazırlandı. Hilal, raporunda 12 maddelik bir eylem planı sunuyordu. Bu planda bölgenin Araplaştırılması, Kürtlerin başka bölgelere dağıtılması, Türkiye'den gelen Kürtlerin geri gönderilmesi, Arapça bilmeyen Kürtlerin oy kullanmasının yasaklanması gibi öneriler yer alıyordu. Bu plan ve plana bağlı olarak 'Arap Kuşağı' uygulaması, ancak 1973 yılında aktif bir biçimde uygulamaya konulmuştu. Kürtler üzerindeki tüm bu uygulamalara ek olarak BAAS rejimi, iktidara geldiği Mart 1963'te bir de olağanüstü hal yasası çıkartmıştı. Bu yasa ile güvenlik güçleri, şüpheli gördükleri kişiyi tutuklama kararı olmaksızın tutuklama yetkisine sahip olmuşlardı. Bu yasaya göre gözaltı süresi belirsizdir ve tutuklu yakınlarına durumla ilgili haber vermek gibi bir zorunluluk yoktur. Yine bu yasa ile devlet güvenlik mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler, siyasi muhalifleri veya devlet güvenliğini tehdit edenleri yargılamaktadır. BAAS rejimine veya devlet başkanına karşı olanlar ile etnik-dini bir grup oluşturmaya çalışan herkes bu mahkemelerde yargılanıyordu ve bu kararların temyizi yoktu.

Kuzey Kürdistan'da Yeni Dalga

1961 yılında Güney Kürdistan'da yeni bir ayaklanma süreci başlamıştı. Her ne kadar parçalı, kendi içerisinde komplolarla dolu ve dış güçlere bağımlı olarak gelişiyor olsa da bu diğer parçalarda da belli bir hareketlenmeye yol açmaktaydı. Kuzey Kürdistan'da gerçekleşen darbe ise ayrıca bir tepki yaratıyordu. 49'lar davasında tutuklananlar daha sonrasında bırakılmışlardı. Ayrıca Sivas kampında tutulduktan sonra sürgüne gönderilen aydınlar da artık tam anlamıyla siyaset içerisinde yer almaya başlamışlardı. Bunlara bir de dünya genelinde yaşanan ve '68 Gençlik hareketi olarak adlandırılan sürece doğru ilerlenmesi eklenince bir mücadele dalgası içerisine giriliyordu. Türkiye'de Kürtler hem kendi özgün örgütlenmelerini kurarak bir mücadele yürütmeye çalışıyorlar hem de Türkiye'de gelişen demokratik ve sosyalist örgütlenmeler içerisinde yer alarak bir mücadele dönemine giriyorlardı. Ancak bu olumlu gelişmeler karşısında en belirleyici olgu yine devşirilmiş ve kendisini devletten, uluslararası hegemonik sistemden kurtaramayan hain Kürt gerçeğiydi. Bu gerçeklik daha çok Kürdistan'da yaşanacak her türlü gelişmeyi kendisine bağlayarak kontrol dışı grupları kontrol altına almayı amaçlayan bir gerçeklikti. Bu kendiliğinden oluşmuş bir yapı değildir. Hegemonik güçlerin Kürdistan'daki müdahale elidir.

Bu ortam içerisinde 1965›te Sait Elçi, Faik Bucak, Hikmet Buluttekin, Hasan Yıkmış, Muhterem Biçimli, Necmettin Büyükkaya gibi şahsiyetlerin öncülüğünde illegal bir biçimde T-KDP kurulur. I-KDP›nin etkinliğinden ilham alarak Kuzey›de de buna benzer bir örgüt kurulmak istenir. TİP›in de Türkiye›de ve Kürdistan›da gittikçe etkin olmaya başladığı yıllardır. Bu örgüt, Kürt ulusal mücadelesinin ancak silahlı bir savaşımla, Kürdistan›ın dört parçasını kapsayacak bir şekilde ve Marksist-Leninist bir çizgide gerçekleştirilebileceğini temel politikası haline getirir ve bu görüşlerini KDP›ye de sunar. Ancak I-KDP Kürdistan›da her ne kadar

'demokrat' adını alsa da kendisi dışında bir çizgiye sahip hiç bir parti ya da oluşuma izin vermemekte kararlıydı. Bu nedenle daha ilk elden bu oluşumu kendi denetimine alabilmek amacıyla bu gruba Zaxo›da bir kamp vererek bunları kendi denetimi altındaki bir alana çekmeye çalışmıştır. Yine MİT ile ilişkilenerek bu grup içerisinde bulunan ve kendi çizgisine gelmekte ayak direten kişileri tasfiye etmeye yönelir. Bu amaçla 1966 yılında T-KDP kurucularından Faik Bucak bir komplo ile MİT tarafından öldürülür. Yine kuzeyde yaşanan bu gelişmeleri tasfiye etmek amacıyla hareketin kurucularından Sait Elçi güneye çağrılır. Burada İdris Barzani'nin önde gelen adamlarından peşmerge sorumlusu İsa Suavi tarafından öldürülür. Ancak olay Dr. Şivan olarak bilinen Sait Kırmızıtoprak›ın üzerine yıkılır. 1971›de gerçekleşen darbenin ardından Güney Kürdistan›a geçmek zorunda kalan Dr. Şivan, Sait Elçi›yi öldürdüğü gerekçesiyle KDP peşmergeleri tarafından Hikmet Buluttekin (Çeko) ve Hasan Yıkmış (Brûsk) adlı iki arkadaşıyla birlikte tutuklanır ve 22 Kasım 1971›de kurşuna dizilirler. Bu aslında Kuzey Kürdistan›da ortaya çıkan devrimci gelişmelere KDP üzerinden gerçekleştirilen bir operasyondur. Her iki Sait tasfiye edildikten sonra T-KDP tamamen MİT›in denetimine girmiş oluyordu. Bunun üzerine bizzat KDP tarafından bağlantısı sağlanan ve MİT ile ilişkilendirilen Dervişi Sado T-KDP›nin başına getirildi. Artık direk Türkiye›de ve MİT›in denetiminde bir yapılanma ile Kuzey Kürdistan›da yaşanacak her türlü gelişme denetime alınmış oluyordu. 1960›lı yıllardan sonra da ortaya çıkan birçok örgüt bu yapının bir devamı olarak aynı rolü üstlenmişlerdi. Özellikle KUK, Kawa, Sterka Sor (Beş Parçacılar) gibi yapılanmalar KDP çizgisi üzerinden Kürdistan devrimci mücadelelerine müdahale etme ve tasfiye etme örgütleriydi. En temelinde de devşirilmiş, teslimiyet ve ihanet kanına işlemiş kişilikler bu yapıların dayandıkları en temel zemindi.

Bu dönemle beraber genel Kürdistan coğrafyasında misyonu daha net bir biçimde açığa çıkmış olan KDP gerçeği için Önder Apo savunmalarının son cildinde şöyle demektedir:

"KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) Kürtlerin CHP'si olarak planlanmış olup, 1925'ten beri faaliyette olan komplocu güçlerin devam ede gelen faaliyetlerinin bir parçasıdır. Komplocu güçler Kürtleri bir yandan 1925-1940 döneminde katliamlardan geçirmeye çalışırken, diğer yandan Kürdistan'ı 1926'da sadece zorla parçalamakla yetinmiyorlar; Irak parçası üzerinde bu sefer kurtarıcı pozisyonda tuttukları bir Beyaz Kürt ulusçuluğunun temellerini atıyorlar."

Bu beyaz Kürtlükle amaçlanan tüm Kürdistan parçalarında yaşanan ve yaşanacak olan gelişmeleri denetime alarak kendi kontrollerinde tutmak ve hegemon sisteme kanalize etmektir. Ki 70'li yıllara girişte Kuzey Kürdistan açısından bu neredeyse başarılmış gibidir. Dürüst bir biçimde mücadele yürütmeye çalışan Kürt Önderleri daha ilk çıkışlarında komplolarla tasfiye edilerek ortam Beyaz Türkçülüğün denetiminde yetiştirilmiş, ihaneti ve teslimiyeti kanında yaşayan devşirmelere bırakılmaktaydı. *"Abartmaksızın denilebilir ki, her fraksiyonun* içinde yer alanlardan onlarcası *kariyeristtir, hizipçidir, provokatördür ve hatta bir*çoğu ajandır," **(Kürdistan›da Dar Ağaçları ve Kışla Kültürü; Serxwebun Yayınları)**. Bunlar sayesinde hegemon güçler tarafından parçalanan Kürdistan daha da parçalara ayrılarak neredeyse lime lime edilmekteydi. Toplumsal yapıda bir bütünlük yaratarak mücadeleye bir ivme kazandırması gereken yapılar gün geçtikçe kendi içerisinde parçalara ayrılarak toplumun bile gerisinde bir duruma düşmekteydiler. Yetmişli yıllara girişte Kürdistan bu yönlü ajan ve provakatif örgütlenmeler ile dolup taşmıştı. Bu yapılar içerisinde dürüst ve bir şeyler yap-

ma iddiasında olan kesimler bulunsa bile asıl eğilimin uzlaşmacı ve teslimiyetçi ilkel milliyetçi çizgi olması tüm bu dürüst çabaları da boşa çıkarıyordu.

Aynı durum biraz daha farklı olarak Türkiye Solu içerisinde de yaşanmaktaydı. 60'lı yıllarla beraber Türkiye'de de bir sol dalga gelişmekteydi. Ulus-devletçiliğin Türkiye versiyonu Beyaz Türkçü zihniyet burada da kendi rolünü oynamaktan geri durmuyordu. Bu zihniyet ile her türlü oluşum devlete bağlanarak bir şekilde maniple edilmekteydi. "*bu ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz*" anlayışı tam da buna karşılık geliyordu. Sol da, komünizm de, Kürtçülük de, her ne olacaksa devletin denetiminde olmalı, devlet dışı bir arayış asla gelişmemeliydi. Bu nedenle T.C. içerisindeki tüm toplumsal mücadele alanları üzerinde bir denetim geliştiriliyordu. Denetime girmeyenler ise en kestirme yollardan tasfiye ediliyorlardı. TİP (Türkiye İşçi Partisi) de bu işlevi gören temel yapılardan biri olmaktaydı. Hem Türkiye'deki devrimci çıkışları kontrolde tutmak hem de bazı Kürt eksenli çıkışları bunların içerisine almak bu yapının en temel amacı oluyordu. Radikal mücadele potansiyelini reformizme çekiyor ve parlamentarizme kanalize ederek sistem içine yönlendiriyordu. Bunun açık bir ajan faaliyeti olduğu ortadadır. Ancak Türkiye devrimci hareketi içerisinde Mihri Belli, Mahir Çayan ve Deniz Gezmiş'lerin olduğu bir dönemde bu durumun deşifre olmaması imkansızdı. Bu yapı kısa bir süre içerisinde devrimci potansiyel açısından teşhir edildi ve tecride uğradı. Ancak genel anlamda dönem açısından Kürdistan üzerinde etkileri olmuştur. Türk Solunun TİP'ten ayrışması Kürtler açısından da bir ayrışmaya neden oluyordu. Ayrıca Kürtler biraz daha özgün örgütlenmelere yönelme istemindeydiler. Her ne kadar Kürt hareketleri içerisinde de Beyaz Kürtçü zihniyet kendisini hakim kılmaya çalışsa da ortamdaki genel hareketlilik Kürdistan'da da farklı arayışlarla kendisini göstermekteydi. Bu çerçevede 1967'de TİP tarafından düzenlenen Doğu Mitinglerinin ertesinde 1969 yılında DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) kurulmuştu. Ancak bu örgütlenmenin de kendisini tam anlamıyla Beyaz Türkçü ve Kürtçü anlayışlardan kurtarma gücü olmadığı kısa zamanda anlaşılacaktı. Henüz adının bile konulmasında cesurca Kürt isminin kullanılamaması ve dönemine göre Kürtler açısından gerçekliği geri çeken istemlerde bulunmak bu yapının gerçekliği ve sınıf yapısı ile yakından bağlantılıydı. 12 Mart 1971 darbesi ise zaten bu yapıların çoğunu zindanlara doldurmuştu. Bu süreç bazıları için bir ayrışma anlamına da gelmekteydi. Ya tam devlet çizgisine teslim olacak ve kendisini ona göre konumlandıracak ya da gerçek bir halk çizgisi içerisinde direniş ve mücadeleyi seçeceklerdi. Bu yol ayrımı bazıları açısından günümüzdeki duruşlarına da yön veren bir durumu ortaya çıkarmaktaydı. Geçmişten beri devlet ile hareket eden ailelerden gelenler zaten geleneksel konumlarını korurken yeni yeni siyaset alanına girenlerin de duruşları bu süreçle beraber netleşmekte idi.

Henüz adının bile konulmasında cesurca Kürt isminin kullanılamaması ve dönemine göre Kürtler açısından gerçekliği geri çeken istemlerde bulunmak bu yapının gerçekliği ve sınıf yapısı ile yakından bağlantılıydı.

İşbirlikçi Çizginin Güneye Çektirdikleri

Güney›de ise Kürt hareketi olarak kendisini öne veren güçlerde sistemle bütünleşme daha da fazla derinleşmekteydi. M. Mustafa önderliğinde geliştirilen mücadele her geçen gün daha fazla dış güçlere bağımlı, toplumsal değerlerin inkarı

ve dar çıkarların esas alınması üzerinden gerçekleşiyordu. 1961 yılında başlayan silahlı mücadele 1964 yılında varılan özerklik anlaşması ile durdurulmuştu ancak bu anlaşma asla yürürlüğe girmedi. Bunun üzerine tekrardan silahlı savaşa başlayan KDP hareketi gün geçtikçe içeriden parçalanıyordu. 1964 yılında Irak hükümeti ile yapılan özerklik anlaşmasını kabul etmeyen İbrahim Ahmet ile Celal Talabani partiden ihraç edilmişlerdi. Bunun üzerine Talabani ve Ahmet kendilerine bağlı peşmerge güçleri ile İran'a geçtiler. KDP ise 1968 yılında BAAS tarafından yapılan darbeye kadar silahlı savaşımına devam etti. Bu süreçte BAAS darbesi ile başa gelen Saddam Hüseyin›le tekrardan bir anlaşma arayışına gidildi ve 1970›de Saddam ile bir anlaşmaya varıldı. Ancak Saddam bu anlaşmanın maddelerine asla uymadı. Bunun üzerine CIA ve İran ile ilişkilerine güvenen M. Mustafa 1971 yılında tekrardan silahlı savaşıma başladı. Hatta KDP›nin talebi üzerine İran askeri güçleri Güney›de bazı alanlara yerleştirildiler. Bunda o dönem İran üzerinde etkisi olan Amerika ve İngiltere›nin etkilerinin olmadığını sanmak safdillik olacaktır. Bu durum tabi ki egemen güçlerin kendi aralarında anlaşmaları ile tersine dönecekti. 1975 yılında ABD arabuluculuğunda İran ve Irak arasında Cezayir›de gerçekleştirilen anlaşma Kürt toplumsal hareketine vurulmuş büyük bir darbe olacaktı. Bu durum Kürdistan tarihinde yüz bine yakın peşmergenin silah bırakmasına ve Güney Kürdistan›ı terk etmesine, yine Güney halkını tamamen Saddam Hüseyi›nin vicdanına teslim etmesine yol açan ve "**Aş Battal**" olarak bilinen gelişmeye neden oldu. Ancak bunda sadece düşman suçlanamaz. Kürt halkının düşmanları zaten halkın varlığını ortadan kaldırmak amacıyla ellerinden gelen her yola başvurmaktadır. Suç esas olarak halkımızı bu uygulamalara kendi ihanetleri ile muhatap bırakan ve kendilerini "öncülider" sanan kişi ve örgütlerde aranmalıdır. Zaten bu süreçten sonra uzun bir süre Güney kürtleri Saddam'ın uygulamalarına maruz kalmıştır. Yine harekete içerisinde parçalanmalar derinleşmiştir. Bu süreçte Mahmut Osman önderliğinde bir grup KDP'den ayrılarak Irak Kürdistan Sosyalist Partisini kurarlar. KDP içerisindeki ayrışmalar gittikçe dış güçlere bağımlı hareket etmeyi derinleştirir. İsrail, ABD, İngiltere gibi dış güçler ile İran, Türkiye ve Irak ile birbirlerini ezmeye dönük ilişkiler artık bir resmiyet kazanmaktadır.

İ-KDP İran devletinin güney Kürtleri ile yaptığı anlaşmalar sonucu bizzat Kürtler eliyle etkisizleştirilmeya çalışılıyordu. İran›da gelişebilecek her türlü Kürt mücadelesi biraz da Güneyli Kürt parti ve liderleri eliyle denetime alınıyor dahası çıktıkları gibi tasfiyeyle yüz yüze kalıyordular.

İran ise bu konuda oldukça sessiz bir dönem geçirmektedir. İ-KDP İran devletinin güney Kürtleri ile yaptığı anlaşmalar sonucu bizzat Kürtler eliyle etkisizleştirilmeya çalışılıyordu. İran›da gelişebilecek her türlü Kürt mücadelesi biraz da Güneyli Kürt parti ve liderleri eliyle denetime alınıyor dahası çıktıkları gibi tasfiyeyle yüz yüze kalıyordular. Özellikle Abdurrahman Qasımlo›nun İ-KDP üzerinden yeni bir mücadeleye giriştiği 1970›li yılların sonlarına kadar da İran›da ciddi bir ulusal mücadelenin gelişmemesinin en temel nedeni Güneyli güçler ile İran devletinin geliştirmiş olduğu ilişkilerdi.

Suriye›de ise daha önce belirttiğimiz Arap Kuşağı uygulaması her ne kadar

1963›te planlamaya alınmış olsa da asıl pratikleşme dönemi 1970›lerle beraber başlamış oluyordu. Kürtler 1962›den beridir zaten bir statüsüzlüğü yaşamaktaydılar. Hiçbir biçimde devlet kurumlarında yer alamadıkları gibi neredeyse Suriyede yaşayan Kürtlerin yarısından fazlası Suriye vatandaşı olarak bile görülmemekteydi. 1970 yılında "düzeltme harekatı" adını verdiği bir darbeyle yönetimi eline geçiren Hafız Esad'ın ise Kürtlere yaklaşımları eski planlamaları aşmaktan ziyade bunları devam ettirerek derinleştiren bir temeldeydi. Esad'ın ülke sınırları içindeki herkese bir Suriyeli Arap kimliği kazandırmaya çalışarak etnik kökenli siyaset yapılmasını ve etnik kimliğin korunmasını, çeşitli kısıtlamalar ve zorlamalarla engellemeye çalışması en temel uygulamalarından birisiydi. Esad, önceki BAAS iktidarlarının başlattığı 'Arap Kuşağı' projesini birkaç sene daha devam ettirmişti. 1970'lerin ortalarında Türkiye sınırı boyunca kurulan 40 'model köy'e 7.000 Arap aile yerleştirilmiştir. Buna ek olarak Kürtçe yer ve kişi adları Arapçayla değiştirilmiştir. Bu uygulamalar PKK›nin Kuzey Kürdistan›da faaliyetlerine başladığı ve sonrasında Önder Apo›nun Suriye›ye geçerek orada kaldığı yıllarda da devam etmiştir. Ancak özellikle 1979 ve 80›lerden sonra Kuzey›de gelişen mücadeleyi en yakından takip eden ve destekleyen bu alanda yaşanan toplumsal bilinçlenme ve örgütlenme gücü bu politikaları biraz etkisizleştirse de günümüzde halen bu yaklaşımların Suriye açısından son bulduğunu söylemek gerçekçi olmayacaktır.

12 Mart ve Kürt Soykırımının Ulaştığı Düzey

Türkiye'de yaşanan 12 Mart darbesi Güney Kürdistan'da yaşanan yeni gelişmelerin hemen akabinde gerçekleşti. Kuzey Kürdistan'da yaşanan çıkışlar ise her an denetimden çıkma riskini taşıyordu. Buna bir müdahale kesin gerekliydi. Gerek Kuzey Kürdistan'da yaşanan kontrol dışı gelişmeler gerekse Türkiye Solu içerisindeki çıkışlar rejim açısından bir müdahaleyi gerekli kılmaktaydı. Ancak bu müdahalelerin her seferinde devlet dışı arayışları körüklediği de ortadaydı. Devlet tarafından gerçekleştirilen her müdahale gerek Kürt ulusal hareketi içerisinde gerekse de Türkiye Sol Devrimci hareketleri içerisindeki arayışları ve mücadele azmini derinleştirmekteydi. Bu sadece darbeler açısından değil komplocu ve provakatif örgütler üzerinden devrimci hareketler üzerinde gerçekleştirilen operasyonlar da bu konuda ateşleyici rol oynamaktaydı. Ancak rejim henüz darbeyi gerçekleştirmeden önce bile en köklü uygulamalarını Kürtler üzerinde sergilemeye devam ediyordu. Özellikle 1970 yılından başlayarak Kürdistan'da başlayan devrimci dalganın kitlelere ulaşmasının önü alınmaya çalışılmaktaydı. Bu amaçla TC. askeri komando birliklerini Kürdistan'a yığmaya başlamıştı. DDKO'nun 15 Mayıs 1970'te Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na sunduğu ve Cevdet Sunay'ın resmî olarak cevaplamak zorunda kaldığı Kürt Raporu'na göre; Ocak ayı sonlarından itibaren özel askerî birliklerce Diyarbakır, Mardin, Siirt ve Hakkâri'nin köylerine 'toplu indirme harekâtları' yapılmıştı. Bu raporda Kürt köylerine yapılan baskılar şu şekilde anlatılmaktaydı.

"Köyün etrafı motorlu askerî araçlarla sarılmakta; helikopterlerle köyün üzerinde uçuşlar yapılmakta; köylüler, hiçbir şey sorulmadan dövülerek evlerinden alınmakta; köyün belirli alanlarına kadın erkek ayrı ayrı olmak üzere toplatılmaktadır. Burada köylülerden silah istenmekte fakat silah olmadığını söyleyen köylüler falakaya yatırılmakta, yerlerde süründürülüp kovalanmakta, birbirlerine bindirilmek suretiyle piramitler kurdurulmakta; bunlarla yetinilmeyerek çırılçıplak soyundurulmakta, kadınların mahrem yerlerine el atılıp iğrenç muameleler yapılmaktadır. Bu işkencelerde ölenlerin sayısı fazladır. Çırılçıplak soyundurulan kadın ve erkekler, üzerlerine su dökülerek, saatlerce kamçılanarak seh-

palardan baş aşağı astırılmaktadır. Bu işkenceler sonucunda intihara teşebbüs eden köylüler olmuştur. Yer yer çıplak edilen erkeklerin cinsel organına ip bağlanarak kadınların eline verilerek, bu şekilde bütün köy gezdirilmektedir. Yine çıplak edilen kadınların köy içinde bütün gün boyu dolaştırıldıklarına sık sık rastlanmaktadır. Yine bu baskınların birçoğunda köylülerden kadın istenmiş ve kadınlarını askerlere vermek istemeyen köy halkı işkenceye alınmıştır."

Kürt köylerine yapılan komando baskınları 1970'li yılar boyunca aralıksız bir şekilde sürdürüldü. Yine Kürtlere karşı günümüzde de aktif bir biçimde yürütülen "faili meçhul cinayetler" 1970'lerin ortalarından itibaren aktif olarak uygulamaya konuldu ve birçok Kürt aydını "faili meçhul cinayetlerle" katledildi. Büyük katliamlar sonrasında zorunlu göç ve sürgün yasaları tekrardan çıkarılarak Kürtlerin iç dinamikleri tamamen parçalanmaya çalışıldı. Kürdistan tarihinde eşine ender rastlanan bir baskı mekanizması kurularak Kürtler adeta sindirildi. Ekonomik yaşam koşulları daha kötüleşti. Sosyal yapı darmadağın edildi. Kürt dilini, ulusal özelliklerini ve bir bütün olarak Kürt kişiliğini yok etmeye yönelik politikalar çok şiddetli bir şekilde devreye sokuldu. Özel eğitilmiş ve tek amacı Kürt çocuklarının ruhunu öldürüp onları Türkleştirmek olan Beyaz Türkçü ideoloji ile donatılmış öğretmenler Kürdistan›a gönderilmeye başlandı. Tüm bu uygulamalar 1930›ların sonunda üzerinin betonlandığı iddia edilen Kürdistan›ın hortlamasından duyulan korkunun düzeyini göstermekteydi. Bu durum bir daha kanıtlamaktaydı ki her yönden soykırıma tabi tutularak bitirildiğine inanılan Kürt ve Kürdistan gerçekliği halen capcanlı ve diri bir gerçek olarak önlerinde durmaktaydı. Gittikçe daha çağdaş, gerçekçi ve toplumsal gerçekliğe dayanacak bir mücadeleye doğru evrilmekteydi. Belki halk üzerinde ciddi bir imha ve yok oluş psikolojisi yaratılmıştı ancak bu gerçekliğin içerisinden bir çıkış olmaması düşünülemezdi. Ki nihayetinde bu duruşu kabullenmeyen ve halkın bu kıskaç karşısındaki patlamasını ifade eden PKK çıkışı, 1970'li yılların başından itibaren gerçekleşti. PKK'nin çıkış koşullarında Kürdistan'ın, Kürt halkının ve onun adına hareket edenlerin durumlarını Önder Apo, "Demokratik Uygarlık Manifestosu" adlı savunmasının son cildi olan "Kültürel Soykırım Kıskacında Kürtleri Savunmak" bölümünde şu ifadelerle dile getirmektedir:

"Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası Kürt hareketleri geçiş aşamasındaydılar. Üst tabakanın geleneksel önderliği yenilip tasfiye olmuştu. Geriye karamsar bir tablo bırakmıştı. Kürtlerin varlığına ve özgür yaşam arzularına ilişkin derin bir güvensizlik oluşmuştu. Belki de tarihte ilk defa yaşanan kendine güvensizlik, inançsızlık söz konusuydu. Bir nevi Kızılderilileşme olgusuna dönüşme korkusu ve endişesi gelişmişti. Zaza ve Alevi Kürtlerde bu olgu kendini daha çok yansıtıyordu. Kürtlük çağdaş anlamda doğmadan ölmüştü. Daha doğrusu, üst tabaka somutunda 'ölü doğum' gerçekleşmişti. Ulusal ve toplumsal kimliklerine asıl sahip çıkması gereken modern sınıf ve aydınlar yoktu. Asimilasyonist politikalar sonuç vermişti. Kürtlükten vebadan kaçar gibi kaçan aydın diye geçinenler söz konusuydu. Halkın tüm derdi fiziki varlığını sürdürebilmekti. Ortaya çıkan burjuvalaşma, Yahudilerinkinden çok daha dönek bir sınıflaşmaydı. Kürtlükten kaçtıkça para kazandıklarından, Pavlov'un köpekleri gibi bunun şartlanmasını yaşıyorlardı. 1970'lerin Kürdistan'ı ve Kürt toplumu, kendileri hakkında idealleri kalmayan veya çok cılız inanç emareleri gösteren insanların memleketi ve toplumuydu. "Kuyruklu Kürt" iftirası tutmuştu. Bu durumda *herkes ya kuyruklu olmadığına kendini inandırabilmek için Kürtlükten çıkmıştı, ya da utangaç bir biçimde kuyruğunun olmadığını iddia ederken ikide bir arkasına bakmaktan da geri durmuyordu."*

KÜRDİSTAN'DAKİ PARTİLER VE SİYASAL EĞİLİMLER

Kürdistan tarihindeki siyasal ve toplumsal mücadelelerin karakterini incelerken başvurduğumuz yöntem, konuyu küresel-bölgesel-yerel bağlantılarıyla anlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla Kürt halkı ve Kürdistan'ı hem kendi öznelliği içinde hem de Ortadoğu ve dünyadaki gelişmelerle bağlantısı içinde tanımlamak ve bunu yaparken de tarihsellik ve şimdilik ilkesini esas almak durumundayız. Günümüzde Kürdistan adına mücadele yürüten veya herhangi bir siyasal eğilimi temsil eden güçleri de bu bakış açısına göre değerlendirirken ilkin yaşadığımız dünyanın ve çağın özelliklerini göz önüne getirmemiz gerekir.

21. YY tanımlanırken tek yanlı olarak emperyalizmin, devletlerin ya da sadece demokrasinin yüzyılıdır demek gerçeği yansıtmaz. Yine, sadece bilimin, teknolojinin, iletişimin yüzyılıdır demek de kendi başına yetmez çünkü bir o kadar içe kapanmaların, yıkımların, savaşların yaşandığına tanık oluyoruz. Yüzyılın ilk on yılını geride bırakırken halen geçmiş yüzyılın çözümlenmemiş sorunları gündemdeki yakıcılığını koruyor. Daha doğrusu binlerce yılın birikmiş sorunlarını omuzlamış olan fakat çözümünü de bağrında taşıyan bir yüzyıla girdiğimizin farkındayız.

Kapitalizm, gelişme ve büyüme dönemini geride bıraktı ve çürüme dönemine girdi. Buna karşılık demokratik modernitenin sistemleşme sayesinde tarih sahnesindeki yıldızının parladığını görüyoruz.

Kapitalist modernitenin yaşadığı sürekli bunalımın vardığı aşamada sorunlarını aşmak için yaptığı şey Ortadoğu üzerinde son büyük hamlesini gerçekleştirmektir. Dünyanın kaderi adeta Ortadoğu üzerinde yürütülen mücadelelere endekslenmiş durumdadır. Ortadoğu halkları kapitalist modernitenin işbirlikçi kurumlaşmaları olan ulus-devletlere başkaldırmış durumdadır.

ABD-İngiltere öncülüklü emperyalizm ise bu ulus-devletleri restorasyondan geçirme ve hegemonyasını yeniden tesis etme peşinde olup 3. Dünya savaşını başlatmışlardır. Bu savaş emperyalist güçler, statükocu devletler ve halklar arasında yaşanmaktadır.

Emperyalizm tüm zor uygulamalarına rağmen istediği sonucu alamamaktadır. Bunun bir nedeni kapitalist moderniteye direnen kadim Ortadoğu kültür geleneği iken diğer nedeni de halkların demokratik direnişidir. Statükolarını korumaya çalışan ulus-devlet egemenleri ise tarihin bu aşamasında aşılmaktan kurtulamayacakları bir çürümüşlüğü yaşamaktadırlar.

Tam da böylesi bir çatışmalı sürecin orta yerinde ve doğrudan dört devleti etkileyen özelliğiyle Kürt halkının mücadelesi öne çıkmaktadır. Kürdistan'ın jeostratejik konumu Ortadoğu'nun genelini etkilemektedir. Sonucu belirleyecek olan Kürdistan'da yürütülen mücadelelerdir. Kürt halkı statüsüz yaşamaya son vermenin mücadelesini yürütürken sömürgeci devletler tamamen tasfiyeyi amaçlamakta, emperyalizm ise çıkarlarına hizmet ettikçe, Kürtleri minimize edilmiş bir ulus-devlet statüsüne mahkûm etmek istemektedir. Sonuçta ortaya çıkan tablo Kürt halkı adına tarihi fırsatlar sunduğu gibi büyük tehlikeleri de dayatmaktadır.

Türkiye, Irak, İran ve Suriye devletleri arasında dörde bölünmüş olan Kürdistan ülkesinin geleceğini belirleyecek, statü kazanmasını ya da kaybetmesini sağlayacak olan kritik bir süreçten geçerken, Kürt halkı arasındaki parçalanmayı gidermek, ULUSAL BİRLİK KONGRESİ zemininde buluşmak aciliyet kazanmıştır. Birlik adına yürütülen çalışmalar istenildiği kadar hız ve ivme kazanmış değildir fakat birlik için koşullar her zamankinden daha fazla elverişli hale gelmiş olup siyasal eğilimler birlik zeminine çekilmek durumundadır. Gerek birlik önündeki engellerin aşılması gerekse doğru bir mücadele hattının hâkim kılınması için Kürdistan'ın dört parçasındaki siyasal güç ve eğilimlerin durumuna yakından bakmak gerekmektedir.

Tarihi boyunca direnişleri ve ihanetleri bol olan bir halk biçiminde anılan Kürtler arasında bugün birçok siyasal eğilim kendisini hissettirmektedir. 2000'li yıllar Kürdistan'ında, sosyalist, kapitalist, milliyetçi, dinsel, mezhepsel, sınıfsal veya hangi ideolojik kimlik çerçevesinde olursa olsun varlık gösteren temel siyasal eğilimleri dört başlık altında toplayabiliriz:

1- Demokratik-Özgürlükçü Eğilim (Halk Özgürlük Eğilimi)
2- Devletçi-İktidarcı Eğilim
3- Liberal-Teslimiyetçi Eğilim
4- İşbirlikçi-İhanetçi Eğilim

Her parçadaki örgütlenmeler şahsında somutlaştırmadan önce bu eğilimlerin ne anlama geldiğini değerlendirmekte yarar vardır. Kimisi her parçada mücadele yürütürken kimisi tek bir parça üzerinde yoğunlaşmaktadır; kimisi örgütlü haldeyken kimisi yaygın halde şahıslar düzeyinde kalan bu eğilimler özetle şöyle tanımlanabilir:

1- **Demokratik-Özgürlükçü Eğilim:**

Tüm insanlığın ve Kürdistan tarihinin ana nehir akışı olan demokratik-özgürlükçü tarihi, egemenlerce yok sayılmış, gizlenmiş ve çarpıtılarak tanınmaz hale getirilmiştir. Bu olgu günümüz sosyal bilimlerinin en başta gelen inceleme alanı arasında olup üzerinde büyük mücadeleler yürütülmektedir. Çünkü insanlığın ve halkların, dolayısıyla Kürt halkının hakikati bu tarihte gizlidir. Ayrıca toplum kırımlar, soykırımlar, cins kırımları bu tarihte gizlidir. Gizler açığa çıkarıldıkça hakikatin gücü açığa çıkmakta ve insanlığa kazandıracak olan özgürlükçü zihniyet ile onun toplumsal sisteminin inşası imkân dâhiline girmektedir.

Bugün Kürdistan'ın dört parçasında halk arasında en yaygın ve güçlü eğilim halini almış olan demokratik-özgürlükçü eğilimin tarihi temelleri Mezopotamya'nın neolitik dönemine dek uzanan demokratik komünal kültüre dayanmaktadır.

Bu eğilim, toplumsal sorunların çözümünü devlet veya iktidar sahibi olmakta görmeyip toplumun ahlaki-politik özellikleriyle kendine yeten canlı bir organizma olduğu gerçeğinden hareketle devletsiz bir toplumsal özgürlük sistemini savunur. Günümüz dünyasının reel durumunun, *devlet artı demokrasi* formülüne uygun olduğunu, dolayısıyla devleti sınırlayıp de-

mokrasiye duyarlı hale getirmeyi ve bu temelde ilkeli uzlaşmayı esas alır. Toplumun öz örgütlülüğüyle öz yönetim ve öz savunma gücüyle kendini özgür kılabileceğini savunur. Bu anlayışa göre toplum çoğul karakterdedir ve her farklılığın kendisini özgünlükleriyle ve özgürce ifade edebileceği bir eşitlik sistemi ancak toplumsal demokrasiyle mümkündür.

Kürdistan'da yaşayan her etnik, dinsel, mezhepsel, sınıfsal, sosyal kesimin birbirini dışlamadan, baskı ve sömürü konusu yapmadan, devlet sınırlarını sorun haline getirmeden, ortak çıkarlara dayalı ahlaki-politik sistemini savunur. Komşu halklarla ise demokratik konfederal birlikleri savunur.

Kapitalizmin en etkili silahı olarak kullanılan ulus-devlet karşısında demokratik ulus anlayışının geliştirilmesi halklar adına tarihi ve kalıcı bir özgürlük imkânını doğurmaktadır. Ulusların kaderini tayin hakkını ayrı devlet kurmakta görmeyen ve ulusu dar kalıplarla tanımlamayıp ulusu öncelikle ortak zihniyet ve bunun bedenleşmiş hali olan demokratik özerklikle ele alan anlayış olarak demokratik uluslaşma Kürt halk önderi Abdullah Öcalan'ın temel tezi olup, PKK'nin değişim çizgisini oluşturmuştur. Sadece ulus-devlet alternatifiyle değil, kapitalizmin sermayecilik ve endüstriyalizmine karşı da ekonomik-ekolojik toplum alternatifini geliştirmiş; kadın özgürlük çizgisiyle de bir bütünen yeni bir paradigma oluşturmuştur.

PKK sadece Kürdistan'da değil Ortadoğu ve tüm dünyada demokratik uluslaşmayı savunan bir hareket olarak günümüzde halk özgürlük eğiliminin önde gelen temsilcisi durumundadır. Halk özgürlük eğilimi ihanete karşı her alanda keskin bir tavır sahibi olurken devletçi eğilimleri demokrasi ile kuşatmanın ve liberal eğilimlerin egemenlerce kullanılmasının önüne geçmenin mücadelesini vermektedir.

Bununla birlikte PKK yapısı içinde olmasa da demokratik, toplumcu eğilim temelinde gelişme kaydeden örgütlenmeler bulunmaktadır. Neticede insanlığın evrensel birikimi ve Kürdistan'daki mücadele deneyimleri bir etkileşim yaratmakta ve devletsiz düşünebilme, iktidarcılığa alternatif olma anlayışı halk arasında yaygınlık kazanmaktadır. Kürdistan'da örgütlenmiş olan çeşitli yerel, etnik, dini, mezhepsel veya kültürel hareketler demokratik uluslaşmayla bağını kurabildiği oranda güç kazanmakta ve ulusun demokratikleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Kuzey Kürdistan başta olmak üzere tüm Kürdistan'da birçok örgütlenmenin geliştiğinden ve hem toplumsal inşa hem de ulusal birlik açısından daha sonuç alıcı bir sürece girildiğinden bahsedilebilir.

2- **Devletçi-İkditarcı Eğilim:**

Halkların özgürlüklerinden yoksun hale gelmelerinin tarihi, devletlerin egemen hale geldikleri tarihe kadar uzanmaktadır. Devlet ve özgürlük, devlet ve demokrasi, devlet ve toplum, tarih boyunca birbirine zıt özellikte olmuşlardır. Bu gerçeklik, adına kapitalist ya da sosyalist ne denilirse denilsin tüm devletler için geçerlidir. Fakat bir egemen devlete karşı mücadele eden feodal, burjuva, milliyetçi anlayış ya da ulusların kaderini tayin hakkını ayrı devlet kurmakta gören Marksist anlayış, devletin, halkların boynuna asılacak özgürlük madalyonu değil kölelik prangası olduğunu görmemiştir. Bu nedenle ister toplum adına ister sınıfı ve kendisi adına olsun çıkarlarını devlet ve iktidar sahibi olmakta görenler aslında tarih boyunca sömürgecilerin, egemenlerin ya taklitçisi ve yedeği durumuna düşmüşler ya da daha güçlü bir egemene göbekten bağlı hale gelmişlerdir.

Kürt tarihine bakıldığında, iktidar ve onun güç biriktirme aracı olan devlete karşı genellikle mesafeli durdukları görülmektedir. Üst sınıf diye tabir edilen aristokrat ve zengin kesimlerin eğilimleri devlet sahibi olmak ya da iktidardan pay kapmak biçiminde olurken halkın temel eğilimi her zaman devletin uzağında yaşamak ve özgürlüğünü korumak biçiminde olmuştur. Çünkü Sümerlerden beri yanı başlarında tanık oldukları tüm devletlerden baskı, şiddet, zorbalık görmüşlerdir. Devleti kötülükle özdeşleştiren bir halkın devlet olmaktan kaçması kadar doğal bir şey olamaz. Öte yandan kısmen demokratik nitelikler taşıyan konfederal güçlerin kurdukları devletler ise bölgenin merkezi güç çatışmaları arasında fazla

yaşama olanağına sahip olmamıştır. Yenilgiler, üst kesimde işbirlikçi eğilimi derinleştirip ulusal yabancılaşma ve fırsatını bulduğunda ihanete kadar bir seyir izlemiştir.

Bugün Kürdistan'da devletçi-iktidarcı eğilim her parçada çeşitli düzeylerde varlık gösterirken ziyadesiyle Güney Kürdistan üzerinde kendisini egemen hale getirmiştir. Kürt halkı adına her türden kazanımın sahiplenilmesi ve yaşatılması gerektiğine inanan herkes Güney Kürdistan'daki statü kazanımını desteklemeyi ulusal bilincin gereği sayar fakat demokratik olması için mücadele etmeyi de halkların geleceği adına en temel güvence sayar.

Devletçi eğilim, halk özgürlük eğilimi karşısında kimi zaman düşmanlarıyla işbirliğine gitme, hatta bu işbirliğini savaş düzeyine çıkarma durumunu yaşamışsa da günümüzde daha çok egemenliğini tesis etme temelinde bir denge siyasetini yürütmektedir. Bu siyasetin ulusal birlik yönünde irade göstermesi belirgin hale gelmemiş olup mevcut kazanımlarını tüm Kürdistan devrimi için seferber ettiğinden bahsedilemez. Parça veya parti çıkarlarının halen ön planda olması iktidarcı zihniyetin bir yansımasıdır. Oysa mevcut statünün elde edilmesi bile Özgürlük Hareketinin mücadelesi dayesinde olmuştur. Bu gerçekliğin farkında olarak hareket etmeden hiçbir statünün sürdürülme imkânı yoktur.

Kürdistan'da toplumsal özgürlük eğilimini göz ardı eden ve kavuştuğu imkânları Ulusal Birlik ve tüm Ulusun kazanımları için değerlendirmeyen bir anlayışı Kürt halkı kabul etmemektedir. Bu nedenle devletin yanında demokrasinin kuşatıcı rol oynaması; devlet gücünün demokrasi gücünü hazmetmesi şart olmaktadır. Devlet gücünün ya da Güney'deki statünün tek başına ve başka türlü yaşama şansı da bulunmamaktadır. Bunun için Ulusal Birlik zeminde buluşulması kaçınılmaz olmaktadır.

3- **Liberal-Teslimiyetçi Eğilim:**

Kürdistan'da güce meyleden ve çıkarları doğrultusunda güçlünün yanında yer almayı, fakat teslimiyetçi damgasını yememek için orta yerde duruyormuş gibi görünmeyi taktik olarak kullanan bir kesimin varlığı, özellikle kapitalist-modernitenin son yüz yıldaki döneminde belirgin hale gelmiştir.

Dergi, dernek türü örgütlenmeler içinde veya etrafında yer alarak teslimiyetçi bir anlayışla devletle uzlaşmayı dayatan ve aydın görüntüsüyle cilalanan bu eğilimin, katliamlarla bastırılan isyanlar döneminden sonra ihanete dönüştüğü belirtilebilir. 1970'li yıllardan itibaren gelişen mücadeleler döneminde yeniden kendine yer edinme arayışında oldukları ve adeta saklandıkları yarıklardan ortaya çıkarak devrimci mücadeleler etrafında veya karşısında nemalandıkları görülür. Mücadelenin keskinleştiği dönemlerde pek varlık gösteremese de mücadelenin zorda kaldığı dönemlerde devlet yanlılığı açıkça ortaya çıkan bu eğilimin en temel özelliği halktan kopuk olduğu halde halk adına konuşma ve kendini teorize ederek devrimci mücadeleyi özünden boşaltmaktır.

Bugün Kürdistan'ın her parçasında hâkim olan halk özgürlük eğiliminin yarattığı olanakları istismar ederek, devletlere

yaranma temelinde kendine yer edinmeye çalışan bir orta sınıf eğilimi bulunmaktadır. Kimliğini net olarak tanımlamaktan aciz olan, daha çok bireysel çıkışlarla gündemleşen fakat fırsat buldukça örgütlenmeye çalışan bu eğilimin tehlikesi, halk özgürlük eğilimine karşı kullanılarak tasfiyecilikte rol oynatılma ve ulusal birliği parçalama özelliğinden gelmektedir.

Devrimden ve devrimci mücadeleden korktuğu gibi, her türlü radikal çıkışı sağa yatırmak, özünden uzaklaştırmak ve sistem sınırlarına çekmek konusunda çeşitli yöntemler geliştiren liberal-teslimiyetçi eğilim, fikri ve kültürel düzeyde kapitalist sömürgeciliğin ideolojik ajanı ve truva atı rolünü oynar. Bunun için devletlerden gerekli desteği görür. Devlet karşıtlığı ve muhalifliği söz düzeyinde olup hiçbir zaman sistem sınırlarını zorlamaz. Devrimci parti veya değişik örgütlenmelerin karşısında alternatif olma arayışıyla pusuda beklediği gibi, bunların içinde de yer alıp devrimci örtüyle daha rahat hareket edebilme olanaklarına da kavuşabilmektedir.

Devrimci çizgiyle ihanet arasındaki keskin farkı muğlâklaştırmak açısından oynadığı rol hesaba katılırsa liberal eğilimin toplumsal değerler karşısında kemirgen olduğu ve ahlak anlayışının kendini pazarlamaya dayalı olduğu belirtilebilir. Devrimci mücadelenin yarattığı değerlerin üstüne konmak, küçük iktidarını pekiştirmek ve risksiz bir yaşam alanı oluşturmak esas hedefidir. Bu hedefine ulaşabilmek için çeşitli kılıflara bürünebilme yeteneğindedir. Dolayısıyla ideolojik mücadelenin zayıf olduğu her yerde varlık alanı bulurken devrimci ideolojinin hâkim olduğu alanda tasfiye olması veya karşıtlaşarak açık yüzünü göstermesi zor olmamaktadır.

Kapitalist-sömürgeci modernitenin yaşam ve düşünce tarzını her düzeyde aşmadıkça liberalizmin aşındırıcı ve kemirgen etkileri toplumun ahlaki-politik niteliklerini geriletmeye devam edecektir. Bu tehlike küresel düzeyde boyut kazanmış olup oryantalizmin yeni yansımaları olarak Popüler kültür türünden yozlaştırıcı kurumların Kürdistan'a taşırılmasını sağlamaktadır. Yeni tez şudur: Kimse popüler kültürden kaçamaz, sadece Kürt, Türk, Arap, Fars, Ermeni, Asuri, Alevi olarak popüler kültürü yaşar! Buna karşı toplumun demokratik-komünal kültürünü her alanda yaşamsallaştırmak tek dürüst çaba olmaktadır.

4- **İşbirlikçi-İhanetçi Eğilim:**

Kürdistan tarihinde olduğu gibi günümüzde de yansımalarını bulan işbirlikçilik ve ihanetçilik, ağırlıklı olarak, özüne yabancılaşmış sınıf ve tabakalar arasından çıkmaktadır. Kraldan daha kralcı kesilerek devletin kılıçdarlığına soyunan bu eğilimin beslendiği ana kaynak iktidarcılık olup yöntemlerini ve temel yönelimlerini belirleyen olgu güce tapmadır. Güç karşısında yerlere eğilme ve bir parçacık gücü elde etmek için kendi halkına karşı savaşma da dâhil her türlü yöntemi mubah sayar. Makyavelizmi aşan bir yanı vardır ki o da kendi çıkarlarını bile bir tarafa iterek bir leş kargası gibi, bir bekçi köpeği gibi yaşamayı hedefleyebilmesidir.

Kürdistan'da milyonların özgürlük için ayağa kalktığı koşullarda ihanet eskisi gibi toplumu bölen veya yenilgiye uğratan bir güce kavuşamamaktadır. Eskisinden farklı olarak PKK direnişi ve bilinçlenen, örgütlenen halk direnişi vardır. Dolayısıyla ihanete tarihi bir darbe vurulmuş ve can çekişir hale gelmiştir denilebilir. Fakat mücadelenin büyümesi karşısında geriye kalan ihanetçi artıklarına da devlette daha çok yer verilerek kullanılmak istendikleri görülmektedir.

Özgürlük mücadelesine karşı kullanıldıkları ölçüde sistem içinde yer verilen bu kesimlerin kendilerini meşrulaştırmak için Kürtlüklerinden dem vurmaları alçalmanın düzeyini göstermektedir. Bu kesimler devlet kademelerinde özenle seçilip hazırlanırlar. 1970'li yıllarda A. Kadir Aksu, Kamran İnan gibi kişilikler özenle hazırlanıp 2000'li yıllara dek halka karşı sınırsız kullanılırken, günümüzde Hüseyin Çelik, Galip Ensarioğlu vb birçok tip devreye konulmuştur. Kuzey'de olduğu gibi diğer parçalarda da kişi, aile ve aşiretler düzeyinde PKK karşıtlığı temelinde işbirlikçilik türetilebilmektedir. Genelde ihanetçi kimlikleri bilinse de birçok icra-

atları perde arkasında kalmaktadır. Örneğin Sezgin Tanrıkulu için ileri sürülen CIA ajanlığı iddiaları anlaşılmaya değerdir. Ya da Hüseyin Çelik ve ailesinin Van bölgesinde sınır ticaretini ele geçirmek için Türk veya İran askerleri eliyle katlettirdiği kaçakçılıkla geçinen yurtsever Kürt köylülerinin sayısı gerçekten araştırılmaya değerdir. 34 Roboski köylüsü uçakla bombalanıp katledilirken, aynı dönemde Van sınırlarında 40'ın üzerinde insan tek tek katledilmiş ve kamuoyunun gözlerinden kaçırılmıştır. Bu katliamlar ile ihanetçiliğin bağlantısı sadece Hüseyin Çelik ailesinin işleri incelenecek olsa açıkça görülecektir fakat devlet zaten bunu teşvik ettiğinden hesabını sormak halka ve onun öncü güçlerine kalmaktadır.

İhanet olgusu yokmuş gibi davranmak isteyen liberal eğilim halen bunların zeminini güçlendirirken devletçi-iktidarcı eğilim ise işbirlikçiliği adeta teorize ederek kendi egemenliğini tesis etmenin peşindedir.

Tüm bu eğilimler halk özgürlük eğilimini çıkarlarına geldiği ölçüde kullanma, hatta kendine doğru çekme arayışındayken fırsatını bulduğunda imha etme potansiyelini de taşımaktadır. Dolayısıyla ihanet kadar liberal ve iktidarcı eğilimler karşısında mücadele çizgisinde net olmak, hiçbir muğlaklığa fırsat tanımamak, bilinçli davranmak ve öz gücünü büyütmek, özgürlük adına hareket eden herkesin temel görevi olmaktadır.

KÜRDİSTAN'DAKİ PARTİLER

Güney Kürdistan:

1- KDP-Mesut Barzani-1946
2- YNK-Celal Talabani-1976
3- Goran-Noşirwan Mistefa-2009
4- Yekgirtuyi İslamiya Kurdistan-Selahaddin Bahadin-1994
5- Bizotnewey İslamiya Kurdistan-Mele Ebduleziz-1987
6- Komeleya İslami-El Bapir-1978
7- Yekiti Neteweyi Demokratén Kurdistan-Gafur Mexmuri
8- Partiya Sosyalistén Demokraté Kurdistan-Mehemedé Heci Mehmud-1983
9- Partiya Komunistén Kurdistané-Kemal Şakir-1952
10- Partiya Ayendeya Kurdistané-Kadir Eziz-1986
11- Partiya Zehmetkéşén Kurdistané-Belén Ebdullah-1986
12- Partiya Kerén Kurdistané-Ömer Kulul-1979
13- Partiya Azadiya Kurdistané-Hesen Qazi
14- Partiya Karker u Rénçderén Kurdistané
15- Partiya Çareseriya Demokratik (PÇDK)-Necibe Omer-Diyar Xerip-2002
16- Yekitiya Demokrasixwazané Kurdistan
17- Partiya Serbestiya Kurdistan-Afir Bawacani-2006
18- Partiya Komunistén Karkerén Kurdistan-Osman Haci Marif
19- Partiya Çepén Kurdistan-Celal Debbağ-2010
20- Bizotnewey Demokrasixwazén Kurdistan
21- Partiya Rizgariya Kurdistan
22- Yekitiya Demokrat ya Kurdén Feyli
23- Partiya Geşedana Demokratik a Kurdistané
24- Partiya Liberal a Kurdistané
25- Partiya Liberalén Demokratik a Kurdistané
26- Partiya Çep a Kurdistané
27- Partiya Demokrat ya Keldani
28- Bizotnewey Demokratik ya Aşuri
29- Partiya Beytnahreyna Demokratik
30- Encümena Milli ya Asuri-Suryani-Keldani
31- Bizotnewey Çaksaziya Turkmeni
32- Bizotnewey Demokratik ya Turkmeni

Günümüzde onlarca partinin varlık gösterdiği Güney Kürdistan'da demokrasi kültürünün gelişmemiş olması nedeniyle, büyük bir egemenlik ve pay kapma mücadelesi yürütülmektedir. PÇDK haricindeki partilerin bir kısmı iktidara ortak olmak, bir kısmı da şeriat hedefiyle birbirinin rakibi durumuna gelmişlerdir. ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından KDP ve YNK hâkimiyetlerini pekiştirirken özellikle 2005 yılından itibaren İslami partiler gerilemiş, sistem içerisinde yer edinmeye yönelmişlerdir. Bu amaçla seçimlere katılıp birkaç kürsü alabilmişlerdir. Demokratik çizginin temsilcisi olan PÇDK ise baskı

ve yasaklamalarla karşılaşmış, en son olarak seçimlere girmemesi için birçok engel oluşturulmuştur. Bu durum günümüz itibariyle değişmemiş; henüz yasal hakları tanınmadığı gibi ulusal birlik ve demokrasinin gerektirdiği imkânlara da kavuşulmuş değildir.

KDP ve YNK çizgisinin kendini iktidar gücü haline getirmiş olması ve halktan gittikçe uzaklaşan bir bürokratik sınıf yaratmaya başlamaları, her türlü maddiyatçılığın önünü açmış; adeta Saddam gitti, baskı bitti, sıra yaşamaktadır dercesine kapitalizmin sahte yaşamı taklit edilmektedir. Onca sene yürütülen mücadele, çekilen onca acı karşısında devletçi-iktidarcı anlayışın vardığı nokta daha fazla para, mal, mülk sahibi olmaktır.

Siyaseten değişim sloganıyla yola çıkan Goran hareketinin de alternatif sunma kabiliyeti bulunmamaktadır. Aydın kimliğiyle öne çıkan bir öncülüğe sahip olduğu halde, ülkede kadın özgürlük sorunu yokmuş gibi hareket etmesi ne derecede derinliğe sahip olduğunu göstermeye yetmektedir. Halkın iktidardan bıkkınlığı sayesinde belli düzeyde destek gören, fakat adının rüşvetle anılmıyor olması yeterliymiş gibi, değişimden bahsettiği halde ciddi alternatiflere yönelmeyen bu hareket için olumlu bir şeyden bahsedilecekse, YNK-KDP dışında Parti olarak çıkış yapmasıyla temsili demokrasiye sunduğu katkıdan, bir Kürtçe TV kanalı kurarak medyanın çeşitlenmesini sağlamasından vb. bahsedilebilir.

Diğer partiler arasından öne çıkan Yekgırtu için halk arasında, Talabani giderse YNK'yi geçebilecek bir potansiyel taşıdığı iddia edilmektedir. BOP projesinin yapay olarak geliştirmek istediği ılımlı İslam söylemi hatırlanacak olursa bu iddialar yabana atılamaz. Nakşiciliğe dayanan Yekgırtu partisini, Güney'in AKP'si olarak değerlendirenler de vardır ki reformculuğu savunan ılımlı İslami söylemle, kent, kasaba ve köylerde yaygın örgütlenerek güç kazanmıştır. Özellikle Soran bölgesinde yoğunlaşmış ve Süleymaniye'de en az KDP'ninki kadar oy potansiyeline kavuşmuştur. Suudi Arabistan ve Katar'dan destek aldıkları gibi ABD ve Türkiye'nin de onayını görmektedir.

İktidardan pay kapma yarışında varılan nokta dışa daha fazla bağımlı hale gelme ve içte de toplumun çürütülmesidir. Bu yüzden halk arasında özgürlük hareketine ilgi artmış ve demokratik çizgi tüm eğilimlerden daha saygın bir yer kazanmış; halk arasında örgütlenme zemini her zamankinden daha fazla büyümüştür.

Güney Kürdistan'da iktidar eğiliminin gündeminde özgürlük sorunları ve kapitalist moderniteye karşı alternatif arayışları değil iktidar statüsünün sağlamlaştırılması vardır. Ekonomik yatırımlarla cazibe merkezi haline getirilerek adeta diğer tüm Kürdistan parçalarını buraya mahkûm etmeye çalışan emperyalist bir politika devrededir. Bu oyunları analiz etme yeteneğinden ve doğuracağı ağır tarihsel sonuçları kestirecek ön görüden yoksun olan bir öncülüğü halkın daha fazla kabul etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla demokratik dönüşüm gündeme alınmazsa Güney Kürdistan açısından yapılanmanın değil yıkımın yüz yılına girilecektir.

Yeni bir zihniyet, demokrasi kültürü, **öz yönetim,** halk eğitimi, ulusal perspektif gibi hayati konularda yoğunlaşmak yerine daha fazla petrol geliri, daha fazla inşaat yapımı, daha fazla hazırı tüketme gündemdedir. Bu nedenle ekonomide de üretim eksenli bir perspektif bulunmamaktadır. Oysa Güney Hükümetinin yıllık 60 milyar doları aşan **bütçe**si halk için üretim kapsamında değerlendirilse dışarıdan hiçbir mamulün getirilmesine ihtiyaç kalmayacaktır. Üstelik Irak merkezi hükümetinden de yıllık 6-7 milyar dolar bütçe alınmaktadır. Bu rakamlara Türkiye ile yapılmış olan 200 milyar dolarlık iş anlaşmaları da eklenince maddi kaynak sıkıntısından bahsedilemez. Fakat tam da bu noktada, yani kendi öz kaynaklarına yönelme yerine, dışa bağımlı olan bir ekonomi anlayışı siyaseten de dışa bağımlılığı artıran bir etken olmaktadır. Bu politikalar terk edilip öz güç- yeterlilik ve üretim esas alındığında o zaman Kürdistan, adına yaraşır bir ülke haline gelebilir. Aksi durum, tüketime dayalı asalakça bir yaşam kültürünün ve yozlaşmanın zeminini güçlendirmekte ve her an dış desteğin kesilmesiyle birlikte işgal ve soykı-

rımlara uğrama riskini barındırmaktadır.

Son olarak, 13 yıldır tek kişilik hücrede hapis tutulan Önder APO'nun, 9 aydır ağırlaştırılmış tecrit uygulamasıyla tüm dünyayla bağlarının kesilmesi karşısında milyonlarca halk sokaklara çıkarken, binlerce insan açlık grevlerine girerken, gencecik insanlar bedenlerini yakarken Güney'li partilerin hiçbir tepki göstermemiş olması, bugüne dek bir demeç bile vermemeleri, üstelik halkın bu konuda gösterdiği duyarlılığa tahammül göstermeyip agresif bir tutum takınmaları dikkate şayandır.

Bu tablo karşısında, son yıllarda gelişmeye başlayan, halk meclislerini örgütleyen ve henüz çalışmalarının başlangıcında sayılan Özgür Yurttaşlık Hareketi halk için gerçek bir umut kaynağı olmaktadır.

Güneybatı Kürdistan:

1- Partiya Yekitiya Demokrat (PYD)-Salih Muslum

2- Partiya Çepgeré Kurd (PÇK)-Mehmed Musa Mehmed; ayrıca Salih Kedro Parti içinde ayrı gruplaşarak kendini Partinin lideri ilan etmiştir

3- Partiya Demokratén Péşketi ya Kurd li Suriya-Ebdul Hemid Hac Derwéş-Hemidé Hac Derweş YNK'ye bağlıdır. YNK içinden Goran hareketinin çıkmasına benzer şekilde bu parti içinde de Goran taraftarları vardır.

4- Partiya Netewi ya Suriyé-Tahir Sefok

5- Partiya Misawa Kurd (Partiya Wekevi ya Kurd)-Eziz Dawi

6- Partiya Demokraté Kurd Hunduré Suriyé-Nesredin İbrahim

7- Partiya Demokraté Kurd-EbdulHekim Beşar

8- Partiya Demokraté Kurd-EbdulRehmen Wecih

9- Partiya Yekitiya Demokratén Kurdi li Suriya-İsmail Omer(Cizre bölgesinde etkili), partideki ayrışmalar neticesinde Afrin bölgesinde Şex Ali liderliğini ilan etmekle birlikte Zerdeşt Mehmed ve Hebib İbrahim'in de liderlik iddiaları vardır

10- Partiya Yekitiya Kurd-İsmail Emo

11- Partiya Yekitiya Kurdistani-Ebdul baset Hemo

12- Hizb Demokrati el Kurdi Suri-Cemal Şex Baqi

13- Partiya Azadi El Kurdi-Xérddin Murad

14- Partiya Azadi El Kurdi-Mustafa Cuma

15- Teyar Musteqbel-Başkanı bir süre önce öldürülen Meşhel Temo'ydu

Bu Partilerin çoğunluğu kendi başına kurulmamış olup kendini solcu olarak niteleyeler genellikle KDP, sağcı veya reformcu olarak niteleyenler de YNK eliyle veya onlara bağlı olarak kurulmuşlardır. Bunlar arsında, EbdulHekim Beşar'a, KDP eksenli partilerin tümünün öncülüğü biçiminde bir rol verilmiştir.

Suriye rejimi karşısında bu 15 partiden PYD, Partiya Yekiti, Azadi ve Teyar Musteqbel haricindeki 11 parti Kürt Ulusal Meclisi adı altında bir araya gelmişlerdir.

Kimi partilerin kendi aralarında daha nitelikli birlik oluşturma çabaları da bulunmaktadır. Örneğin PYD, Partiya Çepgir a Kurd, Partiya Demokrati Kurdi li Suriyé ve Yekiti Demokrati Kurdi li Suriyé Heyet El Tensiq adı altında bir araya gelmişlerdir.

Suriye rejiminin karşısına dışarıdan kontrol edilen muhaliflerin çıkarılması, silahlandırılmaları ve çatışmalara sevk edilmeleri karşısında PYD öncülüğü, kitle açısından en geniş tabana sahip olup öz gücü ve toplumsal inşayı esas almaktadır. Ne Suriye rejimiyle doğrudan silahlı çatışmalara girmeyi, ne de dış müdahaleyi esas alan muhaliflerle hareket etmeyi halkın çıkarlarına uygun görmeyen PYD'nin demokratik-özgürlükçü çizgisine en çok da Türkiye saldırmaktadır. Kürtlerin en küçük bir kazanım elde etmemesi için askeri müdahale dâhil her türlü ihtimali gündemde tutmaktadır.

Halk arasında işbirlikçi partilere karşı tavır güçlü olmakla birlikte rejimin hemen yıkılmasını savunan veya rejimin yıkılacağına inanmayan eğilimler bir süre gündemi meşgul etmişse de varlığını koruma ve özgürlüğünü sağlama temelinde demokratik özerk sistemini inşa etmeye dönük temel strateji hâkim eğilim haline gelmiştir. Tüm Ortadoğu'da önemli sonuçlar doğurmaya aday olan özgürlük mücadelesi, bu temelde olanca sıcaklığıyla

devam etmektedir.

Doğu Kürdistan:

1- PJAK
2- KOMALA- (Komalé, Komalé Şoreşger ve Komalé Zehmetkeşan)
3- İ-KDP
4- Partiya Komunist İran
5- Xebat (Sazıman)
6- Hızbé Demokraté Kurdistan İran
7- Hızbé Demokraté Kurdistan ve daha farklı küçük bazı gurup ve eğilimler bulunmaktadır.

İran İslam Cumhuriyeti anayasası partilerin kurulmasına imkân sağlıyor olsa da, göstermeliktir. Partiler özgürce siyasi faaliyet yürütemediği gibi seçimlere giremez ve mecliste gurup oluşturamazlar. Seçimler bağımsız aday listeleriyle gerçekleşir ve isteyen parti istediği adayı desteklediğini açıklayabilir. Kürdistan'da ise hiçbir Kürt siyasi oluşumuna fırsat verilmemektedir. Kürt örgütlenmeleri yasaklı durumdadır.

Mevcut örgütlerin durumuna bakıldığında PJAK haricinde ciddi bir varlık gösterecek durumda olmadıkları görülmektedir; devletçi-iktidarcı eğilimlerin kıskacında halklaşamamış, geri çekilmiş ve mülteci konumuna düşmüşlerdir.

PJAK, 'Kürdistan'a özerklik, İran'a demokrasi'yi savunan; 2004 yılında kurulmuş olsa da mücadele geçmişi daha eskilere dayanan ve halktan gördüğü destekle her geçen gün büyüyen bir partidir. İran İslam Cumhuriyetinin yasaklamaları olmasa yasal siyasi hayata katılabilecek demokratik-özgürlükçü bir parti durumundadır.

İ-KDP sadece isim düzeyinde varlık gösterirken son dönemlerde yeniden canlanma emareleri göstermiştir. Bunun nedeni İ-KDP'nin eski ideallerine dönmesi değil, daha çok PJAK'a alternatif olması hedefiyle devletin teşvikleridir. İran devletinin son birkaç yıldır geliştirdiği politikalar arasında İ-KDP'nin PJAK anti-propagandası temelinde örgütlenmesine imkân sunması söz konusudur. Şıno, Mahabad, Neqede gibi alanlarda halkı PJAK'tan soğutmak için anti propagandasını yapmakta, ulusal birliğe hizmet etmeyen tutumlarla öne çıkmakta, halkı daha çok ekonomik taleplere sevk ederek ulusal bilinci aşınmaya uğratmaktadır.

İran devleti eliyle, Kuzey Kürdistan'da olduğu gibi çetecilik temelinde paramiliter güçler örgütlendirilmiş olup JİTEM faaliyetlerine benzer katliamlar yapmaktadır. Bu örgütlenmede yer alan ihanetçilik Doğu Kürdistan'da sadece askeri faaliyet yürütmeyip rüşvet, uyuşturucu, toplumu sindirme, yozlaştırma temelinde bir rol oynamaktadır. Yine, halk arasında çok yönlü bir milis örgütlenmesi olan Besic içinde yer alan veya sistemle bütünleşerek milletvekilliğine getirilen işbirlikçi ve ihanetçi eğilimlerden bahsedilebilir. Bunların zararı sadece Kürt halkına değil İran toplumuna ve devletin devlet olmaktan çıkarılması temelinde İran İslam Cumhuriyetine olmaktadır. Fakat Kürt halkının meşru direnişine karşı kullanılma temelinde bu politikalar sürdürülmektedir.

Doğu Kürdistan'da her geçen gün büyüyen özgürlük mücadelesinin dayandığı demokratik komünal direnişler tarihi, tüm Ortadoğu'yu besleyecek kadar derin ve güçlüdür. Bu nedenle baskıların, yasaklamaların, idam ve katletmelerin hükmü, halkın özgürlük tutkusu karşısında sonuçsuz kalmaya mahkûmdur.

İran İslam Cumhuriyeti, demokratik dönüşümle Kürt halkının haklarını kabul etmesi durumunda sınırlarını koruyacağı gibi içteki zengin kültürel yapılanmanın canlanması sayesinde dünyanın en görkemli kültür merkezi olmaya adaydır. Fakat devletin demokrasi sınırlarına çekilmesini sağlayana kadar da Kürdistan'da, varlığını koruma ve özgürlüğünü sağlama temelinde tarihin en görkemli direnişlerinin sergileneceği açıktır. Nitekim halkın ve öncü güçlerinin son on yıldır sergilediği fedakârca tutum bunu göstermeye yetmektedir.

Kuzey Kürdistan:

Kuzey Kürdistan'da Kürtlerin öz yönetim gücü olabilmesi bir yana Türkiye Cumhuriyeti'nin imha ve inkâr politikaları nedeniyle Kürt dili ve adı bile yasaklanmıştı. Dolayısıyla Kürt halkının kaderi, örgütlenme ve direniş düzeyine bağlıydı. PKK öncesinde dernek ve dergi çevresinde gelişen veya bir partiyle kendini ifade eden örgütlenmelerin sömürgeci zoru engelleyecek radikalliğe sahip olmaları bir

yana onu adeta besler durumda olmaktan kurtulamamışlardır.

PKK mücadelesinin henüz ilk aşamalarında 1980 öncesinde ve hemen sonrasında PKK'ye karşı mücadele birlikleri kurabilmişlerdir. DDKD, Özgürlük Yolu ve KUK'un oluşturduğu UDG başta Mardin olmak üzere birçok bölgede doğrudan PKK 'ye saldırmış, bunun için de devletin gerekli desteğini almışlardır. Fakat bu saldırılar PKK direnişi karşısında sonuçsuz kalmıştır. Süreç içerisinde Rızgari, Kawa gibi kimi örgütler zaman zaman varlık göstermeye çalışsa da halklaşamamış ve erimişlerdir.

Yasal siyaset zemininde ise **BDP, KADEP** ve **HAKPAR** gibi partiler varlık göstermekte olup 2011 genel seçimlerine Türkiye demokrasi güçlerinin de dâhil olduğu bir ittifakla girmiş ve 37 milletvekilliğini kazanmışlardır. BDP demokratik çizgide siyaset yürütür ve Demokratik Özerklik sistemini savunurken diğerleri federasyon tezlerini savunmaktadırlar.

Öte yandan iktidardaki AKP, Kürt Özgürlük Hareketinin tasfiyesinde kullanmak üzere hem milletvekilliği ve bakanlık vererek kendi içine aldığı ihanetçi Kürtleri, hem Kemal Burkay gibi işbirlikçi şahsiyetleri öne sürmüştür. Buna, polis korumasında gezen ve aydın sıfatıyla kendini maskeleyen birçok şahsiyet eklenmişse de halk nezdinde hiçbir ciddiyetleri ve etkileri bulunmamaktadır. Ulusal ihanetin kılıcı olan koruculuk sistemi ise iflas etmiş durumdadır. Buna rağmen devletin bölücü ve kışkırtıcı teşvikleri sürmektedir. İhanetçi kesimlerin ve yenilmiş kişiliklerin kullanılma potansiyelini devlet sonuna kadar kullanmaktadır. Bu enerjinin çoğu, mümkünse bir Kürt Hamas'ının yaratılması için harcanmaktadır. Sünni, Alevi, Ezidi, Mesihi veya diğer inançların tümü üzerinde baskı kuran ve özellikle Sünnilik üzerinde hegemonyasını kurmak isteyen AKP hükümetinin din bezirganlığı Kürdistan'da deşifre olduğu için Gülen cemaati devreye girmekte, Gülen'in katliam fermanları açığa çıktığı için de Kürt kimlikli dindarlık üzerinde oynanmak istenmektedir. Kendini siyasi oluşum şeklinde yeniden deklere eden Hizbullah, geçmişten ders çıkardığını ve bu oyunların ortağı olmayacağını beyan etmiş olsa da, gerek AKP içindeki ihanetçi Kürtler gerekse kimi liberal-işbirlikçi siyaset ve ekonomi çevreleri bu rol için hazırlanmaktadır.

Kuzey Kürdistan'da partiler dışında birçok demokratik ve özgürlükçü sivil toplum örgütlenmesi geliştirilmiştir. Devletin yoğunca engelleme ve tutuklamalarına rağmen toplumsal örgütlenmeler giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bunlar çevre koruma örgütlerinden, özgürlükçü İslami örgütlenmelere, dil, din ve mezhep topluluklarından emekçi kesimlere kadar birçok farklılık göstermektedir. Demokrasi kültürü içinde birbirini kabul eden bu demokratik kesimlerin önemli bir kısmı **DTK** çatısı altında toplanmaya çalışmaktadırlar.

2007 yılında kurulmuş olan DTK Kürt halkının sivil toplum örgütlenmelerinin çatısı olmayı hedeflemişse de siyasi partilerin katılımına da açık olup sürekli genişleme potansiyelini taşımaktadır. DTK

şu kadar örgütün veya şahsiyetin katılımıyla kurulmuş ve yapılanması tamamlanmış bir platform değildir. Bir Parti organizasyonu gibi dar olmayıp farklılıklara açık olan esnek, demokratik ve katılımcı ilkelere sahiptir. Günümüzde ulusal birlik kapsamında en geniş zemini sunuyor olsa da henüz Kongre'ye katılmamış olan kimi çevreler, özellikle DTK kuruluşunda yer almamış olduklarını, bu nedenle farklı platformlarda buluşabileceklerini ileri sürmektedirler. Oysa bu yaklaşım her şeyi kendisiyle başlatıp bitiren, birikim ve deneyimleri hiçe sayan bir yaklaşım olup birlik önünde psikolojik bir bariyer olmaktadır.

Örneğin HAKPAR veya KADEP ile farklı bir birlik zemininde buluşulsa ve bu platformun kurucuları olarak memnuniyet gösterseler bile, gelecekte bu platforma katılması için çağrı yapılan başka çevreler aynı tutumu gösterseler ne olur? Yani 'bu yeni oluşumun kuruluşunda yer almamıştık, dolayısıyla bunu bir yana bırakın, gelin yeni bir kuruluş oluşturalım' deseler ne olur? Ya da kimi çevreler sadece seçim süreçlerinde ittifak yapalım, eylem birliği yapalım gibi sınırlayıcı tutum içerisindedirler. Bu yaklaşımlar da k.burjuva dar görüşlülüğünün gerekçeli yaklaşımı olmaktadır. Belki devletin siyasi soykırım saldırılarının DTK gibi sivil ve meşru bir örgütlenmeyi de hedeflemiş olmasının yarattığı korkular da katılımı etkilemiş olabilir. Fakat örgütlülüğü büyütmek korkuları yenmenin en temel ve meşru yöntemidir. Bu veya benzer gerekçeler, halen soykırım saldırıları altında olan bir halk adına büyük riskler taşır. Birliğe hizmet etmeyen bir yaklaşım olarak bu türden benmerkezci ve iktidarcı anlayışlar karşısında tarihi sorumlulukları hatırlatmak gerekir.

Henüz kuruluş günlerinde en geniş katlımı sağlamamış olması DTK açısından bir eksikliktir fakat bu eksikliği bugün gidermek sorumluluğunu taşımak yerine, gerekçeler oluşturmak, bir halkın özgürlük mücadelesinin büyük sorumluluklarını omuzlarında taşıyanlar için kabul edilemezdir. Kongre, ucu açık bir yapılanma olduğu için gerekçeleri ortadan kaldırıp demokratik-ulusal perspektifte buluşma konusunda ısrarlı olmak halkımızın özgürlük davası adına kaçınılmaz bir sorumluluktur.

Birliğe katılım konusundaki farklı eğilimlerden daha fazla risk oluşturan bir eğilim ise Parti, Kongre veya STÖ gibi birlikler içerisinde olduğu halde birliği dağıtıcı, liberalize eden, özünden boşaltan veya sekter yaklaşımlarla boşa çıkaran, özcesi objektif olarak içten tasfiyeyi dayatan eğilim olmaktadır.

Demokratik birlik felsefesi, farklılıkların birliğine dayanır. Farklılıklar yoksa zaten orada birlik ihtiyacından da bahsedilemez. Tüm farklı kimlik ve düşüncelerin kendini özgürce ifade edebilmesi demokrasinin temel bir ilkesidir. Kazanımcı olmayan, sekter, daraltıcı yaklaşımlar demokrasinin kötürümleşmesine ve dağılmaya hizmet eder. Tersinden, demokrasi adına halkın değerlerini hiçe sayan, halka rağmen halk adına davranan, elit, örgütlülüğe gelmeyen, kendini esas alan, her türlü radikal duruşun karşısında olan ve keyfiyetçiliği dayatan anlayış da sekter anlayış kadar dağıtıcı bir rol oynamaktadır.

Kürdistan halkının 40 yılı bulan mücadelesi demokrasi kültüründe derinleşmesini sağlamıştır. Demokrasi sadece konuşma ve kendini ifade etme değildir. Baskılara, saldırılara karşı direnme gücünü göstermek en büyük demokrasi uygulamasıdır. Direniş temelinde olmayan bir demokrasi anlayışı, sadece lafazanlık doğurur. Bugün PKK hareketinin meşru savunmasını, çözüm önünde engel gören anlayışlar da devletin, AKP'nin zihniyetine girmiş ve aynı kulvarda koşmaktadırlar. Ciğeri kediye teslim etmekte sakınca görmeyen bu anlayış, ya gerçeklerden habersizdir, ya da devlet fideliğinde beslenmenin, sistemin sunduğu kırıntılarla yaşamanın arayışındadır.

Öte yandan, net olmak veya radikallik adına hiçbir çözüm yeteneği olmayan, kışkırtıcı, tıkayıcı ve özünde pasif olan bireysel eğilimler de yer yer varlık göstermektedir. Bunlar, halkçı olmak adına halk kuyrukçuluğu yapmak, kolektif iradeleşmeyi dışlayıp tribünlere oynamak, popülist ve sorumluluktan uzak olan anlayışlar şeklinde sıralanabilir. Politik icrayı devlet taklitçiliğiyle yapmaya çalışan bu tür anla-

yış ve tarzların, demokratik otorite yerine iktidarcılığı kurumlaştırdığını ayrıca belirtmek gerekir.

Halkın demokratik otoritesi, öz yönetim gücü haline gelmesiyle paralel gelişmektedir. Halk örgütlenmelerinin yaygınlık düzeyi öz yönetim olgusunun temelini oluşturmaktadır. Devletin saldırılarının halkın öz yönetim gücünü kazanmasını önlemeye dönük yoğunlaşmış olması, demokrasi düşmanlığı kadar, öz yönetim gücü kazanmış bir halkın soykırımın her türlüsünü aşma gücüne kavuşacağı bilincinden ileri gelmektedir. Tüm saldırılara rağmen halkın kahramanca direnişi sayesinde belli düzeylerde öz yönetim gücü geliştirilebilmiştir. Fakat bu olanaklara iktidarcı temelde yaklaşan bir eğilim de kendini dayatabilmektedir. Özellikle yerel yönetimler deneyimine bakıldığında sınıfsal eğilimler kendisini belirgin düzeyde göstermektedir. Halkın bin bir emekle kazandığı değerleri kendi iktidar alanına dönüştürmek, siyasi veya maddi rant sağlamak isteyen bu eğilimler kapitalist liberalizmin yansımaları olmaktadır. Buna karşı halkın örgütlü gücü engelleyici konumda olsa da demokratik komünal sistemin tüm boyutlarıyla inşa edilmemesi, istismara her zaman açık kapı bırakır.

Bu anlayışların kırılma noktası ise devletten beklenti içerisinde olmanın tümüyle açılmasıdır. Çünkü yeni paradigmanın esası, sorunlara devlet dışında, topluma dayalı olarak çözüm geliştirme anlayışına dayanmaktadır. Devletten beklentili ruh halleri aşıldıkça toplumsal inşa, eylem hattı ve demokrasi uygulaması radikalleşir ve sonuç alıcı olunur.

Demokratik-özgürlükçü çizgi, Kürdistan'daki tüm sosyal ve siyasal değişimler ve bundan kaynaklı olarak çeşitlenmiş olan halk taleplerine optimal düzeyde yanıt olabilecek yegane çizgidir. Toplumun kendi öz örgütlülüğüyle varlığını korumasına ve özgürlüğünü sağlamasına dayalı olan bir mücadele, en büyük hakikat gücüdür. Çağımız bir anlamıyla hakikatler savaşının verildiği bir çağdır ve hakikati güçlü olan kazanacaktır. Diğer tüm eğilimler toplumun bir kesiminin çıkarlarına hizmet ederken büyük çoğunluğu yok sayar veya egemenlik sahası olarak görür. Bundan dolayı Kürdistan'da iç ve dış eğilimler karşısında ideolojik mücadele ve örgütlü duruş her şeyin başında gelmektedir.

Tarihi süreçlerin kaderini, bilinçli olduğu kadar örgütlü güçle karşılayanlar belirlerler. Kürdistan gibi adı ve varlığı bile yok sayılan bir ülkenin devrimciliği, demokratlığı ancak büyük bir zihniyet ve vicdan devrimiyle yapılabilir. Kapitalist sömürgeci modernitenin zihniyet ve yaşam kalıplarıyla, onun kazandırdığı alışkanlıklarla sadece taklitçiliğe düşülür ve devrimleri bile karşıtına döndürür. Bunun için halk özgürlük eğiliminde ne kadar zafer varsa, iktidarcılıktan kaynağını alan diğer tüm eğilimlerde o kadar kaybediş, benzeşme ve çöküş vardır.

Türkiye, Irak, İran, Suriye devlet sınırları ile uğraşmak yerine toplumsal özgürlükleri hedefleyen çizgi yurtdışı sahalarında da temsilini bulmaktadır.

Kürt halkı, yaşadığı tüm ülkelerde demokratik ulusal espriyle birliğini sağlayarak; ihanete geçit vermeden ve emperyalizmin kullanımına açık olan ideolojik-politik hat veya muğlâklıklarla mücadele ederek; Kürdistan ülkesini ve onun Önderliğini özgürce yaşatabilir.

TARİHİN NABIZ ATIŞI

PKK tarihin en kadim halkı olan Kürt halkının toplum olmaktan çıkarılmasına karşı durma, Kürt varlığını sadece savunma değil yeniden yaratma hareketi olarak kurulmuştur. Bu anlamıyla PKK tarihi özü itibariyle Kürt halkının uluslaşma tarihidir.

Kürt halkı için 1970'li yıllar var oluş ve yok oluş ikileminin en derinliğine yaşandığı bir zaman dilimini ifade eder. Kürt halkının tarihinde 1970 öncesi ve 1970 sonrası diye bir bölümlemeye gitmek her bakımdan kaçınılmazdır zira bu yıllar Kürt halkının tarihinde bir nirengi noktasını oluşturur. Bu dünyanın ve Türkiye'nin yaşadığı konjonktürle doğrudan bağlantılıdır. Çünkü bu süreç sadece Kürt halkı için değil, bölgesel ve küresel güçler için de önemli değişikliklerin ve stratejik adımların gündeme geldiği bir süreçtir. Bu sürecin tüm bileşenleriyle anlaşılması Türkiye'nin ve bölgenin çözmek zorunda olduğu Kürt sorunsalının temel özelliklerini anlamak açısından son derece önemlidir. Kürt halkının bugün derinliğine yaşadığı demokratik uluslaşmanın hangi koşullarda nasıl başlatıldığını, buna öncülük eden PKK gerçeğinin referans aldığı bilinç, eylem ve örgüt biçimlerini, yine esas aldığı ideolojik, kültürel hareket noktalarını anlamak bu süreci anlamak açısından zorunludur.

1970'lerin dünyasına damgasını vuran iki devrimsel gelişme söz konusudur. Bunlardan birincisi 1968 Gençlik Hareketi'nin yol açtığı gelişmelerdir. İkincisi ise sistemsel krizinde doruğu yaşayan kapitalist modernitenin bu sistemsel krizden çıkma temelinde attığı adımlardır. Gençliğin öncülük ettiği 1968 Devrimi kapitalist modernitenin partneri reel sosyalizmle birlikte en köklü sorgulandığı süreci ifade eder. İnsanlık 68 Gençlik Hareketi'yle kendisine giydirilmek istenen deli gömleğini adeta yırtıp atmış, en büyük isyanını gerçekleştirmiştir. Kapitalist modernitenin topluma, doğaya, kadına, bilime ve sanata yani insanı insan kılan tüm özelliklerine nasıl bir saldırı sistemi olduğu ilk kez bu devrimle ortaya konulmuştur. Kapitalist modernitenin zihni, kültürel kalıpları ve ideolojik hâkimiyeti en kapsamlı sorgulamaya bu devrimle tabi tutulmuştur. Sonuçları dalga dalga tüm dünya gençliğinin antikapitalist ve antiemperyalist temelde ayağa kalkmasına ve büyük ulusal ve toplumsal mücadelelere girişmesine yol açmıştır. Küflenen düşünce dünyası büyük bir yenilenmeyi yaşamış, toplumsal dinamikler birer birer yatırıldıkları ölüm uykusundan uyanmaya başlamışlardır.

Kendisi bir kriz sistemi olan kapitalist modernite bu gelişmenin de etkisiyle mevcut krizli yapısını kaldıramaz duruma gelmiş ve karşı devrim sayılabilecek adımlarla kendini yeniden yapılandırmaya girişmiştir. Etrafında ördüğü sis perdeleri bir bir aralanan ve mezhebi haline getirdiği reel sosyalizmle birlikte teşhiri gerçekleşen sistem öncelikle antikapitalist temelde gelişen ideolojik ve politik mücadeleleri etkisizleştirmek, kendini yeniden örgütlemek ve küresel bazda yeni hegemonyasının ayaklarını oluşturmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır.

Devrim-karşı devrim ikileminin damgasını vurduğu bu süreçte bölgemiz Ortadoğu sahip olduğu direniş potansiyeli yine siyasi-ekonomik ve askeri açılardan taşıdığı stratejik önemi nedeniyle öncelikli olarak ele alınmıştır. Zira hem 1968 Gençlik Hareketi hem kapitalist modernitenin krizi bölgede sırtını ona vererek ayakta duran tüm rejimlere yansımış başta Türkiye olmak üzere işbirlikçi ulus devletler dağılmanın eşiğine gelmişlerdir. Sovyet yayılması büyük bir tehlike olarak görülmektedir. Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan ulus devletçi sistem dağılmakla yüz yüzedir.

Kürtlerin imha ve inkârı temelinde kurulan Ortadoğu denkleminde Türk, Arap, Fars egemenleri ulus devlet sahibi kılınırken, Kürtlerin dışlanması ve bu ulus devletler tarafından her türlü soykırıma tabi tutulmasına izin verilmiştir.

1968 dalgası zihniyet dünyasında yarattığı hareketlenme ile birlikte Ortadoğu'da da gömüldü sanılan birçok dinamiğin yeniden ayağa kalkışına vesile olmuştur. İşbirlikçi ulus devletler 'yok ettik' dedikleri toplumsal dinamiklerin patlak veren direnişleriyle çatırdamaya başlamışlardır. Bunu en derinliğine yaşayan ise Türkiye olmuştur.

Kapitalist modernitenin ulus devlet temelinde kurguladığı dünya hegemonyasının Ortadoğu'daki ilk yapı taşı T.C.dir. Bu modelin bölgeye başarıyla uygulanması için başta İngiltere olmak üzere kapitalist modernist sistem elinden gelen her şeyi yapmıştır. Kısa bir süre içinde cumhuriyetin kurucuları olan Kürtler, İslamcılar ve sosyalistlerin tasfiyesi sağlanarak Cumhuriyetin yönetimi hızla İngiltere'nin yönlendirmesi ve denetimi altına alınmıştır. Ulus devletçilik temelinde düzenlenmek istenen bölge açısından çok uluslu, kendi içinde farklılıkların bir arada demokratik bir iklimde varlığını amaçlayan bir cumhuriyet yaklaşımı olabilecek en büyük tehlike addedilmiştir. Bu çerçevede M. Kemal kuşatılıp etkisizleştirilerek Kazım Karabekir ve İnönü'nün temsil ettiği çizgi hâkim kılınmıştır.

Kürt halkının kurucu unsur olmaktan çıkarılıp Türk uluslaşması içinde eritilmesi 1925'ten itibaren arkasında kapitalist modernitenin yer aldığı bir devlet politikası olarak uygulamaya konulmuştur. Ardından dört parçaya ayrılan Kürt coğrafyası üzerinde sisteme göbekten bağlı ulus devletlerin oluşturulmasına gidilmiştir. Dikkat edilirse bu ulus devletler dünyanın farklı bölgelerindeki gibi ulusal kurtuluş mücadeleleri sonucu kurulmuş devletler değildir. Kapitalist modernist sistem tarafından kurulmuş ve bölgenin sistem adına fethedilerek sömürgeleştirilmesi göreviyle yükümlü kılınmışlardır. Bu konuda sağlanan başarı sistemin küresellik kazanmasını da beraberinde getirmiştir.

Kürtlerin imha ve inkârı temelinde kurulan Ortadoğu denkleminde Türk, Arap, Fars egemenleri ulus devlet sahibi kılınırken, Kürtlerin dışlanması ve bu ulus devletler tarafından her türlü soykırıma tabi tutulmasına izin verilmiştir. Böylelikle günümüze kadar uzanan ve temelini tekçi ulus devlet politikasından alan Kürt sorunu yaratılmıştır. Ulus devletçilik temelinde sisteme bağlanan Türk, Arap, Fars ulus devletleri kendilerine pay edilen Kürtler eliyle terbiye edilmekten, gerektiğinde bu Kürt sopasıyla dövülmekten kurtulamamışlardır.

Kürtlere yöneltilen fiziksel soykırım ve eritme politikaları Şeyh Sait İsyanı provoke edilerek resmen başlatılmış ve ardından buna karşı gelişen isyanlar zincirinin ezilmesiyle sürdürülmüştür. Dersim isyanının büyük bir katliam temelinde bastırılmasıyla bu süreç tamamlanmış, Kürtlerin fiziki direniş iradeleri kırılmış, "yapısallıkları" dağıtılmıştır. 1940'lara gelindiğinde katliamlar, sürgünler ve mecburi iskânlarla dağıtılan Kürt toplumsallığının kültürel soykırım cenderesine alınması ve asimilasyon sürecinin derinleştirilerek sürdürülmesi önünde hiçbir engel kalmamıştır. Şeyh Sait isyanı ile başlayan tek ulusa dayalı cumhuriyet oluşturma yaklaşımı esasında ulus devletçiliğin gereğidir. Bu modelin gereği yerine getirilmektedir. Sistem güçleri bu konuda T.C. ye her türlü desteği ve yardımı yapmıştır

1940-1960 arasını II. Dünya Savaşının gölgesinde geçiren Türkiye, savaş sonrası dünyada gelişen demokrasi rüzgârının etkisiyle çok partili siyasi yaşama geçişini de yine ulus devlete halel getirmeyecek biçimde dizayn etti. 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkan iki kutuplu dünyada, kapitalist sistemin tahkim edilmesi ve Sovyet bloğunun sınırlandırılması için tesis edilen NATO ve bağlı örgütlenmeleri, başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın her

tarafında ulus devlet modelini adeta Hitler Almanya'sında olduğu gibi tanrısal düzeye çıkarmak, muhalif güçleri ve örgütlenmeleri dağıtmak üzere mantar gibi geliştirildi. Türkiye açısından bu daha fazla böyle oldu. 1950'lerden sonra Türkiye'nin tüm önemli süreçlerine bizzat bu yapılar yön verdi. Reel sosyalizmin yıkılması sonrasında dünyanın birçok ülkesinde lağvedilen bu yapılar Türkiye'de devlet üstü bir konum kazanarak varlıklarını günümüze kadar sürdürdüler.

Mahirler, Denizler, İbrahimler...

Sosyalistlerin, İslamcıların ve Kürtlerin sistemden dışlanmalarıyla ulus devletçiliğin tekçi yapılanmasını tesis ettiğini düşünen Beyaz Türk faşizmi 1970'lere gelindiğinde durumun hiçte öyle olmadığını kısa sürede gördü. Gençlik rüzgârının ortayı çıkardığı çalkalanma temelinde başta sosyalistler olmak üzere İslamcı güçler ve ardından Kürtlerde baş gösteren ideolojik kıpırdanışlar kısa sürede kendini pratikleştirmeye koyuldu. Dolayısıyla kısa sürede Türkiye'nin durumu uluslararası hegemonik güçler nezdinde öncelikle ele alınması ve hal yoluna konulması gereken bir düzeye çıktı.

Toplumsal muhalefetin sistemi zorlar biçimde geliştiği Türkiye'de gençlik hareketleri hızla dernekleşme aşamasından silahlı direniş hareketlerine dönüşüyordu. Dünyanın birçok yerinde patlak veren ulusal kurtuluş mücadeleleri bu hareketleri esinliyor, antiemperyalist, anti sömürgeci dalga yükseliyordu. Ne var ki sosyalistler siyasete müdahil olmaya çalışır ve İslamcılar legal siyasal yapılar temelinde sistemde yerlerini almaya koyulurken Kürtler açısından aynı tempoda bir gelişme söz konusu değildi.

İsyanlar sonrası iradesi kırılan ve teslim alınan Kürt egemenleri açısından Türk devletinin asimilasyon ve soykırım sistemine dâhil olmak ve devletle bu temelde hareket etmek temel var oluş biçimi haline gelmişti. Orta sınıflar için ise yok edilmeye çalışılan Kürt gerçekliğini ve kimliğini esas alma yerine bir takım ekonomik sosyal haklar talep etmenin ötesi hayal bile edilmiyordu. Kürt toplumsallığı ve onun haklarından bahsetmek her türlü devlet gazabıyla karşı karşıya gelmekti. Dolayısıyla bu "ölümcül gerçeği" layıkıyla dillendirmek bile sözkonusu değildi. Lafızda bunu dillendirenler ise bunun gerektirdiği ciddiyetin çok uzağındaydı. Bu söylemin gerektirdiği örgütsel ve ideolojik çabanın esamisi bile okunmamaktaydı. DDKO ve türevi kimi örgütlenmeler Kürt ve Kürdistan kavramlarını kullanma cesaretinden uzaktı. 1970'li yılların başlarında Kürdistan ve Kürt kavramlarını en yüreklice dile getirenler ise Türkiye Devrimci Hareketinin önderleriydi.

Kürt halkı için dostları ve düşmanlarının en iyimser yaklaşımla öngördüğü geri dönülmez bir yola girdiği ve artık bir halk olarak varlığından bahsedilemeyeceğiydi. Halk olarak varlığından bahsetmek her türlü devlet şiddetiyle karşı karşıya kalmakla özdeşti. Hiçbir ortamda hiçbir biçimde Kürt varlığından bahsedilemezdi. Kürtlerin kendisi için Kürtlük bir yük, kaçılması, uzak durulması gereken lanetli bir olgu haline getirilmişti. İnsan olarak kabul edilmek, bir iş sahibi olabilmek, diploma alabilmek, Türk toplumsallığı içinde kabul görebilmek Kürtlüğünden kaçışla, Kürt olduğunu gizlemekle dahası Kürtlüğü yok etme politikalarına hizmetle mümkündü. Dünyada ve bölgede birçok halk varlığını siyasal, sosyal, kültürel kurumlaşmalar temelinde belli bir gelişme yoluna koymuşken Kürtler için kendi yok oluşu için çalışmak tek yaşam seçeneği haline getirilmişti.

Bunun bir halkın karşılaşabileceği en ağır, en kritik, en ölümcül durum olduğu açıktır. Ontolojik sorunun bundan

daha büyüğü olamaz. Kürt halkı varlık ve yokluk gibi iki seçeneğe mahkûm olmuş durumdadır ve arkasına kapitalist barbarlığı almış olan Beyaz Türk faşizminin Kürtler için görüşü ölü hükmündedir. Bir daha dirilebileceğine bırakalım Türk sömürgeci güçlerini Kürtlerin kendileri bile inanmamaktadır. PKK Kürt halkının bu koşullarda ortaya çıkan son direniş hareketidir. PKK'nin doğduğu koşulları, dünya, bölge ve Kürdistan açısından doğruya yakın okuması, Kürdistan'ın toplumsal doğasını çözümlemeye girişmesi, öz kimliğe dayalı olması yine söz ve eylem birlikteliğini esas alması Kürtlerin toplumsal olarak kendi farkına vardıkları, toplumsal güçlenmeyi yaşadıkları, öz bilinç ve öz iradeye kavuştukları yeni bir isyan sürecine girmesini beraberinde getirmiştir. Adeta diğer isyanların tersine bu son isyan can veren, ayağa kaldıran, imar eden, oluşturan ve yaratan özellikleriyle Kürdün dumura uğratılan, parçalanan uluslaşma sürecini yeniden yaratmıştır. Yenilmeyen en büyük ve en uzun süreli isyan olması bu gerçeklerle bağlantılıdır. Kürt halkının yatırıldığı ölüm çukurundan doğrulup yaşama tutunması, varlığının bilincine ulaşması bu direnişin içinde gerçekleşmiştir.

Ölümcül gerçeği dile getirmek

Başlangıç başarıya giden yolun yarısıdır denir. Bu anlamda PKK'nin başlangıcını doğru okumak bugün hiçbir engelin durduramadığı demokratik Kürt uluslaşmasını anlamak için elzemdir. Bakıldığında diğer tüm Kürdistani örgütlerden yine Türkiye sosyalist hareketlerinden büyük farklılıklar içerdiği görülecektir. Daha ilk adımlarında bile adeta tüm yenilmiş Kürt isyanlarının ve önderleri imha edilerek büyük bir karmaşaya sevk edilen Türkiye sosyalist hareketinin pratiğinden çıkarılmış derslerle hareket ediyor gibidir.

Kürt halkının ve vatanının durumunu ifade eden "Kürdistan sömürgedir" tespiti büyük sancılanmalar ve yoğunlaşmalar temelinde yapılmıştır. Bu Kürt zihniyetinde büyük bir gelişmedir. Önder Apo bu durumu "Kavramsal Diriliş" olarak tanımlamaktadır. Bununla Kürt gerçekliği ortaya konulmakla kalmamış, içine sürüklendiği ve dile getirenin kellesine mal olacak statüsü de açık edilmiştir.

Bu iki sözcük üzerinden PKK'nin temelleri atılmıştır. Sorun bu tespiti yapmakta değil bunun getireceği riskleri göze alma, yüklediği sorumluluklara hazır olma ve gereğini yerine getirmededir. Kürdistan sömürge ise Kürtler ayrı bir halk, Kürdistan ayrı bir ülkedir. O zaman işgal altında olan, işgal altında olduğu bile inkar edilen bu anlamda benzeri bulunmayan bir yok etme tarzıyla karşı karşıya bulunan bir toplum, bir kültür, bir tarih, bir coğrafya söz konusudur. Dolayısıyla öncelikle bunu ifadelendirmek, bu toplumsal gerçekliğin içinde bulunduğu durumu tanımlamak ve ardından buna karşı mücadeleye girişmek gerekir. Kürdistan ve Kürt toplumuna ait ne varsa imha etmeyi esas alan, Kürt insanına tek seçenek olarak kendini inkar etmeyi, beyaz Türklüğü her yönüyle yaşamayı dayatanlar, bunun için sadece hakareti, aşağılamayı, katliamı, işkenceyi, tutuklamayı, sürgünü, asimilasyonu layık görenler karşısında duruşun kesinlikle büyük olması gerekmektedir. Bu hem ahlaki hem insani hem politik bir görev olarak belirmektedir. Eğer böyle bir yönelim varsa o zaman buna denk düşen bir ideolojik, politik, örgütsel ve ahlaki yaklaşımla karşılık geliştirmek gerekir. İşte yapılan bu olmuştur.

"Yaşam olacaksa ya özgür olmalı ya da asla olmamalı"

Kürt halkı tanımlamaya çalıştığımız bu inkâr ve imha sistemine karşı direnmişti, ama bu direnişler kısa zamanda ezilmiş, büyük katliamlar gerçekleştirilerek direniş liderleri idam edilmişti. Kürt halkının ve bireyinin iradesi kırılmış, teslim alınmıştı. Kürdistan askeri olarak işgal edilirken Türk sömürgeciliği siyasi olarak kendisini örgütleyip, kurumlaştırmıştı. Ekonomik olarak tam bir talan hüküm sürüyordu. Kürtler adeta açlığa mahkûm edilmişti. Kimlik, dil, kültür yasaklanmış tam bir kültürel soykırım uygulanmaya başlanmıştı. Kürt halkı inkâr ve imha politikalarını kendileri yürütür duruma düşürülmüştü. Fiziki yaşamı sürdürmenin tek yolu buydu. Bu her gün onursuzca ölmek demekti. Kadermiş gibi kabul edilen bu duruma açık ki alışılagelen, sıradan, günübirlik ve ucuz yaklaşımlarla yanıt olunamazdı. Toplumsallığını yitirme, tarihle

bağını koparma ve insanlığını kaybetmeyi ifade eden bu gerçekliği dillendirmek bile büyük bir iddia düzeyinde seyreden devrimcilik istiyordu. Zira yaşanan Kürtlükten öte bir insanlık sorunuydu. Tarih kadar eski toprak kadar kadim bir halka layık görülen ve yaşatılan bu duruma insanım, Kürdüm, demokratım, sosyalistim diyen hiç kimse sessiz kalamaz, normal göremez, kabul edemezdi.

Günümüze ulaşan 'Kürt Demokratik Uluslaşması' bu gerçekliği gören, bunu dile getiren ve bunu bir isyan gerekçesine dönüştüren Önder Apo ile başlamıştır. Önder APO, Kürdistan'da yaşanan bu durumdan utanç duyduğunu, bundan mutlaka kurtulunması gerektiğini söylemiş ve *"Yaşam olacaksa ya özgür olmalı ya da asla olmamalı"* diyerek yola çıkmıştır. Her gün onursuzca ölümün yaşam olarak kabul edilemeyeceğini, yaşanılacaksa özgür yaşam için yaşanılması, ölünecekse özgür yaşam için ölünmesi gerektiğini ortaya koyarak işe başlamıştır. Önder Apo özgür bir yaşam, toplum ve insan yaratma amacıyla daha ilk adımları attığında, *"Asla özgür yaşama, halka, toprağa, yoldaşlığa, insanlığın demokratik, özgür, eşitlikçi değerlerine ihanet etmeyeceğim"* demiş, isyanını bu ilkeler temelinde geliştirmiştir. Başlangıcından günümüze kadar bu ilkelere bağlı kalmış, bunun gereklerini yerine getirmek için yaşamış ve mücadele etmiştir. Geliştirdiği önderlik gerçeği, parti gerçeği, militan gerçeği ve mücadele gerçeği kadar Kürdün yeni toplumsallığının da bu ilkeler temelinde gelişmesini esas almış, bundan asla taviz vermemiştir.

İşe zihniyetten başlayan Önder Apo, Kürdistan'da topluma ve bireye benimsetilen Kürdü inkar ve imhayı amaçlayan felsefe ve ideolojileri derinliğine araştırmadan ve anlamadan yapılacak bir başlangıcın hiçbir yere varmayacağını görerek hareket etmiştir. Öncelikle düşman aklının ürünü olan bu felsefe ve ideolojileri anlamak, sonra Kürt toplumuna ve insanına kavratmak, beyninden söküp atmak; yerine Kürdün çıkarını, varlığını ve geleceğini içeren felsefe ve ideolojiyi vermek ve Kürt halkını bu utanılası durumdan çıkarmak yaklaşımıyla işe koyulmuştur. Bunu mutlaka başarılması gereken bir görev olarak ele almıştır. Bu Önder Apo'nun kendisinde başlattığı ve halkımıza taşırdığı demokratik toplumsallaşmanın özünü oluşturur. Önder Apo tüm mücadele yaşamında en büyük savaşı burada yoğunlaştırmış ve Kürt halkının zihniyetinde bir devrim gerçekleştirmiştir. Böylelikle halkımızın beynindeki ve yüreğindeki sömürgeciliği paramparça etmiştir. Kürt halkı artık başkası için değil, kendi için düşünmeye başlamıştır. Çarpıtılan, saptırılan duygu ve düşünceleri düzeltilmiş, Kürdün öz bilinci ve ruhu büyük bir direniş temelinde adım adım yaratılmıştır. Kürt toplumu ve bireyi bu temelde ayağa kaldırılmıştır.

Günümüze ulaşan 'Kürt Demokratik Uluslaşması' bu gerçekliği gören, bunu dile getiren ve bunu bir isyan gerekçesine dönüştüren Önder Apo ile başlamıştır.

Önder Apo tanımlanması bile yürek isteyen Kürdün ölümcül gerçekliğini sadece tanımlamakla, buna yol açan zihniyeti deşifre etmekle kalmamış bununla iç içe Kürt halkının içinde tutulduğu bu durumdan nasıl çıkılacağını da benzeri olmayan bir yüreklilikle ve öngörüyle ortaya koymuştur. Nasıl bir önderlik, nasıl bir örgüt, nasıl bir militanlık, nasıl bir mücadele soruları özgür yaşam ve özgür kimlikle bağlantısı içinde net bir biçimde tanımlanmıştır. Bunlar sadece teorik olarak ortaya konulmamış bizzat yaşamsal birer gerçek olarak Önder Apo'nun yaşamında PKK militanlığında temsilini bulmuştur. Kürt halkı bunu görerek, yaşayarak, deneyerek yatırıldığı ölüm çukurundan doğrulmuş ve kimliğine, vatanına, özgür geleceğine sahiplik yapmaya başlamıştır.

Ontolojik sorunun en derinliğine yaşandığı ve sömürgecilerle işbirlikçilerinin başardıklarına inandıkları bir dönemde ancak özgüce dayanarak, kendini çözüm gücü haline getirerek, ihtiyaç duyulan her şeyi emeği ile yaratarak ayağa kalkılabilirdi. Başka türlü olamazdı. Her güç ve sistemin imhayı dayattığı bir ortamda kimseden bir şey istenemezdi. Yok, olmanın önünü almak, dirilmek, ayağa kalkmak, başarıya yürümek tamamen öz gücüne dayanmayı, kendini çözüm gücü haline getirmeyi asla kolayı ve hazırı seçmemeyi zorunlu kılıyordu. Ortada kolay bir yol, elde edilecek bir olanak ve hazırda ele geçirilecek bir şey yoktu. Zorluklar, yokluklar içinde büyük bir emek, fedakârlık ve cesaretle özgür Kürt kimliği ve yaşamı yaratılabilirdi. Ancak bu başarılırsa var olma ve özgür geleceğe yürüme olanağı elde edilebilirdi.

Önder Apo 1973'lerden itibaren bu gerçekliği işlemeye başlamıştır. Geliştirdiği Kürt Özgürlük Hareketini bu ilkelere oturtmuş, başlangıçtan bugüne yoldaşlarını ve halkını bu ilkeler temelinde eğiterek geliştirmiştir. Onun için yenilmez bir örgüt gerçeğine ulaşılmış, yenilmez bir militan gerçeği yaratılmış ve kendi özgür kimliğini ve geleceğini her koşulda savunan, uluslaşmasını demokrasi, eşitlik ve özgürlük temelinde geliştirme kararlılığını her şart altında ortaya koyan bir halk gerçekliği ortaya çıkarılmıştır.

Kavramsal diriliş

1970-'80 Türkiye'sinde iki kelimeye dayalı siyasal bir kavramla birlikte yürüyebilmek ve yaşamak çok önemliydi. Yıllar değil günler kurşun gibi ağır geçiyordu. Gerçekleşmesi beklenen hedefin kendisi bile hayalden daha muğlâktı. Fakat grup olmanın bile büyük bir gerçekleştirim olduğuna emindim. **-Önder Apo- age.**

Toplumu ve bireyi paramparça edilen, toplumsallığı dağıtılan, tarihle bağı kesilen, üzerinde inkâr ve imha politikaları yürütülen bir topluma sahip çıkmak; özgür bir yaşam, toplum ve bireyini yaratmayı amaçlamak dünyanın en zor, ama en onurlu görevini üstlenmektir. Var olan dünyaya karşı çıkmak, buna karşı savaşmak ve alternatifini yaratmak peygambersel bir yalnızlığı ve büyüklüğü göze almaktır. Onun için daha başında çıkışı aykırı yapmak ve bunda ısrarlı olmak Önder Apo'nun temel yaklaşımı olmuştur. Çünkü Kürdistan her hangi bir sömürge, karşısındaki güç de herhangi bir sömürgeci güç değildir. Kürdistan uluslararası bir sömürgedir ve hatta sömürge ötesi bir duruma düşürülmüştür. Buna karşı bir mücadelenin doğuşunun çok zor olacağı, doğuşu halinde de büyük bir doğuş olacağı, gelişiminin çok büyük değişimleri ortaya çıkaracağı açıktır. Nitekim Önder Apo'nun öncülük ettiği Kürt Özgürlük Hareketinin doğuşu ve gelişimi Kürdistan ve Ortadoğu'da büyük gelişmelere yol açmıştır.

Kürt demokratik uluslaşması önderliksel bir gelişmedir. Önder Apo çocukluğunda giriştiği özgür yaşam ve özgür kimlik arayışında içinden çıktığı toplumsallıkları hep sorgulamış ve bunları aşmasını bilmiştir. Köyde geleneksel yaşama, şehirde sömürgeciliğin temsil ettiği kapitalist moderniteye teslim olmayarak sürdürdüğü arayışlarını kazasız belasız büyütme ve sosyalist ideolojiye ulaştırma gücünü göstermiştir. Dolayısıyla geliştirdiği Kürt demokratik uluslaşması da kendisi gibi kapitalist moderniteye aykırı doğmuş, onun tuzaklarına düşmemiş, herhangi bir gücüne özenti duymamış, onlar gibi olmayı önüne koymamıştır. İçinden çıktığı, etkileri altında doğduğu, ama sürekli dışına çıkma, etkilerini aşma amacında ısrar ettiği kapitalist modernist sistemi ve reel sosyalizmi aşma ve kendini alternatif bir uluslaşma modeli olarak, yine alternatif bir toplumsal sistem olarak ortaya koyma gücünü gösterebilmiştir.

1973'te temelleri atılan Kürt Özgürlük Hareketinin 1978'e kadar yaşadığı beş yıllık grup aşaması ne için mücadele, nasıl bir örgütlenme, hangi strateji ve taktik gibi soruların derinlemesine ele alındığı ve o güne kadar olmayan bir ideolojik yoğunlaşmaya konu edildiği bir süreçtir. Kürt tarihinin ve toplumsallığının kapsamlı araştırmalar temelinde ele alındığı bu süreçte dünya örnekleri, bölge gerçekliği ve Türk sömürgeci gerçekliği de kapsamlıca araştırılmıştır. Reel sosya-

lizmin ideolojik, politik, örgütsel ilkeleri referans alınmakla birlikte bunların kabulü de müritçe ve sorgulamasız olmamıştır. Gelişen dünya ve bölge koşullarında hem de Kürdistan gibi bir ülkede reel sosyalizmin sorunların çözümünde yeterli olamayacağı daha ilk süreçlerde fark edilmiş ve bu beraberinde her zaman bir temkinliliği getirmiş, yeni arayışları gündemde tutmuştur. Kürt demokratik uluslaşmasının ve onun öncüsü PKK'nin gelişmesini reel sosyalizmin tasfiye edildiği, kapitalist modernist sistemin zaferini ilan ettiği, tüm alternatiflerin etkisizleşmeye başladığı dönemde de sürdürmesi bununla ilgilidir.

Grup aşamasında ideolojik çalışma esas olmakla birlikte politik ve örgütsel arayışlar ve çalışmalardan da uzak durulmamıştır. Öncelikle Türk sol hareketleriyle birlikte hareket etme imkânı aranmış, ardından Kürt hareketi denenmiştir. Yine toplumsal muhalefetin yükseldiği, kitlelerin demokrasi ve özgürlük talepleriyle ayağa kalktığı bu süreçte örgüt modelleri araştırılarak, Kürdün ölümcül gerçeğini değiştirebilecek örgüt modeli netleştirilmiştir. Kürt sorununun kapsam ve derinliğine yanıt olabilecek örgütlenmenin ne o süreçte moda olan dernekleşme ile ne yasal siyasal partilerle yürütülemeyeceği ortaya çıkarılarak 'öncü parti' modelinde karar kılınmıştır.

Tüm bunlar yapılırken başta Önder Apo olmak üzere birkaç istisna dışında grubun tüm üyeleri nasıl bir işe giriştiklerinin tamamıyla farkındadır. Grup daha oluşumundan itibaren milliyetçiliğin ve reformizmin ağır etkisinde olan Kürt hareketleri kadar sosyal şovenizmin etkisi altındaki Türk sol hareketlerinin saldırılarıyla da boğuşmak durumunda kalmış, Kürdistan coğrafyasına ve Kürt halkına el uzatanın başına neler gelebileceğini çok net görmüştür. Bu gurubu daha ihtiyatlı, daha ciddi, daha bütünlüklü kılan bir husus olmuştur.

İdeolojik yoğunlaşmaya paralel yürütülen ve PKK'nin Kürt halkı tarafından kabul edilmesinde belirleyici derecede rol oynayan başka bir husus da pratiktir. Önderlikte temsilini bulan teori-pratik birlikteliği grubun da temel bir özelliği olmuştur. Grup çalışmalarını daha çok 'Kürdistan sömürgedir' tezi üzerinden ulaşılan ideolojik sonuçları halka taşırma temelinde sürdürmüş, ancak bu bile kısa bir süre içinde işbirlikçi, sosyal şoven guruplar kadar devletin de dikkatini çekmiş ve grup çeşitli saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü grup taşıdığı mesajın gereği olarak hızla bir çağrı gücüne dönüşmüştür. Bu kısa sürede Kürdistan'ın emekçi ve yoksul kesimlerinde yansımasını bulmuştur. Çeşitli isimlerle adlandırılan grubun söz ve eylemin birliğine bağlılığı ve gereklerini yerine getirmek üzere sergilediği samimi çaba kısa sürede meyvelerini vermeye başlamıştır.

Kendini "Kürdistan Devrimcileri" olarak adlandıran grubun beş yılın sonunda gerek halk, gerek devlet ve uzantıları üzerinde yarattığı etki çok büyüktür. Ankara'da başlattığı yürüyüşünü Devlet ve işbirlikçi ajan güçlerin tüm engellemelerine karşın Kürdistan'a taşırmayı başaran grup, kendini partileştirme gücünü göstermiştir. Türk solunun sosyal şoven saptırmaları yine ilkel ve işbirlikçi milliyetçiliğin engellemeleri kadar devletin katı, amansız sınırlama ve etkisizleştirme girişimleri de aşılarak 27 Kasım 1978'de Amed-Lice ilçesinin Fis Köyünde PKK kurulmuştur. Bu Kürdistan tarihinde önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Çünkü seçilen örgütlenme modeli hedeflenen mücadelenin yürütülebilmesine uygun mu değil mi bu çok önemlidir. Esas alınan model amaçta samimi olunduğu konusunda hiçbir şüpheye yer vermeyecek netliktedir. Bu süreçte başka bir şey daha netleştirilmiştir; grup şahsında yeni yeni adım atmaya başlayan Kürt demokratik uluslaşması hem sosyal şovenizmden hem de ilkel ve işbirlikçi milliyetçilikten önemli oranda ayrıştırılmıştır. Hilvan-Siverek direnişleriyle bu ayrıştırmanın halk tarafından kabulüne tanık olunmuştur. Yine devletin ve Kürdistan'daki işbirlikçi ajan kesimlerin sindirme ve tasfiye girişimlerine karşı büyük bir direnişle yanıt verilmiş ve geri adım atılmamıştır. Yeni Kürt uluslaşmasının karakteristik özellikleri bu süreçte görünür olmaya başlamıştır.

Kuşkusuz Kürt demokratik uluslaşması günümüzdeki gibi rafine bir çizgi temelinde ortaya çıkmamıştır. Başlangı-

cında çeşitli belirsizlikler sözkonusudur. Bu tüm dünyada devrimci hareketleri esinleyen reel sosyalizmle, onun yaşadığı muğlaklıkla ilgilidir. Evet, Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde karar kılınmış, bunun için Uzun Süreli Halk Savaşı Stratejisi (USHSS) benimsenmiş ve bunun hazırlıklarına girişilmiştir. Ancak *"ulus-devletçi ideoloji ile demokratik toplumcu ideoloji iç içe karışık ve eklektik olarak bir arada"* bulunmaktadır(***-Önder Apo-age.)*** Çünkü Uzun süreli Halk Savaşı Staretejisi temelinde bağımsız bir Kürdistan devleti hedeflenmektedir.

Kendisini PKK olarak isimlendiren ve Kürdistan'ın hemen hemen tüm kesimlerinde yankısını bulan grup için aslında daha partileşmeden idam fermanı çıkarılmıştır. 1977 18 Mayısında PKK Önder kadrolarından Haki Karer'in Antep'te 1 Mayıs 77 Taksim katliamında yer alan Alaattin Kapan isimli bir kontra tarafından katledilmesi göstermektedir ki devlet grubun peşindedir. Diğer Kürt hareketlerinden farklı olduğu görülmüş, bu temelde Türk kontrgerillası harekete geçirilmiştir. Maraş, Sivas, Malatya, Adıyaman, Elazığ katliamlarıyla devlet yükselen Kürt hareketi karşısında tavrını açık etmiştir. Kürt soykırımından asla taviz verilmeyeceği, Kürtlük adına herhangi bir kalkışmanın acımasız bir biçimde bastırılacağı ifade edilmiştir. Zaten PKK'nin ilanından hemen sonra Kürdistan'ın tamamında sıkıyönetim ilan edilmiş ve komando harekâtları başlamıştır. Bir darbenin gelmekte olduğu herkes tarafından dillendirilmektedir.

Kürdistan'a açılan, önemli bir halk zeminine kavuşan ulusal hareketin daha farklı tedbirler temelinde geliştirilmesi kendini dayatmaktadır. Önder Apo bu durum karşısında örgütsel ve önderliksel sürekliliği sağlamanın ve yeni yeni yürümeye başlayan hareketi güvenceye almanın arayışı içindedir. Bunlar güvenceye alınmaksızın sağlanan gelişmelerin ve edinilen kazanımların korunamayacağı konusunda nettir. Çeşitli örgütlerin de bu yönlü arayışları söz konusudur ve en uygun çözüm yurtdışına çıkıştır. Ancak bu konuda yurtdışına çıkışın hangi alana yapılacağı önemli bir ayrım noktasıdır. Türk sol hareketlerinin çoğunluğu ve Kürt reformist örgütleri için Avrupa tercih edilirken Önder Apo Ortadoğu'yu tercih etmiştir. Bu temelde 2 Temmuz 1979'da Suruç üzerinden Ortadoğu'ya geçmiştir. Zira Uzun Süreli Halk Savaşı Stratejisi (USHSS) için en uygun alan Ortadoğu'dur. Bunun Avrupa üzerinden yürütülmesi mümkün değildir. Çünkü Türk ulus devletçiliği Avrupa Modernitesinin desteğiyle ayakta durmakta ve Kürt soykırımını onun desteğiyle yürütmektedir. Sonradan da anlaşıldığı gibi Ortadoğu'ya çıkış Kürt tarihindeki en stratejik adımlardan biri olmuştur.

Grubun oluşumundan bu tarihe kadarki süre içinde Kürt sorunu "Kürdistan sömürgedir" kavramı üzerinden önemli düzeyde kabul gören bir gerçekliğe dönüştürülmüştür. Birçok Kürt örgütü tarafından dernek, dergi, gazete faaliyetleri temelinde ele alınan sorun örgütsel olarak sınıf karakterli modern bir örgütlenmeye kavuşturulmuştur. Bu süreçte önemli bir farklılık ta tüm bu çalışmaların gerek işbirlikçi ajan Kürt kesimlerine, gerek kontrgerillanın sivil faşist unsurlarına karşı yoğun bir eylemlilik temelinde gerçekleştirilmesidir. Bunlar Kürt halkının tarihinde yeni bir

aşamanın ve yeni bir isyanın başladığının açık göstergeleridir. Nitekim bu sistemin temel gücü ABD tarafından da fark edilmiş ve Kürdistan'ı izlemekle görevli Adana konsolosluğu tarafından hazırlanan kapsamlı raporlarda dile getirilmiştir. İran İslam Devrimi sırasında halk tarafından basılan Tahran ABD büyükelçiliğinde ele geçirilen belgeler arasında buna ilişkin çok sayıda belge bulunmaktadır.

İdeolojik PKK'den Savaş PKK'sine

Türk halkının demokratik direnişi ve Kürt halkının PKK şahsında ulusal kimliğini sahiplenme çabaları karşısında dağılmakla yüz yüze kalan Türk devleti ancak bir darbeyle toparlanabilirdi. Uluslararası hegemonik güçler de bunu öngörüyorlardı. T.C. ve sistemin krizi gereği darbe bütün dehşetiyle geldi. Sömürgeci Türk ulus devleti faşizan ve soykırımcı gerçeğini tüm açıklığıyla ortaya koydu. Herkes için durum değişmişti. Kürtler için yeni bir imha süreci başlamıştı. Türk solu ciddi bir direniş geliştiremeden darmadağın olur ve soluğu Avrupa'da alırken, Kürt reformist hareketleri de ya teslim olmuşlar ya da kapağı Avrupa'ya atmışlardı. Ortadoğu'ya çıkış yapan PKK için ise yeni bir dönem başlıyordu. 73'den yurtdışına çıkışa kadarki süreçte Kürt kimliği sahiplenilmiş, örgütsel ve eylemsel yanlarıyla bütünlüklü ve ciddi bir ideolojik mücadele yürütülmüştü. Halkta da karşılığını bulan bu durum esasta ideolojik mücadele temelinde sağlanmıştı. Buna devletin ve kapitalist sistemin yanıtı 12 Eylül 1980 darbesiydi. Aynı biçimde ideolojik mücadeleye devam etmek bu yeni durum karşısında eskiyi tekrar anlamına gelecekti. Önder Apo'nun hiçbir bağlantı ve olanak olmadığı halde Ortadoğu'ya çıkışı ve hareketi Ortadoğu'ya çekişi hem gelen darbeye karşı hareketi korumaya almak hem de yeni bir süreci başlatmaya dönüktü. "Ölümcül gerçek" dile getirilmiş, yaygın bir örgütlülüğe kavuşturulmuş, halkta karşılığını bulmuştu. Artık bunun savaşının örgütlendirilmesi ve yürütülmesine geçilmesi Kürt demokratik uluslaşmasında yeni bir evrenin açılması gerekmekteydi.

Ortadoğu'da bu temelde yürütülen ittifak ve ilişki arayışları kısa sürede meyvesini verecekti. Filistinli hareketler içinde Önder Apo'nun çabaları ve PKK militanlarının duruşu temelinde savaş hazırlıkları için önemli olanaklar ve mevziler yaratılacaktı. Savaş PKK'sine geçiş için her şey hazırdı. Gerçekleştirilen PKK I. Konferansı ülkeye dönme ve halk savaşını başlatma tartışmalarıyla geçti. II. PKK Kongresi ise bu tartışmalarda ulaşılan Ülkeye Dönüş ve Halk Savaşının başlatılmasını karar altına aldı.

"Kürt olgusunda durum farklıdır. Varlığı ve kimliğinin kendisi inkâr edilmekte ve geriye kalan parçaları üzerinde amansız bir imha süreci yürütülmektedir. Bu durumda varlık ve özgürlük iç içe geçmiş iki kavram oluyor. Biri olmaksızın diğeri gerçekleştirilemiyor. Özgürlük istiyorsan varlığı kazanacaksın; varlığı istiyorsan özgür olmayı başaracaksın. İnkâr ve imha sürecinde psikolojik ve kültürel araçlar (ideolojik aygıtlar) da yoğunca devrede olmasına rağmen, esas uygulama yöntemleri fiziksel güce dayalıdır. Ordu, polis, kontrgerilla, sivil faşist milisler, korucular ve milis ajanlar ağ halinde tüm varlık gözenekleri üzerinde faaliyettedirler. Arkalarında NATO ve diğer müttefik güçler vardır. En azından yüz yıllık tarihsel bir arka temeli bulunan fiziki imha güçleri, geleneksel iktidarcı ve hiyerarşik güçleri de hep kullanmaya çalışırlar. Bu fiziki güç gerçeklerini göz önüne almadan, onlara yönelik bir eyleme girişmeden veya mücadele vermeden, ne varlık ve kimliğin ne de özgürlüğün kazanılması söz konusu olabilir. Açık ki, imha ve inkâr sisteminin yöntemlerine karşı değişik türden de olsa, onların etkisini kıracak yöntem ve araçlarla mücadele etmek varlık, kimlik ve özgürlüğün birlikte kazanılması için şarttır. İdeolojik ve siyasi araçlar gerekli olmakla birlikte, mevcut koşullarda belirleyici olamazlar. Bu araçların etkisi ancak imha ve inkâr araçlarını devrimci araçlar ve yöntemlerle sınırlandırdıktan sonra söz konusu olabilir ve anlamlı bir rol ifade edebilir." ***-Önder Apo-age.***

Kürdistan boydan boya yeniden işgal edilmektedir. Zindanlar ağzına kadar doldurulmuştur dahası Kürdistan büyük bir toplama kampını andırmaktadır ve büyük bir zulüm hüküm sürmektedir. Peş peşe idam kararları verilmektedir. 12 Eylül uygulamaları bir an önce PKK'nin bu

kararlar temelinde stratejik hamleyi başlatmasını dayatmaktadır. Devrimci halk savaşı dışında dile getirilen Kürt varlığını savunmanın ve geliştirmenin hiçbir yolu bırakılmamıştır. Bunun büyük sorumluluğuyla ulaşılan kararların pratikleştirilmesi önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Daha karar sürecinde *"Hakkâri'ye adım atan ölür" "Bizi ölüme gönderiyorlar"* diyerek karşı çıkan ve bu temelde ülkeye dönüşü engellemeye çalışan, bunun yerine Avrupa'ya geçerek halk savaşı yerine demokratik siyasal mücadele yürütülmesini dayatan ciddi bir tasfiyecilik yaşanmıştır. Yine KDP halk savaşının başlatılmasını engellemek üzere harekete geçirilmiştir. Türk kontrgerillası tümüyle devrededir. Avrupa son derece kaygılı ve tetiktedir.

Böylesi dezavantajlara karşı Önder Apo'nun öz kimliğe bağlılığı ve bunun özgürleştirilmesi için duyduğu sorumluluk temelinde hazırlanan güçler ülkeye geçmeye başlar. 82 için öngörülen başlangıç çeşitli nedenlerle 83'e kaydırılır fakat bu da öncü kadroların yetmezlikleri temelinde ancak 84'te mümkün olur. Eruh ve Şemdinli'de gerçekleştirilen karakol baskınlarıyla Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi ERNK ve Kürdistan Özgürlük Güçleri HRK'nin ilanı gerçekleştirilir. Bu aynı zamanda devrimci halk savaşının da ilanı olmaktadır. Tüm yetersizliklere ve gecikmelere rağmen 15 Ağustos 1984 Atılımıyla başlatılan devrimci halk savaşı Kürdistan kadar bölgenin de çehresini değiştirecektir.

Önder Apo, başlatılan bu evrenin 1993'e gelindiğinde esasında rolünü oynadığını belirtmektedir. Bu süre içinde Kürt sorunu bağımsız bir devlet temelinde sonuca ulaştırılamamıştır. Ancak Kürdistan'ın uluslararası bir sorun ve uluslararası bir sömürge olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kürt halkı PKK'de temsilini bulan yeni kimliğine sahiplenmiş dili, kültürü ve varlığı inkâr edilen bir gerçeklik olmaktan önemli oranda çıkarılmıştır. Sömürgeci güçlere ve uluslararası hegemonik güçlere Kürt varlığının şiddet ve zor yöntemleriyle çözülemeyeceği gösterilmiştir. Kürt sorunu en temel siyasal sorun olarak ortaya konulmuştur. Kürt halkı kendisi için düşünebilecek, kendisi için örgütlenebilecek ve kendisi için savaşabilecek bir güç haline getirilmiştir. Dört parça ve diasporadaki Kürtler de inkâr ve imha siyasetinin etkileri kırılarak demokratik uluslaşma sürecine çekilmişlerdir.

Devrimci halk savaşının en şiddetli ve bütün bir Kürdistan'ı kapsayacak tarzda yaşandığı bu süreçte Kürt halkı büyük bir siyasallaşmayı yaşamış, örgütsel, eylemsel büyük bir tecrübeye ulaşmıştır. Karşısında sadece Türk devletini değil batı modernitesini ve onun en kirli örgütlenmelerini bulan Kürt halkının bu direniş süreci kesintisizliği, sürekli yükselen ivmesi, yol açtığı toplumsal hareketlilik ve yenilenme ile en büyük toplumsal değişimlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Kürt halkı yatırıldığı ölüm uykusundan uyandırılıp ayağa kaldırılmıştır. Bunun bedelleri elbette büyük olmuştur. Ancak yarattığı dinamizm ve estirdiği özgürlük rüzgârıyla yaşlı Ortadoğu'nun son ve en görkemli doğumu olduğu artık birçok çevre tarafından kabul edilmektedir. Hem bölge gericiliğinin hem dünya hegemonik güçlerinin tüm perdeleme ve karalama çabalarına karşın Kürt halkının yaşadığı demokratik uluslaşma mücadelesi, bölgenin en göz alıcı, en büyük demokrasi dinamiğidir ve tüm bölge politikalarını yoğun bir biçimde etkilemektedir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle Kürtler bölgenin en kadim halkıdır. Uluslaşma süreci kapitalist modernite güçleri tarafından engellenmesine, dört parçaya bölünerek bölge ulus devletlerine peşkeş çekilmesine ve büyük soykırımları yaşamasına rağmen tutarlı bir önderlik ve öncülükle ayağa kalkma ve her türlü bedeli göze alma gücünü göstermiştir. Reel sosyalizmin özgürlük, eşitlik ve enternasyonalizm ilkeleri temelinde şekillenen PKK Kürt halkının bağımsızlık, eşitlik ve özgürlük taleplerini hiçbir güce bel bağlamadan örgütsel ve eylemsel bütünlük içinde dile getirme gücünü göstermiştir. İlk başlarda reel sosyalizmin ulus devletçi çözüm yaklaşımı benimsense de bu özellikle 93'lerden itibaren derinleşen önderlik arayışları temelinde aşılmış Kürt halkı demokratik uluslaşma yolunda ilerlemesini sürdürmüştür.

Tüm Kürt isyanlarında ve devrimlerde olduğu gibi Kürt halkının demokratik uluslaşma sürecinde de çok sayıda tasfiye hareketi ve komplo yaşanmıştır. Kürt egemenlerinin kültüründen, ilkel milliyetçilik ve devletçilikten kaynağını alan kimi iktidarcı yaklaşımlar bu direniş sürecinde de kendini göstermiştir. Bunlara karşı da büyük bir direniş sergilenmiş, diğer Kürt isyanlarını boğuntuya getiren ihanet gerçeğine geçit verilmemiştir. Bunların yenilgiye yol açacak düzeye ulaşmaları Önder Apo'nun çabalarıyla engellenmiş ve bunlar son Kürt isyanından ayıklanmışlardır. Bunların yol açtığı tahribatlar nedeniyle büyük ve tarihi fırsatlar da kaçırılmıştır. Kaynağını devletçi paradigmadan ve Kürt egemenlerinin tarihinden alan iktidarcı yaklaşımlar Önder Apo'nun Demokratik Modernite çizgisinde derinleşmesi ve Demokratik Uygarlık Paradigmasına ulaşmasıyla birlikte Kürt Özgürlük Hareketinin bağrından sökülüp atılmıştır. Bu çerçevede büyük bir yenilenmeyi yaşayan Kürt demokratik uluslaşma hareketi yoluna devam etmesini bilmiştir. Kürt halkı da Önder Apo'da temsilini bulan demokratik, özgürlükçü, halkların kardeşliği ve eşitliğini esas alan, devletçiliği, milliyetçiliği, cinsiyetçiliği ve bilimciliği reddeden demokratik, ekolojik, cins özgürlükçü uluslaşma çizgisinde karar kılmıştır.

Öyküsü çokça anlatılan ve derinlemesine çözümlenen bu sancılı savaş süreci ile Kürt halkının sömürgeleştirilmesi temelinde kurulan bölge dengeleri alt üst edilmiştir. Kürtler modernitenin hâkim güçlerinin kullanımından çıkarılmış, modernist güçlerin yönlendirmesi altındaki işbirlikçi, ilkel milliyetçi Kürt hareketleri ideolojik ve politik olarak sınırlanıp etkisizleştirilmiştir. Yine Kürt inkârında ve imhasında ısrar eden başta Türkiye olmak üzere bölgenin sömürgeci ulus devletleri işlemez kılınarak bölgede I. Dünya Savaşından sonra kurulan dengeler bozulmuştur. Böylelikle bir yandan kapitalist modernite bölgede boşa alınırken bir yandan da ulus devletçilik komplosuyla paramparça edilen bölge için demokratik uluslaşma modeli ile alternatif mücadele ve kurtuluş stratejisi ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu nedenler çerçevesinde daha 1984 15 Ağustos Atılımından itibaren devreye giren NATO Gladyosu peş peşe geliştirdiği hamlelerle bu sürecin önüne geçmeye çalışmıştır. Denebilir ki dünya devrimler tarihinde NATO tarafından bu kadar hedeflenen ve saldırıya uğrayan bir hareket yoktur. Kürt halkının devletçi olmayan demokratik uluslaşma çabaları esas olarak NATO Gladyosunun finanse ettiği, propagandasını yaptığı ve bizzat yönlendirdiği kirli savaşa karşı direniş biçiminde gelişmiştir. En son Önder Apo'nun esir edilmesiyle sonuçlanan uluslararası komplo da bir NATO operasyonu olarak gerçekleştirilmiştir.

Aslında 1993 itibariyle Kürt sorununun kabulü ve siyasal çözümü için koşullar elverişli hale gelmiştir. Devlet cephesinde de buna olumlu yaklaşan ve siyasal çözüme adım atmak isteyen bir eğilim belirmiştir. Özal'ın başını çektiği bu eğilim kendini başat kılmak ve sorunun çözümünde insiyatif almak için harekete geçtiğinde büyük bir direnişle karşılaşacaktır. Kürtleri kendisi olma, kendisi için olma yoluna sokan, bu anlamda kapitalist modernitenin bölgeyi yönetmede kullandığı en önemli aracını elinden alan Önder Apo ile sorunu siyasal temelde çözmeye çalışan Özal'cı kanat, NATO Gladyosunun tam destek verdiği Beyaz Türkçü kanat tarafından acımasızca tasfiye edilecektir. Sonrası süreci Önder Apo *NATO destekli Gladyo savaşları* süreci olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte Kürt halkına dönük en büyük katliamlar ve göçertmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 4 bine yakın köy boşaltılmış, 5 milyona yakın insan yerinden yurdundan sürülerek açlığa ve işsizliğe mahkûm edilmiş, 17 bin civarında faili meçhul cinayet gerçekleştirilmiş, 500 binden fazla Kürt gözaltına alınmış, işkenceden geçirilmiş, on bini aşkın insan zindanlara doldurulmuştur. Gladyocu güçlerin hâkim olduğu Türk ulus devleti tarihin tanık olduğu en büyük, özel ve kirli soykırım savaşını yürütmüştür.

Bu süreç Kürt demokratik ulusal hareketinin de en büyük zorlanmayı yaşadığı yıllardı. Bu zorlanma esasen daha kuruluş aşamasında reel sosyalizmin ulus devletçi yaklaşımının benimsenmesiyle

ilgiliydi. Bu konu Önder Apo tarafından sürekli sorgulanmıştı. Resmi örgüt dili ve söylemi daha en başından Kürt gerçeğiyle fazla uyuşmuyor, etkili ve çözümleyici olamıyordu. Buna çare olarak Önder Apo *"yerelin ve toprağın diline dönüş ve peygamberce yaşam"* diye ifade ettiği yaklaşımı benimsemişti. Benimsenen ideolojik-politik modelin ulus devletçi içeriği tüm hareketin bünyesinde sorunlara yol açıyordu. Toplumun sömürgeciliğe direnişine belli bir süre öncülük etmekle birlikte bu süreç ilerleyip iktidar olanakları ortaya çıktığında, iktidarcı elitler ve kişilikler ortaya çıkarıyordu. Hareket saflarında ve toplumda demokrasi bilincini derinleştirmek ve toplumun sosyalist özgürlükçü dönüşümünü sağlamak bir yana; Devrimci Halk Savaşının halka çevrilmesi durumları ortaya çıkıyordu. Rekabet, gruplaşma ve kamplaşmacı eğilimler boy veriyor, ortaya çıkarılan güç giderek daha fazla iktidarcılığı körüklüyor, bu da Devrimci Halk Savaşının esas amacından sapmasına ve giderek düşmanla benzeşmesine yol açıyordu.

PKK 1970'li yılların bölge ve dünya koşullarında reel sosyalizm menşeli bir parti olarak kurulmuştu. Felsefi olarak pozitivizmin ağır etkileri söz konusuydu. Tarihe yaklaşım düz çizgisel ilerlemeciydi ve sınıf savaşımı tarihin motor gücü olarak ele alınıyordu. Buradan hareketle tarihin iki ana nehir halindeki akışı algılanamıyor, tarihle doğru bir bağ kurulamıyordu. Tek yanlı bu tarih perspektifiyle sınıflaşma ve sınıf mücadelesi kutsanarak birbirini takip eden köleci, feodal, kapitalist aşamalar bir kader gibi ele alınmakla kalmıyor kapitalizme bir toplumsal model ve ekonomi biçimi olarak yaklaşılıyordu. Baştan yenilgili bu yaklaşım reel sosyalizmin pratiğinde iflasın temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmakta gecikmeyecekti.

Ulusların kendi kaderini tayin hakkına (UKKTH) yaklaşım da benzer biçimde problemliydi. Bilimsel sosyalizmin kurucuları tarafından UKKTH ilkesi, 'her ulusa ayrı bir devlet her ulusal ayrı bir dil' biçiminde tanımlanmıştı. Oysaki bu ne gerekliydi ne de zorunluydu. İnsanlığın tarihinde Tarihsel Materyalizmin göremediği kadının, etnisitenin, dinler ve mezheplerin yarattığı ve yürüttüğü bir demokratik direniş tarihi söz konusuydu ve bu tarihte devletsiz ve iktidarsız yönetim modelleri bulunmaktaydı. Devlet ve iktidar tanımamış halkların kendi kendini yönetmesi olarak demokrasi, asıl tanımını bu tarih içinde buluyordu. Devlet aslında demokrasiyle kendini perdelemiş en yoğun iktidar yapılanmasıdır. Reel sosyalizmin önerdiği ise halkın demokrasi istemini ulus devlete ulaştırmaktı. Bu bir çelişkiydi ve bu temelde oluşturulan politik ve askeri yapılar halk adına devletleşmeyi başarının ölçütü olarak ele alıyorlardı. Devlet ve iktidar sorunsalı karşı devlet ve karşı iktidar yaratmakla çözümlenemezdi. Bu çok geçmeden açığa çıkacaktı. Reel sosyalist devletlerin ve ulusal kurtuluş mücadelesi veren hareketlerin halkın demokrasi istemini devletleştirmeleri ve bu eksende yönetimi iktidarlaştırmaları iflaslarını getirecekti.

PKK'de 1995 sonrası kendini gösteren kriz temelde bu noktalardaki muğlaklıktan kaynaklanıyordu. Parti reel sosyalizm pratiğinde sınırsız otorite ve iktidar kaynağına dönüşmüştü. PKK'de de bu eğilim gelişiyordu. Nede olsa parti Kürtler adına ulus devlet iktidarını geliştirmenin, yaymanın, meşrulaştırmanın ve ele geçirmenin aygıtıydı. Reel sosyalizmin bu sa-

Devlet aslında demokrasiyle kendini perdelemiş en yoğun iktidar yapılanmasıdır. Reel sosyalizmin önerdiği ise halkın demokrasi istemini ulus devlete ulaştırmaktı. Bu bir çelişkiydi ve bu temelde oluşturulan politik ve askeri yapılar halk adına devletleşmeyi başarının ölçütü olarak ele alıyorlardı. Devlet ve iktidar sorunsalı karşı devlet ve karşı iktidar yaratmakla çözümlenemezdi. Bu çok geçmeden açığa çıkacaktı.

kat otorite ve iktidar anlayışının yanında, Türk devletinin otorite ve iktidar anlayışı da PKK'ye giderek daha fazla yansıyordu. Bunlara Kürt dejenere kişiliği de eklendiğinde halkın kimlik, özgürlük ve demokrasi istemi bir tarafa bırakılıyordu. Hareketin önderliğinde halkın bu istemleri esas alınırken hareketin pratik önderliğinde öne çıkan giderek otorite ve iktidar arayışı oluyordu. Kürt halkının son büyük isyanı ve içine girdiği uluslaşma süreci ciddi bir krizle karşı karşıyaydı. Önder Apo bu süreçte en yoğun arayışlara girmişti.

Krize Çözüm; Demokratik Ulus Modeli

1998 Avrupa'ya çıkış esasında tekrarı yaşayan ve yukarda belirtilen temellerde yozlaşmakta olan savaş sürecine dur diyerek Kürt uluslaşmasını demokratik siyasal çözüm mecrasına akıtma arayışı oluyordu. Fakat Kürt sorununun yaratıcısı ve sürdürücüsü olan Avrupa modernitesinin buna yanıtı tarihte görülmemiş bir uluslararası takip ve Önder Apo'nun esaret altına alınması oldu. Zira PKK belirttiğimiz tüm bu yetmezliklerine rağmen Kürtleri içine sokuldukları araçsallık konumundan çıkarmış, kendisi için mücadele eden bir halk konumuna getirmişti.

Reel sosyalizmin çöküşü ardından Bilimsel sosyalizmin yaşadığı kriz Önder Apo'nun arayışlarını derinleştirmişti. Buna uluslararası komplo ve bununla yapılmak istenenler eklendiğinde PKK için büyük dönüşümün kaçınılmaz olduğu apaçık ortaya çıkıyordu. İmralı süreci buna en güçlü yanıtın gerçekleştirildiği süreç oldu. Önder Apo felsefi ve ideolojik temelde kapitalist moderniteye karşı demokratik modernite çözümünü alternatif olarak geliştirirken devletçi uluslaşmaya alternatif olarak demokratik uluslaşmayı ortaya koydu. 2000'den itibaren başlayan savunmalarıyla bunun alt yapısını oluşturan ve zihni temellerini kuran Önder Apo son savunmasıyla halkların demokratik modernite seçeneğini, demokratik uluslaşma modeli çerçevesinde bütünlüklü bir paradigma olarak tamamladı.

Bu yoğunlaşmaya paralel olarak PKK büyük bir dönüşüme tabi tutulmuş, paradigmal değişim önemli oranda gerçekleştirilmiştir. Buna göre halkın öz düşüncesi, öz örgütlenmesi ve öz yönetim gerçeğine dayanan politik ve ahlaki özellikleri güçlü demokratik, özgür bir toplum esas alınmış, PKK'nin ve Kürt halkının anlam dünyası bu çerçevede yeniden yapılandırılmıştır.

Buna paralel olarak KADEK ve Kongra Gel deneyimleri üzerinden Kürt uluslaşmasının yapısallık sorununa demokratik konfederal çözümle yanıt olunmaya çalışılmıştır.

2005'te Kürt halkının demokratik konfederal örgütlenmesi olarak KCK ilan edilmiş, bununla Kürt halkının demokratik uluslaşmasının yönetim olgusu, iktidarcılıktan ve devletçilikten ayrıştırılmıştır. Devletçi olmayan Kürt uluslaşmasının kendi kendini yönetmesinin formu olarak Demokratik Özerklik geliştirilmiştir.

2000 yılından itibaren yoğunlaşan demokratik uluslaşma perspektifi Kürt

halkında karşılık bulmakla kalmamış, Kürt Özgürlük Hareketinin bünyesinde yaşanan sorunların aşılmasını da beraberinde getirerek büyük bir dinamizme yol açmıştır. Kadrolar kadar halkın da giderek net bir perspektife, ulaşması demokratik uluslaşma sürecinin yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Demokratik ulus modeliyle birlikte Kürt halkı özgürlüğü ve bağımsızlığı devlete endeksleyen anlayıştan kurtulmuştur. Artık kimliğini milliyetçi yaklaşımla ele almamaktadır. Toplumun her kesiminin, etnik, dinsel, sınıfsal, cins ve gurup-birey kimlikleriyle eşit katılımını esas alan demokratik yönetim anlayışı gelişmiştir. Çoğulcu ve farklılıkları zenginlik olarak gören bir toplumsallaşma yaşanmakta bu Kürdistan'daki sindirilen, ezilen, yok sayılanların kültürlerini, zenginliklerini açığa çıkararak büyük bir kültürel çiçeklenmeye yol açmaktadır. Kadın başta olmak üzere tüm farklı kimliklerin kendini özgürce ifade etmesi en demokratik hak olarak ele alınmaktadır. Yine toplumsal sorunların çözümünü devletten beklemeyen, kendi öz örgütlülükleriyle çözmeyi esas alan bir toplumsal zihniyet ve bunun kurumsallaşması gelişmektedir. Artık toplumun ve bireyin devlete bağımlılığı, devletin zorunluluğu fikri kabul görmemektedir. Devletin zorunlu genel işlerle sınırlandırılması yaygın bir kanaat haline getirilmiştir. Bütün bunlar yaygın bir doğrudan demokrasi çalışmasına dönüştürülmekte komünlere, meclislere, kooperatif ve akademilere dayalı bir ulusal irade şekillenmektedir. Demokratik uluslaşmanın bu biçimdeki gelişimi geri döndürülemez bir yola sokulmuş bulunmaktadır. Kürt halkının ve Kürdistan'daki tüm halkların, grupların ve bireylerin birbirleriyle yeniden ilişkilenmesi ve ortak çıkarlar etrafında demokratik konfederal temelde örgütlenmesi demokratik uluslaşmayı hızla geliştirmektedir. Buna yönelik saldırılara ve tehditlere karşı ise öz savunma bilinci ve gücü hiçbir dönemde olmadığı kadar kitlesel ve tüm halkı içeren bir düzeyde gelişmektedir.

PKK tarihin en kadim halkı olan Kürt halkının toplum olmaktan çıkarılmasına karşı durma, Kürt varlığını sadece savunma değil yeniden yaratma hareketi olarak kurulmuştur. Bu anlamıyla PKK tarihi özü itibariyle Kürt halkının uluslaşma tarihidir. Daha başlangıçtan itibaren PKK'nin fikri-zikri-fiili tutarlılık içinde olması, bağlılık, fedakârlık, samimiyet, emek ve yaratıcılık temelinde bunun için çalışması ve tüm bunların Önder Apo'da en üst düzeyde temsil edilmesi, Kürt halkının en hayati ihtiyaçlarına yanıt olmasını beraberinde getirmiş ve bu da Kürt halkında en üst düzeyde karşılığını bulmuştur. PKK'nin gelişim diyalektiği buna dayanmaktadır. PKK Kürt halkının son isyanını uzun süreli halk savaşı stratejisine oturtarak geliştirmiş, demokratik ve sosyalist bir içeriğe kavuşturmuş, tüm dünyada tanınmasını sağlamış yine bölge halklarıyla eşitlik ve özgürlük temelinde ortak yaşama hazırlamış, reel sosyalist sistemin çöktüğü süreçte gelişmesini sürdürmüş ve yenilmez kılmıştır. Bütün bunlar PKK ve Önder Apo'nun bilimsel sosyalizmin özüne bağlılığıyla ilgilidir. Hiçbir zaman dar milliyetçiliğe kaymayarak, yeri geldiğinde büyük eleştiri ve özeleştiriler temelinde kendini yenileyerek kapitalist modernitenin ulus devletçi ve endüstriyalist unsurlarına karşı sürekli direniş içinde olmuştur. 1998'den itibaren de kendini dönüştürerek kapitalist moderniteye alternatif demokratik modernite paradigmasının geliştirilmesinde ve diğer modernite çizgileriyle arasına sınır çekmede önemli bir rol oynamıştır.

"Demokratik ulus kavram olmaktan ibaret olmayıp gerçeklik olarak da somutlaşmaktadır. PKK'nin ideolojik grup aşamasında hâkim ve ezilen ulus milliyetçiliklerine karşı yürüttüğü mücadele, devrimci halk savaşı deneyimi temelinde, yine her iki ulus-devletçiliğe karşı demokratik ulus mücadelesi olarak devam etmektedir. Hâkim ulus-devletler ancak çıplak zor güçleri ve paralı işbirlikçileriyle ayakta durmaya çalışırken, Kürt ulus-devletçiği, etrafındaki milliyetçiliklere, tüm iç ve dış destekçilerine rağmen, demokratik ulus hareketi tarafından tecride uğratılmaktan kurtulamamaktadır. Kürdistan Devriminde ilk defa ulus-devlet seçeneğiyle demokratik ulus seçeneği birlikte rol oynamaya çalışmaktadır." **-Önder Apo-age**

SON İKİ YY.LIK KÜRT SERHILDANLARINDA KÜRT KADININ YERİ VE ROLÜ

"Bir şey ancak kaybedildiği yerde bulunabilir. İnsan türünde büyük yaşam volkanı Toros-Zagros eteklerinde, Dicle-Fırat vadilerinde patladı. Büyüleyici yaşam burada doğdu; Kürdistan'da Jin û Jiyan (kadın ve yaşam) olarak gerçekleşti. Bin yıllar içinde yaşam bu sefer hiyerarşi ve devlet iktidarlarında Jin û Jiyan somutunda aynı mekânlarda kaybedildi." **-Önder Apo-**

İnsanlığın insan olarak doğuş yaptığı coğrafyanın (Toros-Zagros etekleri, Dicle-Fırat vadileri) yerlilerinden olan Kürtler binyıllardan günümüze kadar da insanlığı beslemiş olan Neolitik kültürün yaratıcılarındandırlar. Ve bu topraklarda Anaerkil sistem binyıllar boyunca devam ettiğinden Kürt toplumunun zihniyet yapısı da bu sisteme göre şekillenmiştir. Toplumun temeli Neolitik topluma ve zihniyet yapısı da Ana tanrıça kültürüne dayandığından diğer toplumlara göre kadın daha belirgin rol sahibidir. Ahlaki ve politik toplumun ilkelerinden 'Toprağa ve emeğe bağlılık' çok derin yaşanmaktadır.

Neolitik dönemle birlikte, Kürdistan coğrafyasında, kadın öncülüğünde bir yaşam kültürü yaratılır. Bu kültürde toprağa, emeğe bağlılık bir gelenek haline gelir. Toprağın her karışı özenle işlendiğinden ve verdiği ürünleriyle insanların karnını doyurduğundan kutsal görülür. Bütün ilişkiler bunun etrafında örülür. Tıpkı toprağın bereketi, renkliliği, çeşitliliği ve zenginliği gibi bir yaşam oluşturulur.

Güçlü ve kurnaz erkek tarafından Anaerkil sistem alaşağı edilip yerine merkezi, hiyerarşik, erkek egemen devletli sistem inşa edilmeye başlanır. Kadının yarattığı değerler tek tek elinden alınmasına rağmen Anaerkil kültürün merkezinde yer alan Kürt toplumunda kadın, yerini korumasını bilmiştir. Kürdistan coğrafyasında süreklileşen dış yönelimlerle Kürt toplumunun doğal gelişim seyri durmamış, Kürtlerin çoğu dağlara çekilerek kendi kökenlerini buralarda korumaya çalışmışlardır.

Uygarlığın kirli yüzünün gelişmesiyle birlikte hanedanlar kurulur, iktidar ve artı ürün savaşları yaygınlaşır. Kadın bu savaşlarda temel savaş ganimeti olarak el konulan, pazarlarda köle olarak alınıp satılan bir mal konumundadır. Kürtler bu süreçlerde siyasal olarak daha çok aşiret ve zamanla aşiret federasyonları biçiminde örgütlenmişlerdir. Kürt kadınının çoğunlukla aşiret yönetimlerinde yerini aldığını ve yaşamda güçlü, söz sahibi olduğunu birçok kaynakta görebilmekteyiz. Yönetim tarzında ise daha çok kendi rengiyle ön plandadır. Yani egemen erkek tarzı bir yönetim biçimi yoktur.

Anaerkil yapıdan kaynaklı her ne kadar savaşa, öldürmeye meyli yoksa da yurdu, değerleri üzerine herhangi bir saldırı olduğu zaman hiç çekinmeden kılıç kuşanır ve savaşmaya başlar. Daha çok savunma şeklinde gelişen savaşlarda Kürt kadını erkeğin yanında bir yedek güç, hatta esas güç ve onu tamamlar konumdadır. Dağlara çekilen Kürt guruplarında kadınlarda direnişçilik ve öz kimliklerine sahip çıkma yönünde özellikler ön plana çıkmıştır. Dışa açılmanın çok sınırlı olduğu

bu alanlarda konumlanmanın da etkisiyle kadınlar Kürt kültürünü günümüze kadar taşıyan temel yapı taşı olarak önemli bir etkide bulunmuşlardır. İşte bugün Kürt kadınıyla özdeşleşen toprağa bağlılık ve yurtseverlik özü kaynağını daha çok buradan almaktadır. Kürdistan her ne kadar parçalara ayrılıp farklı iktidar odaklarının boyunduruğu altında yaşasa da, Kürt kadını gerçekliğinde bulunan yurtseverliği, direnişçiliği korumaktadır.

Sosyal yaşamda zaten halen Anaerkil dönemin özelliklerini güçlü bir şekilde yaşamaktadır. Üretimden, topraktan hiçbir zaman kopmaz. Yaşamın her alnında sürekli emek harcar, değer üretir. Yaşadığı alanları güzelleştirir, yaşanılır kılar. Toprağa hep bir kutsallık atfeder ve öylece yaklaşır, ekip biçer, ürününü alır. Kırsal kesimlerde, özellikle köylerde bu yaklaşım halen değişmeden, olduğu gibi devam ediyor.

İşte bu yüzden Kürt kadını tıpkı çocuğu gibi toprağına, yaşadığı coğrafyaya, ülkesine bağlıdır. Böylesine özen, sabır ve emekle yaratılan yaşam adeta dokunulmazdır. Bu kutsallığa yönelen her tehlike büyük direnişlerle karşılanır. Kürt kadını ta ilk çağlardan beri vatanına, insanına dışarıdan gelen her türlü baskı, talan, sömürgeci, asimilasyonist ve imhacı yönelimlere karşı direniş halinde olmuştur. Daha M.Ö. 2000'lerde Sincar bölgesinde meçhul bir kız tarafından 'Gıro' olarak adlandırılan anonim bir halk kahramanı adına seslendirilen destanda bunun örneğine rastlamaktayız. MÖ 2000'lerde yazılan Gıro şiiriyle, bugünkü Dervişê Avdê destanı, söz ve biçim olarak çarpıcı bir benzerlik arz etmektedir.

Yaşamın her alanına aktif katılmaları, savunma amaçlı çatışmalarda yer almalarından kaynaklı hâkim, kendinden emin bir şekillenme ortaya çıkmıştır. Tarih birçok kez ülkesini, değerlerini koruma adına Kürt kadınının kahramanca duruşuna sahne olmuştur. Bu duruş farklı şekillerde de olsa özünü günümüze değin taşınmıştır. Fakat konumuzun son iki yüzyıllık Kürt serhıldanlarında Kürt kadınının yeri ve rolü olması itibariyle yönetim alanında iz bırakmış, belleklerde yer edinmiş örnekler vermekle yetineceğiz.

Moğol Saldırılarını Püskürten Kürt Kadını; Deyfe Hatun

Selahattin Eyyubi'nin yeğeni olan Deyfe Hatun 1186 yılında Halep Kalesi'nde dünyaya gelir. Eşi yönetimde olduğu sırada ölünce, oğlu çok küçük olduğundan yönetime geçer. İlk oğlu kısa süre yönetimde kalır ve ölür. Yönetime diğer oğlu geçer, o da ölünce bu sefer torununun yerine yönetimi devralır. Halep ve etrafını 6 yıl yönetir.

1219'dan sonra Moğollar bölgeye çok kanlı saldırılar düzenlerler. Deyfe Hanım, bu saldırılar karşısında halkından birlik olup kendilerini korumalarını ister. Bir araya gelen halk, kalede savunma yapar. Moğollar, defalarca Halep'e, Eyyubi Hanedanlığına saldırırlar. Her defasında Deyfe Hanım, askerleriyle büyük bir direniş ortaya koyar ve Moğolları püskürtür.

Kela Dimdimê'de Teslim Olmama Geleneği Başlatılır

Kürdistan'ın Doğu parçasında yer alan Kela Dimdimê'de, Şah Abbas'ın güçleri kaleyi ele geçirmek üzere kale kapısına dayanınca, Kürt kadınları düşmanın eline geçmektense ölümü tercih ederek kendilerini kale surlarından atmışlar ya da zehir içerek yaşamlarına son vermişlerdir. Kürtler, savaş sırasında yenilseler de altı yıl sonra Emir Xan'ın eşlerinden biri olan Zadire Xanım adlı bir Kürt kadını bu kaleyi tekrar ele geçirmiştir. Bin kişilik bir güç ile Kela Dimdimê'nin savunması için Çengzerî'nin güçlerine katılmış ve eşi Emir Xan'ın ölümünden sonra aşireti, Zadire Xanım yönetmiştir. (17.yy.)

Kürt kadınları Kela Dimdimê'de gösterdikleri bu tavırla düşmana vatansız, onursuz yaşamaktansa yaşamamayı tercih ettiklerini göstermişlerdir. Bu Kale direnişinde de görüldüğü gibi Kürt kadını için namus bedeni değil vatanıdır. Vatanı düşmanın eline geçtikten sonra artık namus olgusu da yoktur onun için. Ve tarih bundan sonra bu tavrın, direnişçi Kürt kadınları arasında artık bir gelenek halini aldığına tanık olacaktır.

Kürt Kadınının Sosyal ve Siyasal Yaşamdaki Yeri

Tarihin birçok döneminde Kürt kadı-

nının sosyal ve siyasal yaşamda belirgin rol oynadığı bir gerçektir. Fakat tarihin egemen erkek anlayışıyla yazılımından dolayı bu kadınlar hemen hemen hiçbir zaman gerek siyasal gerek sosyal alanda, özellikle de savaşlarda özne olarak geçmez. Tarih yazılımında ona ya hiç yer verilmez ya da sadece erkeğin yardımcısı olarak yer alır durumda gösterilir. Her zaman güçlü ve ünlü bir erkeğin gölgesinde, o erkeğin ya annesi, ya eşi, ya kızı veya bir başka akrabası olarak yer verilmiştir. Zaten çoğunlukla da savunma savaşları aşiret üst tabakalarının liderliğinde gerçekleştiğinden ön plana çıkan kadınlar da üst tabakadan kadınlardır. Halktan, alt tabakadan kadınların destansı direnişleri stranlara, şiirlere konu olmaktan öteye gidememiştir. Bu stranlar sözlü tarih ve edebiyat eserleri olarak analaların anlatımlarıyla günümüze kadar da ulaşabilmişlerdir ki bunlardan Kürt kadınının sosyal ve siyasal yaşamdaki yerini öğrenebiliyoruz.

Özellikle Osmanlı döneminde eşleri Osmanlılarca öldürülen birçok Kürt kadınının aşiretlerin başına geçtiği ve Osmanlılara karşı savaştığı görülmektedir. Kürt kadınları bu dönemde, genelde ailelerinden dolayı öne çıkmakta, yeteneklerini açığa çıkarma, kültür düzeylerini geliştirme imkânlarına sahip olmaktadırlar. Fakat buna karşın genelde Kürt kadınında direnişçi öz ve isyancı karakter vardır. Kürdistan'da birçok aile kadınların adıyla anılır. Aşiret önderi olan kadınlar aşiret savaşlarını yönetirler. İslamiyet'in etkisiyle kadınların etkinlik alanı sınırlansa da Kürt kadınının yurtsever özü bu sınırları yıkmayı başarmıştır.

Oryantalistlerin Anlatımlarında Kürt Kadını

17. ve 18.yy.lara gelindiğinde artık Kürt tarihini daha çok Ortadoğu'ya, Kürdistan'a seyahatler düzenlemiş Batılı gezgin, antropolog ve araştırmacıların kaleminden öğrenebiliyoruz. Kürtlere dair görüşleri her ne kadar Oryantalist bir bakış açısıyla veriliyorsa da Kürt toplumunun sosyal yapılanmasına ilişkin objektif gözlem ve bilgilere de rastlamaktayız. Özellikle Kürt kadınının sosyal yaşamdaki yeri vurgulanarak anlatılır. Bunlardan birkaç kısa alıntının 18.yy. ve sonrası çıkan Kürt serhıldanlarının hangi zemin üzerinde geliştiği ve bunlarda Kürt kadınının rolü ve yerinin ne olduğu hakkında bazı bilgilere ulaşabiliyoruz.

19.yy.da mirliklerin çözülmesinden ve Kürt halkının Osmanlıya başkaldırmasından sonra, kadının yeniden savaş ve politika sahnesine çıktığı görülüyor. 19.yy.a ilişkin Batılı seyahatnameler, Kürt kadınlarının ustalıklı at biniciliğinden (süvarilik) övgüyle söz ediyorlar.

19.yy.ın ilkyarısında Kürdistan'ı gezen Fransız gezgin M. B. Poujoulat, Kürt kadınlarına ilişkin gözlemlerini şöyle yansıtıyor: *"Kürt kadınları gerçek amazonlar; mükemmel ata biniyorlar ve kocaları gibi silahlılar. Kesinlikle peçe takmıyorlar."*

İngiliz kadın araştırmacı Lucy Garnett, *"Türkiye'de Kadın ve Folklorları"* adlı eserinin önemli bir bölümünü de Kürt kadınına ve folklorlarına ayırır. Doğrudan gözlemlerinin yanı sıra daha önce yayımlanmış olan seyahatnamelerden ve araştırmalardan yararlanan Garnett, Kürt kadını konusunda ilginç belirlemelerde bulunur: *"Müslüman olmalarına karşın, Kürt kadını dışarıya çıkarken peçe ile örtünmez. Davranışlarında açıkça görülen bu özgürlüğe karşın, Kürt kadınları son derece gururlu ve terbiyeli bir yapıya sahiptir ve ne Ermeni kadınları gibi ürkek, ne de Osmanlı kadınları gibi küstah davranırlar."*

Garnett'in, Kürtlerde ana erkilliğin izlerini taşıyan şu belirlemesi de ilginçtir: *"Kürt kadınları, özellikle de göçebe aşiretlerdeki kadınlar, aşiretin kan davası, planlar ve düzenler gibi sosyal ve siyasal tüm meseleleri ile ilgilidir ve katkıda bulu-*

Erkekleri gibi eğlenmesini bilir ve yorulmazdırlar ve her an atlara atlayıp kocalarının yanında maceralara atılabilirler.

nurlar. Erkekleri gibi eğlenmesini bilir ve yorulmazdırlar ve her an atlara atlayıp kocalarının yanında maceralara atılabilirler."

19.yy.ın sonlarında Türkiye›de uzun süre bulunan Hollandalı araştırmacı D. Theophil Löbel, gözlem ve araştırmaları ile güvenilir kaynaklara dayanarak hazırladığı *"Türkiye'de Düğün Törenleri"* konulu çalışmasında da benzer tespitlerde bulunur: *"Kürt kadınları, Şark'taki diğer kadınlardan daha fazla özgürlüğe sahiptir ve erkekleri kadar yiğittir. Kürt kadınları ve genç kızları genel olarak peçesiz dolaşır. Bazen zengin ve soylu aşiret kadınları, başlarını kırmızı bir örtüyle örterler."*

1881'de yayımladığı *'Yeryüzü Kadınlarının Yaşamı'* adlı kapsamlı gravürlü çalışmasında Kürt kadınına da epeyce yer veren ünlü Avusturyalı araştırmacı oryantalist Amand Freiherr von Schweiger-Lerchenfeld, 1904'te yayımladığı 'Doğu Kadınları' adlı fotoğraflı eserinde de Kürt kadınına epeyce yer ayırır: *"Kürtlerin bağımsız ve özgür olma tutkusunun gelişip yerleşmesinde, Kürt kadınının önemli bir katkısı olmuştur. Doğanın en ağır ve hırçın ortamında şekillenen Kürt kadını, aylarca yaylalarda kendi başına kalırken bazen de eski bir kalede kocasının yanında misafirlerine ev sahipliği yapar. Kürt kadını Türk ve Persli kadınlar gibi haremi tanımadığı gibi, ev yaşamında ve ev işlerinde oldukça hünerli ve çabuktur."*

Bazil Nikitin, Kürdoloji biliminin temel taşlarından biri olarak kabul edilen ünlü sosyolojik ve tarihi incelemesi *"Kürtler"* isimli eserinde, 'Kürt toplumunda kadının yeri' konusuna oldukça geniş yer ayırır: *"Kadının durumu bir kavmin karakterini çok iyi çizer. Kadınların hepsi, dış görünüşleri ne olursa olsun, çok iyi ata binerler ve erkeklerle boy ölçüşmekten çekinmezler. Dağlara tırmanırken hiç bir engelden yılmazlar ve büyük bir becerikllilik gösterirler. Kürt kadınları yüzlerini örtmezler. Kalabalıkta erkekler arasına karışırlar. Toplantılarda daima söyleyecek sözleri vardır. Kürt kadını, hoşa gitmeye çalışmakla ve neşeli olmakla birlikte, erdemlidir. Gerek fuhuş, gerekse Doğu'da çok yaygın olan bazı kötü huylar Kürtler arasında görülmez. Kadın, Kürtlerde tartışma götürmez bir biçimde kişiliğine sahiptir. Bir anne zeki ya da güzel diye tanınmışsa, adı oğlunun adına eklenir. Aşiretlerin başına geçip düşmanlarına tamamıyla baş eğdiren birçok kadın gösterilebilir. Halepçeli Adile Hanım, Nehrili Meryem Hanım, Kafuruşi* aşiretinden *Pura Halim*, Şuvan aşiretinden *Qaha Nergiz gibi isimleri buna* örnek *olarak verilebilir."*

Prof. Wadie Jwaideh'nin 1961'da hazırladığı *"Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi / Kökenleri ve Gelişimi"* çalışmasında geniş bir kaynak birikimine dayanarak *"Aile Yaşamı" konusunda Kürt kadınına geniş yer verir: "Birçok yazar, Kürt kadınlarının kayda değer şekilde özgür olduğu konusunda fikir birliği içindedir. Bu özgürlük farklı biçimlerde kendini gösterir. Kürt kadını eve kapatılmaz ve peçe takmaz. Özgürce erkeklerin arasına karışır ve kapatılmanın getirdiği mahcubiyeti göstermez. Kürt kadın ve erkekler, bayram, düğün ve diğer kutlamalarda birlikte dans eder. Bu durum, muhafazakâr addedilen Müslüman halklar arasında alışılmamış bir şeydir. Kürtler bu konuda Ortadoğu halklarından çok, Doğu Avrupalılara yakındır. Kürt kadınının, kocasının yokluğunda ailenin reisi gibi davranarak erkek misafirleri ağırlaması şaşılacak bir durum değildir. Burada, söz konusu rahatlığın nadiren kötüye*

kullanıldığını belirtmek gerekir. Kürt kadını iffetlidir. Fuhuş, Kürtler arasında bilinen bir şey değildir ve gerçekte çok sayıda yazar, Kürt dilinde 'fahişe' sözcüğünü karşılayan bir sözcük olmadığını not etmektedir.

Aile içinde etkinliği oldukça fazladır ve fikirleri önemsenir, saygı duyulur. Hem göçebe hem de yerleşik aşiretlerde, Kürt kadını çok sayıda zor işin üstesinden gelir. Ancak kadınlar, kocaları zamanlarını aylaklıkla geçirirken bütün işi yapan köleler değildir. Erkek ve kadın arasında önemli ölçüde bir işbölümü vardır..."

Derwêşê Evdê ve Edûlê Destanı

Önder Apo **"Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü (Kültürel Soykırım Kıskacında Kürtleri Savunmak)"** adlı son savunmasında şöyle der: *"...Bilindiği üzere, Dewrêşê Evdê hem son* Êzidilerin *hem de onların şahsında asimilasyona ve imhaya karşı ayakta kalmaya çalışan Kürtlüğün Edulê şahsında dile getirilen umutsuz direnişini ifade ediyordu. Erkek ozanın dilinden söylenmesine rağmen, Edulê'nin her sözü, binlerce yıl ayakta kalan bir kültürün son nefesini verişi gibi geliyordu. Derweş Sincar Dağlarından Musul Ovasına her dalışında, aslında Müslüman Arap feodalizmine karşı bir kahramanlık direnişini sergiliyordu. Bu da binlerce yıllık bir gelenekti. Kökü Sümerlere, belki de öncesine kadar gidiyordu. Semitik* çöl kabileleriyle *Aryenik dağ-ova kabilelerinin çatışmasına kadar giden bir kökene sahipti. Derwêşê Evdê bu geleneğin son temsilcisiydi. Derwêş'in attan düşüşü ve yaralanması, aslında bir tarihin ve toplumsallığın düşüşü ve yaralanışıydı. Yaralı Derwêş'in yavaş yavaş ölümü Edulê'nin dilinde öyle bir söyleme dönüşmüştü ki, on bin yıllık bir tarihi ve en eski bir halk geleneğini rahatlıkla ifade etmeye yeterliydi."*

19.yy. Kürt Ayaklanmalarında Kadının Yeri ve Rolü

19 ve 20.yy.lar, Kürtler açısında kanlı yüzyıllardır. Kürtler, bu dönemde hem dış düşmanlarının kendi güdümlerinde ulus devletler kurma projeleri, hem de Kürt egemen sınıflarının çıkar kavgaları sonucu kırımdan, katliamdan geçirilirken; Kürtler için ölümden bin kat daha beter bir tuzak kurulur. Önder Apo'nun deyimiyle 'kapan' olan bu tuzak, büyük tahribatlara yol açar. Kürtler isyan etse bir türlü, isyan etmeyip teslim olsa bir türlü, her iki durumda da katliamla yüz yüze kalırlar.

19.yy. boyunca gelişen ayaklanmalara baktığımızda ayaklanmayı birincil dereceden yöneten ya da yürüten Kürt kadınlarına rastlamamaktayız. Yukarıda da belirttiğimiz tarih yazılımlarından kaynaklı da olabilir. Kürt toplumunda yönetimde erkek önde gelse de keskin sınırlar olmamakla birlikte, oluşabilecek herhangi bir boşluk anında Kürt kadını hemen otorite oluşturabilir ve o an işleyişin başına geçer. Daha çok da ölen eşinin yerine aşireti yöneten rolündedir. Bazen ayaklanma önderinin annesi, bazen eşi, bazen kız kardeşi, bazen de kızı olarak savaşlarda yerini alır. Yönetim alanında kimi zaman eşiyle birlikte Mirliği ya da aşireti yönetir, kılıç kuşanarak kahramanlık destanları yazar. Zaten bu yüzyıl boyunca genelde Mîr ya da Bey önderlikli başlatılan ayaklanmaların hepsi de çok kanlı şekillerde bastırılmış olup, Mîrlik ya da aşiretin ileri gelenleri daha çok sürgüne yollanmışlardır.

Elimizde bulunan çok sınırlı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre bu yüzyılda öne çıkmış birkaç Kürt kadınının hayat hikâyesi bize o dönem hakkında bazı bilgiler verebilmektedir.

Halime Hanım

Hakkâri Emirliği, 19.yy. başlarında Osmanlı İmparatorluğunda güçlü bir konuma sahiptir. Osmanlı İran savaşlarında Osmanlı yanında İran'la savaşırlar. Sonrasında emirliğin iç anlaşmazlıkları üzerine Osmanlı, Emirliğe saldırır. Bu sırada yönetimde bulunan Nurullah Bey kız kardeşi Halime Hanımı Elbak (Başkale) Emiresi olarak tayin eder. Emirliğin iç çatışmaları gölgesinde Halime Hanım Elbak Kalesini yönetir. 1845'te Osmanlıların saldırması üzerine daha çok kan dökülmesin diye kaleyi Osmanlılara teslim eder.

Adile Hanım

Baban Emirliğinden Abdulkadir Sahipkıran Beyin kızı olan Adile Hanım, Erdelan doğumlu olup orda büyümüştür. Memur olan babasının Tahran'a atanmasıyla yaşamını orda devam ettirir. 1859 da Caf Aşireti'nin reisi Muhammed Paşa'nın oğlu Osman Bey ile evlenerek Halepçe'ye yerleşir.

Çok zeki olan Adile Hanım, kayınpederinin ve eşinin yönetimde oldukları süreçte dahi aşiretin idaresinde büyük rol oynamıştır. 1909 yılında eşinin ölümünden dolayı, aşiretin yönetimine kendisi geçmiştir. Birçok defa meclislere katılmıştır. Yabancı diplomatlarla görüşmeler yapmış, gazetelere mülakatlar vermiştir. Her yerde medeni cesaretiyle ön plana çıkmıştır.

Adile Hanım, Halepçe'yi tek başına 15 yıl boyunca yönetmiştir. Yönetimde olduğu sıralarda Halepçe'de yaşam koşulları düzelmiş, kültürel seviyesinde ilerlemeler kat edilmiş, ekonomide ilerlemeler yaşanmıştır.

Qedem Xêr

Yönetimde yer alan bir diğer şahsiyette Qedem Xêr Hanım'dır. Kürdistan'ın doğusunda bulunan Loristan'da kardeşinin yerini alır ve İran Şahı'na karşı yürütülen özgürlük mücadelesinde orduya önderlik eder. İlk etapta büyük bir direniş ortaya koyup başarı elde eder. Ama sonra İran Şahı Ömer Şikak'ın da yardımını alarak Qedem Xêr'e, saldırır. Qedem Xêr, uzun süre mücadele etse de bu güce karşı koyamaz ve esir düşer. Üç yıl zindanda kalır. Zindanda olduğu sırada hastalanır ve vefat eder.

Kürt aşiretlerinde reislik yapmış olan ama hayatları hakkında pek fazla bilgi bulunmayıp sadece isimlerini ifade edebileceğimiz yönetici Kürt kadınları da bulunmaktadır. Bunlardan bir kaçı şunlardır; Perihan Hanım, Şemse Hanım, Nehrili Meryem Hanım…

20.yy. Ayaklanmalarında Kürt Kadınının Yeri ve Rolü

20.yy.a gelindiğinde yüzyılın hemen başında I. Dünya Savaşı başlar. Savaştan sonra İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya gibi emperyal, sömürgeci devletler Ortadoğu'da, özellikle de Kürdistan üzerinde çıkar hesapları yaparlar. Bu hesaplarında Kürt kartını sürekli ellerinde bulundururlar. Kürt egemen tabakaları ve işbirlikçilerinin bu dönem ayaklanmaları üzerinde belirleyici etkileri olmuştur.

Bu yüzyıldaki ayaklanmalar, daha sert ve kanlı yöntemlerle bastırılmaya çalışılmış, Kürdistan'ın hemen hemen her yeri katliamlara sahne olmuştur. Kadın çocuk demeden on binlerce Kürt bombalanmış, kurşuna dizilmiş, yakılmış ve zalimce katledilmiştir. Kürt kadınının bu katliamlara karşı tavrı da aynı sertlikte olmuştur. Düşmanın eline geçmemek için kayalardan atlamış, kendini sulara atmış ama teslim olmamıştır. Bu tavrın halk arasında çok güçlü bir etkisi olmuştur. Bazı bölgelerde (Dersim gibi) o kadar çok katliam yapılmıştır ki neredeyse bölge insansız kalmıştır. Kürt halkı başta kadınıyla, erkeğiyle, çocuğuyla düşmana teslim olmaktansa ölmeyi tercih etmişlerdir. İnsanlık bu derece özgürlüğüne tutkun, yurduna bağlı bir halk gerçekliğiyle karşı karşıyadır. Bu yüzyılda ayaklanmalara damgasını vuran, sosyal yaşamda iz bırakan Kürt kadınlarının kısa hayat hikâyeleriyle devam edelim.

Kürt Kadınları Teali Cemiyeti

Kürt Kadınları Teali Cemiyeti (KKTC), Kürdistan Teali Cemiyeti (KTC) bünyesinde, 1919 yılının Mayıs ayında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'da yaşayan Kürt kadınları tarafından kurulur. Kürt Kadınları genelde KTC bünyesinde çalışmalara katılmışlarsa da ayrı, organik olarak KTC'ye bağlı olarak ulusal bilincin Kürt toplumuna, Kürt insanının bilincine götürülmesine çaba harcamışlardır. Derneğin adı, tarihi kaynaklarda Teali Nisvan-ı Kurdi (Kürt Kadınlarını Yüceltme), Kürt Kadınları Teali Cemiyeti (Kürt Kadınlarını Yükseltme Derneği) olarak geçmektedir. Cemiyetin kurucu başkanı Süleymaniyeli Doktor Encum Yamulki Hanım'dır. Cemiyetin açılışı savaş sürecinde çıkmış olan ve büyük yıkımlara maruz kalan tüm Kürtler için güzel bir haber olur.

KKTC'nin ilk çalışması, Sultan Ahmet meydanında kadın-erkek birçok Kürt vatandaşıyla birlikte çalışmalarına başlamak için bir mevlüt okutmak olur. Cemiyetin amaçları için Kürt Kadınları Teali Cemiyeti nizamnamesi adında bir tüzük oluşturulur.

Kürt Kadınları Teali Cemiyeti, kuruluş nizamnamesinde, cemiyetin amaçlarının gerçekleşebilmesi için; …cemiyet üyelerinin en önemli görevleri cemiyetin bu çalışmalarından ve tüm fırsatlardan sonuna kadar cemiyet namına yararlanmaları ve Kürt ulusal uyanışını sağlamak için cemiyet namına gerekli propaganda yapılması

ifade edilmiştir. Yamulki Hanım, cemiyetin amaçları için yapılacak çalışmaları şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Hanımefendiler! Derneğin amacı ülkemizde yardıma muhtaç ne kadar Kürt kadın ve çocukları varsa onlara iş bulmak, yönetim merkezleri açmak, okullar açmak, öksüz yavrularını bilgilenmeye çağırmak ve öğretmenlik yapabilenlerimizin de öğretmenlik yapmalarıdır. Demek istiyorum ki dernek mümkün olduğu kadar maddi ve medeni yardımda bulunacaktır. **Ayrıca Kürt kadınlarımızın medeni bu bakış açısıyla yükselmesini ve ilerlemesini sağlayacak Kürt kimliğinin örgütlü düzeyde savunmasını sağlamak, aile yaşamında köklü reformlar oluşturabilmek, göç ettirme ve kitle halinde öldürmeler nedeniyle sefalet içine düşmüş olan Kürt öksüz ve dullarına iş bulmak ve maddi yardımda bulunarak onları, içinde bulundukları sefaletten kurtarmak da belirlenen amaçlar arasındadır.»***

Encum Yamulki Hanım cemiyetin bu amaçlarını yerine getirebilmek için de konuşmasında toplantılar yapacaklarını, konferanslar ve müsamereler düzenleyeceklerini, kütüphaneler ve tartışma salonları açacaklarını ve Kürt kadınlarının bu çalışmalara nasıl katılacaklarını, ayrıca gazete, mecmua, kitap ve risaleler yayınlayacaklarını anlatmıştır.

Cemiyetin amaçlarına ulaşıp faaliyetlerini düzenleyebilmesi için, Kürt halkı maddi ve manevi desteğini eksik etmemiştir. Yamulki Hanım da konuşmasında bu beklentiyi şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Dernek ulusun yaralarını sarmak için sizlerin fedakârlığına muhtaçtır. Her Kürt yardım için bize elini uzatır ve her fedakârlığı başarı ile yaparsa, ulusal isteklerimizin de gerçekleşeceğini göreceksiniz." Cemiyetin tam olarak neden kapatıldığı öğrenilememiştir. Ama 1928 yılında eşi Dilara Hanım, cemiyetin İstanbul›daki faaliyetlerine katılmış olan Kamil Bedirxan makalesinde: "Konstantinopolis milliyetçilerinin hilekârlıkları ve soruşturmaları yüzünden"* kapatıldı denmiştir. Ana örgüt olan Kürdistan Teali Cemiyeti de Kemalist rejim tarafından kapatılmıştır.

KKTC, o dönemde Kürt kimliğinin gelişmesi, Kürt kadınının ulusal mücadeleye katılması, Kürt çocuklarının ve kadınların eğitim alanında önemli gelişmeler kat etmeleri için çalışmalar yürütmüştür.

Gulizar Hanım

Gulizar Hanım Simayîl Xanê Şıkak'ın kardeşi Cafer Ağanın kızıdır. 1920 den 1930'a kadar Kürdistan'ın özgürlüğü için Rıza Şah Pehlevi'nin devletiyle savaşır. Mîna Qazî'nin önerisiyle Kürdistan Kadınlar Birliğine üye olur.

Hafse Hanê Naqıp

Kürtlerin haklarını savunup milli özgürlük mücadelesine katkı sunmak isteyen bir Kürt kadını da Hafse Hanê'dir. 1891 de Süleymaniye de doğar. Şeyh Maruf Hafid'in kızıdır. Çok küçük yaşlarda öğrenmeye meraklıdır. Şeyh Mahmud Berzenci›nin kuzeni ve kardeşinin karısıdır. Hafse Hanê, sosyal alanda kadınların yöneticisidir. Kürt yurtseverliliğinde de sadece kadınların değil, tüm Kürt yurtseverlerin onur duydukları bir yeri vardır. Ayrıca eşsiz bir hümanisttir. Hafse Hanê'nin divanında hem okuma ve yazmadan, hem ahlak ve Kürt yurtseverliğinden bahsedilirdi ve divan yüksek halk okulu gibiydi.

Birbirine çok benzediğini düşündüğü Kadın ve Kürdistan konularındaki çalışmalarını eş zamanlı yürüten Hafse Hanê, 1930 yılında, Kürtlerin ulusal hakları konusunda açık bir mektup kaleme alır. Ve bu mektubu, o dönem halkların sorunlarının çözümü ve barışın sağlanması için kurulduğunu ilan eden Milletler Cemiyeti'ne gönderir. Bu, bir Kürt kadını tarafından, haklarının alınması ve sorunun çözülmesi amacıyla uluslararası platforma ulaşan ilk ileti olması yönüyle, ciddi öneme sahip bir olaydır. Böylece Kürt halkının özgürlük davasını dünya kamuoyuna taşımıştır. İlk Kürt Kadın Okulunu açar. Bununla da yetinmez, kadınlar için konağını okuma merkezi, akşam okulu haline getirerek Kürt kadınlarının eğitim seviyesinin yükselmesi için çaba sarf eder.

Cins kimliği çalışmalarının yanı sıra Kürt kimliği için de çaba harcamaktan bıkmayan Hafse Hanê Naqip, Kürdistan Cumhuriyeti kurulduğunda, bu Kürt Cumhuriyeti'ne yardım için tüm gücünü harcadı. Qazî Muhammed, Hafse Hanê'ye, önemli çabaları nedeniyle bir teşekkür mektubu gönderdi.

Kürt kadınının düşmana teslim olmak, esir düşmektense ölümü tercih etmesi geleneği bir kez daha tekrar eder. Kürt kadını bir kez daha direnişçi özünü sergiler, onuruna sahip çıkarak vatansız yaşamaktansa ölümü tercih ettiğini gösterir.

Amcasının oğlu Şeyh Mahmud'un Derbend Baziyan'da İngiliz askerlerince esir edilmesinden sonra Hafse Hanê'de Şeyhlerin büyük bir bölümüyle İran'a geçer. Hafse Hanê Naqip burada açlık ve yoksulluk içinde yaşar. 15 Nisan 1953 tarihinde yaşamını yitirir.

Rindêxan

Şêx Said isyanı kanla ve idamlarla kırıldıktan sonra Mala Eliyê Ûnis 1926'da Kemalistlere karşı başkaldırır. Bu isyan 'Sason İsyanı' olarak da adlandırılır. Hiçbir şekilde ne Kemalistleri tanırlar ne de vergi verirler. 1934'e kadar devlet her saldırıda yenilir. Bu saldırılarda Mala Eliyê Ûnis kadınlı erkekli omuz omuza savaşırlar. Bunlardan biri de Mihemedê Elî'nin kızı Rindêxan'dır. Rindêxan güzelliği ve kahramanlığıyla bölgede ün salar ve savaşçılığıyla da bir efsaneye dönüşür.

Türk ordusu bölgedeki Kürt aşiretlerinin de yardımıyla (başta Cemîlê Çeto'nun aşireti) 1937'de büyük bir saldırı düzenler. Mereto Dağında ağır çatışmalar yaşanır. Mereto kimyevi gazlarla, uçaklarla bombalanır. Aşiretin hemen hemen tamamına yakını öldürülür. Katliamın sayısı tam belli değildir ama on binden fazla Kürdün öldürüldüğü belirtilmektedir.

Rindêxan isyanın ta başından yenilgiye kadar savaşın en ön saflarında çatışır ve liderlik (komutanlık) yapar. Çatışmada Rindêxan yaralanarak düşmanın eline geçer. Türk ordusunun komutanı Rindêxan'ın güzelliği ve ünü karşısında hayretlere düşer. Rindêxan'ın bedenine sahip olmak ister. Bunun üzerine Rindêxan komutana; "Ben bir tutukluyum, bedenim üzerinde her türlü tasarruf yapma hakkına sahipsiniz. Fakat atalarımın egemenliğindeki topraklarda sizinle olamam. Eğer bu sınırlar içinde bana el uzatırsanız kendimi öldürürüm." der. Bunun üzerine komutan "Atalarının topraklarının sınırları nerede biter?" diye sorar. Rindêxan; "Batman Çayı sınırımızdır, Malabadi köprüsünden sonra bana sahip olabilirsiniz." der.

Komutan kabul ettikten sonra Malabadi Köprüsüne kadar gelirler. Köprüye ulaşınca Rindêxan, "Son bir kez atalarımın topraklarına bakmak istiyorum" der ve köprüye çıkmak ister. Köprüye çıkan Rindêxan ağır ağır ilerler, bu acılı tarihe, ihanete ve düşmana inat, düşmana esir düşmemek için kendini Batman Çayının kucağına atar.

Kürt kadınının düşmana teslim olmak, esir düşmektense ölümü tercih etmesi geleneği bir kez daha tekrar eder. Kürt kadını bir kez daha direnişçi özünü sergiler, onuruna sahip çıkarak vatansız yaşamaktansa ölümü tercih ettiğini gösterir.

Bölge dengbêjlerinin stranlarında da yerini alarak ölümsüzleşir. Bir strana göre Rindêxan'ın son sözleri şöyle olmuştur:

Benim güzeller güzeli Rindêxan
Dağların Mirinin kızıyım
Ey Tacik Turk
Ne ararsınız bu dağlarda
Rindê nam salmış
Ölüyorum, yaralı ve lâl
Teslim olmam düşman eline ve namussuz yaşamam…

Gülnaz Ana

Kürt kadınının yiğitlik ve kahramanlığını ortaya koyan kadınlardan biri de 1927 yılında başlayan Ağrı Ayaklanmasında ayaklanmaya katılan Gülnaz Ana'dır. Gülnaz Ana, ayaklanmaya katılmış olan İzzet Bey'in kız kardeşidir. Ayaklanmadan sonra tutuklanarak Muş Cezaevi'ne konulmuştur. O cezaevindeyken kardeşi İzzet Bey ve oğlu Sıddık Bey bir çatışmada öldürülüp, başları kesilerek Muş'a gönderilir. Fakat teşhis edilmek istenen kafalardan hangisinin Sıddık, hangisinin İzzet Bey'e ait olduğunu kimse bilmemektedir. Bunun

için cezaevinde olan Gülnaz Ana çağrılır. Dr. Nuri Dersimi, Gülnaz Ana'nın kesik başlarla karşılaşmasını şöyle anlatır: *"İlk önce İzzet Bey'in kesik başı önünde eğildi ve kardeşinin kahramanlıklarını yüksek bir sesle saydı. Ondan sonra oğlu Sıddık Bey'in kesik başına elini uzattı, gözlerini okşadı ve yüksek sesle, 'Bu benim tosunumdur, buna ben bugün için süt verdim. Eğer Kürdistan davası uğruna bu suretle ölümünü görmeseydim, sütümü kendisine haram ederdim' dedi..."*

Gülnaz Ana şahsında tarihin tanık olduğu, evladını düşmanın yurdunu işgal etmesine karşı dursun diye yetiştiren Kürt kadınının profilidir. Bir ana ki yaşamında her şeyinden daha değerlidir evladı ve onu da yurdunu işgalcilerden kurtarmak için yetiştirir, yani ciğerinden bir parçayı söker. Onun için, bu kadar değerlidir vatanı.

Özgürlüğün Destansı İsmi Zarife

Alişer ve Zarife; İmranlı, Azgêr Köyünde, 1882 yılında dünyaya gelirler. Aslen Hesenanlılardan olan Alişer ve Zarife, Sivas'ta eğitimlerini tamamlarlar. İlk gençlik yıllarında yaşamlarını birleştiren çift, birbirleriyle kapsamlı ideolojik tartışmalar gerçekleştirirler.

Evlilikleri süresince, halka karşı sorumluluklarını nasıl yerine getirebilecekleri konusunda yoğunlaşırlar. I. Dünya Savaşı sırasında ilk kez mücadelelerini aktifleştirme imkânı bulurlar. Rusya ile görüşür, Ermenilerle ilişki kuralar. Bir direniş mücadelesini örgütleme faaliyetini hiç ara vermeden sürdürürler. Sivas, Malatya ve Dersim bölgelerinde çalışmaların sorumluluğunu alarak, 1914'te özgür bir Kürdistan için çalışmaları başlatırlar.

Kürdistan Teali Cemiyetine 1919 yılında bir mektup göndererek, Dersim ve Koçgiri Kürtlerinin, cemiyete bağlı olduğunu bildirirler. Alişer ve Zarife, Koçgiri Halk Ayaklanmasında oluşan ordunun Komutanlığını büyük bir titizlikle üstlenirler.

Zarife; cesur, akıllı, yiğit bir kadındır. Keskin bir nişancı olan Zarife, tam bir silahşördür. Her zaman tabancasını beraberinde taşır. Her yıl Dersim›e gider, milli amaçlar hakkında nutuklar söyler ve aşiretler arasındaki çelişkileri ciddi bir hâkim gibi halleder. Zarife, eşi Alişer›e daima Kürtçe arkadaş anlamına gelen "Heval" sözüyle hitap eder.

Kürt milli özgürlük mücadelesine bizzat kendisi de katılmıştır. Sürekli olarak silahıyla Alişer'e eşlik etmiş, yanında bulunarak onu gayretlendirmiş, mücadele isteğini güçlendirmiş, kendisini yüreklendirmiştir. Zarife, Kürt kadınları arasında da milli uyanış için eşsiz bir propagandacı olmuştur. Bu uğurda eşiyle ölüme beraber gitmişlerdir.

Zarife, sahip olduğu bilinç ve ortaya koyduğu pratiklerle birçok kişinin ilgisini çekmiştir. Kendisine yönelik övgüler dillere dolanmıştır. Dr. Nuri Dersimi, Zarife ile ilgili olarak şöyle der: *"O aslan... hem siyasi hem de askeri bir Kürt kadınıydı. Çok sefer Alişer bir şey yapmadan önce onun düşüncesini sorar, fikrini alırdı. Ona sormadan karar vermezdi. Zarife savaşçıydı. Çok sayıda kadın da onunla birlikte savaştılar. Onlar da silahlıydılar. Çarpışmalar başlamadan önce silahlı eğitim aldılar."*

Alişer ile ilişkileri yoldaşçadır. İki karşı cins olmaktan ziyade, iki insan olarak arkadaşlık kurmuşlardır. Savaşta da sonuna kadar beraberdirler. Alişer'in Reyber tarafından öldürülmesi olayında silahını çekerek, hainlerden birini öldürür. Bunun üzerine Reyber Zarifeyi şehit düşürür (9 Temmuz 1937). Dersim'de emsalsiz bir Kürt kızı olarak tanınan Zarife savaş yoldaşlığı ile yurtseverliği ile gerçekten de emsalsiz bir kadındır. Halkının özgürlüğü için hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz, tüm enerjisini bu uğurda sarf eder. Fakat iç ihanet burada da yakasını bırakmaz direnişçilerin. İşbirlikçi ve ihanetçiler yaptıkları ihanetle insanlık var oldukça tarihin sayfalarında birer kara leke olarak anılacaklardır. Ama Zarife ve Alişer de Kürt halkı var oldukça birer başkaldırı sembolü olarak özgürlüğün en somut umudu olarak halkın belleğinde onurlu yerlerini koruyacaklardır.

Besê

Dr. Nuri Dersimi, "Kürdistan Tarihinde Dersim" adlı çalışmasında Kürt kadınlarından şöyle bahsedecektir: *"Dersim aşiretlerinde kadınların da liderlik yaptıkları bilinir. Reis ölünce yerine oğlu geçer. Gerektiğinde reisin eşi bile aşiretin başına ge-*

çebilir. Ferhadan aşireti reisi *Keko* ağanın hicri 1327 yılı Dersim askeri olaylarında şehit düşmesi üzerine eşi Ana hatun 30 yıl aşiret reisliği yapmış ve Türk hükümeti karşısında büyük roller oynamıştır."

Dersim isyanının önemli isimlerinden, Alan aşiretinden olan Besê, Dersim İsyanının önderi Seyit Rıza›nın eşidir. Fakat Besê›yi Besê yapan bu değildir. Bu durumun yol açıcı bir etkisi olsa da, Besê bir kadın olarak isyanda kendi öz gücüyle, öz güveniyle, yurtseverliğiyle, kararlılığıyla önemli bir rol oynar. Dersime dayatılan soykırıma karşı tüm gücüyle savaşır. Besê, Dersim›de bir efsane olur. Çok savaşçı, fedakâr ve silah kullanmada ustadır. Son nefesine kadar savaşır. Besê, gözüpek, sonuna kadar direnen bir kadındır. Keçi sekmez kayalıklardan bir avuç insanla bir ordu kadar askere, en önemlisi de gökten ölüm yağdıran uçaklara karşı kurşunu bitene dek çarpışır. Kurşunları bitince yanına yaklaşan askerlere taşlar fırlatır. Ve yakalanacağını anladığı an *"Beni sağ yakalayamazsınız!"* diye bağırarak kendini uçurumdan atar. Besê, egemen sistem karşısında oldukça öfkeli direnişi ile güçlü bir kadındır. Son kurşununa kadar savaşır. Savaşı, bir özgürlük savaşıdır. Kadın olarak kendi kaderini halkının kaderiyle birleştirmiş ve tek bir savaşta somutlaştırmıştır. Ya özgürce yaşayacak ya da bu yaşamı hiç yaşamayacaktır...

Dersim isyanı, Besê gibi binlerce Kürt kadınının kahramanlığına tanıklık etmiştir. Binlerce kadın soykırımdan, işkencelerden geçirilmiş, kayalıklardan, uçurumlardan atlamış, kendini Munzur'un sularına bırakmış ama düşmana teslim olmamıştır. Aileleri katledilen binlerce küçük kız asimilasyon politikalarının bir parçası olarak yerinden, yurdundan koparılarak Türk ailelerine verilir. Dersim isyanında, en az 1500 genç kızın düşmanın eline geçmemek için kendilerini sulara, uçurumlara ve ateşlere attığı anlatılır.

Rewşen Bedirxan

Bedirxani ailesinden, Salih Bedirxan Bey'in kızıdır. Bu ailenin bir ferdi olması bile yaşamının gidişatını belirlemiştir. Ömrünün birçok evresini sürgünlerde geçirmiştir.

Rewşen Bedirxan, 1909 yılının Temmuz ayında, Osmanlı Padişahı Sultan Reşat'ın yönetimi resmi olarak ele geçirdiği gün, sürgün hayatı yaşadıkları Kayseri'de dünyaya gelir. Babası Salih Bey, Kürtlerin ulusal değerleri adına yürütmüş olduğu faaliyetlerden dolayı birçok sıkıntıyla karşılaşır. Eğitimine Şam'da başlar. Öğretmenlik okulunu bitirerek 1925 yılında Arapça öğretmenliğine başlar. Birkaç yıl içerisinde Türkçe, Fransızca, İngilizce öğrenir. Ayrıca Arapça ve Almancayı da rahatlıkla konuşmaktadır. Ürdün ve Suriye'nin birleştiği sıralarda bu dillerin öğretmenliğini yapar. 1928 yılından 1964 yılına kadar eğitim verdiği okulda okul müdürü olarak görev yapar.

1934 yılında Kadınlar Birliği'ne üye olur. 1944 yılında Suriye kadınları adına Mısır'da, Dünya Kadınlar Kongresi'ne katılır. 1957'de Yunanistan'a Kolonyalizm karşıtı kongreye Kürtlerden altı delege istenmişken Rewşen Bedirxan, altı delegeyi temsilen tek başına gider ve kongreye Kürdistan bayrağıyla katılır. Böylece ilk defa uluslararası bir toplantıda Kürdistan bayrağı açılmış olur.

Rewşen Bedirxan, eşi Mir Celadet Bedirxan'ın yapmış olduğu çalışmalarda onun yanında olmuştur. O da Hawar Dergisi'nin yazarlarından olup, aynı zamanda Hawar Dergisi'nin redaktörlüğünü yapmıştır. Rewşen Bedirxan, Dr. Nuri Dersim'i, Hasan Hişyar, Haydar Haydar ve Osman Efendi 1956'da Halep'te "Kürt Bilim ve Yardımlaşma" derneğini kurarlar. 1971 de ise "Kora Zanyariya Kurd" adında bir derneğe üye olur. Kora Zanyariya Kurd'un isteği üzerine İstanbul'a gider. Amacı oradaki Kürtlerle ilgili yazı ve kitapların Türk arşivlerinden alınarak Kora bünyesinde toplanmasıdır. Bu görevini başarıyla tamamlamıştır. Rewşen Bedirxan'ın, birçok yazısı eseri bulunmaktadır. Bu eserlerinde Kürt kadınının cehalete karşı savaş vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunlardan bir tanesi de "Jin û Bextiyariya Malê" adlı eseridir.

Rewşen Bedirxan 1 Haziran 1992 de, Banyas'ta vefat eder.

Mîna Qazî ve Kürdistan Kadınlar Birliğindeki Rolü

Mîna Qazî 1908 de Mahabad'da doğmuştur. Mukriyan bölgesinin önemli

ailelerinden Haci Beg ailesindendir. 19 yaşında Qazî Mihemed ile evlenmiştir. 1946'da kurulan Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluş çalışmalarına katılmıştır.

O dönem Kürdistan'ın Doğusunda Kürt kadınının sosyal ve siyasal alandaki yeri oldukça sıkıntılıdır. Toplumsal alanda birçok gerilikle mücadele edilmektedir. Şah rejimi her alanda Kürtlere baskı uygulamaktadır. Mîna Qazî Kürdistan Kadınlar Birliğinin kuruluş çalışmalarını başlatır. Kürdistan Kadınlar Birliği 14 Mart 1946'da Mahabad'da kurulur. Mîna Qazî Birliğin genel sorumlusu olarak seçilir. İlk iş olarak, Mîna Qazî birkaç kadınla birlikte Kürtçe ders almaya başlar. Bu adım binlerce Kürt kadınının eğitime katılmasına neden olmuştur.

Kürdistan Cumhuriyetinin demokratik tutumuyla Kürdistan Kadınlar Birliği, Kürt kadınını zincirlerinden kurtarmaya başlar. Sosyal alandaki; başlık parası, zorla evlendirme, berdel ve kadın haklarına karşı her türlü haksızlığın durdurulması için bir bildiri yayınlarlar. Qazî Mihemed, Kürdistan Kadınlar Birliğinin bu taleplerine desteğini açıklar.

Şêx Mahmut Berzenci'nin yeğeni Hepse Hanê Neqîp le görüş alışverişleri olur. Arkadaşlıkları Hepse Hanê'nin ölümüne kadar devam eder. Gulîzar Xanım (Simko Şikak'ın yeğeni) da birliğe üye yapılır. Bir süre sonra sosyal alanda eğitimsizlik ve fakir ailelere yardım konuları da günlük programlarına eklenir. Burada da açıkça görülmektedir ki gerekli koşul ve imkânlarını yarattıktan sonra Kürt kadını da her alanda halkına hizmet edebilmektedir.

Kürdistan Cumhuriyetinin yıkılmasından sonra Pêşewa Qazî Mihemed idam edilir. Mîna Qazî yaşamının sonuna kadar yurtsever tutumunu hiçbir zaman bırakmaz. İran İslam devleti tarafından defalarca tutuklanır ve hapse atılır. 70 yaşında olmasına rağmen Humeyni rejimi ona ağır işkenceler yapar.

Kürt anası Mîna Qazî, halk arasında Dayê Xanim diye bilinir. Bilgili ve aydın bir kadındır. Halk tarafından çok sayılır ve sevilir. Dünya ve Kürt siyasi hareketlerinin durumu hakkında bilgi sahibidir. Kürdistan'ın kuzeyinde gerilla saflarında Kürt kadınlarının Türk devletine karşı savaştığını duyunca çok sevinir ve şöyle der; "Artık Kürt halkının kurtuluşunu yakın görüyorum. Çünkü Kürt kadını da erkekler gibi dağlara çıkmış, siyasetiyle çalışmalarını yürütüyor. Kürdistan Cumhuriyeti zamanında Kürdistan Kadınları Birliğini kurmadaki en önemli amacımız; bütün sosyal ve siyasal çalışmalara kadını da katmaktı."

Duruşu, yaşamı ve çalışmalarıyla Kürt kadınının sosyal ve siyasal alanda durumunun iyileşmesine, birçok kazanımlar elde etmesine katkısı olmuştur. Mina Qazi, konuşmalarında sürekli Kürtlerin birliğine vurgu yapmıştır. 17 Şubat 1998 yılında Mahabad kentinde vefat etmiştir.

Leyla Kasım

Sınırları yıkan ve kendisi olarak kadın kimliğiyle adını tarihe yazdıran yiğit Kürt kızlarından biri de Leyla Kasım'dır. Leyla Kasım Güney Kürdistan'ın Xaneqin şehrinin küçük bir köyü olan Banmil'de doğmuştur. Ailesi, emekçi ve yurtsever özellikleriyle tanınmıştır. Ailenin ekonomik zorluklardan dolayı köyden çıkarak Xaneqîn'e taşınmasıyla birlikte Leyla, köyde başladığı okulunu burada tamamlamıştır.

Irak devleti nüfusunun beşte birini Kürtler oluşturmasına rağmen İngiliz destekli Arap milliyetçiliği Kürtler karşısında inkârcı bir devlet yapılanmasına gitmiştir. Yine 14 Temmuz 1958 yılında Irak Cumhuriyeti'nin kurulması ardından gelişen darbeler, baskı rejimini süreklileştirmiştir. 17 Temmuz 1968'de BAAS partili subayların hükümete yaptıkları darbe sonucu Devrim Komuta Konseyi, ülke yönetimini ele geçirmiştir.

O yıllarda öğrenimine devam eden Leyla, okulda öğretilenlerin karşı kutbunda yer alan bir Kürt kızı olarak derin

bir yurtseverlik bilinci edinmiştir. Uzun boyuyla, sıcakkanlılığıyla çevresindekileri örgütleyebilen bir çekiciliği olan Leyla, kendi arkadaş çevresini özgür bir ruhla oluşturmuş ve arkadaşları içinde sevilen bir duruşla yaşamıştır.

Leyla Kasım, liseyi de Xaneqîn'de bitirdikten sonra 1971 yılında Bağdat Üniversitesinde sosyoloji bölümüne devam etmiştir. Bağdat, Irak devletinin başkenti olması itibariyle BAAS rejiminin de merkez mekânıdır. Bundan dolayı BAAS rejiminin tüm baskıcı yöntemlerinin uygulandığı ve inkârcı, milliyetçi yüzünün açıklıkla ortaya çıktığı bir yerdir. Özellikle Kürt öğrenciler için acımasız bir yaşam alanına dönüştürülmüştür.

Özellikle kadınların özgürlük mücadelesi veremeyeceği, devrimci olamayacağı türündeki geri ezberleri kırarak bilinçle bir özgürlük mücadelesi yürütme kararına ulaşmıştır. Okul yıllarında Yekitiya Xwendevanên Kurdistan'ı tanımış, bu örgütlenme yoluyla mücadeleye katılmış, aktif bir duruş sergilemiş ve kısa bir süre sonra peşmerge olarak mücadele yaşamına yeni bir yön vermiştir. Özellikle şehirlerde mücadele edilmesi gerektiğini her fırsatta vurgulayan Leyla Kasım o yıllarda yaşanan baskıları zerre kadar olsun yüreğine sindiremiş, sürekli bir mücadeleyi esas almış ve disiplinli çalışma tarzıyla her zaman arkadaşlarına örnek olmuştur. O dönemde yapılan otonomi anlaşması daha 4 yıl dolmadan, 1974 yılında bozulduktan sonra Kürtlere saldırıların yoğunlaşması, Kürt şehirlerinin bombalanması, Kürt öğrencilerinin katledilmesi, Leyla Kasım'ın zihninde yeni sorgulamalar yaratmıştır.

Arkadaşlarıyla birlikte dağlarda örgütlenerek şehirlerde baskıcı rejime darbe vurmayı esas almış, bu doğrultuda çalışmalar yürütmüş ve tüm baskılara rağmen yılgınlık göstermemiştir. BAAS rejimi 28 Nisan 1974'te Leyla Kasım ve Neriman Fuad ile birlikte üç Kürt gencinin tutuklamıştır. Devlet düşmanı olarak kamuoyunda teşhir edilerek üzerlerinde terör yürütülmesinin zemini hazırlanmış olan bu gençlere yapılan işkencelerin amacı, sadece onları yarı yoldan döndürmenin tövbesini yaratmak değil, onlar şahsında gençlerde, özellikle genç kadınlarda yakılacak olan özgürlük kıvılcımını tam tutuşmadan söndürmektir.

Leyla başı dik, onurlu duruşundan, bir an bile taviz vermeyen bakışlarından dolayı düşmanda büyük bir korku yaratmış bir Kürt kızıdır. Bu gerçeğin tepkisiyle düşman Leyla'nın gencecik bedeninde işkencenin her türlüsünü uygulamış, derisini parça parça keserek vücuduna delikler açmış ve bedenine ve ruhuna saldırarak onu teslim almayı, onun şahsında Kürt kadınının uyanışını söndürmeyi amaçlamıştır. Tüm bunlara rağmen Leyla Kasım çıkarıldığı mahkemede sorulan sorulara büyük bir dik başlılıkla ve cesaretle yanıt vermiştir: *"Beni öldürün, ama şu gerçeği bilin ki, binlerce Kürt vardır ölüm uykusundan uyanmış. Ben Kürdistan özgürlüğü uğruna canımı feda ettiğim için mutluyum ve başım dik."*

Onu pişman ettirmek ve af diletmek isteyen düşman temsilcisine verdiği yanıt Kürt kadınının direniş geleneğinin yeniden canlanmasını anlatır; *"Bu dünya yaşamındaki işlerden pişmanlık duyacaksam, o da uzun süre halkım için mücadele yapmadan erken öldüğümdendir. Genç yaşımdan dolayı az hizmet etmiş olmamdandır. Özür dileyeceğim biri varsa o da Kürt halkıdır. Çünkü halkımın davası için yeterince çalışamadım."*

1974 yılında, 12 Mayıs'ın 13 Mayıs'a bağlandığı gece sabah saat yedide Leyla Kasım ve arkadaşları idam edilmişlerdir. Leyla Kasım'ın gülerek idam sehpasına gittiği söylenmiştir yıllar boyu. Binlerce Kürt çocuğu, Leyla Kasım'ın cellâdın yüzüne tükürerek teslimiyeti kabul etmediğini, bacağında işkenceyle açılan derinin üzerine tuzlu bıçak konulmasına rağmen tek kelime bile etmediğini anlatan direniş hikâyeleriyle büyümüştür.

Partiya Karkerên Kurdistan Öncülüğünde Başlayan Son Serhıldan

20.yy.ın son çeyreğine gelindiğinde artık Kürtlük adına pek bir şey kalmamıştır. Kürtlük adına kurulan örgütler bir şekilde sistemin hizmetine girmekten kurtulamamıştır. Hâkim kesimin eliyle Kürt halkının değerleri sömür-

gecilere peşkeş çekilmiş, asimilasyon, inkar ve imha politikası son hızıyla devam etmektedir. Önder Abdullah Öcalan önderliğinde PKK, böyle bir ortamda bu gidişe dur demenin adı, partisi, umudu, halk dergahı olmuştur. Toplumun her kesiminden, farklı yaş ve cinsten katılımlarıyla kısa sürede bir halk partisi olduğunu kanıtlamış, özgürlüğe dair güçlü bir inanç ve umut yaratmıştır.

Bu katılımlarda en önemli ve belirgin fark Kürt kadınının katılımıdır. Kürt kadınının, binyılların emeğiyle yarattığı bütün değerleri saldırı altındadır. Gerici, feodal ve Kapitalist Modernitenin kıskacında gün be gün kendi olmaktan uzaklaştırılmaktadır. Tarih boyunca hiçbir zaman bırakmadığı direnişçi özüyle Kürt kadını, bu gidişe dur demenin umudunu PKK'de görmüş ve daha ilk günden katılımı esas almıştır. Direniş geleneği bu defa örgütlü bir şekilde PKK'de yaşam olanağı bulacaktır. Önder Apo daha sonra yaptığı değerlendirmelerinde sık sık PKK'nin bir kadın partisi olduğunu vurgulayacaktır. 1987'de Avrupa da Yekîtiya Jinên Welatparêzên Kurdistan (Kürdistan Yurtsever Kadınlar Birliği) (YJWK) adıyla Kürdistan özgürlük mücadelesi ilk özgün kadın örgütünü kurar.

1990'lı yıllarda kadınlar artık gerilla saflarına akın akın gelmeye başlarlar. Egemenleri tarafından kendisine reva görülen kaderine bir kez daha razı olmayacak ve buna dağlara çıkıp örgütlü bir şekilde silahlanmakla yanıt olacaktır. Bu süreçte halk serhıldanları tüm Kürdistan'da dalga dalga yayılmaya başlar. Serhıldanların öncülüğü hemen her yerde kadındır.

Toplumsal gerçekliğimiz açısından, kadınların toplumu etkilemesi, toplumsal değişim ve dönüşümün sağlanmasında belirleyicidir. Kürt kadınları tarihte de tüm sömürgeci, egemen, inkâr ve imha politikalarına karşı kimliğini, dilini ve kültürünü savunmada tereddüt yaşamamıştır.

Mücadelenin ilerlemesiyle birlikte boyutlanan savaşta onlarca kadın gerilla şehit düşmüştür. Besê, Bêrîvan, Mizgîn, Azîme, Binevş, Şîlan ve Viyan'ların şehadetleri Kürt toplumu üzerinde oldukça derin izler bırakmıştır. Bu izler toplumun değişim ve dönüşümünde bir güç kaynağı olmuştur. Kürt toplumunda kadına olan güven bir kez daha onlar şahsında tazelenmiştir.

10-11 Ağustos 1991 yılında gerçekleştirilen YJWK 3. Kongresi kitlesel bir katılımla yapılmış, kadrolar dışında yurtsever kadınların da güçlü tartışmalarına sahne olmuştur. Toplam 1500'ün üzerinde kadının katıldığı bu kongreyle Tevgera Azadiya Jinen Kurdistanê-TAJK (Kürdistan Kadın Özgürlük Hareketi) ilan edilmiştir. Birlik olmaktan, hareket olma konumuna geçmek temelde örgütlenmenin kapsamlılaştırılması amacından kaynaklıdır. Buna rağmen kısa bir süre sonra gerçekleştirilen Ulusal Kongre ve başlatılan kadın ordulaşmasıyla, kadın özgürlük hareketinin örgütlenme ve pratikleşme merkezi kırsal alana taşırılarak daha büyük bir özgürlük adımı atılmıştır. Bu anlamda sonraki yıllarda yapılan ilk YAJK kongresi (1995), YJWK'nin devamı, yenilenmesi ve kadın özgün örgütlülüğünün ülkeye taşırılması, mücadele zincirine yeni bir halkanın eklenmesidir.

Tarih boyunca hiçbir zaman bırakmadığı direnişçi özüyle Kürt kadını, bu gidişe dur demenin umudunu PKK'de görmüş ve daha ilk günden katılımı esas almıştır

İlk Kadın Partileşmesi, PJKK

Kürdistan toplumu nasıl ki egemen sistemler karşısında parçalı ve örgütsüz ise Kürt kadını da hâkim sınıf ve kesimler karşısında örgütsüzdür. Ve Kürt kadınının örgütlenmesi de belli zorlanmaları içerir. Proletarya örgütlenmesi temel alınmakla birlikte yeterli görülmez ve ulusal, toplumsal boyuta ağırlık verilir. Parti tarzında örgütlenmek bu anlamdaki ihtiyacı karşılayacaktır.

Önder Apo'nun çözümlemelerinde PKK'nin özünde bir kadın partisi olduğu, bunun Partiya Jinên Karkerên Kurdistan biçiminde özgün olarak örgütlenebileceği belirtilir. Bunun üzerine PJKK adıyla partileşmeye gidilir ve Önder Apo'nun perspektifleri doğrultusunda program ve tüzük hazırlanır.

YAJK kadın çalışmalarının tamamlanarak, kadın partisinin kuruluş niteliğini taşıyan İkinci Kadın Kongresi 1999 yılının 2-12 Mart tarihleri arasında yapılmış ve PJKK (Partiya Jinên Karkerên Kürdistan-Kürdistan İşçi Kadın Partisi) ilan edilmiştir.

Dönem gereklilikleri doğrultusunda 29 Temmuz-21 Ağustos 2000 tarihleri arasında 196 delegenin katılımıyla PJKK III. Kadın Kongresi olağanüstü toplanmış, kongrede PKK 7. Olağanüstü Kongresi kararları kabul edilmiş ve kadın partisinin adı Partiya Jina Azad (Özgür Kadın Partisi) (PJA) olarak değiştirilmiştir.

Özgün Kadın Ordulaşması

PJKK'nin III. Kadın kongresinde ideolojik ve örgütsel yeniden yapılanmayı tamamlayacak birçok karar alınmış, Kadın Özgürlük Hareketinin temel bileşenleri, görevleri ve oynayacakları rol bakımından birbirinden ayrıştırılarak önemli bir formülasyona kavuşturulmuştur. Kadın Hareketi üç temel alan örgütlenmesine ayrıştırılarak tanımlanmıştır. YJA-STAR (Star Özgür Kadın Birlikleri), YJA (Özgür Kadın Birlikleri) ve PAJK; Kürdistan Kadın Özgürlük Partisi (Partiya Azadiya Jinên Kurdistanê) olarak örgütlendirilmiştir.

Kadın ordu çalışmaları önceden kendisini yapılandırmıştır. Kadın ordu çalışmalarında meşru savunma çizgisinde derinleşme yaşanması ve bu çizginin özgürlükle ilişkilendirilmesi görevi kadının temel görevlerinden biri olarak belirlenmiştir.

Toplumsal alana yönelik çalışmaların ise ÖKB (Özgür Kadın Birlikleri) biçiminde kendisini örgütlendirmesi kararlaştırılmıştır. Bu örgütlenmelerin bir sisteme kavuşturulması ve ortaklaştırılmasının zorlayıcı yanları olduğundan Önder Apo'nun kadın sistemine ilişkin görüşleri alınmıştır; *"Kürt toplumundaki kadında neolitik dönemden kalma izler halen etkisini sürdürmektedir. Bununla birlikte tüm uygarlık süreçlerinin kahrını çekmiştir. Direngen bir yapıya sahiptir. Çağın ihanetine uğradığı da açıktır. Bu özellikler feminizmin evrensel çabalarıyla birleştirildiğinde, ayrı bir kadın partisi toplumsal özgürlük, eşitlik ve demokratikleşme mücadelesinde büyük bir rol oynayabilir. PAJK bu role uygun olarak kurulmuştur. Her ne kadar hâkim erkeklik anlayışından kolay kurtulamamaktaysa da, özgürlükte ısrar vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Kadın dünyasının özgürleştirilmesi, bizzat kadının duygusal zekâsıyla analitik zekâyı birlikte işleterek sağlaması en iyisi olacaktır. Kadın açısından mitoloji, felsefe, din ve bilim yeniden gözden geçirilip, özgün ve özgür kadın zekâsıyla yorumlanıp pratikleştirilmelidir. Teori ve pratiğe kadın zekâsıyla yaklaşmak, doğaya yakın, barışçıl, özgürlükçü ve eşitlikçi bir dünyaya ve güzellikle yüklü bir yaşama daha anlamlıca götürebilir.*

Kürdistan'da PAJK'ta ısrar ve gelişme tanrıça erdemlerine, melek saflığına, Afrodit güzelliğine taşıyabilir. Böylesi bir kadın sentezinin çözemeyeceği bir erkek kültürü, çekemeyeceği bir yaşam gücü, yürütemeyeceği bir eylem olamaz."

Kadın Özgürlük Hareketinde Bir Çatı: KJB

Önder Apo'nun yeni paradigması doğrultusunda cinsiyet özgürlüğü, özgür kadın ve erkekler yaratma amacıyla yapılandırılan kadın örgütleri, konfederal sistemin temel ilkesi kendi kaderini belirleme hakkından hareketle yaşamı, kendini ve toplumu özgürleştirmek için yeni örgütlenmelerle güçlendirilmelidir. İktidarın, devletçi sistemin ve aşırı merkeziyetçiliğin aşılması bu kurumlaşmalara alternatif oluşumların geliştirilmesiyle bağlantılı bir süreç sorunudur. Demokratik konfederalizmi yapılandırabilmek, zihniyet devrimini gerçekleştirebilmek, bilinç düzeyini yükseltmek ve bilinçlendiği oranda bilincini yaşama kanalize etmekle ilintilidir ve kadınlar, toplum içinde bunu yapabilecek en dinamik kesimlerdir.

Bu temel özgürlüksel ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilen ve Yüce Kadınlar Birliği'nin (Koma Jinên Bilind) kuruluşunun yapıldığı 1. Kadın Özgürlük kurultayı 7–18 Nisan tarihleri arasında toplanmış-

tır. Önderlik ideolojisi doğrultusunda örgütlenen bileşenlerin Koma Jinên Bilind çatısı altında ortak bir kimlikle örgütlenmesi kadın özgürlüğünde ve cinsiyet sorunsalında derinleşmeyi geliştireceğinden bu örgütlenme kadının konfederal sistemi olarak tanımlanmaktadır. Her süreçte olduğu gibi yaşanan süreçlerin tarihsel önemi, özgürlük mücadelesini ideolojik, askeri ve kitlesel alanda daha yetkin örgütlenmelerle derinleştirmek, kadının özgün zeminlerini, özgürleşme alanlarını güçlendirecek ve mevcut gerçekliğimizi kadın eksenli yaşama yakınlaştıracaktır. Bu anlamda KJB'yi Önderlik perspektifleri temelinde yapılandırmak amacıyla toplanan kurultayla birlikte ideolojik mücadelede aktivitenin artacağı, kadının öziradesinin açığa çıkacağı ve süreç içinde kadının daha aktif bir rol üstleneceği öngörülmüştür. Kadın mücadelesinin dağınık, parçalı ve sistemsiz durumunu sonlandıracak ve kapsamlı bir gelişim imkânı sunabilecek bir örgütlenme perspektifi, modeli ve işleyişi oluşturulmuştur.

Küresel emperyalizme karşı halkların demokratik, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü toplum paradigması temelinde örgütlenmek kadının kurtuluşu için kadın özgürlük mücadelesinin sürdürülebileceği tek kurtuluş yoludur. Bu nedenle KJB demokratik konfederalizmi kadın özgürlüğü ekseninde inşa etmeyi, bu temelde tek yanlı erkek iradesini temsil eden toplumsal cinsiyetçi zihniyet ve yapılanmaları aşmayı hedeflemiştir. Kadın üzerinde geliştirilen baskıcı uygulamalar karşısında mücadele yürüterek ataerkil zihniyeti ve devletçi toplum sistemini aşmayı, yaşamın her alanında kadının özgür, iradi duruşunu kadın kurtuluş ideolojisinde yaratmayı temel mücadele esası olarak belirlemiştir.

Kurultayda demokratik konfederalizm önderi olan Önder Abdullah Öcalan Koma Jinên Bilind Önderliği olarak kabul edilmiş, Önderliğin özgürlüğü için kendisini özgürlük ve demokrasi mücadelesine adayan kadınların KJB çatısı altında mücadele gerekliliği vurgulanmıştır. Önderliğin özgürlüğünün kadın için temel mücadele gerekçesi olduğu vurgulanmış bu gerekçeyle mücadeleyi yükseltme kararı alınmıştır. Önderliğin kadına verdiği emeklere

KJB demokratik konfederalizmi kadın özgürlüğü ekseninde inşa etmeyi, bu temelde tek yanlı erkek iradesini temsil eden toplumsal cinsiyetçi zihniyet ve yapılanmaları aşmayı hedeflemiştir. Kadın üzerinde geliştirilen baskıcı uygulamalar karşısında mücadele yürüterek ataerkil zihniyeti ve devletçi toplum sistemini aşmayı, yaşamın her alanında kadının özgür, iradi duruşunu kadın kurtuluş ideolojisinde yaratmayı temel mücadele esası olarak belirlemiştir

kadının gerçek anlamda özgürlük yoldaşı olma çabalarının ve tüm özgürlük şehitlerimizin anılarına layık olmanın sonuç alıcı mücadelesini yürütmek, Koma Jinên Bilind'ın ulaşmış olduğu mücadele perspektifinin temelini oluşturmuştur.

Kadın özgürlük savaşçıları, mücadeleleriyle, eylemleriyle özgürlük hareketinde birer dönüm noktası olmuşlardır. Leyla Kasımların geleneğine bağlılığın temsilcilerinden bir özgürlük savaşçısı olan Şirin Elemhuli İranın molla rejimi tarafından idam edilmiştir.

Berîtan -Gülnaz Karataş

Beritan 90'lı yıllardaki serhildanlardan sonra üniversite gençliği içerisindeki etkilenmelerle 91 yılında Botan'dan saflara katılmıştır. Beritan güçlü ve etkili bir kadın komuta kişiliğine ulaşma iddiasında olan, tüm benliğiyle özgürleşme tutkusunu yaşayan ve yaşamının her anını bu coşkuyla adımlayan bir kadındır. Kendine güvenen, bilinçli, iradeli ve asi duruşuyla etrafındaki herkesi etkileyen Beritan, eylemiyle düşmanında bile saygı yaratmıştır. Bu eylem işbirlikçi güçlerin teslimiyet çağrılarına karşı bir cevaptır.

Beritan, özgürlük hareketinin öncülüğünde geliştirilen mücadelede Dersim

dağlarında teslimiyeti kabul etmeyen ve uçurumlardan kendini atan Besê'lerin ruhunu canlandırarak, tarihin ölü bir yığın olmadığını, özgürlük tarihinin bir direnişin halkaları olarak birbirine eklemlendiğini, canlı bir organizma şeklinde bugüne geldiğini kanıtlamıştır. Ağrı'da, Botan'da, Koçgiri'de ve Dersim'de direnen Kürt kadınını, 92 yılının Ekim ayında yeniden canlandıran Beritan, işbirlikçiliğin bir yaşam çizgisi haline getirilmeye çalışıldığı bir alanda teslimiyetçi zihniyeti öldürmenin eylemidir. Dersimli olan Beritan katliam tarihini, bir önceki kuşağın izlerinden de olsa yaşadığı, bu tarihten derin olarak etkilendiği ve destanlaşan eyleminde Besê'nin Dersim dağlarındaki eyleminin belirleyici olduğu bir gerçektir. Günümüzü doğru yaşamanın, tarihi doğru okumaktan geçtiğinin en güzel örneğini Beritan eylemiyle ve onurlu harflerle tarihe yazmıştır. Yaşam coşkusuyla dolu bir kadının, son mermisine kadar savaşması, sonra düşmanın eline geçmesin diye silahını paramparça etmesi, sonrasında da kendini uçurumlardan atması kolay anlaşılabilecek bir gerçek değildir. Kadın özgürlük militanlaşmasının her ferdi, bu zor anlaşılır gerçeklik içinden doğarak kendini büyütmüş ve bir tarihi yaratmanın onuruna erişmiştir.

Zîlan -Zeynep Kınacı

Zilan 1972 yılında Malatya'da doğar. Aslen Malatya merkeze bağlı Elmalı köyündendir. Ailesi Mamureki aşiretindendir. Zilan bir yönüyle aile ortamında serbest yetişir. Sol düşüncelerle ve Kürtlükle lise yıllarında tanışır. Üniversite yıllarında da ilgisi gelişir. 1995 yılında gerilla saflarına katılır. Gerilla içerisindeyken, kendi belirlemesi ile geçmişe oranla kendi kişiliğini tüm yönleriyle tanıyarak bir gelişmeyi sağlar. İddia, kararlılık, moral, netleşme anlamında kendisine karşı güveni gelişir ve güçlenir. Direniş mirasına sahip çıkma sözüyle 30 Haziran 1996'da Dersim şehir merkezinde intihar eylemini gerçekleştirir. Eylemiyle Kürt halkının özgürlük isteminin ifadesi olur. *"Yaşam iddiam çok büyük. Anlamlı bir yaşamın ve büyük bir eylemin sahibi olmak istiyorum. Başkan Apo önderliğinde yürütülen ulusal kurtuluş mücadelemiz çok yakında zafere ulaşacak*

ve mazlum halkım dünya insanlık ailesi içerisinde hak ettiği yerini alacaktır." der ve Kürt tarihi, Kürt kadını için yeni bir yaşam manifestosu olur.

Sema Yüce

1971 de Ağrı da doğar. Ailesi yurtseverdir. 1988'de üniversitede Kürt Özgürlük Mücadelesiyle tanışır. Sema arkadaş kadının acılarını güce dönüştürmesinin en güçlü ifadesidir. 21 Mart 1998 gecesi bedenini ateşten bir top yapar ve bıraktığı mektubunda şöyle der: *"Mübalağasız, kişiliğimde yaşanan çatışma düzeyinde bin yılların bir çatışmasını hissediyor, duyumsuyorum. Bu, aynı zamanda kendimi aştığım AN'ı ifade ediyor. Bunun tesadüf olmadığını biliyorum. Bu durum Başkan APO şahsında Kürt gerçekliği içinde verilen insanlaşma, sosyalleşme ve özgürleşme mücadelesinin, "Savaşta Zafer, Yaşamda Özgürlük" aşamasına gelmesiyle yakından ilişkilidir... Kendimde yaşamı yaratmak kararımda en önemli güç kaynaklarımdan biri de kadının partileşme silahı olan YAJK'tı. YAJK, hem Başkan APO'nun kadınla yoldaş olunabileceğine inancın eseridir, hem de inanıyorum ki Başkan APO öğretisinin kurumlaşmasının, yayılmasının ve derinleşmesinin önemli silahlarından biri olacaktır. Bu yüzden*

YAJK'ı daha da büyütmek her Kürt kadınının, hatta bölge halklarının kadınlarının asli görevidir.

Zafer tanrıçamız Zilan yoldaşın vasiyetine bağlılığımla, O'nun görkemli eylemine sadece özüyle değil, biçim itibariyle de cevap olmak isterdim. Fakat zindan koşullarında bu mümkün değil. Bu Newroz'da ayağa kalkan binlerce çocuk yüreğinin masumiyetiyle buluşmak, bu vasiyetin takipçisi olmakla mümkündür. Özgürlük tutkum çok büyük. *Bu tutkuyu yaşam gücüne dönüştürebilmek için tek varlığımı, kendimi Başkan APO›ya adıyorum. Kadınlar, küllenen Kürt ateşinin kıvılcımlarıdırlar. Küllerinden yeniden doğmayı başaran bunun kıvılcımı olan her kadın, özgür Kürdistan›ın dokuyucusu olacaktır."*

Zindan tasfiyeciliği somutunda erkeği çok güçlü çözümlemiş, bu tasfiyeciliğin önünü eylemiyle almaya çalışmıştır. Sema Yüce erkek egemenlikli sistemi bilimsel temelde sorgulayarak özgür kadın kimliğini ortaya koymuştur. Sorgulama düzeyi çok yüksek olduğu için eylemi de büyük olmuştur.

Kendindeki enerjiyi açığa çıkararak tarihte önemli bir rol oynayan Kürt kadını, Kürdistan kadını için önemli miraslar bırakmıştır. Her şeyden önce kadının kendine güvenmesi, savaşabilmesi yönünde bir inanç ve güç kaynağı olmuştur. Kürt kadınının böyle bir düzeye ulaşması, onun Neolitik kültür bağıyla ele alınmalıdır. Bütün baskı, sömürü ve egemen yaklaşımlara rağmen Kürt kadını bu özü hep korumuştur. Bu anlamda toprak bağı, direngenlik, eşitlik uğruna mücadele onun şahsında hep ortaya çıkmıştır.

Kadın Özgürlük Hareketi bugün binlere varan kadın şehidiyle toplumda ciddi bir farkındalık yaratmış, gerici, köle bağlar paramparça edilmiştir. Kürt kadını tarih boyunca olduğu gibi özgürlüğüne çok düşkündür. Düşmanın esareti altında yaşamanın onursuzca bir yaşam olduğunu, özgür bir yaşamın ancak özgür bir yurtla, erkekle demokratik eş bir yaşamla mümkün olacağına olan inancıyla kendini var etmiştir. Kadın Özgürlük Hareketiyle böylece direniş geleneği devam etmiştir.

Arjin Garzan: (Leyla Altan), Sason isyanında düşmanın eline geçmemek için

kendini Malabadi köprüsünün üzerinden sulara atan Rindexan'ın ailesinden gelme bir özgürlük savaşçısıdır. 1993 yılında PKK saflarına katılır. Uzun ve başarılı bir direniş geçmişinden sonra 14 kadın gerilla arkadaşıyla birlikte Garzan alanında 24 Mart 2012 de girdiği bir çatışmada şehit düşer. Düşmana teslim olmayıp son kurşunlarına kadar savaşırlar. Rindexan'ın onurlu direnişi kendini Arjin şahsında bir daha tekrarlamıştır. Bu bir tesadüf değildir. Kürt kadını demokratik ve ekolojik bir toplum amacına ulaşıncaya kadar nesiller boyu sürse de mücadelesine devam edecektir.

Gelinen aşamada bu şanlı direniş mirası üzerinde demokratik toplum adına güçlü kazanımların elde edildiğini görmekteyiz. Kürt kadını bugün artık özgün kadın partisi, ordusu, cephesi ve birçok kurumuna sahiptir. Gün geçtikçe daha güçlü, kararlı ve bilinçli bir şekilde değerlerine sahip çıkabilmekte, onları kapitalist modernitenin tuzaklarında yitirmemek için amansız bir ölüm kalım savaşı vermektedir.

www.arsivakurdi.org

Kapitalist modernitenin hegemonik güçleri, bölge ulus-devletçilerini bölge halkları ve ulusları üzerindeki soykırıma kadar varan uygulamaların sorumluları olarak yansıtmaya özel önem verirler. Gerçekte olan ise farklıdır. Ulus-devletçi elitleri bizzat oluşturan, onların hem ideolojik hem de askeri ve ekonomik donanımlarını sağlayan, hegemonik sermaye ve ideolojik tekellerin bizzat kendileridir. Örneğin Anadolu ve Mezopotamya'daki soykırım uygulamalarından sorumlu tutulan laikçi Beyaz Türk faşistleri, hem ideolojik olarak hem de maddi donanım kapsamında baştan sona hegemonik güçlerin (İngiliz, Fransız, Alman, ABD) desteğiyle inşa edilmişlerdir. Bunların desteği olmadan varlık bulmaları olası değildir. Zaten kültür olarak ne İslamiyet ne de Hıristiyanlık veya Musevilik soykırım pratiğini üretecek kapasiteyi taşır. Bu kapasiteyi kapitalist modernite unsurları taşımakta, ihtiva etmektedir. Fakat görünüşte soykırımlardan genel kategori olarak Araplar, Türkler, Yahudiler, Kürtler sorumlu tutulur. Günümüzde İslamcılık adı altında türetilen milliyetçi ideolojilerle benzer uygulamalar sürdürülmeye çalışılmaktadır. Hâlbuki bu ideolojik ve örgütsel çıkışların da temelinde İngiltere'nin geleneksel, ABD'nin güncel olarak payları belirleyicidir. Hegemonik güçlerin desteği olmadan, İslamcı güç denen odaklar nefes bile alamazlar. Kürt gerçekliği üzerinde günümüzde sürdürülen yenilenmiş soykırım uygulamalarından sorumlu tutulması gereken Yeşil Türk faşizmi de baştan sona Londra, Washington ve Berlin merkezlidir. Bu merkezlerin desteği olmadan, Yeşil Türk faşizmi adım bile atamaz. Burada da sorumluluk geleneksel İslam dini üzerine yıkılır. Hâlbuki Beyaz Türk Faşizminin sosyolojik Türklükle çok az alakası olduğu gibi, Yeşil Türk Faşizminin de geleneksel ve sosyolojik İslam'la çok az ilgisi vardır. Varlık ve biçimleri kesinlikle kapitalist modernite ve onun hegemonik güçleri ile bağlantılı olarak oluşturulmuştur. Sürdürülmeleri de yakın destekleriyle mümkün olmaktadır.